

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

Географски факултет

Јелена И. БАСАРИЋ

***ПЛАНИРАЊЕ ПРОСТОРА ЗА ПОТРЕБЕ
ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ***

- докторска дисертација -

Београд, 2021

UNIVERSITY OF BELGRADE

Faculty of Geography

Jelena I. BASARIĆ

***PLANNING OF SPACE FOR THE NEEDS OF
TOURISM OF THE LOWER DANUBE IN
SERBIA***

- doctoral dissertation -

Belgrade, 2021

Ментор докторске дисертације:

др Дејан Филиповић, редовни професор

Универзитет у Београду, Географски факултет

Чланови комисије:

Датум одбране:

КЉУЧНА ДОКУМЕНТАЦИОНА ИНФОРМАЦИЈА

Редни број (РБ):	
Идентификациони број (ИБР):	
Тип документа (ТД):	Монографска публикација
Тип записа (ТЗ):	Текстуални штампани документ
Врста рада (ВР):	Докторска дисертација
Аутор (АУ):	Јелена Басарић, мастер просторни планер
Ментор/Ко-ментор (МН):	др Дејан Филиповић, редовни професор Универзитета у Београду, Географски факултет
Наслов рада (НР):	Планирање простора за потребе туризма Доњег Подунавља у Србији
Језик публикације (ЈЗ):	Српски/ћитилица
Језик извода (ЈИ):	Српски/енглески
Земља публикавања (ЗП):	Србија
Географско подручје (УГП):	Србија
Година (ГО):	2021
Издавач (ИЗ):	Ауторски репринт
Место и адреса (МА):	11 000 Београд, Студентски трг 3
Физички опис рада (бр.погл./стр./таб./ск./граф.):	9 поглавља, 219 страна, 45 табела, 7 графикона, 21 графички приказ, 6 скица, 226 литературна навода
Научна област (НО):	геонауке
Ужа научна област (УНО):	просторно планирање
УДК:	
Пред.одред/кључне речи (ПО):	Доње Подунавље, природне и културне вредности, развој туризма, туристичке дестинације, одрживост, плански документи
Чува се (ЧУ):	Библиотека Географског факултета, Студентски трг, 3, 11 000 Београд, Србија
Важна напомена (ВН):	Нема

ПЛАНИРАЊЕ ПРОСТОРА ЗА ПОТРЕБЕ ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

РЕЗИМЕ:

Значај и потенцијали Дунава и Доњег Подунавља за нашу земљу су огромни, али те предности још увек нису у потпуности искоришћене. Природним и културним ресурсима простора Доњег Подунавља и потребама међу државне сарадње бавили су се многи и установили да је њихова искоришћеност недовољна и неадекватна. Доње Подунавље, на основу својих потенцијала, располаже могућностима за градски, сеоски, пословни, вински, спортско-рекреативни, ловни, риболовни, културно-манifestациони, бициклически и екотуризам. Природне и културне вредности, данас, побуђују све већу пажњу и заинтересованост када је реч о туризму. Жеља туриста за новим сазнањима огледа се у све већој потражњи за различитим садржајима. Данас, туристи се не одлучују само за искључиво један садржај, него је најчешће обогаћен додатним. Новији приступи у погледу природних и културних вредности имају посебну улогу у развоју туризма, те се разматрају сви аспекти његових утицаја. Презентација и очување природног и културног наслеђа може да допринесе развоју и унапређењу локалне и регионалне заједнице. Сваки простор је интересантнији за туризам, уколико на нивоу развоја постоји интегрисаност природног и културног наслеђа у просторни развој. Важан сегмент развоја и унапређења туризма јесте одрживо коришћење и управљење природним и културним потенцијалима као и рационална организација економских, еколошких, културних и других интереса. У раду ће се дати посебан осврт на концепт и циљ одрживог туризма, који обједињује еколошку, економску и социјалну димензију. Резултати рада могу допринети бољем разумевању стварне територијалне атрактивности Доњег Подунавља и Србије, туристичког кретања и валоризације природних и културних добара, као и допринос у стварању туристичких стратегија и плана управљања туризмом. Основни циљ дисертације је потврђивање постављених хипотеза потенцијала, могућности и ограничења које подручје Доње Подунавље пружа Републици Србији. Циљ је да се укаже на значај туризма Доњег Подунавља и да се конкретним решењима предложи најбољи начини за коришћење његових многобројних природних и културних вредности. Развој туризма немогуће је реализовати без институционалне подршке, као и без подршке локалне заједнице, те се реалним приказом садашњег стања омогућава и процена будућег дешавања и промена туристичког развоја. Захваљујући географском положају, и ослањању на Дунавски коридор, за ово подручје се може рећи да је једна од најатрактивнијих крузинг линија у Европи. Због тога сектор Доњег Подунавља би могао да буде појас будућег развоја Србије, преко кога би наша земља остварила економске и друге облике интеграције не само са суседним земљама у окружењу, него и са земљама у Европи.

Кључне речи:

Доње Подунавље, природне и културне вредности, развој туризма, туристичке дестинације, одрживост, плански документи

KEY WORD DOCUMENTATION

Accession number (ANO):	
Identification number (INO):	
Document type (DT):	Monograph documentation
Type of record (TR):	Textual printed document
Contents code (CC):	Doctoral dissertation
Author (AU):	Master Sc. Jelena Basarić
Menthor (MN):	Ph.D. Dejan Filipović, full professor of University of Belgrade, Faculty of Geography
Title (TI):	Planning of space for the needs of tourism of the lower danube in serbia
Language of text (LT):	Serbian/Cyrillic alphabet
Language of abstract (LA):	Serbian/English
Country of publication (CP):	Serbia
Locality of publication (LP):	Serbia
Publication year (PY):	2021
Publisher (PU):	The autors reprint
Publication place (PP):	11 000 Belgrade, Studentski trg 3
Physical description (PD):	9 chapter, 219 pages, 45 tables, 7 charts, 21 graphic view, 6 sketches, 226 references
Scientific field (SF):	geosciences
Scientific field (SF):	spatial planning
Subject/Key words (CX):	Lower Danube, natural and cultural values, the development of tourism, tourist destinations, sustainability, planning docemnts
UC:	
Holding data (HD):	Library of Faculty of Geography, Studentski trg 3 11 000 Belgrade
Note (N):	/

PLANNING OF SPACE FOR THE NEEDS OF TOURISM OF THE LOWER DANUBE IN SERBIA

SUMMARY:

For our country, the meaning and potentials of the Danube and the Lower Danube regions are enormous, but those advantages have not yet been fully used. Many have studied the natural and cultural resources in the area of the Lower Danube and also the need for an interstate cooperation, and they have come to the conclusion that their employment is insufficient and inadequate. According to its potential, the Lower Danube region possesses vast possibilities for the establishment of urban, rural, business, wine, sports and recreational, hunting, fishing, culturally-manifestational, cycling and ecological tourism. Today the natural and cultural values draw growing attention and interest when it comes to tourism. The tourists' desire for knowledge is manifested through their growing demands for a variety of contents. Today, they do not choose a single content but usually enrich it with additional ones. The new approaches in terms of natural and cultural values have a special role in the development of tourism, so all the aspects of their influences have been taken into consideration. The introduction and preservation of natural and cultural heritage can benefit the development and promotion of the local and regional community. Each area is more interesting for tourism if natural and cultural heritage is integrated in the space's development. An important segment of the evolution and advancement of tourism is the sustainable use and control of natural and cultural potentials, and also the rational organization of economical, ecological and other interests. A particular review of the concept and aim of sustainable tourism that unites the ecological, economic and social dimensions will be given in the paper. The results of the study can contribute to a better understanding of the actual territorial attractiveness of Serbia and the Lower Danube region. The tourists' activity and valorization of natural and cultural goods can contribute to a better understanding of the actual territorial attractiveness of Serbia and the Lower Danube region, the tourists' activity and valorization of natural and cultural goods, and also to improve the creation of touristic strategies and the plan for the administration of tourism. The main goal of the dissertation is the affirmation of the set hypothesis of the potential, possibilities and limitations which the area of the Lower Danube offers the Republic of Serbia. The aim is to show the importance of tourism of the Lower Danube and to give concrete solutions for the use of its many natural and cultural values. The development of tourism is impossible without institutional and local community support, so a realistic presentation of the current state enables the assessment of future happenings and changes in the development of tourism. Due to its geographical position and the reliance on Danube corridor it can be said that this area is one of the most attractive ones in Europe when it comes to cruise lines. This is why region of the Lower Danube could be the line of future development of Serbia, through which our country would achieve economical and forms of integration, not just with neighboring countries, but also with European ones.

Key words: Lower Danube, natural and cultural values, the development of tourism, tourist destinations, sustainability, planning documents

САДРЖАЈ:

Увод.....	1
1. ПЛАНИРАЊЕ ПРОСТОРА ЗА ПОТРЕБЕ ТУРИЗМА-ТЕОРИЈСКЕ ПОСТАВКЕ ПРОБЛЕМА.....	3
1.1. Теорија и пракса просторног планирања.....	3
1.2. Трендови развоја туризма.....	6
1.3. Предмет истраживања, циљеви и задаци.....	10
2. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ ОД ЗНАЧАЈА ЗА ТУРИЗАМ.....	14
Природно-географске карактеристике Доњег Подунавља у Србији	14
2.1. Обухват и граница подручја Доњег Подунавља у Србији.....	14
2.2. Рељеф.....	16
2.3. Клима.....	18
2.4. Геолошки састав и минералне сировине.....	25
2.5. Шуме и шумско земљиште.....	26
2.6. Флора и фауна.....	27
2.7. Хидрографија.....	28
Друштвено-географске карактеристике Доњег Подунавља у Србији	29
2.8. Историја насељавања Доњег Подунавља.....	29
2.9. Становништво и мрежа насеља.....	30
2.10. Саобраћај и саобраћајна инфраструктура.....	33
2.11. Материјална база и промет туриста.....	35
2.12. Привреда.....	38
2.13. Економски значај туризма.....	39
3. ПРЕДНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА У РАЗВОЈУ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА.....	41
3.1. Природне вредности.....	41
3.1.1. <i>Природне вредности Доњег Подунавља у Србији.....</i>	<i>42</i>
3.1.2. <i>Потенцијали и ограничења природних вредности.....</i>	<i>44</i>
3.2. Културно-историјске вредности.....	48
3.2.1. <i>Културно-историјске вредности Доњег Подунавља у Србији.....</i>	<i>48</i>
3.2.2. <i>Потенцијали и ограничења културних вредности.....</i>	<i>53</i>
3.3. Становништво и насеља.....	55
3.3.1. <i>Потенцијали и ограничења становништва и насеља.....</i>	<i>56</i>
3.4. Саобраћајна инфраструктура.....	58
3.4.1. <i>Потенцијали и ограничења саобраћајне инфраструктуре.....</i>	<i>58</i>
3.5. Туризам.....	61
3.5.1. <i>Потенцијали и ограничења развоја туризма.....</i>	<i>61</i>
3.6. Привреда.....	64
3.6.1. <i>Потенцијали и ограничења развоја привреде.....</i>	<i>64</i>
3.7. Доње Подунавље као најзначајнија туристичка дестинација и предео изузетне вредности.....	67
4. СТАРТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ..	72
4.1. Основне поставке развоја туризма Доњег Подунавља у Србији.....	72
4.2. Планови развоја туризма Доњег Подунавља у Србији.....	73
4.3. Стратегија развоја туризма Србије.....	74
4.4. Посебни облици туризма Доњег Подунавља у Србији.....	77
4.5. Анализа перспектива и ограничења развоја туризма Доњег Подунавља у Србији.....	89
4.5.1. SWOT анализа туристичких потенцијала Доњег Подунавља.....	89
4.5.2. PESTEL анализа развоја туризма Доњег Подунавља у Србији.....	93
4.5.3. INPUT и OUTPUT анализа развоја туризма Доњег Подунавља у Србији.....	96
4.5.4. SOSTAC анализа Доњег Подунавља у Србији.....	99
4.6. Намена, коришћење, организација, резервисање и заштита простора Доњег Подунавља..	101

5. СТАРТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ТУРИЗМА У ЗЕМЉАМА У ТРАНЗИЦИЈИ, ИСКУСТВА СРБИЈЕ И НЕКИХ СУСЕДНИХ ЗЕМАЉА.....	108
5.1. Транзиција и глобални развојни процеси.....	108
5.2. Показатељи и ниво развијености туризма земаља у ЕУ.....	110
5.3. Регионална сарадња и могућности развоја туризма балканских земаља.....	117
5.3.1. Секторски показатељи развоја туризма Србије и земаља у окружењу.....	117
5.4. Објективни показатељи развоја туризма Србије и земаља у окружењу.....	126
5.5. Међународна сарадња од значаја за развој туризма Доњег Подунавља у Србији.....	134
6. ПРОСТОРНО И УРБАНИСТИЧКО ПЛАНИРАЊЕ, ЗНАЧАЈ, КАРАКТЕРИСТИКЕ, ИНСТРУМЕНТИ И МЕРЕ ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈУ.....	145
6.1. Просторно планирање и туризам.....	145
6.2. Туристичке зоне и комплекси Доњег Подунавља, према важећим планским документима.....	151
6.3. Остваривање развоја туризма у планским и стратешким документима.....	161
6.4. Имплементација стратешких и планских докумената.....	163
6.5. Институционално-организационе мере и инструменти имплементације просторног развоја туризма.....	165
6.6. Информациони системи у планским документима.....	166
7. МЕЃУЗАВИСНОСТ ТУРИЗМА И ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ.....	169
7.1. Туризам и одрживи развој.....	169
7.2. Законска регулатива у области заштите животне средине.....	172
7.3. Одрживи развој туризма Доњег Подунавља у Србији.....	179
8. УСПОСТАВЉАЊЕ ИНСТИТУЦИОНАЛНОГ ОКВИРА ЗА РАЗВОЈ ТУРИЗМА.....	187
8.1. Опис стања.....	187
8.2. Институције директно надлежне за област туризма.....	187
9. АКЦИОНИ ПЛАН РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА.....	193
9.1. Акциони план.....	193
9.2. Стављање услова за даљи развој домаћег туризма.....	194
9.3. Унапређење организације у функцији ефикасног управљања туристичким развојем.....	194
9.4. Позиционирање Доњег Подунавља као туристичке дестинације.....	195
9.5. Карактеристике туристичких производа и приоритетни типови туризма.....	195
9.6. Стартешки циљеви акционог плана развоја туризма Доњег Подунавља.....	198
9.7. План конкурентности развоја туризма и дијамант конкурентности Доњег Подунавља.....	203
9.8. Програм конкурентности.....	204
9.9. Инвестициони пројекти и улагања.....	205
9.10. Маркетинг план.....	205
ЗАКЉУЧАК.....	207
ЛИТЕРАТУРА.....	210

СПИСАК ТАБЕЛА, ГРАФИКОНА, ГРАФИЧКИХ ПРИКАЗА И СКИЦА

ТАБЕЛЕ:

Табела 1. Основни подаци

Табела 2. Средње месечне и средња годишња температура ваздуха (y °C) за 2 метеоролошке станице Доњег Подунавља, период 2000 – 2017. година

Табела 3. Средње месечне и средња годишња вредност релативне влажности ваздуха (y %) за 2 метеоролошке станице Доњег Подунавља, период 2000 – 2017. година

Табела 4. Средње месечне и средња годишња вредност инсолације (y часовима) за 2 метеоролошке станице Доњег Подунавља, период 2000-2017. година

Табела 5. Средње месечне и средња годишња вредност облачности (y 1/10) за 2 метеоролошке станице Доњег Подунавља, период 2000-2017. година

Табела 6. Средње честине, тишина (y %) и јачине ветрова (бофори) за 2 метеоролошке станице Доњег Подунавља, период 2000-2017. година

Табела 7. Ружа ветрова, односно средње честине, тишине ветрова (y %) и јачина ветрова (бофора) за 2 метеоролошке станице Доњег Подунавља, период 2000-2017. година

Табела 8. Средње месечне падавине (mm) за 2 метеоролошке станице Доњег Подунавља, период 2000-2017. година

Табела 9. Упоредни преглед становника

Табела 10. Број становника по насељима према Попису 2011. године

Табела 11. Број насеља у општинама Доњег Подунавља

Табела 12. Промене у демографској величини насеља 1971-2011. године

Табела 13. Дужина државних путева на подручју Доњег Подунавља

Табела 14. Промена просечног годишњег дневног саобраћаја (ПГДС) на државним путевима првог реда, период 2017-2018. године

Табела 15. Туристи и ноћења

Табела 16. Просечан број туриста (по општинама)

Табела 17. Природне и културне целине у режимима заштите

Табела 18. Туристички промет и број ноћења домаћих и страних туриста у 2018. години

Табела 19. Приоритетне локације прихватних наутичких пунктова и пристаништа

Табела 20. Манифестације на простору Доњег Подунавља у Србији

Табела 21. Основна инфраструктура и саобраћај Доњег Подунавља

Табела 22. Туристичка инфраструктура и ресурси Доњег Подунавља у Србији

Табела 23. Туристичка понуда Доњег Подунавља у Србији

Табела 24. PESTEL анализа Доњег Подунавља у Србији

Табела 25. Формирање туристичког развоја у туристички производ који се заснива на принципима одрживог развоја

Табела 26. Формирање адекватног начина коришћења и унапређења природних вредности који се заснивају на принципима одрживог развоја

Табела 27. Формирање адекватног начина коришћења и унапређења антропогених вредности који се заснивају на принципима одрживог развоја

Табела 28. Формирање адекватног начина коришћења и унапређења људског потенцијала који се заснивају на принципима одрживог развоја

Табела 29. Биланс површина према зонама заштите Националног парка

Табела 30. Туристички смештајни капацитети/објекти у 2018. години

Табела 31. Доласци и ноћења туриста у Србији по туристичким местима

Табела 32. Доласци и ноћења туриста у Хрватској по врсти смештајних објеката

Табела 33. Доласци и ноћења туриста у Хрватској по областима

Табела 34. Доласци и ноћења туриста по туристичким местима

Табела 35. Доласци туриста у Црној Гори према врстама смештајних објеката

Табела 36. Доласци туриста у Црној Гори према врстама туристичког места

Табела 37. Ноћења туриста у Црној Гори према врстама туристичког места

Табела 38. Доласци и ноћења туриста у Босни и Херцеговини

Табела 39. Доласци и ноћења туриста у Републици Српској

Табела 40. Доласци и ноћења туриста у Републици Српској према врсти туристичког места

Табела 41. Међународни доласци туриста – пројекција Светске Туристичке Организације

- Табела 42.** Иностранци туристички доласци и приходи од туризма према земљи одредишта
- Табела 43.** Индекс конкурентности путовања и туризма за 2019. годину
- Табела 44.** Одредбе Закона о заштити животне средине које су везане за област планирања и уређења простора
- Табела 45.** Фазе у процесу израде палнског документа и стратешке процене утицаја као његовог саставног дела

ГРАФИКОНИ:

- Графикон 1.** Упоредни преглед становника 1971, 1981, 1991, 2002, 2011
- Графикон 2.** Доласци и ноћења туриста на подручју Доњег Подунавља, период 2013-2018. година
- Графикон 3.** Ноћења у туристичким смештајним објектима, период 2006-2018. година
- Графикон 4.** Туристичке дестинације – укупан број ноћења у туристичким објектима у 2018. години
- Графикон 5.** Интензитет туризма, у 2018. години – ноћења резидената и нерезидената у туристичким смештајним објектима по становнику
- Графикон 6.** Удео становника који учествују у туризму, у 2018. години (% становништва старости 15 година и више)
- Графикон 7.** Међународни доласци туриста према UNWTO, у 2018. години

ГРАФИЧКИ ПРИКАЗИ:

- Графички приказ 1.** Обухват подручја
- Графички приказ 2.** Рељеф Доњег Подунавља
- Графички приказ 3.** Државни путеви на подручју Доњег Подунавља
- Графички приказ 4.** Природне вредности Доњег Подунавља
- Графички приказ 5.** Културне вредности Доњег Подунавља
- Графички приказ 6.** Потенцијали градског туризма у општинама Доњег Подунавља
- Графички приказ 7.** Бициклистичка рута кроз Србију „Eurovelo 6“
- Графички приказ 8.** Неготински подруми вина
- Графички приказ 9.** Посебна намена простора за подручје Националног парка „Ђердап“
- Графички приказ 10.** Пројекат бициклистичке стазе „гвоздена капија“
- Графички приказ 11.** Пројекат Triple P Tourism
- Графички приказ 12.** Туристичка подручја Србије
- Графички приказ 13.** Туризам и заштита простора
- Графички приказ 14.** Посебна намена простора
- Графички приказ 15.** Природни ресурси, заштита животне средине, природних и културних добара
- Графички приказ 16.** План намене површина за Подручје тврђаве Рам
- Графички приказ 17.** План намене површина за Туристичко насеље Бели Багрем
- Графички приказ 18.** Простор за пријем посетилаца
- Графички приказ 19.** Голубачка тврђава
- Графички приказ 20.** Апартаманско насеље
- Графички приказ 21.** Рибарско насеље у Голупцу

СКИЦЕ:

- Скица 1.** Компоненте, функције и ефекти екотуризма
- Скица 2.** SOSTAC анализа
- Скица 3.** Неопходни поступци у изради сегмента заштите животне средине у планском документу
- Скица 4.** Однос планирања и процене утицаја на животну средину приликом израде плана
- Скица 5.** Сектори туризма Републике Србије
- Скица 6.** Портеров дијамант конкурентности

УВОД

Планирање простора је комплексна научна дисциплина.. Простор и његово планирање постоји јер је становништво његов најбитнији сегмент. Промене у простору могу се посматрати као организована акција и деловање не само на становништво већ и на друге делатности који су уско повезани са становништвом. Свако просторно планирање састоји се из низа различитих секторских приступа. Сваки сектор сагледава простор на себи својствен начин и у том погледу анализира одговарајуће факторе и утицаје.

Планирање простора можемо тумачити као намеру да се затечено односно тренутно стање унапреди. Током свог развојног пута до концепта савременог развоја, планирање простора било је тумачено на различите начине. Планирање простора деценијама се развијало у складу са потребама друштва и заједнице, па се данас може говорити о нужности планирања као моделу решавања бројних проблема и ограничења, и њиховом елиминисању у складу са захтевима и потребама које носи данашњица.

Полазна основа планирања простора, за потребе туризма Доњег Подунавља у Србији, је да се допринесе развоју теорије и праксе стратешког планирања, кроз интегрисање различитих научних дисциплина с циљем да се утврде све полазне основе стратешког развоја овог дела Србије. Доње Подунавље представља значајан туристички потенцијал и заштићено подручје. Тежиште се ставља на посебна испитивања у погледу концепта, програма и механизма примене планова и развојних стратегија за оваква комплексна подручја, са посебним освртом на институционално-организациону политику развоја.

Простори који у себи садрже туристичке вредности, а делом имају и статус заштићеног подручја, имају различит ниво развијености у зависности од потенцијала и успешности националних стратегија развоја и инструмената подстицања развоја. У свету постоје примери држава које истовремено воде политику подстицања развоја туризма и унапређења еколошке заштите. У Србији, поред Доњег Подунавља, постоје подручја са сличним карактеристикама, а њихови развојни проблеми су већи и бројнији у односу на нека друга подручја. Развојна ограничења Доњег Подунавља Србије огледају се у економској, политичкој и просторној маргиналности. Ограничења се углавном везују за недовољну развијеност подручја, миграције, конфликте у погледу коришћења и управљања заштитом и развојем простора, лошу слику демографске структуре становништва, економског, социјалног и културног статуса становништва, инфраструктурну неопремљеност и сл.

Развијене земље, па и Србија, суочене су са великом концентracијом активности и становништва у урбаним центрима и агломерацијама, условљавајући све чешћу потребу за одмором и рекреацијом становништва, нарочито у подручјима са природним вредностима и очуваном животном средином. Ово би требало да буде подстицај за активирање туризма и комплементарних активности, уређење и изградњу туристичких центара/насеља, унапређење инфраструктуре и сл. Тиме би туризам у заштићеним подручјима добио на значају и тежио ка доминантним привредним гранама. Могућности развоја туризма у заштићеним подручјима могу се посматрати према њиховим потенцијалима и ограничењима и по делатностима које је могуће реализовати. Основни критеријум валоризације заштићених подручја у туризму је лимитираност њихових потенцијала за развој (деградирана природа, лоша саобраћајна доступност, стање инфраструктуре и сл.).

Србија располаже квалитетним и разноврсним потенцијалима. Као таква, поседује одличне могућности за развој туризма, без обзира на то, што су њихови потенцијали скромнији и мање атрактивни у односу на неке европске земље и земље у окружењу.

Доње Подунавље у Србији, има реалне услове и могућности за развој одрживог туризма. Иако постоји лимитираност због еколошких захтева, просторних могућности, међународних политика и критеријума, туризам може бити високог квалитета. Један од основних циљева је подстицање развоја Доњег Подунавља и комплементарних активности, како би се створили услови за постојање целогодишњег туризма. Овакав вид политике развоја, довео би до спречавања депопулације становништва, ставрања услова за повратак и равномернији размештај становништва, активирања привредних активности, адекватније заштите и унапређења природних вредности и животне средине и др.

За простор Доњег Подунавља у Србији, са развојно атрактивним и делимично активираним потенцијалима, нису утврђени и дефинисани стратешки циљеви и концепти развоја туризма. У том смислу, у раду, ће бити речи о полазним основама, принципима и задацима који би помогли у дефинисању стратегије и планирања простора за развој туризма. Анализирају се потенцијали и ограничења, могући концепти развоја, имплементација планских докумената и др. Основни циљ је да се, кроз планирање и поспешивање развоја туризма на овом простору, створе услови за квалитетнији живот локалног становништва, развој привреде, смање развојни проблеми и регионални диспаратети. Туризам као доминантна привредна грана, Доњег Подунавља и овог дела Србије, може имати пресудну улогу у остварењу горе наведеног.

Србија, последњих деценија, заостаје за европским земљама, чак и оним који се налазе у фази транзиције, што се одражава и на заостајање у погледу управљања развојем заштићених подручја и стварању услова за развој туризма. Највеће ограничење представља политика и систем планирања. Законски и хијерархијски гледано, Просотрни план Републике Србије и просторни планови посебне намене су најзначајнији али они сами по себи су недовољни. Препрека планирању је недостатак инструмената за имплементацију законски усвојених планова, чиме се губи могућност имплементације планираног развоја и унапређење територијалне развијености.

Полазна хипотеза је да у Србији не постоји развијен стратешки концепт и интегрални приступ одрживом развоју туризма. У досадашњем развојном процесу туризма у заштићеним подручјима примењивао се парцијални приступ. Планска документа и развојни пројекти нису имали одговарајућу институционалну, системску и информатичку подршку.

Кључна фаза процеса планирања и одрживог развоја Доњег Подунавља у Србији, као туристичког простора, је детаљна анализа потенцијала и ограничења (природних, антропогених, економских, социјалних, демографских и др.), утврђивање стратешких циљева, дефинисање приоритета развоја и теоријско-методолошких основа, испитивање и провера досадашњих приступа и указивање на нове приступе планирања.

1. ПЛАНИРАЊЕ ПРОСТОРА ЗА ПОТРЕБЕ ТУРИЗМА – ТЕОРИЈСКЕ ПОСТАВКЕ ПРОБЛЕМА

Како би се однос туризма и простора приближио и довео у везу, овај однос сагледан је кроз основне поставке планирања као што су теорија планирања, трендови развоја туризма, циљеви и задаци планирања простора и развоја туризма.

1.1. Теорија и пракса просторног планирања

Просторно планирање као научна дисциплина вуче корене далеко у прошлост. Сваки део проучавања у планирању усмерено је ка оставривању и реализацији задатих циљева у пракси. И најмањи део планирања мора бити хомоген и конзистентан. Основна питања и сврсисходност планирања представља примену теорије и преточеност у пракси. Сложеност теорије и праксе планирања у неким случајевима су нерационални. Оно што теорија претпостави, може имати и трагове неизводљивости, јер се неретко дешава да задаци, циљеви и прогнозе буду донесени парцијално или су ван оквира реалности у пракси.

Шта је заправо планирање са сигурношћу се не може ни данас дефинисати ни експлицитно објаснити. Различити су погледи и домени бројних теоретичара планирања. Неки од њих сматрају да се планирање треба заснивати на етичким питањима (Hoch, 1996 и Mandelbaum, 1996) док други сматрају да планирање треба усмерити више ка методолошким проблемима (Alehander, 1996 и Faludi, 1996).

Теорија планирања као научна дисциплина у себи мора садржати одређену дозу објективности и реалности, јер се њена улога састоји у истраживању промена које настају као резултат развоја друштва. Дефиниција коју је дао Faludi 1973. године најбоље дочарава и описује улогу теорије планирања, коју је поделио на: „позитивну (дескриптивну) теорију планирања, која се бави оним што јесте, и нормативну (прескриптивну) теорију планирања, која се бави оним што треба“ (Ђорђевић, 2004:15).

У процесу настајања и развијања, теорија планирања претрпела је бројне критичне методолошке промене и обликовања. Како се временом друштво и заједница мењало, тако се и планирање модификовало. Оквири планирања, који су врло често били ограничени новонасталим ситуацијама, увек су подразумевали алтернативна решења и циљеве. Професионална етика и планерска пракса теже ка савременим планерским теоријама и савременим технологијама. Оно што свака теорија детерминише, пракса има задатак да што реалније спроведе уз помоћ одређених технологија.

Процес, фазе, тензије и критичне тачке планирања (Ђорђевић, 2004) виде се као скупина три главна елемента: планери, јавност и политичари (видети више у: Ibid., 2004:65). Свако планирање, а са тим, и процес израде било каквог плана, у великој мери зависи од протока информација и добијања података. У зависности од тога, планер прави концепт за даљу синтезу и формира даље кораке око дефинисања задатака и циљева. Прикупљање података приликом дефинисања проблема разликује се од случаја до случаја, па тако и вредновање квалитета података није исто за све. Неки се обрађују кабинетски а неки теренским истраживањем (Ibid., 2004).

Као вид трајног чувања и доступности података су и нове технологије, које су данас све више заступљеније. Иако годинама постоји отпор, рачунарска технологија је неминовност. ГИС (Географско информациони систем) технологија, данас, је све у чешћој употреби. С друге стране, и овакве технологије, у очима неких стручњака могу имати бројна ограничења (видети у: Ibid., 2004).

Планирање, са или без иновација и технологија, доживело је својеврсну еволуцију. Планирање које зависи и опстаје због друштва и заједнице, има цикличан карактер. Како се

мења и напредује друштво, тако се и планирање развија. Сходно приликама и времену у ком је, планирање има своје варијације.

Увођење нових или значајније усавршавање постојећих техника планирања, доприниће бољем развоју савременог друштва. Свако планирање простора у себи садржи две везе, узрок и последицу. Стриктно раздвајање на узрок и последицу може бити изазов који у себи носи одређене карактеристике. Разматрање узрочно-последичне везе може бити исувише поједностављено али и не мора да значи. Поједина појава и активност није само пратилац развојних захтева већ може изазвати промене и усмеравати целокупан развој друштва.

Планирање простора је сложен и свеобухватан процес који све недостатке посматра у синтези са осталим секторским дисциплинама и има и сопствени ниво сложености који се пре свега огледа у значајном обиму и разноврсности неопходних информација, поступцима прикупљања и обраде података, методама анализе резултата као и моделима које се примењују за потребе прогнозе.

Просторно планирање постаје све комплекснија научна дисциплина. Секторски приступи просторног планирања временом постају области за себе, који окупљају различите стручњаке из бројних домена науке и истраживања. На основу сталног допуњавања и прилагођавања дошло се до, можемо рећи, прецизније дефиниције просторног планирања. Дефинише се „као организована акција размештаја становништва и његових активности, објеката, опреме и средстава за комуникацију које оно користи у складу са природним, социјалним и економским условима на одређеној територији, са циљем да се стратешки и путем проспекционе визије постигне комодитет, економичност и хармонија у прстору“ (Ђорђевић, Дабовић, 2014:7). Наука је до сада потврдила да је свака дефиниција само тренутно валидна, јер зависи на којим је принципима и постулатима заснована.

Ако узмемо у обзир да је простоно планирање организована акција или пракса, долазимо до закључка да планирање предствља сложен скуп различитих области. Сваки простор у себи садржи одређене карактеристике. Неки се посматрају као национални нивои а неки као локални. У зависности од нивоа и размере планирања су различите. Условљене су од природних (географских, хидрографских, климатских, геоморфолошких, геолошких и сл.) и друштвених (становништво, економија, привреда и сл.) обележја. Просторно планирање има задатак да све обједини, сагледа и детерминише, и на основу тога омогући имплементацију и реализацију адекватних акција. У ком правцу ће ићи планирање неког простора, зависи од струке, воље и жеље заједнице да се укључи у процес истог. Свака акција, па и она најмања, може допринети развоју и унапређењу сваког сегмента простора. Глобални или локални, урбани или рурални, сваки простор захтева организовану и сагласну секторску политику. Специфичност секторског планирања јесте виђење проблема из различитих углова, које ће компромисом и преговарањем изнудити компатибилна решења и задовољити све учеснике у планирању.

За просторно планирање можемо рећи да има и стратешке карактеристике. Стратешко планирање има улогу да препозна и сагледа приоритете у свим аспектима просторног развоја. Аспекти планирања су заступљени на свим нивоима, али су израженији што су нивои планирања већи (национални-регионални-локални). Просторно планирање у себи носи и одређену дозу дилеме. Како вредновати стратешке просторне планове и како резултате планских акција усагласити са решењима плана? Одговор на ово питање можемо пронаћи у следећем: планирање посматрамо као дисциплину која се не бави само израдом планова, већ дисциплином која се суочава са решавањем проблема и доношењем брзих одлука које ће се одразити на ниво развијености у будућности (Faludi, 1987 и Ђорђевић, 2004, преузето из Ђорђевић, Дабовић, 2014). Задатак је да се проучавају акције, а не планови, односно да се просторно планирање посматра са разумног аспекта, како би се задатак просторног планирања свео на реалност.

Уназад неколико деценија, просторно планирање је доживљавало експанзију и све се интензивније развијало. Услови његовог настајања, циљеви и задаци разликују се од земље

до земље. Користе се различита средства и методи за његову афирмацију и реализацију у пракси. Просторно планирање у себи носи много шире садржаје. Њиме се планирају сви материјални елементи насеља и подручја у целини, третира економско и социјално стање, планирају се активности на усмеравању развоја, организације и уређење простора али и поједине области друштвене активности. И у нашој земљи просторно планирање је пролазило кроз различите етапе и системе развоја (видети у: Рiћа, 1973). Данас, просторно планирање је и законски регулисано, и у великом броју закона може се наићи на појам „простор“ и „планирање“ (Закон о просторном планирању „Сл. гласник РС“ бр. 88/10, Закон о планирању и изградњи „Сл. гласник РС“, бр. 72/2009, 81/2009 - испр., 64/2010 - одлука УС, 24/2011, 121/2012, 42/2013 - одлука УС, 50/2013 - одлука УС, 98/2013 - одлука УС, 132/2014, 145/2014, 83/2018, 31/2019 и 37/2019 - др. закон, Правилник о садржини, начину и поступку израде докумената просторног и урбанистичког планирања „Сл. гласник РС“ бр. 64/2015). Такође, и у струци је већ одавно прихваћен термин просторно планирање. С друге стране, иако се наведени термин одомаћио, често су се јављале заблуде, схватања и поистовећивања са појмом урбанистичко планирање. Међутим, и ту је законодавство јасно разграничило домене просторног и урбанистичког планирања. Просторно планирање се бави израдом просторних планова а урбанистичко, израдом урбанистичких планова. У суштини обе категорије се баве простором.

Просторни планови сагледавају целокупан простор (територију), и баве се његовим уређењем. Свака територија се разликује, али свакако у свом саставу садржи градове и насеља. Они се посматрају далеко шире, без улажења у њихову структуру. Насупрот њима, урбанистички планови се баве унутрашњим просторним уређењем насеља и градова, али методе и технике зависе од нивоа детаљности (генерални урбанистички план или детаљни урбанистички план). Значај просторних планова огледа се и у способности да се они доносе и за територије које у себи не садрже насеља и градове (Marinović-Uzelac, 2001).

Сваки простор у себи садржи три компоненте: становништво, добра и делатности. Ове три компоненте треба да буду правилно распоређене у простору, јер су и променљиве (у домену демографије, економије и сл.) али и константе у методици просторног планирања (Ibid., 2001). Планерски задатак је да их у целости познаје и сагледава. Иако простор сам по себи, има јасне границе, и донекле је ограничен, он носи одређену количину динамичности и непредвидљивости, управо због карактеристика могућих промена односа становништво-добра-делатности. Међусобни утицаји су нормална појава па се не треба чудити честим и учесталим променама.

Простор чине различити и бројни елементи. То су појединци и читави сектори (различитог типа) који имају задатак или жељу да се баве планирањем и коришћењем простора. Сваки појединац, сваки сектор или струка различито виде простор и његове потребе, али у једном се сви слажу, уредити простор на најбољи могући начин. Дакле, шта је суштина планова и шта циљ струке?

Смисао и постојање планирања и израде планова јесте временска дистанца израде, краткорочно (обично до 5 година) или дугорочно (најчешће 10 година, али може и за период од 20-25). Како је све подложно времену и временом се мења, главни циљ је реално сагледати простор, спровести истраживања, а на основу бројних параметара и индикатора, предвидети и реализовати задатке и циљеве који се уграђују у планове. Иако се јављају временске деформације и околности развоја, планери морају бити спремни да мењају своју стратегију и приступ. Међутим, не одступа се много од првобитних утврђених корака и прилагођава се новонасталој ситуацији, с циљем да се смање ограничења и унапреди даљи развој.

Да би просторно планирање изнедрило успешне планове неопходно је препознавање и сагледавање свих функција у простору. Нема једноставних и прагматичних планова. У себи морају да садрже и неке иновације у методама израде као и начину схватања проблема. Знање и креативност се огледа у способностима препознавања проблема и ограничења свих

аспеката простора. У томе је и улога просторног планирања већа. На основу свега, прибећи исправној типологији и методама планирања. Ако се не испоштују и најмање процедуре и принципи, приликом израде, сваки план губи смисао.

Сваки простор, без обзира на његову намену (становање, туризам, саобраћај и др.) његово планирање не сме да занемари остале параметре које га чине. Просотрно планирање није самостална делатност, оно окупуља различите делатности и као таква огледа се у интердисциплинарности. Иако постоји „самостална“ свест о значају простора неке сумње у способност интегралног планирања. Искуство и зрелост таквог планирања биће преточено и приказано на примеру простора Доњег Подунавља у Србији намењено развоју туризма, његових компоненти и пратећих садржаја.

1.2. Трендови развоја туризма

Чињеницу да туризам представља све значајнији фактор светских размера, у политичком и економском смислу, показују следећи подаци. Од 2010. године годишњи темпо раста броја туриста био је око 4 %. Према подацима Светске туристичке организације број туриста у свету порастао је за 7 %, 2017. године, што је најснажнији раст у последњих година, саопштила је Светска туристичка организација (UNWTO). Ова организација Уједињених нација наводи да се тренд наставио и у 2018. години када је раст броја туриста био између 4 % и 5 %. Раст подстиче Европа која бележи повећање туристичких долазака од 8 %, посебно Средоземље. Пораст броја туриста на светском нивоу одражава економски опоравак и јаку тражњу бројних тржишта земаља у брзом развоју, Светска туристичка организација (UNWTO) наводи у свом извештају (<http://www2.unwto.org/>, преузето јануара 2019).

Развој савременог туризма карактеришу значајне квантитавне и квалитативне промене. Манифестују се динамичним растом туристичког промета, стварањем нових и флексибилнијих видова пратећих садржаја туризма. Тренд растуће глобализације туристичке тражње види се кроз интрарегионална путовања која оставрују 80 % у међународном туристичком промету (Lickorish, Jenking, 2006). Свака промена у туризму је последица развоја нових туристичких трендова, који са собом носе и одређене утицаје на све сфере друштва. Појавом промена у туризму, јавља се све већа пажња стручне јавности, фокусирајући се на анализу и тумачење ефеката на просторе (туристичке дестинације) ка којима су усмерени нови токови туриста.

Ток развоја туризма зависи од великог броја фактора (жеља и потреба за путовањима, одмором и рекреацијом, квалитет туристичке дестинације, економска исплативост, сезонски или полусезонски тип туристичке понуде и сл.). Сви побројани фактори, имају утицаја у развоју и управљању туристичким просторима/дестинацијама. Да би се један простор туристички развио и достигао врхунац развоја, потребно је применити савремена тоеретска и практична искуства, која ће условити јачање конкурентске способности и могућност изласка дестинације на економско тржиште. Основ представља анализа инструмената и мера помоћу којих се могу ускладити чести конфликтни циљеви и интереси туристичког развоја.

Комплексно истраживање проблема развоја и унапређења туризма, неког простора, заснива се на темељном сагледавању специфичних ефеката туристичког развоја, тумачењу међусобних односа и функционисању свих елемената који чине систем туристичког простора. Сваки простор, па и туристички, третирамо као отворени систем. На тај начин простор пружа могућност, да се лакше препознају различити интереси низа чинилаца који су укључени у развој туризма на датом простору. Такође, лакше се дефинишу и решавају могући конфликти.

Решавање конфиката у простору, који се могу јавити, зависи од формулисања развојног оквира и адекватне политике туристичког развоја. Циљ се заснива на уважавању различитих

интереса појединих система у простору, и њихове односе довести у систем равнотеже и жељени склад.

Да би се један простор развио у туристичку дестинацију, неопходно је препознати који кључни елемент у ситему развоја може у томе имати главну улогу. Следећи корак је дефинисање концепта, фактора и динамике развоја, који могу имати утицај на будуће туристичке токове простора као туристичке дестинације. Динамика развоја туризма у себи носи и одређене ефекте деловања на животну средину, а испољава се кроз позитивне и негативне последице.

Савремени туризам огледа се у чињеници да све већи значај на тржишту имају туристи специјалног интересовања. Уназад неколико година, знатно је порасла потреба за све већим бројем путовања на краћи временски период (од 3 до 5 дана) који се односе на структуру запослених, млађих туриста и туриста средњих година док се путовања на дужи временски период односи на туристе старије доби.

Велики утицај на развој савременог туризма имале су и светске кризе. Туризам је за последицу имао пад туристичког промета и прихода, са мањим или већим утицајима на светска туристичка кретања. Највећи, негативни ефекти, остварени су, под утицајем Светске економске кризе, када су индикатори туристичког развоја били неповољни у целом свету. Без обзира на врсту и време трајања кризних догађаја, туризам је до сада показао изузетну способност опоравка (Milićević, Evračanin, 2016).

На ток и развој туризма у великој мери је утицала епоха информатике и технолошких достигнућа. Свака доступна информација имала је пресудни значај на квалитет живота и рада људи. Суочени смо са убрзаном глобалном комуникацијом коју карактерише велики обрт информација на свим пољима. Тако и туризам добија на све већем значају, јер проток и доступност информацијама постаје моћно средство у одабиру потенцијалне туристичке одреднице.

Развој туризма у свету надмашио је сва очекивања и предвиђања. Туризам садашњице је најмасовнији вид миграције светског становништва, у погледу жеље и воље за таквим видом кретања. Сваки сегмент туризма има посебну улогу у развоју простора. Као привредна делатност, туризам је битан за развој државе са економског, еколошког, технолошког и социјалног аспекта по локалне заједнице и државе у целости.

Савремени туризам је комплексан појам и феномен који је уско везан за значајне урбане, руралне и слободне просторе (Станковић, Павловић, 2006) и кретања у оквиру истих. Различит начин и жеља кретања у погледу туристичке тражње довеле су до неизбежних промена простора и тежњи да се простор прилагоди датој ситуацији. Нова туристичка кретања/путовања имају облик масовности, и као таква, велики друштвени, културни и рекреативно-здравствени значај. Из горе наведеног, јавља се потреба за планским и одрживим управљањем простора и чувањем свих ресурса и потенцијала.

Обзиром да туризам последњих година бележи раст, намеће се питање како просторно детерминисати туризам. Простор представља оквир и услов за развој туризма. У оквиру сваког простора постоје релације и односи између природних и друштвених аспеката. Поједини, у великој мери утичу на развој и структуру туризма, па тако туризам и простор могу бити посредно или непосредно повезани. Непосредна повезаност карактеристична је за просторе у којима се ствара и разрешава потреба туристичких кретања, а посредна повезаност огледа се у неким особинама простора који омогућавају туристичка кретања. Туризам врши снажан утицај на трансформацију простора. С једне стране туризам тражи специфичне просторе за развој, а са друге и поједина подручја и места имају специфичну физиономију и тиме пружају услове за развој туризма (Јовичић, 2013). Савременом туризму потребни су изворни облици природе које људски фактор није изменио или оштетио. Туристичке дестинације, као што су национални паркови, суочавају се са бројним изазовима али и могућностима за бржи развој, конкурентност и одрживост (Stanković, Basarić, 2013).

Сложена структура и појава комплексних односа међу туристичким сегментима, захтева дефинисање концептуалног оквира савременог туризма. Поменути оквир састоји се из три елемента (Mathieson, Wall, 2006): динамичког елемента (односи се на избор дестинације и врсту туристичког кретања), елемента туристичке дестинације (обухвата боравак туристе на његовом жељеном подручју и интеракцију са економским, социјалним и еколошким елементима датог простора) и последичног елемента (огледа се у ефектима, као што су економски, социо-културни и природно-еколошки, који имају утицај на квалитет туристичке дестинације). Поменути концептуални оквир и тумачење хетерогених утицаја туризма, може бити прихватљив из следећих разлога: идентификује низ различитих чинилаца и њихове односе, чиме се стиче слика о природи, квалитету и обиму утицаја узрокованих туризмом; утицаји туризма трају дужи период и међусобно се прожимају; утицаји туризма могу бити кумулативни, мењајући се временом са променама туристичке тражње; утицаји туризма испољавају се на различите начине, па се за њихово вредновање користи и већи број мера и друго. На основу наведеног концептуални оквир уважава чињеницу да су утицаји туризма резултат процеса промена (преузето из: Јовичић, 2013). Током времена сваки простор је подложен променама што условљава и процес туристичког развоја. Процес туристичког развоја може да се мења и модификује, али и да произведе неочекиване последице које се не могу предвидети. Узрочници промена туристичког развоја могу бити различити и бројни, те их је неопходно детаљно сагледати и идентификовати у циљу трасирања праваца успешног развоја туризма.

Савремени туризам је значајан фактор развоја и на локалном и на глобалном нивоу (видети више у Војковић и др., 2005). У свом процесу развоја, туризам садржи позитивне и негативне ефекте, и не разликује се много од других сегмената живота људи. Развој туризма, се не мора одвијати у складу са очекивањима, јер то пре свега зависи од степена развијености простора, односно од делатности и садржаја који условљавају обим развоја туризма. Кључну улогу у развоју туризма има квалитет простора и његова друштвено-економска слика. Када се говори о туризму, битно је напоменути да се развој туризма не може планирати и усмеравати без многобројних делатности и садржаја који су саставни део туризма и обратно. Без улоге становништва, стања саобраћаја и пратеће инфраструктуре, нивоа пољопривреде и производње, степена заштите и очувања природних вредности и сл. нема ни правилног развоја и унапређења свих видова туризма. Афирмисање и обим туристичког развоја уско је повезан са општим развојем друштва, и због тога нужно је да постоје јасно утврђени развојни циљеви целокупног друштва, у оквиру којих се туризам развија или га тек треба развијати.

Туризам постаје све масовнија друштвена појава последњих деценија која је имала утицај на геоекономске и геополитичке процесе (Koncul, Đukić, 2011). У том раздобљу туризам се развио у једну од најширих и најзначајнијих друштвених тековина. Туризам добија обележје веома комплексне и важне просторне и економске категорије, са изузетно динамичним развојем и убрзаним квалитативним и квантитативним променама. Туризам је успео да покрене неразвијена подручја чији развој није био могућ ни у време индустријског раста. Поједине земље успеле су да се брже развију захваљујући туризму.

Развој и унапређење туризма може бити снага за очување али и претња за природне, културно-историјско вредности и наслеђе локалне заједнице. Узајамна зависност која постоји између туризма и бројних потенцијала је очигледна. Док ресурси представљају основу за туристички развој, туризам има ту моћ да подстицајно делује на очување ових вредности. Туристичке вредности сваког простора (дестинације) чине окосницу његовог развоја и зато је потребно да се адекватно укључују у стварање туристичког производа јер на тај начин имају своју сврху и постижу свој циљ. Туризам је управо она делатност која то омогућује. Са растућим интересовањем за упознавање различитих простора, култура и локалних заједница, туризам коначно постаје признат као делатност која може да развије те просторе, створи послове за локално становништво и помогне очувању локалне културе, обичаја и традиције. То значи да туризам не нуди само побољшање квалитета живота онима

који ту живе, већ и онима који користе садржаје датог простора. Због тога је изузетно важно да сви они који учествују у креирању туристичке делатности и пратећих садржаја, то раде на одржив начин. С друге стране, туристички простори у којима се стање природних и антропогених ресурса погоршава, економија ће бити у ризичној позицији јер се туристи усмеравају према туристичким просторима који ће им омогућити да испуне своје туристичке потребе.

Савремено доба донело је велике промене у туризму, како у погледу појави нових облика туризма, тако и у начину функционисања туризма као привредне гране. Туризам постаје доступнији свима, и прераста у облике примарне потребе. Савремен и убрзан начина живота, у којем је човек константно изложен стресу и негативним условима окружења, довео је до неопходности за туристичким путовањима. Туристичка путовања представљају најбољи начин одвајања од свакодневице и стресног начина живота.

Туризам, од средине XX века па на даље, доживљава значајне промене и добија нове размере. Долази до веће сегментације туристичког развоја. Туристичка тражња више није усмерена само ка једном виду туристичке дестинације, те се јавља повећана тражња за посебним облицима туризма. Поред појма посебни облици туризма користи се и низ других појмова којима се описују односи који настају током туристичких кретања, а који имају своје посебне одлике или специфичности у односу на уобичајан масовни туризам. За посебне облике туризма у литератури наилазимо и на следеће појмове: специфични облици туризма, селективни облици туризма, туризам специјалних интересовања, алтернативни туризам и слично. Сви ови појмови указују на то да постоје одређене карактеристике посебних облика туризма које их издвајају од класичних облика масовног туризма (Štetić i dr., 2014). У основи ових облика туризма лежи потреба за упознавањем нових дестинација, које се нису у потпуности туристички афирмисале. С друге стране, јављају се потребе за таквим видовима туризма које су кратког периода а обједињују пословну сферу, одмор и релаксацију.

Статистички подаци говоре о томе да све значајнији удео у светском туристичком кретању чине тзв. селективни облици туризма, чији је циљ упознавање специфичних карактеристика одређених подручја (еко-туризам, наутички туризам, трекинг, фото-сафари, екстремни спортови, упознавање археолошких локалитета и др.), само су неки од селективних облика туризма, који су све више заступљенији у сфери туризма. Што се тиче Србије, и туристичких кретања, у посебне облике који су све заступљенији и атрактивнији издвајамо бањски и здравствени, градски, културни, туризам заштићених делова природе, наутички, сеоски и пословни.

Сваки од поменутих облика, захтева посебан третман у простору. Простор као систем, мора да функционише у спрези са свим својим елементима и на свим новоима. Сваки део туризма мора се сагледати у потпуности, јер у себи садржи потенцијале и ограничења која треба ускладити са свим елементима простора. У зависности од потенцијала и ограничења, простори располажу мањим или већим квалитетом, који могу условити развој одређеног типа туризма. Чак и када је ту постигнут одличан резултат, то не мора да значи да ће се поједини простори туристички афирмисати. На развој одређеног типа туризма, утиче и затечено стање простора. Под овим се подразумева тренутна демографска слика, саобраћајна и инфраструктурна мрежа, техничко-технолошка опремљеност простора, ниво очуваности или деградације природних целина и сл. Због своје комплексности и специфичности посебни облици туризма издвајају се од осталих облика туристичких кретања (летњих и зимских масовних кретања).

Планирање туризма представља шири систем планирања и управљања једне земље. У том погледу разматрају се политике планирања, стратегије, врсте планова и ниво планирања, анализира се и даје оцена постојећег стања и дефинишу се синтетна решења. У зависности од избора концепта развоја и дефинисања циљева зависиће и друштвено-економски стандард. Свесно планирање и усмеравање туризма допринеће бољој искоришћености туристичких вредности и усклађености њихове валоризације са потенцијалима тражње и

стањем простора. Концепт развоја туризма заснива се на систему политичких и друштвених циљева који одређују и обједињују све елементе и факторе који утичу на развој туризма. Концепт развоја туризма одређују и усмеравају друштвени односи и циљеви, економски ниво развијености, стратегија привредног развоја, окружење, развојни трендови и сл. (Благојевић, 2009).

1.3. Предмет истраживања, циљеви и задаци

Предмет истраживања

Намера истраживања је допринос развоју теорије и праксе планирања туризма, кроз стратешко планирање у оквиру интегрисања научних поставки географије, економије, екологије, социологије и осталих научних дисциплина са циљем утврђивања полазних основа стратешког планирања развоја туризма. Рад је усмерен ка афирмацији Доњег Подунавља као значајног и важног ресурса Србије, а који је последњих деценија неправедно третиран и запостављен.

Тежиште је стављено на општа и посебна истраживања која до сада нису била обимна ни комплексна, а односе се на истраживање и испитивање концепта, програма и механизма примене законске политике, одређених стратегија и планских докумената, са посебним освртом на институционално-организациони систем развоја и имплементацију и реализацију законских докумената. Резултати истраживања ослањају се на теоријско-методолошке основе просторног планирања и друге инструменте управљања и унапређења развоја туризма Доњег Подунавља у Србији.

Основни проблем истраживања овог рада је планирање туризма Доњег Подунавља у Србији, његово тренутно стање, решавање конфликта у простору, могућности даљег развоја, унапређење и заштита природе, као и могућности одрживог развоја. За развој туризма овог дела Србије, захтева се утврђивање тренутног стања туристичке развијености, сагледавање и одређивање услова и узрока позитивних и негативних фактора на његовоо унапређење и развој. Доње Подунавље кроз Србију, већим делом има статус заштићеног добра, па је од пресудног значаја и утврђивање одрживе развојне политике. Усвајањем и доследном применом сета закона и стратегија у области одрживости туризма, довешће до преокрета постојеће политике туристичког развоја са циљем унапређења и развоја туризма и квалитета живота. Доње Подунавље, представља скуп различитих и многобројних елемената и фактора, који одређују његов развој и унапређење. Због тога, одрживост туризма и целокупног развоја, захтева одговоран однос свих субјеката на свим нивоима планирања. Одрживост развоја туризма зависи од свих фактора и учесника на једном простору који дугорочним планирањем могу да подстакну очување, унапређење и квалитет живота садашњим и будућим генерацијама.

Развој туризма и његова реализација у Доњем Подунављу, зависе од постојећег економског стања и прилика у земљи. Развој туризма није задовољавајући. Присутан је велики број негативних фактора који представљају ограничење развоја. На првом месту је лоша демографска слика, стање саобраћајне и туристичке инфраструктуре, пољопривреда на рубу опстанка, одсуство локалних заједница у доношењу одлука, наслеђени проблеми из ранијих периода који нису прилагођени тренутним потребама туриста.

Са друге стране, за овај део Србије, потенцијали развоја туризма су огромни, наутички, културно-историјски, туризам заштићених делова природе, градски, рурални, који имају велике могућности да се употпуне са садржајима и услугама следећих видова туризма: манифестациони, конгресни, транзити, спортско-рекреативни, ловни и сл. Поменуте врсте туризма се комплементарно допуњују и директно остварују економске ефекте.

У развојном смислу одрживи развој и туризам имају за циљ да задовоље све потребе и локалног становништва и потребе туриста и дугорочно одржава квалитет животне средине

омогућавајући да на изворним својствима природних и друштвених вредности наставе да подстичу развој туризма и целокупног просотра.

Предмет истраживања докторске дисертације је свеобухватно сагледавање проблема и систематизација мултидисциплинарних резултата. Истраживање се састоји у сагледавању свих чинилаца простора који су повезани и имају утицај на развој туризма. На основу тога дефинисаће се концепт и стратегија развоја, водећи рачуна о општим развојним правцима са посебним освртом на значај одрживости туризма. У раду ће бити приказани подаци одговарајућих утицаја и могућностима имплементације са терена и из литературе прикупљених сазнања и виђења. Поред домаће и старне литературе, које се баве простором и туризмом, у раду ће бити истакнути и европски и међународни документи који имају утицај на планирање одрживог развоја Подунавља у Србији.

Планирање Доњег Подунавља у Србији, који можемо поистоветити са ђердапским и влашко-понтјиским сектором Дунава у нашој земљи, мора почивати на реалним вредностима, садашњем стању животне средине и туристичког промета. Међусобни утицаји ће бити приказани испитивањем елемената стратешког, просторног и урбанистичког планирања туризма у комплементарности са другим видовима привређивања (пловидба, копнени саобраћај) на проучаваном простору од тврђаве Голубачки град до ушћа Тимока у Дунав.

Валоризацијом постојећих туристичких вредности и њиховим правим позиционирањем на домаћем и иностраном туристичком тржишту, утврдиће се значај Доњег Подунавља као туристичког простора са више атрибута туристичке привлачности и одговарајућом традицијом. Доње Подунавље у туристичком смислу обележавају Ђердапска клисура, Национални парк Ђердап, бројни археолошки локалитети, трагови средњовековног сакралног градитељства, савремена урбана и рурална насеља, туристичко-угоститељски објекти, погранични прелази ка Румунији, Коридор седам, Дунав, бране, хидроелектране и вештачка језера.

Део истраживања је усмерен ка јасном дефинисању одрживости туризма и савременом простору који је по низу показатеља јединствен за све европске земље. Ка одрживом развоју туризма морају се усмеравати акције свих учесника у туристичкој иницијативи, рецептиви и инвестирању средстава, у циљу побољшања квалитета животне средине, јер су испољени и неки негативни ефекти, који се морају спречавати. Реч је и о ограничавајућим факторима развоја туризма у које убрајамо лошу саобраћајну инфраструктуру, недостатак смештајних капацитета, непропорционалност понуде потражњи, неодговарајућу државну и друштвену организованост туризма, недостатак инвестиција, депопулацију сеоских насеља и др.

Основни задатак истраживања је адекватно прикупљање, систематизовање, претраживање, анализа и синтетичко закључивање у оквирима савременог планирања простора и његове сврсисходне валоризације за потребе туризма, уз неизоставна научна тумачења стања животне средине и потреба њене заштите и унапређења. Опште и посебно, теоријско и апликативно, савремено и перспективно сагледавање појава, процеса и догађаја, од значаја за планирање простора и туризма, намеће се као основни истраживачки задатак.

Радне хипотезе и методе истраживања

У истраживању се полази од хипотезе, да развој и унапређење туризма може имати допринос на економски развој, подизање стандарда и квалитет живота становништва Доњег Подунавља. Развој туризма Доњег Подунавља зависи од природних и културних потенцијала али ефеката које иницира човек. Елементи природног садржаја од значаја за туризам су својства рељефа, климе, хидрографске мреже, флоре и фауна, док се антропогени садржаји односе на смештајне капацитете, туристичку привреду, обезбеђивање одговарајуће туристичке понуде и валоризацију туристичких вредности. На основу полазних хипотеза

утврди ће се значај и ниво утицаја одређених фактора како би се остварио развој туризма и одрживости, успорили негативни трендови, одреде границе могућности коришћења туристичких потенцијала Доњег Подунавља, омогући већа дисперзија а смање диспаритети туристичког развоја. У раду се полази од следећих претпоставки:

- Доње Подунавље поседује природне услове за потребе развоја туризма
- Доње Подунавље поседује антропогене услове за потребе развоја туризма
- Доње Подунавље поседује материјалну базу за потребе развоја туризма
- Доње Подунавље поседује могућности за развој и унапређење различитих видова туризма
- постоје ограничења за развој туризма Доњег Подунавља

Планирање простора Доњег Подунавља у Србији за потребе туризма, зависи од низа појава, процеса и догађаја. На многе од њих могуће је утицати планским приступом проблему на дужи рок. Из сазнања да на проучаваном простору постоје бројне природне и антропогене туристичке вредности и чињенице да је постојећи промет туриста далеко испод реалних, рад се бави, када и како треба решавати проблеме сврсисходног развоја туризма, чији је крајњи циљ остваривање одговарајућих друштвених и економских ефеката. Туристички потенцијали Доњег Подунавља у Србији, су препознативи на домаћем и иностраном туристичком тржишту, а да постојећи промет туриста, посебно иностраних, изражен кроз ниску стопу искоришћености постојећих смештајних капацитета (20 до 30 % на годишњем нивоу), уз незнатан број запослених у туристичко-угоститељској привреди, полазно је исходиште за научно истраживање које ће указати на могућа решења постојећих проблема наутничког, ловног, еколошког, стационарног, транзитног, спортско манифестационог и културно манифестационог туризма.

За решавање научних проблема и осмишљавање предлога за апликативно деловање на терену, истраживање користити проверене научне методе из неколико научних дисциплина и увек и свуда потенцирати интердисциплинарност и мултидисциплинарност приликом проучавања. Интегралне могућности географије, екологије и просторног планирања у постављању теоријских основа планирања, заштите и валоризације проучаваног простора, морају се исказати на прави начин, реално и документовано. Интегрални приступ је неизбежан, јер се услед различитости приступа и методолошких поставки, туризам вишеструко мултипликује и као таквог га треба посматрати и на право место постављати у садашњим и будућим плановима и програмима просторног, друштвеног и економско развоја.

У истраживању су коришћене проверене методе: **аналитички метод** као класичан метод географских проучавања и просторног планирања, уз опсервације на терену, чиниће основу истраживања, као и проучавање бројне литературе и различитих метода истраживања која се баве проблемима планирања простора и одрживог туризма. Уз то, тамо где је потребно и где је могуће, успоставиће се **метод корелације** којим се утврђују међусобни односи између појединих природних и антропогенних ефеката, потенцијала и ограничења за развој туризма Доњег Подунавља у Србији, као и утицаја туризма на животну средину. Биће дефинисне и **компаративне** предности, које уз историјско сагледавање појава, процеса и догађаја, допуњују целину, посебно интересантну због пограничног простора са Румунијом и фаворизовања Коридора VII. Развој и стање туризма Доњег Подунавља приказан је и кроз **статистичке податке, теренске опсервације и дедуктивно закључивање**. На крају методом **синтезе** која представља завршницу рада, а која представља резултат извођења одређеног броја закључака везаних за проблеме планирања развоја туризма Доњег Подунавља у Србији примениће се **моделовање, као метод** који ће указати на опште и посебне појаве, објекте, процесе и исте примењујући савремени географски информациони систем, предочити са научног и апликативног аспекта. За утврђивање позитивних и негативних ефеката, карактеристика, појава и процеса, SWOT анализом, графичком и

картографском презентацијом, визуелно ће бити приказан простор Доњег Подунавља у Србији.

Научна оправданост и практична примена истраживачког рада

Истраживање ђердапског сектора Дунава и Доњег Подунавља у Србији са аспекта просторног планирања, заштите и валоризације природних и антропогених вредности у циљу развоја савременог туризма, вишеструко је значајно. Реч је о географски, археолошки, културно-историјски, насеобински, етнолошки и туристички интересантној предеоној целини наше земље. Део истраживања за потребе не само туризма, бави се и питањима који се односе на пловидбу и производњу електричне енергије, што има велики значај. Елементи и фактори планирања Доњег Подунавља у Србији за потребе туризма, до сада нису били предмет сличног истраживања, које, поред осталог, има за циљ и да укаже на могућа практична решења. Из мултидисциплинарних и интердисциплинарних истраживања, сагледавања реалног стања на терену, компарацијом са другим просторима, уз моделовање, географски информациони систем, кроз одговарајућу статистичку документованост и картографско приказивање, Доњег Подунавља у Србији, ће бити предочено на одговарајући научни ниво, из којег ће произићи предлози за апликативне акције државних и друштвених организација, посебно туристичке оперативе на терену.

Општи друштвени значај и значај практичне примене могућ је искључиво ако се реализују сви ставови и решења, а све у циљу оснаживања и привредног јачања овог дела Подунавског региона. Применом научног истраживања оствариће се начела смањења диспаритета и равномерности економског и одрживог развоја и побољшање квалитета живота. Овај научни рад може помоћи да се на основу његових резултата и прикупљене базе података, дефинишу будући правци развоја простора и туризма не само посматраног подручја већ и ширег окружења.

Научно истраживање планирања простора и туризма Доњег Подунавља у Србији је значајно за науку, али и за праксу, од посебног значаја за интегралну заштиту, унапређење и решавање конфликта у простору, управљање одрживим развојем просторних целина и потцелина посебне намене, унапређење урбаног и руралног идентита, презентацију културно-историјског наслеђа и сл.

2. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ ОД ЗНАЧАЈА ЗА ТУРИЗАМ

Основне карактеристике Доњег Подунавља приказане су кроз неколико основних природних и друштвених индикатора који дају прецизнију и јаснију слику простора овог дела Србије.

Природно-географске карактеристике Доњег Подунавља у Србији

2.1. Обухват и граница подручја Доњег Подунавља у Србији

У административном смислу подручје Доњег Подунавља обухвата пет јединица локалних самоуправа смештених у два управна округа: Браничевски округ (Велико Градиште и Голубац) и Борски управни округ (Мајданпек, Кладово и Неготин). Површина подручја износи 3.362 km², по последњем Попису број становника на овом подручју износи 102.318 смештених у 126 насеља.

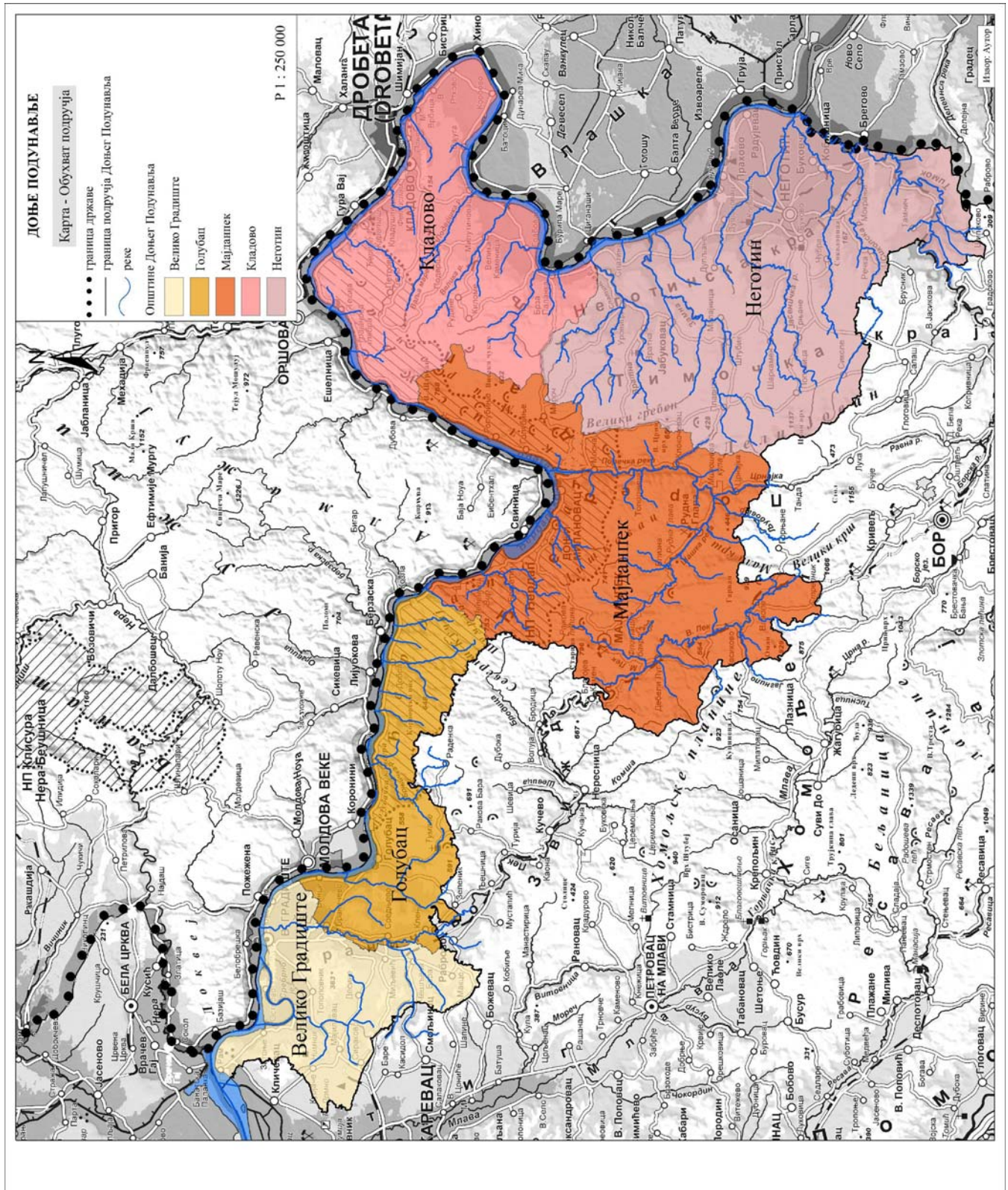
Табела 1. Основни подаци

локална самоуправа/општина	површина km ²	број становника	број насеља
Кладово	629	20.635	23
Мајданпек	932	18.686	14
Неготин	1.090	37.056	39
Велико Градиште	344	17.610	26
Голубац	367	8.331	24
укупно:	3.362	102.318	126

Извор: Републички завод за статистику, Општине и региони 2018.

2. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ
ОД ЗНАЧАЈА ЗА ТУРИЗАМ

Графички приказ 1. Обухват подручја
Извор: Аутор

2.2. Рељеф

У Подунављу се издваја неколико геоморфолошких целина. Подунавске општине карактеришу алувијалне равни, а шири обални део захвата Делиблатску пешчару, као Фрушкогорски масив, шумадијско побрђе, огранке Карпата, и Ђердапску клисуру (Миланковић, 2015). Дунав кроз Србију, с обзиром на основне рељефне карактеристике, има три различита сектора. Према Станковић (2012) на основу рељефних карактеристика, Дунав је подељен на три сектора:

1. равничарско-панонски (сектор од Бездана до Рама)
2. клисурасто-ђердапски (сектор у дужини од 100 km)
3. равничарско-влашко-пантијски (сектор од Кладова до ушћа Тимока)

Доње Подунавље представља изузетно богатство у погледу геолошких карактеристика и својстава. Најистакнутији пример геолошке сложености су слојеви стена на одсецима брда Гребен и кањона Бољетинске реке.

Најупечатљивија геоморфолошка карактеристика подручја је Ђердапска клисура чија дужина износи око 100 km. Простире се на потезу од Голубачке тврђаве до острва Гура Ваи код Сипа, као композитна, полигенетска, полифазна и антецедентна долина (Просторни план подручја посебне намене Националног парка „Ђердап“). Ђердапску клисуру чине следећа сужења и проширења (Станковић, 2012:80-81):

- Голубачка (горња) клисура - дужина 14 km, ширина 1,8 km и дубина воде 48 m;
- Љупковска котлина - дужина 10 km, ширина 1,3 km и дубине воде 19 m
- Клисура Госпођин вир - дужина 15 km, ширина 1,28 km и дубине воде 92 m, што представља и највећу дубину Дунава;
- Доњомилановачка котлина - дужина 15 km, ширина 2,4 km и дубина воде 25 m;
- Клисуре Мали и Велики казан - дужина 19 km, ширина 0,18 km и дубина воде 68 m. Ове клисуре се одликују високим кречњачким литицама висине до 300 метара и угловима нагиба местимично и до 80°.
- Оршавска котлина - дужина 17 km, ширина 4,6 km и дубина воде 45 m, што чини најшири део ђердапске клисуре и
- Сипска клисура - дужина 8,5 km, ширина 1,15 km и дубина воде 80 m.

Територија општина Доњег Подунавља бележи специфичне, богате и разноврсне форме и облике, што показују следеће природне карактеристике. Простор се протеже од Великог Градишта који се налази у подножју Карпата и Хомољских планина, на уласку у Ђердапску клисуру. Рељеф општине је равничарско-брдски од чега је под шумом нешто више од 3000 хектара, што од укупне површине територије ове општине износи око 10%. Остали део територије је у категорији обрадивих површина. Најмања надморска висина износи 67,5 m у приобаљу Дунава, а највиша 362 m на Липовачи, која је највиши део територије. Најчешћа надморска висина општине износи око 130 m. Сличне карактеристике има и општина Голубац као низијско-брдско подручје, и то крајњи западни део, док је планинско подручје карактеристично за централни и источни део општине. Најнижа тачка општине, истовремено је и најисточнија тачка, која се налази на ушћу реке Песаче у Дунав, на око 69 mnm а највиша на Шомрдском камену на око 805 mnm, у крајњем југоисточном делу општине. Највеће учешће имају површине на у распону између 200-400 mnm (око 45%) а најмање изнад 800 mnm. Највеће учешће имају површине са мањим нагибом у низијско-брдском делу општине. У планинском делу значајно учествују простори са вишим нагибом. Рељеф општине Мајданпек је претежно брдско-планински. Чине га Кучајске планине, Мироч, Мали Крш и Дели Јован. Највиша тачка општине налази се на 929 mnm на Малом Кршу, град Мајданпек лежи на 350 mnm а градско насеље Доњи Милановац на 75 mnm. Рељеф је знатно разуђен. Геоморфолошке карактеристике, посебно на делу НП Ђердап, представља изразиту геолошку вредност. Ђердапска клисура представља посебан

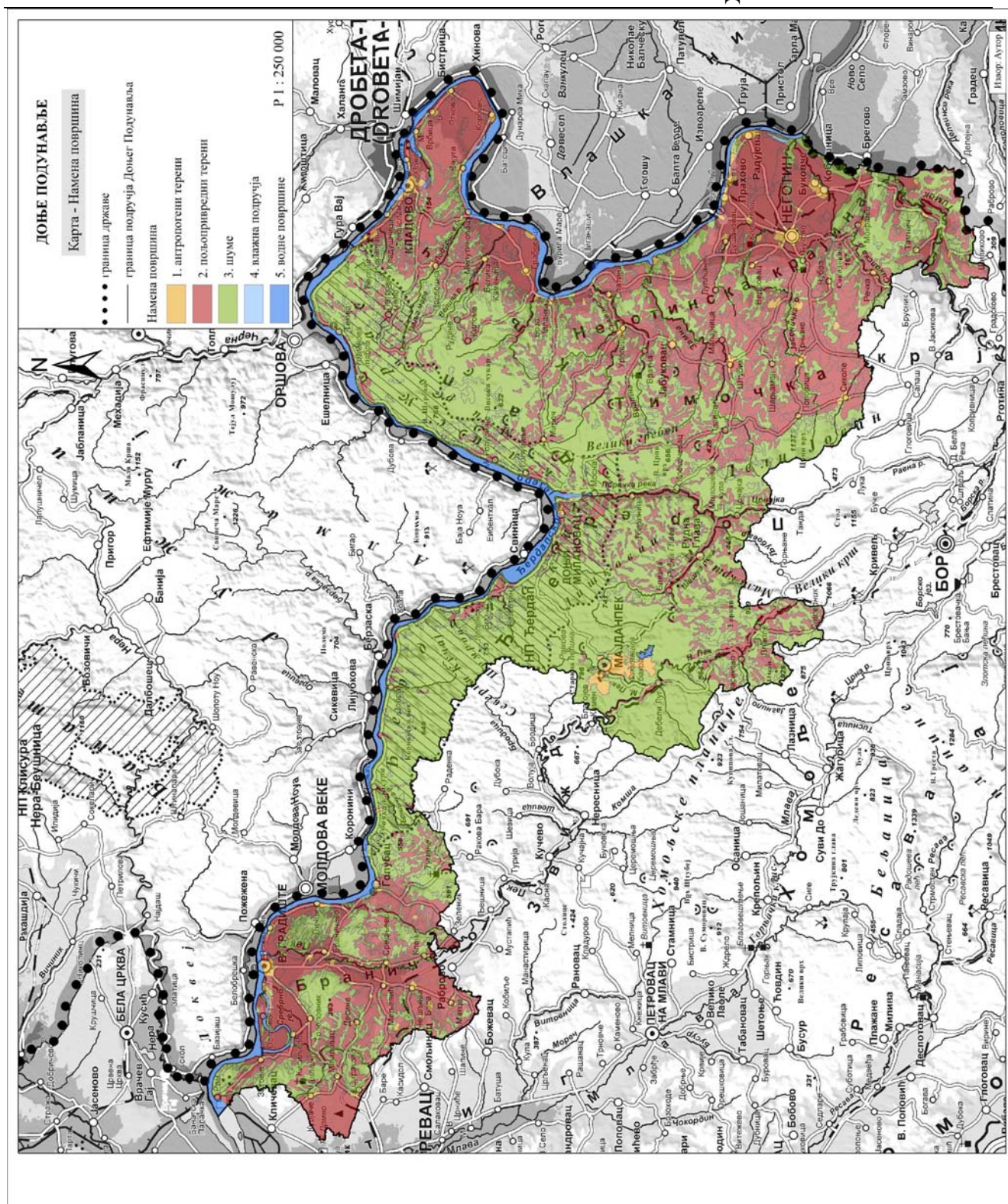
2. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ ОД ЗНАЧАЈА ЗА ТУРИЗАМ

геоморфолошки феномен кога чине композитна, полигенетска, полифазна и антецедентна долина. Кречњачки терени богати су крашким и флувиокрашким облицима рељефа као што су увале, вртаче, прерасти, пећине, бигрени водопади и сл. Један од најизразитијих крашких предела на нивоу Србије, представља мирочка површ са бројним поменутиим облицима рељефа. На територији општине, изван крашког подручја Мироча, бројни су спелеолошки објекти (Градашница код Поречког залива, Рајкова пећина код Мајданпека, прерасти Шашке реке, бигрена акумулација Бели изворац). Општина Кладово има периферни географски положај. Према орографским карактеристикама Кладово припада деловима јужних Карпата и простире се на подручју дунавског Кључа. На истоку обухвата територију кладовског Кључа представља западни обод Влашко-Понтијске низије и на западу брдске терене планине Мироч. Рељеф општине је низијско-брежуљкасто-брдско-планински, с надморским висинама од око 40 m на ушћу Слатинске реке у Дунав до Малог Штрпца од 626 mnv. Геоморфолошку структуру чине Доњи и Горњи Кључ. Рељеф са дунавског Кључа својом вертикалном и хоризонталном рашчлањеношћу пружа повољне услове за живот и привредне активности становништва. Природно-географске одлике брдско-планинско дела регије омогућавају развој сточарства, шумарства и туризма. Територија општине је ретко насељена. Текија заузима мали део Мирочке површи, а насеље са највећом надморском висином од око 450 mnv и чији су засеоци раштркани, је Петрово село. Низијски део територије има повољне услове за развој пољопривреде, изградњу насеља и саобраћајне мреже. Поред река простиру се плодна земљишта повољна за развој ратарства и повртарства. Општина Неготин се налази на граници Србије, Румуније и Бугарске. Територија општине, позната је и као Неготинска низија. Пружа се правцем између Тимока и Дунава до косе Видровац-Бадњево-Братујевац која се надовезује на равничарски плато све Дели Јована и Стола. Овај простор предствља природно одвајање од централних и западних делова Србије. Општина Неготин лежи на 45 m изнад нивоа мора.

2. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ ОД ЗНАЧАЈА ЗА ТУРИЗАМ

Графички приказ 2. Рељеф Доњег Подунавља
Извор: Аутор

2.3. Клима

Подручје Доњег Подунавља, у морфолошком смислу, чине Панонска низија и њен јужни обод. Климу простора карактерише степскоконтинентална клима низије и умерено континентална клима јужних делова, а присутан је и утицај карпатског дела Србије са

2. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ ОД ЗНАЧАЈА ЗА ТУРИЗАМ

субконтиненталним одликама климе. Граничну климатску зону степскоконтиненталне и умереноконтиненталне климе, Доњег Подунавља чине три општине у Борском округу и делимично општина Голубац, док је субланинска клима искључиво присутна на планинама (Марковић, 1970).

Климатски фактори условљавају развој пољопривреде, имају директан или индиректан утицај на привредни/економски развој. Дакле, климатски фактори утичу на свођење земљишта одређеној намени и могућност останка становништва на том подручју.

Климатски услови утичу и на пловидбу Дунавом, па сектори за управљање, планирање и развој пловидбе воде рачуна о могућим променама и нежељеним ефектима. Највећи утицај имају на стварање ниског и високог водостаја, у зимским условима може доћи до формирање леденог покривача и смањене видљивости.

Основне климатске карактеристике Доњег Подунавља изведене су на основу података Хидрометеоролошког Завода за две станице на Дунаву: Велико Градиште и Неготин у периоду од 2000. до 2017. године.

Температура ваздуха. Температура ваздуха представља битан климатски модификатор јер у великој мери може утицати на главне карактеристике других елемената климе и њихово формирање (Дукић, 1977).

У периоду од 2000. – 2017. године средња годишња температура износи 12,1°C за Велико Градиште и 12,7°C за Неготин. Према подацима, екстремне вредности температуре забележене су 2007. и 2012. године. Максимална температура износила је 43,6°C у Великом Градишту, односно 42,6°C у Неготину, док су минималне температуре износиле -23,8°C за Велико Градиште и -27,5°C за Неготин. Најтоплији месец за обе метеоролошке станице је месец јул са просеком 23,08°C у Великом Градишту и 24,6°C у Неготину. Најхладнији месец је јануар са просечном измереном температуром од 0,4°C у Великом Градишту, односно 0,3°C у Неготину.

Табела 2. Средње месечне и средња годишња температура ваздуха (у °C) за 2 метеоролошке станице Доњег Подунавља, период 2000– 2017. година

Велико Градиште	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	MAX	MIN
2000	-2,30	3,10	6,20	15,10	17,90	21,20	22,80	24,00	17,00	13,50	10,10	3,70	40,90	-22,20
2001	3,10	3,80	9,90	11,30	17,80	18,20	22,60	22,90	16,00	13,70	4,00	-2,60	37,20	-11,60
2002	-0,90	6,00	8,90	11,30	19,20	21,70	23,50	21,40	16,10	11,60	9,00	0,10	36,60	-17,10
2003	-0,50	-2,70	5,50	10,70	20,20	23,90	22,50	24,20	16,80	9,70	8,00	2,10	38,60	-17,80
2004	-1,90	1,30	6,60	12,90	14,80	19,80	22,30	21,20	16,10	14,00	6,50	2,70	36,00	-16,40
2005	0,80	-2,40	3,80	11,60	16,80	18,80	21,70	20,10	17,20	11,50	5,50	2,10	34,50	-20,00
2006	-1,50	0,70	5,40	12,70	16,50	19,30	23,00	20,20	17,40	12,80	7,10	2,40	36,10	-15,40
2007	4,70	5,50	9,00	12,10	18,30	22,30	24,50	23,10	15,10	10,90	4,90	0,60	43,60	-8,40
2008	0,90	3,80	7,90	12,60	17,80	21,90	22,40	22,70	15,70	12,90	7,60	3,90	37,80	-13,40
2009	-0,10	1,30	6,60	14,30	17,90	20,40	22,60	22,50	18,40	11,80	8,00	3,30	36,50	-19,40
2010	0,40	2,90	6,80	12,50	16,90	20,60	23,00	22,40	16,80	9,80	10,80	0,60	37,50	-14,00
2011	0,20	-0,80	6,30	12,90	16,70	21,20	22,60	22,70	20,50	10,40	2,60	3,40	37,70	-15,10
2012	0,70	-4,20	7,40	13,20	16,50	22,70	25,30	22,20	19,30	12,50	9,20	0,70	38,00	-23,80
2013	1,90	4,00	5,40	13,20	18,50	20,30	22,80	23,70	15,50	13,40	9,40	1,90	39,70	-11,10
2014	3,10	5,80	9,00	12,70	16,10	20,10	22,10	21,20	16,90	12,90	8,40	2,60	34,00	-17,20
2015	2,10	3,30	7,10	11,50	17,60	20,70	24,90	24,50	20,00	11,70	6,90	2,80	38,70	-17,20
2016	-0,10	7,60	7,60	14,00	15,90	21,60	22,50	20,70	17,30	10,20	6,40	-0,80	34,70	-13,90
2017	-3,90	3,20	10,10	11,70	17,10	22,70	24,40	23,10	17,10	11,30	7,00	2,80	40,50	-20,00
СУМА	6,70	42,20	129,50	226,30	312,50	377,40	415,50	402,80	309,20	214,60	131,40	32,30		
средња месечна вр.	0,37	2,34	7,19	12,57	17,36	20,97	23,08	22,38	17,18	11,92	7,30	1,79		

2. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ ОД ЗНАЧАЈА ЗА ТУРИЗАМ

Неготин	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	MAX	MIN
2000	-1,10	4,60	7,90	15,00	18,80	22,80	24,00	24,70	17,10	11,90	8,00	3,20	42,00	-11,50
2001	1,40	3,60	9,00	11,50	17,90	19,70	24,40	24,90	17,20	13,90	4,90	-1,70	37,10	-10,90
2002	1,70	7,10	9,70	11,40	19,90	23,80	25,20	22,20	17,10	11,40	6,80	-1,90	38,00	-19,10
2003	-0,10	-2,60	5,50	11,10	20,30	24,20	23,90	26,00	17,00	10,10	7,10	1,50	38,00	-15,40
2004	-1,60	3,70	7,90	12,50	16,30	20,90	23,40	22,80	17,50	12,90	7,40	2,60	36,00	-18,40
2005	2,60	-2,80	5,20	11,80	18,30	20,70	23,10	21,50	17,80	11,90	4,10	2,80	35,20	-24,60
2006	-2,30	0,20	5,90	13,20	18,20	21,20	23,80	21,90	18,40	13,10	8,20	4,10	36,40	-18,20
2007	7,10	5,50	8,90	14,80	19,50	24,30	26,50	23,90	16,40	11,60	4,30	-0,40	42,60	-13,20
2008	-1,60	4,50	9,40	13,40	18,70	22,60	23,70	24,10	16,80	12,90	7,00	2,50	36,40	-15,40
2009	-0,30	2,10	7,40	13,20	19,40	21,70	24,40	23,50	18,80	12,40	8,30	1,60	37,00	-16,70
2010	-1,80	1,30	7,10	13,20	17,90	21,90	24,50	24,90	18,30	9,30	9,90	-0,50	37,00	-17,60
2011	0,00	0,60	4,90	12,90	17,70	22,50	23,60	24,10	21,80	11,80	2,90	3,80	36,60	-16,10
2012	0,70	-4,20	9,60	14,40	18,10	24,40	27,20	25,70	20,80	13,70	7,90	-0,70	40,40	-27,50
2013	1,20	3,50	5,20	14,00	19,40	22,20	24,50	25,20	17,50	11,80	8,00	1,30	38,40	-7,70
2014	1,40	2,70	10,60	12,90	17,00	21,20	23,40	23,20	18,10	12,30	6,70	2,70	34,30	-13,10
2015	2,50	2,00	7,20	13,10	19,60	22,40	26,80	24,30	19,60	11,10	9,60	5,70	38,00	-17,40
2016	-0,80	7,40	8,60	15,00	17,40	23,20	24,60	22,90	19,50	10,80	5,90	2,30	35,60	-18,50
2017	-4,10	2,50	11,20	12,30	18,00	24,40	25,00	24,60	18,80	13,20	7,40	3,80	40,00	-18,90
СУМА	4,90	41,70	141,20	235,70	332,40	404,10	442,00	430,40	328,50	216,10	124,40	32,70		
средња месечна вр.	0,27	2,32	7,84	13,09	18,47	22,45	24,56	23,91	18,25	12,01	6,91	1,82		

Извор: Републички хидрометеоролошки завод

Релативна влажност ваздуха. Релативна влажност ваздуха и њен годишњи ток имају обрнути однос са температуром ваздуха. То значи да вредности релативне влажности опадају од зимског према летњем делу године и обратно (Дукић, 1977).

Табела 3. Средње месечне и средња годишња вредност релативне влажности ваздуха (у %) за 2 метеоролошке станице Доњег Подунавља, период 2000 – 2017. година

Велико Градиште	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
2000	83	75	69	60	63	54	52	51	68	63	74	81
2001	76	73	67	70	67	74	69	66	77	75	83	85
2002	86	71	60	67	57	66	68	71	76	75	73	75
2003	82	76	66	65	63	59	67	57	69	77	74	76
2004	83	80	70	67	71	73	66	75	72	77	82	85
2005	85	84	77	71	76	75	77	82	82	76	80	88
2006	76	83	77	72	69	78	67	76	72	77	82	87
2007	81	78	69	62	73	68	59	68	76	82	79	87
2008	79	74	71	74	69	66	61	60	73	76	76	80
2009	87	82	72	61	68	70	66	65	68	78	82	81
2010	79	80	67	69	76	77	76	72	76	74	73	85
2011	85	82	72	61	69	65	66	63	63	70	75	83
2012	81	76	61	70	74	64	58	64	63	78	77	82
2013	83	80	74	70	65	75	63	63	75	75	81	83
2014	82	74	75	75	78	73	78	79	82	82	85	88
2015	87	83	76	71	78	76	63	62	72	82	82	92
2016	90	81	78	73	79	77	74	80	78	84	82	86
2017	84	79	69	74	76	69	61	69	73	79	87	87
СУМА	1.489,00	1.411,00	1.270,00	1.232,00	1.271,00	1.259,00	1.191,00	1.223,00	1.315,00	1.380,00	1.427,00	1.511,00
средња месечна вр.	82,72	78,39	70,56	68,44	70,61	69,94	66,17	67,94	73,06	76,67	79,28	83,94
Неготин	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
2000	79	73	61	65	63	50	51	50	71	77	89	85
2001	89	75	75	73	70	65	60	56	72	75	77	80
2002	71	61	54	65	54	54	58	71	72	77	83	85
2003	84	76	65	62	62	60	59	50	70	79	85	80
2004	82	67	66	68	65	67	61	63	67	81	77	83
2005	72	83	67	64	66	59	67	74	79	75	84	82
2006	81	80	72	68	61	66	63	67	68	75	71	77
2007	63	71	65	47	64	56	44	64	67	78	78	81
2008	80	67	59	67	61	63	55	55	66	75	81	82
2009	83	78	66	66	59	64	59	64	66	78	82	86
2010	84	81	67	68	68	67	63	59	65	80	80	82
2011	83	73	75	59	65	57	63	56	56	64	74	76
2012	71	77	49	62	68	58	50	46	53	70	86	82
2013	80	84	75	66	61	64	55	55	65	82	87	81
2014	88	83	69	76	73	67	67	67	77	81	87	85
2015	79	84	73	57	61	59	51	62	73	86	71	74
2016	81	78	73	66	69	67	61	66	65	80	79	66
2017	75	76	61	62	71	57	54	53	63	67	82	76
СУМА	1.425,00	1.367,00	1.192,00	1.161,00	1.161,00	1.100,00	1.041,00	1.078,00	1.215,00	1.380,00	1.453,00	1.443,00
средња месечна вр.	79,17	75,94	66,22	64,50	64,50	61,11	57,83	59,89	67,50	76,67	80,72	80,17

2. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ ОД ЗНАЧАЈА ЗА ТУРИЗАМ

Извор: Републички хидрометеоролошки завод

Средња годишња вредност релативне влажности ваздуха за Велико Градиште износи 73,9 %, односно 69,6 % за Неготин. Према подацима, средња месечна вредност релативне влажности ваздуха највиша је децембру месецу, са 83,9 % у Великом Градишту односно 80,2% у Неготину. Најнижа вредност се бележи у летњим месецима, односно јулу месецу са 66,2 % у Великом Градишту и 57,8 % у Неготину.

Инсолација. Вредности климатских елемената зависе од утицаја инсолације, што се свеобухватно одражава на атрактивност туристичких регија као и на стварање и реализацију туристичке инфраструктуре (Станковић, 1994).

Табела 4. Средње месечне и средња годишња вредност инсолације (у часовима) за 2 метеоролошке станице Доњег Подунавља, период 2000-2017. година

Велико Градиште	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	ср годишња
2000	59,70	117,70	172,00	213,70	311,60	335,90	307,70	353,70	190,20	176,00	140,00	90,00	2.468,20
2001	62,50	109,50	148,70	173,20	255,10	215,80	274,30	301,30	159,40	202,30	77,00	39,00	2.018,10
2002	65,00	105,80	181,60	194,60	248,40	284,20	262,30	214,20	159,20	136,20	88,90	35,10	1.975,50
2003	37,80	94,30	180,60	165,60	281,30	341,00	269,40	339,30	198,70	109,30	87,90	105,90	2.211,10
2004	43,90	100,50	145,00	170,70	213,10	245,10	281,90	293,00	201,70	145,30	82,00	40,30	1.962,50
2005	67,40	74,80	150,20	168,60	223,60	266,70	285,30	207,30	167,20	153,90	87,30	29,30	1.881,60
2006	94,60	46,00	105,60	168,50	246,20	233,60	323,80	218,80	226,50	198,80	123,20	88,20	2.073,80
2007	95,10	95,00	184,80	315,30	237,90	313,60	351,70	279,30	172,60	100,60	84,60	43,90	2.274,40
2008	102,60	141,50	147,60	152,40	286,80	270,90	296,60	330,60	137,90	174,70	106,30	49,10	2.197,00
2009	44,90	55,00	105,30	264,10	275,40	240,10	344,80	293,40	213,60	111,10	94,90	31,90	2.074,50
2010	47,00	57,60	123,10	180,80	175,80	221,50	291,50	306,30	175,00	112,30	126,70	42,50	1.860,10
2011	49,80	67,70	165,80	200,20	254,90	282,20	286,10	342,20	263,80	189,80	128,20	65,00	2.295,70
2012	81,10	83,90	247,90	222,20	224,70	348,80	362,30	369,50	248,80	164,30	110,70	54,70	2.518,90
2013	54,80	40,90	114,20	239,40	243,60	229,40	354,30	307,80	178,20	190,50	93,90	97,60	2.144,60
2014	85,70	111,20	181,80	142,10	228,70	249,60	275,80	299,60	145,30	150,40	84,00	68,00	2.022,20
2015	80,10	116,80	126,70	242,60	228,50	274,70	360,70	284,60	181,30	133,20	110,60	61,30	2.201,10
2016	56,50	90,90	150,90	204,10	206,80	245,50	334,40	264,90	219,90	108,30	112,90	71,80	2.066,90
2017	88,80	106,60	195,10	202,50	255,20	321,40	349,50	315,10	206,00	187,20	83,60	63,20	2.374,20
СУМА	1.217,30	1.615,70	2.826,90	3.620,60	4.397,60	4.920,00	5.612,40	5.320,90	3.445,30	2.744,20	1.822,70	1.076,80	
средња месечна вр.	67,63	89,76	157,05	201,14	244,31	273,33	311,80	295,61	191,41	152,46	101,26	59,82	
Неготин	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	ср годишња
2000	112,60	127,50	206,10	215,60	327,90	352,20	335,90	343,70	186,30	123,30	60,30	50,10	2.441,50
2001	16,70	126,80	115,30	172,80	227,00	252,90	318,10	294,40	177,80	180,20	95,90	72,30	2.050,20
2002	110,60	132,10	179,30	164,10	260,40	283,00	258,40	214,50	188,00	121,70	71,50	32,20	2.015,80
2003	49,30	95,40	179,50	183,00	291,10	351,30	319,80	342,10	186,40	128,40	63,40	78,10	2.267,80
2004	63,40	115,70	181,90	175,50	223,80	255,90	326,60	302,00	209,20	144,10	82,90	67,30	2.148,30
2005	103,60	62,90	141,00	186,60	247,80	308,80	277,20	211,00	165,90	147,10	62,10	44,20	1.958,20
2006	81,30	98,20	119,00	168,80	288,60	281,00	348,10	275,40	230,80	172,20	103,70	71,90	2.239,00
2007	129,70	84,60	152,60	309,90	240,80	320,80	382,10	260,90	197,60	112,10	81,70	72,80	2.345,60
2008	67,90	128,60	192,50	155,50	282,10	283,00	326,50	356,80	204,70	170,40	39,60	56,00	2.263,60
2009	63,70	98,80	125,70	229,90	318,10	291,80	360,40	283,80	207,90	125,50	96,20	30,70	2.232,50
2010	32,70	49,10	155,20	170,20	222,30	253,10	317,60	332,30	201,00	96,00	97,80	68,60	1.995,90
2011	55,40	106,80	159,20	223,80	265,00	323,30	311,80	365,60	270,10	191,60	124,60	100,60	2.497,80
2012	115,40	100,50	252,70	216,00	231,10	365,30	373,70	370,50	271,60	181,10	57,10	47,80	2.582,80
2013	60,90	37,10	111,10	244,20	285,40	283,70	357,10	312,60	226,60	162,50	57,30	81,60	2.220,10
2014	45,80	65,80	183,60	140,60	231,30	261,20	299,40	290,60	159,60	110,40	35,90	73,60	1.897,80
2015	84,10	92,10	118,40	256,30	262,00	300,60	383,00	278,40	190,40	109,80	149,70	128,20	2.353,00
2016	85,10	99,50	125,30	221,00	231,70	248,50	352,00	302,10	238,40	78,10	86,60	127,20	2.195,50
2017	83,60	95,80	196,70	209,90	236,20	326,70	342,40	328,30	202,80	194,00	58,10	89,70	2.364,20
СУМА	1.361,80	1.717,30	2.895,10	3.643,70	4.672,60	5.343,10	5.990,10	5.465,00	3.715,10	2.548,50	1.424,40	1.292,90	
средња месечна вр.	75,66	95,41	160,84	202,43	259,59	296,84	332,78	303,61	206,39	141,58	79,13	71,83	

Извор: Републички хидрометеоролошки завод

У посматраном периоду већу вредност инсолације забележена је на метеоролошкој станици Неготин са 2.226,1 часова, док метеоролошка станица Неготин 2.145,6 часова. Најдужа вредност инсолације је током летњег периода у јулу 332,8 часова у Неготину и 311,8 часова у Великом Градишту. На метеоролошкој станици Велико Градиште најкраћа је у децембру 59,8 часова, а на метеоролошкој станици Неготин 71,8 часова. Доње Подунавље у Републици Србији, има изузетне потенцијале у искоришћавању овог вида енергије.

Облачност. Појава облачности у природи је повезана са температурним колебањима и инсолацијом. Када се повећава облачност тада се смањују температурна колебања у току

2. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ
ОД ЗНАЧАЈА ЗА ТУРИЗАМ

дана и године и обрнуто. Исто тако, када се смањују вредности облачности тада се повећава инсолација и обрнуто (Дукић, 1977).

Табела 5. Средње месечне и средња годишња вредност облачности (у 1/10) за 2 метеоролошке станице Доњег Подунавља, период 2000-2017. година

Велико Градиште	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
2000	7,70	5,20	5,80	5,50	3,30	2,40	3,50	1,50	5,30	4,10	4,60	5,60
2001	7,30	6,50	6,20	6,00	5,00	5,60	4,10	3,00	6,50	3,80	7,00	8,40
2002	7,70	5,50	4,80	6,10	4,80	4,10	4,50	5,50	5,90	5,70	6,20	7,60
2003	8,00	6,20	4,40	6,20	4,20	3,00	4,80	2,50	4,70	7,10	6,00	5,30
2004	7,90	6,30	6,00	6,10	5,80	5,20	4,20	3,50	4,90	5,50	6,50	8,00
2005	7,10	6,70	5,70	5,70	5,60	4,60	4,20	5,60	5,50	4,70	5,90	8,20
2006	6,20	8,60	7,60	5,90	5,20	5,30	3,30	5,40	4,20	3,70	4,90	5,70
2007	5,90	7,10	5,10	2,50	5,60	3,90	2,40	3,80	5,30	6,80	7,10	8,20
2008	5,80	5,00	6,30	6,50	4,10	4,30	3,70	2,20	6,30	4,10	5,10	7,70
2009	8,10	7,90	7,10	3,60	4,40	5,50	2,90	3,30	4,00	6,60	6,20	8,40
2010	8,00	8,00	6,50	5,50	6,70	5,40	4,10	3,10	5,60	6,70	5,00	7,80
2011	7,00	6,70	5,30	5,00	5,10	4,40	4,10	1,90	2,70	3,80	3,70	7,70
2012	7,00	7,30	3,40	5,50	5,50	2,50	2,50	1,30	3,40	4,60	5,80	7,60
2013	7,50	8,10	6,90	4,50	5,70	5,10	2,50	3,50	5,50	4,10	6,00	5,20
2014	6,80	5,90	4,80	6,60	5,40	5,00	4,80	3,60	6,20	5,50	6,10	6,20
2015	6,80	5,70	6,00	4,80	5,40	4,50	2,20	3,70	5,20	6,10	5,70	7,10
2016	7,20	7,10	6,30	5,30	5,50	5,20	3,20	4,40	4,40	6,80	5,40	6,30
2017	6,30	6,10	5,00	5,70	4,90	3,70	3,00	2,40	5,20	4,80	6,60	7,50
СУМА	128,30	119,90	103,20	97,00	92,20	79,70	64,00	60,20	90,80	94,50	103,80	128,50
средња месечна вр.	7,13	6,66	5,73	5,39	5,12	4,43	3,56	3,34	5,04	5,25	5,77	7,14
Неготин	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
2000	5,30	4,30	4,60	5,20	2,70	2,00	2,10	1,20	5,00	5,40	7,20	6,90
2001	9,10	5,40	6,50	5,60	5,60	4,50	3,20	2,50	5,50	3,60	5,60	7,10
2002	5,00	5,00	5,10	6,20	4,50	4,10	4,90	5,40	4,90	5,80	7,50	8,00
2003	7,70	6,00	4,80	5,80	4,40	2,40	3,60	2,50	4,90	6,30	7,30	6,90
2004	7,20	5,30	5,00	5,90	5,40	4,70	3,10	2,70	4,40	5,50	6,50	6,70
2005	5,50	6,70	5,80	5,20	5,00	3,80	3,80	5,50	5,80	5,80	6,60	6,70
2006	6,10	6,20	6,60	5,70	4,70	4,20	3,00	4,00	4,00	4,40	6,20	5,50
2007	4,20	6,90	5,20	2,70	5,40	3,40	1,60	3,50	4,40	6,50	7,10	6,00
2008	7,50	5,30	5,30	5,80	4,30	3,60	3,10	1,60	4,80	3,90	7,40	6,70
2009	6,70	6,20	6,30	4,20	3,80	4,20	2,20	2,80	4,10	6,00	5,70	8,40
2010	7,90	7,70	5,70	5,90	5,40	4,50	3,20	2,20	4,60	6,60	6,00	6,70
2011	7,30	5,70	5,20	4,30	4,90	3,00	3,20	1,20	2,10	3,90	4,30	5,40
2012	5,10	6,50	2,70	5,00	5,20	2,00	1,90	1,10	2,70	4,40	7,50	6,80
2013	7,00	8,40	6,00	3,90	4,40	3,40	2,00	2,40	4,00	4,80	7,20	5,60
2014	8,20	7,40	5,10	7,10	5,30	4,70	3,90	2,80	5,20	6,00	8,50	6,50
2015	6,70	6,30	6,50	4,20	4,40	3,50	1,40	3,00	4,60	6,20	4,00	3,50
2016	6,40	6,30	6,20	4,60	5,20	4,40	2,30	2,60	3,20	7,20	6,20	2,60
2017	5,70	5,90	4,00	4,70	4,80	3,20	2,60	1,80	4,50	4,50	7,30	5,20
СУМА	118,60	111,50	96,60	92,00	85,40	65,60	51,10	48,80	78,70	96,80	118,10	111,20
средња месечна вр.	6,59	6,19	5,37	5,11	4,74	3,64	2,84	2,71	4,37	5,38	6,56	6,18

Извор: Републички хидрометеоролошки завод

Упоредњујући релативну влажност ваздуха током године и годишњи ток облачности по месецима, види се изражена логичност. Како опаду вредности релативне влажности према летњим месецима, тако опада и вредност појаве облачности. Најмања облачност је у току августа месеца и креће се од 2,7 у Неготину до 3,3 у Великом Градишту. Највећа облачност је у децембру 7,1 у Великом Градишту и у јануару 6,6 у Неготину. Поређењем пролећних и јесењих месеци закључује се да је период јесени знатно ведрији од пролећа. Средња годишње вредности облачности за посматрани период, приближно су исте и износе 5,4 за Велико Градиште и 5,0 за Неготин.

Ветар. Најизраженији и најчешћи ветрови за метеоролошку станицу Велико Градиште у периоду 2000-2017. године су источни 264,3 % и југоисточни 244,7 %, а за Неготин то су западни 220,6 % и северозападни 134,4 %. Правац ветрова везан је за Хомолске планине и увек долази као хладан ветар, доносећи обилније падавине. Познат је и као „горњак“ а веома је важан у периоду лета. Веома је важан за климу Доњег Подунавља и време често зависи од њега. Од ветрова веома је честа и кошава, која је веома хладна и која

2. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ
ОД ЗНАЧАЈА ЗА ТУРИЗАМ

доприноси падању снега. Просечна јачина ветра у Великом Градишту износи 3,8 m/s, односно 3,3 m/s у Неготину.

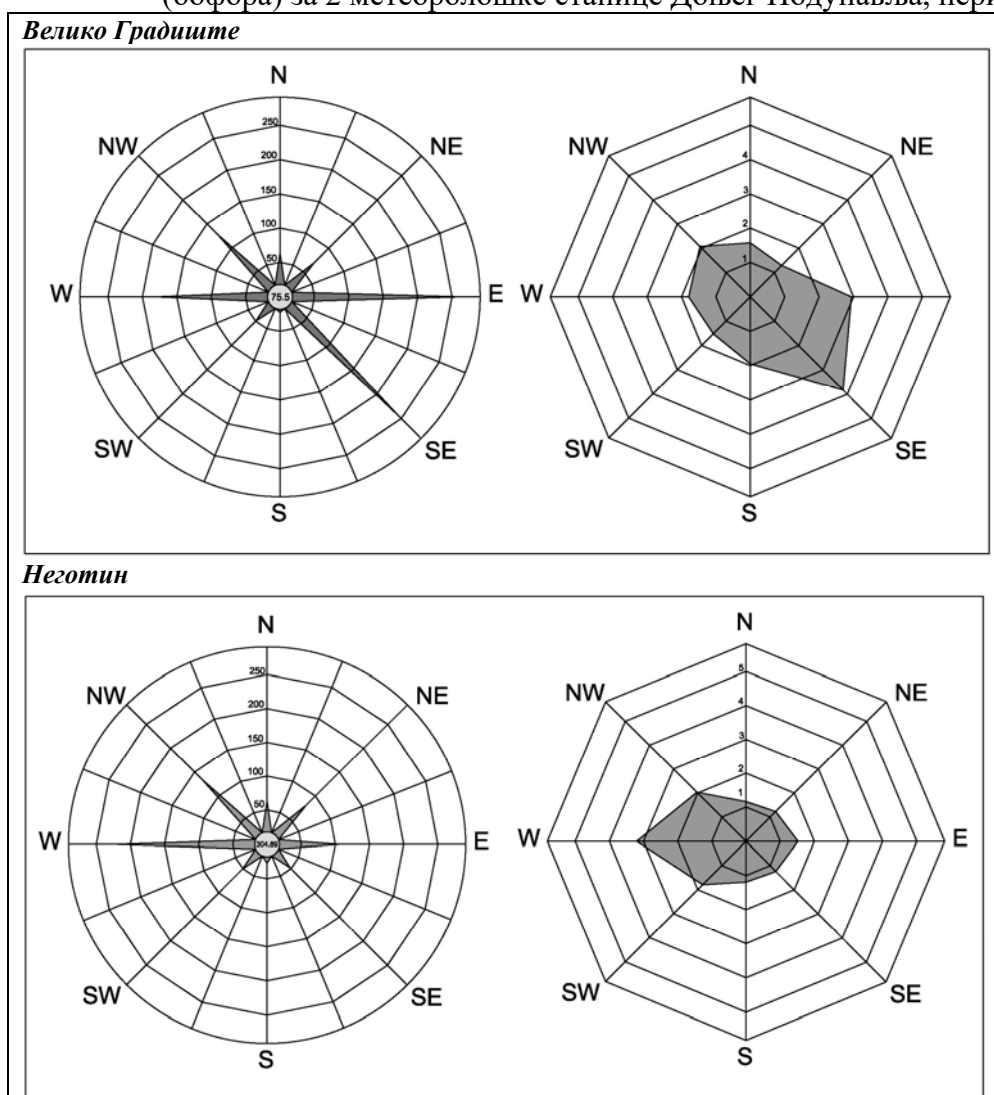
Неготин се налази у низији окружној планинама, која је отворене са источне и јужне стране и то доприноси специфичној појави са великом заступљеношћу тишина, средња вредност износи 304,9%, у односу на велико Градиште чија вредност је много мања и износи у просеку 75,5%.

Табела 6. Средње честине, тишина (у %) и јачине ветрова (бофори) за 2 метеоролошке станица Доњег Подунавља, период 2000-2017. година

Велико Градиште	N		NE		E		SE		S		SW		W		NW		C
	с	б	с	б	с	б	с	б	с	б	с	б	с	б	с	б	тихо
2000	59,00	1,70	68,00	1,20	247,00	2,80	298,00	3,80	23,00	1,70	36,00	1,30	131,00	1,90	166,00	2,70	70,00
2001	62,00	1,60	62,00	1,20	234,00	2,80	243,00	3,80	26,00	2,00	43,00	1,50	207,00	1,80	150,00	2,30	60,00
2002	63,00	1,40	76,00	1,30	282,00	3,40	272,00	4,00	27,00	1,90	46,00	1,60	134,00	1,70	134,00	2,30	61,00
2003	71,00	1,70	66,00	1,30	264,00	2,90	244,00	4,00	18,00	2,30	56,00	1,40	171,00	1,80	155,00	2,20	50,00
2004	43,00	1,40	61,00	1,40	247,00	3,30	242,00	3,80	24,00	1,60	66,00	1,20	195,00	1,80	162,00	2,30	58,00
2005	44,00	1,50	56,00	1,30	264,00	2,80	230,00	3,70	19,00	1,50	54,00	1,50	224,00	1,90	133,00	2,20	71,00
2006	66,00	1,50	78,00	1,30	262,00	2,90	231,00	3,60	25,00	1,80	51,00	1,40	186,00	1,90	126,00	2,00	70,00
2007	70,00	1,70	95,00	1,40	242,00	2,70	216,00	3,50	24,00	2,50	48,00	1,20	185,00	1,80	133,00	2,40	82,00
2008	57,00	1,80	65,00	1,40	292,00	3,10	238,00	4,10	27,00	2,70	45,00	1,50	184,00	1,80	122,00	2,10	68,00
2009	51,00	1,70	77,00	1,50	264,00	2,70	254,00	3,70	23,00	2,20	48,00	1,60	175,00	1,90	113,00	1,90	90,00
2010	51,00	1,60	51,00	1,20	252,00	3,40	306,00	4,20	18,00	2,20	51,00	1,50	179,00	1,90	105,00	2,20	82,00
2011	67,00	1,70	56,00	1,30	252,00	3,10	229,00	4,20	22,00	2,10	53,00	1,50	176,00	1,80	136,00	1,90	104,00
2012	72,00	1,50	71,00	1,30	261,00	2,90	223,00	3,60	22,00	1,70	60,00	1,70	173,00	1,90	141,00	2,10	75,00
2013	73,00	1,50	73,00	1,10	238,00	3,00	283,00	4,00	20,00	1,90	40,00	1,60	181,00	1,70	119,00	1,80	68,00
2014	49,00	1,50	66,00	1,40	317,00	3,40	294,00	4,10	17,00	2,20	41,00	1,60	140,00	1,70	86,00	1,80	85,00
2015	82,00	1,50	78,00	1,30	292,00	2,70	210,00	3,60	23,00	1,30	57,00	1,80	185,00	1,70	85,00	1,70	83,00
2016	83,00	1,30	76,00	1,10	280,00	2,70	201,00	3,80	22,00	1,90	50,00	1,70	183,00	1,70	112,00	1,70	91,00
2017	74,00	1,60	70,00	1,30	268,00	2,40	190,00	3,40	22,00	1,60	48,00	1,70	204,00	1,60	128,00	1,60	91,00
СУМА	1.137,00	28,20	1.245,00	23,30	4.758,00	53,00	4.404,00	68,90	402,00	35,10	893,00	27,30	3.213,00	32,30	2.306,00	37,20	1.359,00
средња месечна вр.	63,17	1,57	69,17	1,29	264,33	2,94	244,67	3,83	22,33	1,95	49,61	1,52	178,50	1,79	128,11	2,07	75,50
Неготин	N		NE		E		SE		S		SW		W		NW		C
	с	б	с	б	с	б	с	б	с	б	с	б	с	б	с	б	тихо
2000	42,00	1,50	50,00	1,30	88,00	1,50	61,00	1,30	20,00	1,30	23,00	1,50	116,00	2,90	226,00	3,30	472,00
2001	60,00	1,40	70,00	1,20	90,00	1,30	63,00	1,50	28,00	1,20	48,00	2,20	207,00	3,40	159,00	3,10	370,00
2002	47,00	1,40	93,00	1,50	111,00	1,90	56,00	1,60	30,00	1,70	72,00	2,40	238,00	3,60	93,00	2,20	355,00
2003	87,00	1,80	81,00	1,60	103,00	1,60	70,00	1,20	30,00	1,20	27,00	1,80	163,00	3,10	195,00	2,70	339,00
2004	50,00	1,30	74,00	1,30	82,00	1,50	43,00	1,60	22,00	1,20	37,00	1,70	230,00	3,30	221,00	3,00	339,00
2005	73,00	1,20	64,00	1,40	78,00	1,60	40,00	1,30	23,00	1,00	41,00	1,80	208,00	3,30	205,00	2,80	363,00
2006	54,00	1,20	64,00	1,30	86,00	1,70	49,00	1,50	37,00	1,20	42,00	1,50	186,00	3,10	206,00	2,50	371,00
2007	71,00	1,20	37,00	1,20	69,00	1,60	59,00	1,40	31,00	1,20	46,00	1,80	207,00	3,20	210,00	2,70	365,00
2008	59,00	1,30	73,00	1,50	62,00	1,50	48,00	1,50	37,00	1,50	43,00	2,00	165,00	3,10	181,00	2,80	430,00
2009	73,00	1,10	85,00	1,20	112,00	1,40	43,00	1,20	28,00	1,30	60,00	1,80	206,00	3,20	117,00	2,10	371,00
2010	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
2011	71,00	1,10	116,00	1,20	154,00	1,60	66,00	1,20	25,00	1,20	67,00	1,90	285,00	3,50	72,00	1,60	239,00
2012	75,00	1,10	100,00	1,10	140,00	1,60	42,00	1,30	29,00	1,30	70,00	2,00	321,00	3,80	80,00	1,50	241,00
2013	77,00	1,10	116,00	1,30	150,00	1,60	34,00	1,20	29,00	1,00	68,00	1,80	279,00	3,60	89,00	1,30	253,00
2014	81,00	1,00	123,00	1,20	184,00	1,60	58,00	1,10	35,00	1,10	54,00	1,90	227,00	3,40	78,00	1,20	255,00
2015	71,00	1,10	121,00	1,30	144,00	1,80	34,00	1,10	26,00	1,50	62,00	2,00	279,00	3,50	94,00	1,30	264,00
2016	77,00	1,10	102,00	1,20	128,00	1,70	42,00	1,20	32,00	1,30	69,00	2,00	310,00	3,80	111,00	1,30	227,00
2017	66,00	0,90	81,00	1,30	126,00	1,80	53,00	1,20	24,00	1,30	85,00	2,20	343,00	3,80	83,00	1,20	234,00
СУМА	1.134,00	20,80	1.450,00	22,10	1.907,00	27,30	861,00	22,40	486,00	21,50	914,00	32,30	3.970,00	57,60	2.420,00	36,60	5.488,00
средња месечна вр.	63,00	1,16	80,56	1,23	105,94	1,52	47,83	1,24	27,00	1,19	50,78	1,79	220,56	3,20	134,44	2,03	304,89

Извор: Републички хидрометеоролошки завод

Табела 7. Ружа ветрова, односно средње честине, тишине ветрова (у %) и јачина ветрова (бофора) за 2 метеоролошке станице Доњег Подунавља, период 2000-2017. година

Извор: Републички хидрометеоролошки завод

Падавине. Највеће просечне количине падавина за посматрани период су током маја и јуна месеца од 60 mm у Неготину до 72,8 mm у великом Градишту. Најмање падавина, за обе метеоролошке станице, има у зимском периоду. Укупне просечне годишње количине падавина износе 670,3 mm у Неготину и 673,4 mm у Великом Градишту. Највећа годишња количина падавина забележена је 2014. године, и износила је 1.237,20 mm у Неготину односно 945,7 mm у Великом Градишту.

Значај падавина посебно се огледа у њиховом утицају на водостај река на одређеном подручју. Периоди са обилним падавинама, доводе наглог повишења водостаја, на свим водотоковима, који узрокују појаву поплава. Мања количина падавина доприноси појави ниског водостаја, који ограничава режим пловидбе, захватање воде и слично. Екстремни водостаји Дунава имају посредан и директан утицај на режим површинских и подземних вода.

2. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ
ОД ЗНАЧАЈА ЗА ТУРИЗАМ

Табела 8. Средње месечне падавине (mm) за 2 метеоролошке станице Доњег Подунавља, период 2000-2017. година

Велико Градиште	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	годишња вр.
2000	36,60	33,50	36,20	70,10	61,70	12,90	10,90	16,50	55,30	2,10	12,90	42,20	390,90
2001	34,40	21,10	71,70	108,00	54,20	225,70	31,40	43,80	199,90	14,10	60,10	16,80	881,20
2002	16,60	9,00	21,80	24,20	44,10	122,50	100,70	43,20	69,40	66,70	48,60	46,50	613,30
2003	58,00	18,60	10,90	44,30	27,50	14,00	109,70	0,20	67,20	158,20	27,90	22,20	558,70
2004	74,10	56,90	19,80	55,40	38,30	63,00	51,00	54,80	49,60	36,00	159,70	33,20	691,80
2005	38,60	89,20	40,70	122,70	65,90	55,30	96,70	132,70	38,70	31,60	27,10	83,70	822,90
2006	30,70	52,90	72,90	93,00	21,40	107,60	41,00	125,90	21,80	12,30	54,50	53,70	687,70
2007	87,50	59,20	68,90	6,00	104,40	40,70	12,80	47,20	74,70	84,90	82,20	30,50	699,00
2008	47,00	13,90	70,50	60,90	15,60	30,10	46,50	43,40	73,90	47,70	36,30	60,10	545,90
2009	67,50	104,40	63,40	11,70	57,90	100,80	23,10	42,30	42,40	117,70	90,50	75,20	796,90
2010	57,00	90,00	24,30	61,80	119,30	96,40	50,70	29,40	35,90	45,60	35,50	62,40	708,30
2011	44,80	36,10	21,10	28,10	29,50	26,60	102,50	6,70	18,00	20,00	0,00	54,20	387,60
2012	71,70	61,70	16,00	104,40	144,20	8,30	186,80	5,00	29,30	61,40	27,30	75,70	791,80
2013	65,70	39,30	123,70	49,10	86,30	32,80	35,60	27,60	69,10	43,50	63,10	13,70	649,50
2014	43,40	12,10	32,80	53,30	153,50	75,30	182,10	137,20	114,00	70,30	8,70	63,00	945,70
2015	67,20	34,20	53,90	31,70	68,80	24,30	2,80	25,00	57,00	60,00	51,40	4,90	481,20
2016	47,30	45,70	87,90	60,10	134,80	105,70	152,50	52,20	37,70	79,80	70,40	18,20	892,30
2017	18,60	25,40	25,00	50,60	82,30	40,40	51,20	87,90	56,90	41,00	27,00	69,90	576,20
СУМА	906,70	803,20	861,50	1.035,40	1.309,70	1.182,40	1.288,00	921,00	1.110,80	992,90	883,20	826,10	
средња месечна вр.	50,37	44,62	47,86	57,52	72,76	65,69	71,56	51,17	55,16	49,07	45,89		
Неготин	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	годишња вр.
2000	34,20	14,10	5,60	62,10	37,30	9,80	63,20	3,20	75,70	2,90	21,10	21,40	350,60
2001	20,80	30,90	61,50	55,40	43,50	84,80	41,50	26,00	86,50	9,00	36,60	6,30	502,80
2002	9,70	1,80	6,10	45,80	37,70	55,90	112,30	117,00	99,50	95,90	32,80	137,30	751,80
2003	71,70	23,70	5,20	86,60	142,00	15,20	51,40	0,30	64,70	111,10	46,40	47,50	665,80
2004	83,60	71,20	34,10	37,20	35,80	154,80	12,40	30,20	32,70	53,00	72,30	23,90	641,20
2005	81,70	73,70	31,30	75,60	62,70	17,30	114,70	187,50	49,90	32,10	71,60	69,20	867,30
2006	50,40	88,10	79,90	51,60	9,20	131,70	83,50	77,70	20,10	11,10	13,50	40,60	657,40
2007	24,40	33,90	41,80	0,00	67,40	22,60	2,30	89,30	25,90	150,60	124,40	27,80	610,40
2008	45,00	8,00	30,00	40,80	19,20	71,30	84,50	12,10	98,70	37,10	26,90	163,40	637,00
2009	63,10	56,40	58,40	10,80	21,10	108,70	43,30	61,90	22,70	91,70	110,10	131,60	779,80
2010	52,60	104,20	62,90	68,30	31,60	95,00	19,80	12,70	28,60	141,50	35,90	84,00	737,10
2011	39,60	82,90	44,60	9,20	24,20	27,60	79,00	3,20	4,70	15,00	1,00	21,40	352,40
2012	57,20	63,70	0,50	64,80	108,30	31,00	27,00	1,20	6,80	45,30	37,00	89,70	532,50
2013	37,30	171,30	72,90	37,50	75,20	43,90	23,30	18,00	82,60	63,90	70,80	3,40	700,10
2014	56,10	20,80	103,80	108,20	153,00	116,60	72,30	89,30	304,10	51,80	42,80	118,40	1.237,20
2015	53,10	72,50	77,90	28,70	19,30	37,10	11,70	73,30	129,50	140,40	88,60	0,00	732,10
2016	78,80	57,90	94,10	30,50	102,00	30,80	138,30	23,00	18,30	83,40	87,60	0,00	744,70
2017	29,40	33,90	18,80	63,20	73,20	25,60	38,70	43,10	31,10	86,10	45,10	77,30	565,50
СУМА	888,70	1.009,00	829,40	876,30	1.062,70	1.079,70	1.019,20	869,00	1.182,10	1.221,90	964,50	1.063,20	
средња месечна вр.	49,37	56,06	46,08	48,68	59,04	59,98	56,62	48,28	65,67	67,88	53,58	59,07	

Извор: Републички хидрометеоролошки завод

2.4. Геолошки састав и минералне сировине

Геолошке карактеристике Доњег Подунавља могу се сврстати као склоп Карпатско-балканске металоженетске зоне, која је својим саставом условила појаву лежишта сировина метала и неметала као и сировине геолошких грађевинских материјала. У тој подели разликују се три рудна реона. То су Риданско-крепољински и Тимочки, који припадају групи мало истражених и Брњичко-нереснички, који припада групи најистраженијих. Сва три реона издвојена су као приоритетни простори потенцијалног развоја. Металичне минералне сировине представљају лежишта са рудом црних, обојених, ретких и радиоактивних метала. Неметаличне минералне сировине су претежно лежишта са грађевинским материјалима, племенитим, украсним и техничким каменом. Познати локалитети за могућу даљу експлоатацију рудних, минералних и других сировина су: рудно поље Кожица-Шомдра; добранско, брњичко, риданско и рудно поље Двориште-Снеготин. За подручје Доњег Подунавља, карактеристична је појава руде бакра и пратећих метала олова, цинка, злата и волфрама. Најзначајнији су делови лежишта бакра и пратећих метала, у којима се одвија експлоатација (комплекс РБМ). У карбонатним седиментима Мироча, пронађен је барит, а на јужним деловима Мироча присутни су графитни шкриљци. Код Тополнице су

евидентирани појаве сијенитпорфири и кварцкератофира, а у Корешиним потоцима габропегматити. У геотектонском смислу, треба напоменути, и терене Вршка чука-Мироч, као делу композитног терена Карпато-балканида. Крајњи источни део територије, Доње Подунавље обухвата делове мезијске платформе кога покривају квартарне наслаге. Језерски седименти представљени су шљунковима и песковима. Присутни су и речно-језерски шљункови, пескови и суглине. Кобишнички плато и околину Радујевца код Неготина, одликују акумулационе форме живог песка. И поред велике разноврсности литолошких творевина, овај простор је релативно сиромашан лежиштима и појавом минералних сировина. Једина лежишта се односе на експлоатацију грађевинског материјала. Металичне сировине заснивају се на појавама гвожђа, титана, хрома, бакра, олова, цинка и злата. Известан значај имају и појаве злата на Дели Јовану. У погледу неметала и геолошких грађевинских материјала, присутна је експлоатација песка, шљунка и техничког камена. Од енергетских сировина присутни су угљеви у околини Сикола. Хидролошким истраживањима подземних вода, утврђени су различити типови издана и то збијени тип, пукотински тип, карстни тип, сложени тип и артечки тип издани.

2.5. Шуме и шумско земљиште

Према подацима Републичког завода за статистику, различит је проценат покривености општина Доњег Подунавља шумском вегетацијом. Шумске површине на територији општине Велико Градиште заузимају око 13% укупне територије општине. Највећи део површина ове општине, прекривено је обрадивим земљиштем и то у виду башта, ораница и винограда. Општину је карактерисало богатство шумског фонда, који је данас на веома ниском нивоу и износи око 200 хектара. На територији општине Голубац, проценат, покривености шумом је нешто већи. Он износи око 47% територије у којима преовладавају врсте букве и храста. Годишња стопа обнављања, шумске вегетације креће се између 2 и 3%, поменутих врста. Брдско-планински рељеф општине Мајданпек, условио је употребу земљишта где преовлађује шумско земљиште у укупном. Шумско земљиште заузима око 71%, и бележи се тренд повећања земљишта под шумама. Највећи проценат пошумљености је четинарима и лишћарима. Највећу покривеност шумом има територија општине Калдово. Према просторном размештају, врстама састојина и очуваности шума, истичу се низијска у источном делу и брдско-планинска зона у западном делу. Низијску зону одликује слабија пошумљеност. У овем делу заступљене су шуме мешовитог типа и у приватном су власништву. Најзаступљеније су врсте багрема, тополе, врбе и граба. Сачувани су ретки примери цера. Брдско-планинску зону одликује изразита пошумљеност. Најочуванији и највећи су шумски комплекси букве, храста и других лишћара (цер, јасен и липа). Од жбунастих врста најчешћи примерци су дивља ружа, глог, дрен, јоргован и леса. Четинарске шуме јављају се на подручју Великог и Малог Штрпца. Приобални појас Ђердапске клисуре од Великог Штрпца до старог Сипа, је станиште са изузетно неповољним условима за опстанак вегетације. Шуме дунавског Кључа највише су распрострањене у атарима Брзе Паланке, Реке, Петрова Села и Текије. Највећи проценат чине буква, храст, цер и црни бор. Травната вегетација, односно, пашњаци и ливаде, карактеристични су за Дунавске терасе и површ Кључа. Општина Неготин, покривена је шумом само на трећини територији. Западни и северозападни брдски делови општине су прекривени шумом. Букове шуме су карактеристичне за више делове, док се шуме храста налазе у обраслим деловима испод букових. Шикаре граба и храста распростиру се на земљиштима која су углавном плитка и сува. У низијским деловима терена очувани су остаци шума врбе и тополе. Ливадска вегетација представљена је великим бројем врста лековитог биља а у неким сеоским подручјима постоји традиција у сакупљању ових сировина али је присутан недостатак капацитета прераде истих.

На Ђердапском сектору Дунава, нарочито на подручју Националног парка Ђердап основни вегетациони покривач представљају шуме (Станковић, 2003b). Подручје Доњег Подунавља захвата већи део Националног парка „Ђердап“ и према важећем просторном плану Националног парка, стање шума дато је кроз зоне са режимима заштите. Зона са режимом заштите I степена оцењује се као неповољно, услед доминантности изданаčkih шума са око 41 % и трајних категорија шибља и шикара (са око 28 %). У погледу очуваности шума стање је мало повољније и износи око 54 %. Највеће ограничење газдовања шумама I степена заштите је значајна угроженост биоeколошке стабилности састојина условљена доминацијом изданаčkih шума и деградираних састојина. Стање шумског у зонама са II степена заштите знатно је повољнија него у I зони. Доминантне су шуме високог порекла са око 57 %. Шуме у власништву државе, одликују се чистим и мешовитим састојинама, а повољнију слику имају шуме које су у режимима I и III степена заштите. Шуме Националног парка Ђердап имају око 15 km шумских путева/1000 ha (или 15 m/ha). Наменске целине Националног парка (Голубачки град, Соколовац, Чока Њалта са Лепенским виром и Велики и Мали Штрбац) одликују се изразитим степеном отворености и лако су доступне, те су изложене антропогеним притисцима и ризицима. Актуелно стање шума је неповољно услед епидемијског сушења шума. Највећи узрочници су штетни биотички фактори, климатске промене, неадекватна газдовање и др. Процесом сушења захваћен је знатан део Националног парка око 370 km² с тим што је на већем делу умереног интензитета. Шуме и шумско земљиште ван граница Националног парка су у државном власништву и њима газдује ЈП „Србијашуме“ (Просторни план подручја посебне намене Националног парка „Ђердап“, 2013).

2.6. Флора и фауна

Флору и фауну одликују високи степен специјске и екосистемске разноврсности. Флора је представљена са око хиљаду врста и подврста виших биљака, међу којима посебан значај имају реликтне, ендемичне, ретке и угрожене врсте. Вегетацију представља око 70 биљних заједница. На основу флористичких вредности, делови планског подручја су сврстани у листу међународно значајних биљних подручја (IPA). У фонду животињског света најбогатија је фауна птица, затим фауна сисара међу којима има и угрожених врста (Ibid).

У погледу ловних подручја, територија општине Голубац располаже великим фондом шума, нарочито у насељима: Голубац, Двориште, Снеготин, Кривача, Брњица и Добра. Развој ловних подручја са карактеристикама домаћег и иностраног туризма, могућ је под условима да се мерама заштите и обнове популације дивљачи, побољша капацитет ловишта и припреми узгој одређене врсте дивљачи. На својој територији, општина Неготин има регистрована четири ловишта:

- ловиште Дели Јован – обухвата источне делове овог подручја. Површине је око 5 хиљада хектара, а највећи проценат чине шуме, а остало су ливаде, пашњаци и пољопривредно земљиште. Богато је различитим врстама дивљачи, од који су најзначајније јеленске врсте и врсте дивље свиње.
- ловиште Алија – обухвата простор око села Рогљева, Мокрања, Речке и Смедовца и укупне је површине око 2 хиљаде хектара на коме преовлађују шуме. У ловишту се узгајају јелени лопатари и муфлони.
- ловиште Вратна – је у близини манастира Вратна и површине је око 1300 хектара. Ловиште чува и гаји јелене, муфлонску и срнећу дивљач.
- ловиште Мироч-Штрбац – обухвата терене општина Кладово, Мајданпек и Неготин (захвата 2 хиљаде хектара). У овом ловишту гаји се европски јелен, срнећа дивљач и дивље свиње.

2.7. Хидрографија

Када је реч о хидрографским објектима, издваја се Дунав као друга европска река. И то по површини слива од око 580.000 km² и просечног вишегодишњег протицаја око 5.500 m³/s, прорачунатог стогодишњег максимума протицаја од 16.200 m³/s и стогодишњег минимума од 1.000 m³/s. Дунав у Госпођином Виру у Ђердапској клисури има дубину од 82 метра што је највећа речна дубина у Европи (Просторни план подручја посебне намене Националног парка „Ђердап“). Станковић (2012) наводи да на потезу Кладово ушће Тимока надовезују се кључки, а затим и крајински сектор Дунава. На том делу, Дунав се одликује мирним и спорим током, који је богат водом а надморска висина износи само 40 m. То је створило услове за лоцирање хидроелектране „Ђердап II“.

По хидролошкој важности издвајају се реке Пек, Тимок, Брњичка река, Чезава, Туманска, Слатинска, Јасеничка, Сиколска, Поречка и Бољетинска река, затим Пек, река Златица, притоке Велики и Мали Пек и др. Сви водотоци на територији општина Доњег Подунавља припадају сливном подручју реке Дунав. Водни ресурс представљају и језера, од којих је највеће Сребрно језеро, затим Златно језеро, Велики затон и језеро Казанског потока. Сребрно језеро је дугачко око 14 km, просечне ширине 300 m и просечне дубине 8-9 m. Преграђивање рукавца које је отпочело 1967. године истовремено доводи и до опремања овог терена основном инфраструктуром. Шумовита обала језера својом лепотом, пешчаним плажама и погодним местима за пецање право је место за пријатан и активан одмор. На територији Доњег Подунавља налазе се и водотоци који имају бујични карактер.

На територији Доњег Подунавља појављују се различити облици воде. Кристалисти шкриљци и гнајсеви Мироча, формирају изворе и водене токове на планинским странама и вишим површинама. За разлику од вододржљив стена, кречњаци Мироча условљавају мали проценат површинских вода. Разлог томе је знатна карстификација са израженом структуром пукотина, и терени са водом на великим дубинама. Просечна густина речне мреже износи 980 m/km², а највећу густину има слив реке Златице 1 420 m/km². Овом подручју припада и слив Поречке реке, са притокама Црнајке и Шашке реке на делу између масива Дели Јована, Стола и Великог Крша, а низводно од Доњег Милановца улива се у Ђердапско језеро. На подручју Доњег Подунавља издвајају се Брњичка река, изворишни део Пека - Мали Пек, Бродица, Мала и Велика река, Бољетинска река, Косовица, Матка које дренирају падине Северног Кучаја, Великог и Малог Крша, Мироча а то су: Брњичка река, изворишни део Пека - Мали Пек, Бродица, Мала и Велика река, Бољетинска река, Косовица, Матка и друго.

Дунав на овом простору протиче и обухвата две различите геоморфолошке целине, и то Ђердапску клисуру и Влашку низију у којој је оформио свој највећи и најоштрији меандар. Од објеката геонаслеђа, истичу се врело и водопад Бели изворац, врело Бледерија са три хладна и једним субтермалним извором.

Дунав има важну улогу у „животу“ општина, где осим воденог богатства којим обилује ова река, она представља саобраћајну везу са другим подунавским земљама, односно са Црним морем. Подручје Доњег Подунавља и Ђердапа су прилично непогодни за развој и реализацију свих инфраструктурних система. На делу где је изједначен хипсометријски однос речних токова Вуке, Саве, Мораве, Млаве и Пека нешто су повољнији услови као и на правцу Смедерево-Голубац (Љешевић, 1996).

Највећа хидролошка вредност Доњег Подунавља је вештачко језеро формирано преграђивањем Дунава за потребе производње електричне енергије. Највећа концентрација водних снага Дунава, на његовом дугом путу кроз европске земље и току кроз Србију, су на сектору Ђердапске клисуре. Према Станковић (2002b) Дунав је на Ђердапском делу сектора забележио пад и брзину. Након изградње бране и формирања језера, са котом нормалног успора воде на 69 m, побољшани су услови пловидбе и узводно и низводно, а брзина воде је знатно смањена.

Најважнији хидроенергетски објекти на Дунаву у Србији су ХЕПС Ђердап 1 и 2. Због позитивног деловања акумулација и релативно малог ефлуентног оптерећења на подручју Србије квалитет воде Дунава се побољшава од његовог уласка у Србију низводно, тако да се подручје овог дела Подунавља налази у II класи квалитета, а у зони Кладова најчешће у високој Па класи Непосредне притоке Дунава одликује бујични карактер, неравномерни водни режими и добро стање квалитета (класе I, I/II и IIa) у горњим деловима слива, док се у доњим деловима тај квалитет погоршава због лоше санитације сеоских насеља у залеђу. Водни биланси су по оба параметра (количина и квалитет) напрегнути на горњем сливу реке Пек у зони Мајданпека, тако да је неопходна реализација акумулација за сезонско регулисање протока и постројења за пречишћавање отпадних вода за општински центар Мајданпек ради заштите квалитета вода реке Пек (Просторни план подручја посебне намене Националног парка „Ђердап“, 2013).

Друштвено-географске карактеристике Доњег Подунавља у Србији

2.8. Историја насељавања Доњег Подунавља

Проучавање Доњег Подунавља и Ђердапа не односи се само на приобални појас Дунава већ и на његово залеђе, чиме се ствара комплетна историјска слика целе регије. Ово поднебље је од најранијих времена било подручје којим су се низале бројне културне везе у свим правцима, почевши од Медитерана, Егеја и Црног мора ка унутрашњости нашег континента. Овде су се супротстављале, повезивале, прожимале и шириле нове културне тековине.

Истраживања су показала да се ови простори везују за најстарије, односно камено доба, доба палеолита и средњег каменог доба мезолита. Насеље Лепенски Вир представља највећи домет културе средњег каменог доба. За ово доба је карактеристично настајање услова за припремање и развој произвођачке привреде и формирање првих насеља. Међутим, нису се створили услови за прелаз на следећи корак, а то је земљорадничко-сточарска култура. Прва неолитска налазишта су на самом Лепенском Виру, Падини и Кључу који указују на постојање неолитске културе, где се види прелаз са ловачко-сакупљачке на земљорадничко-сточарску економију. Ретка су налазишта млађег неолита, винчанске групе. Ова варијанта везује се за леву обалу Дунава. Бројни су налази везани за период енеолита и бакарног доба (крај V и од IV-III миленијума п.н.е.). Рударство се развило врло рано, у време касне винчанске културе. То потврђују налази из Рудне Главе код Мајданпека и из Ајбунара код Нове Загоре у Бугарској. Бронзано доба се везује за други миленијум п.н.е. За његово проучавање значајни су налази дубовачко-жутобрдске групе, а њени носиоци бавећи се риболовом и идући долином реке, доселили су се панонског дела Подунавља. Коначно формирање палеобалканских народа везано је за период од 1200 до 800 године п.н.е. Ова епоха доноси и нови и модернији начин живота. Прилив номадског сточарског становништва на доњи Дунав и развој металургије, доприносе да култура бронзаног доба еволуира у нове облике. У последњим вековима пре нове ере запажа се (посебно у Кључу) да поред староседелачког, дакомезијског становништва, присуство келтских Скордика. За овај простор најзначајнији је епоха римске доминације.

Римски период, углавном се односи на римској утврђеној граници (лимесу) која прати десну обалу Дунава (Радојчић, Васић, 2003). Период владавине Римског царства, оставио је бројне материјалне трагове на овом просотру, као што су остаци римског лимеса, утврђења, објекте и сл. (Срејовић, Бабовић, 1983). Трагове су остављала бројна варварска племена настањена у централним деловима Европе, и то приликом напада Римљане из Дакије који су формирали *Дунавски лимес*. Чинили су га лимеси панонског (до Сингидунум) и мезијског дела (од Београда до Црног мора). Виминацијум је предатвљао главно утврђење овог простора (Лопандић, 2007).

2.9. Становништво и мрежа насеља

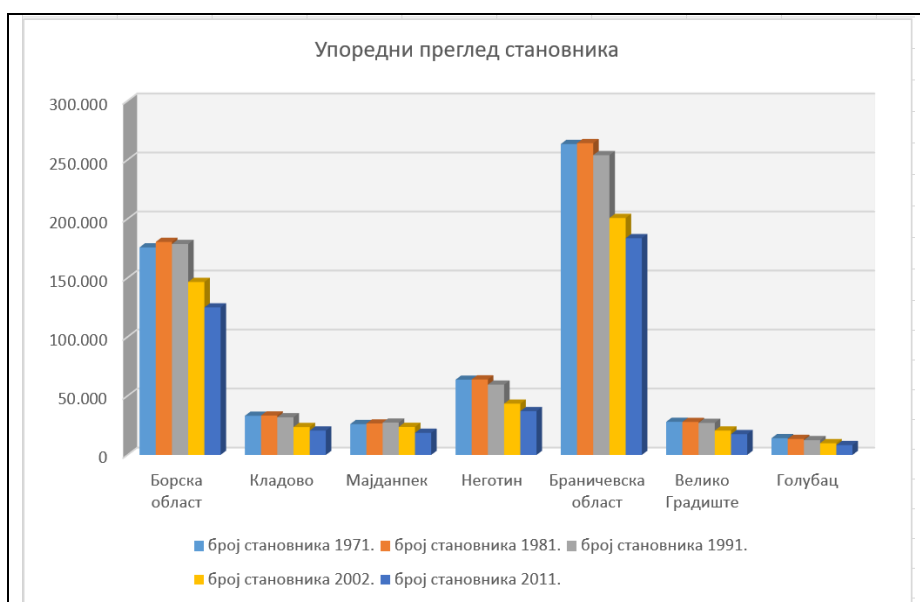
Према Пописима од 1971. до 2011. године број становника, на подручју Доњег Подунавља, смањено се за 38 % (62.878 становника). На подручју Доњег Подунавља, према Попису 2011. године било је укупно 102.318 становника, од тога 42 % (42.545 становника) живи у градским насељима, док у осталим насељима живи 58 % (59.773 становника).

У општинама Доњег Подунавља, све до 1961. године број становника расте. Популациони раст на подручју Доњег Подунавља, крајем прошлог века, остварен је на основу повећања броја становника у општинама Мајданпек и Кладово, као резултат њиховог привредног развоја. Последњи међупописни период (2002-2011.године), указује на измењену популациону слику, где је број становника је опао за око 20 хиљада. Ниједно насељу овом периоду не бележи пораст броја становништва, демографски најнеповољнија ситуација је у насељу Петрово Село (општина Кладово) које је, посматрано у периоду 1971-2002. године, изгубило више 80% становништва.

Табела 9. Упоредни преглед становника

	број становника				
	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.
Борска област	175.848	180.463	178.718	146.551	124.992
Кладово	33.173	33.376	31.881	23.613	20.635
Мајданпек	26.120	26.628	27.378	23.703	18.686
Неготин	63.706	63.973	59.559	43.418	37.056
1)	122.999	123.977	118.818	90.734	76.377
Браничевска област	263.466	264.182	253.992	200.806	183.625
Велико Градиште	28.019	27.929	27.174	20.659	17.610
Голубац	14.178	13.541	12.513	9.913	8.331
2)	42.197	41.470	39.687	30.572	25.941
1)+2)	165.196	165.447	158.505	121.306	102.318

Извор: Републички завод за статистику, Становништво 20, 2014.

Графикон 1. Упоредни преглед становника 1971, 1981, 1991, 2002, 2011

Извор: Републички завод за статистику, Становништво 20, 2014.

2. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ
ОД ЗНАЧАЈА ЗА ТУРИЗАМ

Табела 10. Број становника по насељима према Попису 2011. године

Општина	број становника по насељима, Попис 2011				
	укупно	градска	%	остала	%
Кладово	20.635	9.729	9.5	10.906	10.7
Мајданпек	18.686	10.109	9.9	8.577	8.4
Неготин	37.056	16.882	16.5	20.174	19.7
Велико Градиште	17.610	5.825	5.7	11.785	11.5
Голубац	8.331	/		8.331	8.1
укупно	102.318	42.545		59.773	
%	100		41.6%		58.4%

Извор: Републички завод за статистику, Становништво 20, 2014.

Основна карактеристика је изузетно ниска просечна густина насељености, а према последњем Попису општине Доњег Подунавља имају густину испод 50 ст./km², осим једне општине: Кладово 32,8 ст./km², Мајданпек 20 ст./km², Неготин 34 ст./km², Велико Градиште 51,2 ст./km² и Голубац 22,7 ст./km².

На основу просечне старости становништва 45,8 година (Кладово 46,8, Мајданпек 43,6, Неготин 47,4, Велико Градиште 44,8 и Голубац 46,4), ово подручје се налази у стадијуму најдубље демографске старости, где група старијег средовечног становништва бележи релативно веће учешће (око 30 %).

Градска насеља бележе највећи потенцијал у радном контингенту, који у просеку обухвата око 60% становништва. На основу опште стопе активности, која износи 102.318 лица, може се закључити да у контингенту радноспособних преовладава неактивно становништво са 63,6 % (односно 65.085 лица). Највећи број запослених лица је у општини Неготин износи 12.026 лица, али ова општина броји и највише неактивног становништва са 22.930 лица.

У образовној структури становништва старијег од 15 година истиче се релативно веће учешће оних са завршеном средњом школом (око 35%). Неповољна околност је што 28% има завршену само основну школу, око 22% становника је са непотпуним основношколским образовањем и око 4% је без икакве школске спреме. Више и високообразовани чине свега око 8% одрасле популације.

Етничку структуру становништва одликује релативна хетерогеност, при чему су најзаступљенији Срби (84 %), Власи (7 %), Румуни и Црногорци (2 %), док је удео становништва осталих националности, као и удео неизјашњених и неопредељених, изједначен и износи око 2% респективно.

Од 1948. до 2011. године, број домаћинстава је увећан за 2.241 домаћинство односно око 6%, а највећи пораст бележе насеља Мајданпек са 4.242 на 7.216 и Кладово са 5.779 на 7.745, док сва остала насеља бележе пад у броју домаћинстава у посматраном периоду. Према последњем Попису, просечне величине домаћинства износе око са 2,7 чл./домаћинству у општинама Кладово, Мајданпек и Неготин и око 3,3 чл./домаћинству у Великом Градишту и Голупцу.

Подручје Доњег Подунавља обухвата је 126 насеља од тога 6 је градских.

Табела 11. Број насеља у општинама Доњег Подунавља

	насеља	
	градска	остала
	2	21
Кладово	Брза Паланка, Кладово	Вајуга, Велесница, Велика Врбица, Велика Каменица, Грабовица, Давидовац, Кладушница, Корбово, Костол, Купузиште, Љубичевац,

2. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ
ОД ЗНАЧАЈА ЗА ТУРИЗАМ

		Мала Врбица, Манастирица, Милутиновац, Нови Сип, Петрово Село, Подвршка, Река, Речица, Ртково, Текија
Мајданпек	2	12
	Доњи Милановац, Мајданпек	Бољетин, Влаоле, Голубиње, Дебели Луг, Јасиково, Клокочевац, Лесково, Мироч, Мосна, Рудна Глава, Тополница, Црнајка
Неготин	1	38
	Неготин	Александровац, Браћевац, Брестовац, Буковче, Вељково, Видровац, Вратна, Дупљане, Душановац, Јабуковац, Јасеница, Карбулово, Кобишница, Ковилово, Мала Каменица, Малајница, Милошево, Михајловац, Мокрање, Плавна, Поповица, Прахово, Радујевац, Рајац, Речка, Рогљево Самариновац, Сиколе, Слатина, Смедовац, Србово, Тамнич, Трањање, Уровица, Црномасница, Чубра, Шаркамен, Штубик
Велико Градиште	1	25
	Велико Градиште	Бискупље, Гареве, Десине, Дољашница, Ђураково, Затоње, Камијево, Кисилево, Кумане, Курјаче, Кусиће, Љубиње, Мајиловац, Макце, Острове, Печаница, Пожежено, Поповац, Рам, Сираково, Средњево, Тополовник, Триброде, Царевац, Чешљева Бара
Голубац	/	24
		Барич, Бикиње, Браничево, Брњица, Винци, Војилово, Голубац, Двориште, Добра, Доња Крушевица, Душманић, Житковица, Клење, Кривача, Кудреш, Малешево, Миљевић, Мрчковац, Поникве, Радошевац, Сладинац, Снеготин, Усије, Шувајић

Извор: Републички завод за статистику, Становништво 20, 2014.

Када говоримо о просторној и функцијској трансформацији мрежи насеља, можемо закључити да се она одвијала искључиво захваљујући развоју рударства у Мајданпеку и Бору, енергетике и њима комплементарних индустрија. Тако, Према попису из 1948. године, средња и велика села са примарном пољопривредном функцијом имала су доминантну улогу у мрежи насеља. Периоди урбанизације, индустријализације и деаграризације, трансформацијом становништва из примарног у секундарни сектор, а касније и у терцијарни сектор делатности, утицали су на изглед садашње мреже насеља овог подручја. Процеси депопулације и сенилизације становништва, као и процес урбане концентрације, довели су до поларизације у насељској структури израженој кроз повећање броја малих, па чак и патуљастих насеља, такође интензивно је и смањење урбаних насеља.

2. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ
ОД ЗНАЧАЈА ЗА ТУРИЗАМ

Табела 12. Промене у демографској величини насеља 1971-2011. године

Тип насеља (број становника)	1971. (кумулативни збир бр. становника)	2011. (кумулативни збир бр. становника)
Патуљаста насеља (<250)	2 насеља (са укупно 271 становника)	27 насеља (са укупно 4.677 становника)
Мала насеља (250-500)	20 насеља (са укупно 7.778 становника)	44 насеља (са укупно 15.686 становника)
Средња мања насеља (500-750)	21 насеље (са укупно 13.285 становника)	25 насеља (са укупно 15.377 становника)
Средња већа насеља (750-1.000)	17 насеља (са укупно 14.500 становника)	18 насеља (са укупно 15.126 становника)
Велика сеоска насеља и варошице (>1.000)	62 насеља (са укупно 99.099 становника)	8 насеља (са укупно 12.177 становника)
Градска насеља и варошице (>3.000)	4 насеља (са укупно 30.263 становника)	4 насеља (са укупно 39.275 становника)

Мрежу насеља Доњег Подунавља чине структуре општина Велико Градиште, Голубац, Мајданпек, Кладово и Неготин, у којој се могу уочити правила хијерархије:

- на првом месту су општински центри Голубац, Мајданпек и Кладово (са непосредним приградским насељима),
- на другом месту је насеље Доњи Милановац (са Мосном),
- на трећем месту је насеље Рудна Глава и
- на четвртом месту су остала насеља и засеоци.

2.10. Саобраћај и саобраћајна инфраструктура

Постојећу мрежу друмског саобраћаја на подручју Доњег Подунавља, углавном долиноског правца пружања чине државни путеви I и II реда.

1. **државни путеви IB реда** и то: бр. 33: деоница Мајданпек – Неготин – државна граница са Бугарском (гранични прелаз мокрање); бр. 34: деоница Велико Градиште – Голубац – Доњи Милановац – Поречки мост веза са државним путем 35 и бр 35: деоница државна граница са Румунијом (гранични прелаз Ђердап) – Кладово – Неготин.

2. **државни путеви IIА реда** и то: бр. 162: деоница Велико Градиште – Макце; бр. 163: деоница Голубац – Зеленик – Љешница; бр. 164: деоница Доњи Милановац – Мајданпек – Дебели Луг – Јасиково; бр. 165: деоница Поречки мост – Клокочевац; бр. 167: Кладово – Корбово – Милутиновац; бр. 168: веза са државним путем 35 - Душановац - државна граница са Румунијом (гранични прелаз Кусјак) и бр. 169: деоница веза са државним путем 33 - Вељково – Шипиково.

3. **државни путеви IIБ реда** и то: бр. 373: деоница Рам – Тополовник; бр. 374 деоница Браничево – Миљевић – Зеленик; бр. 375: деоница Берање – Средњево – Миљевић; бр 396: Поречки мост – Брза Паланка; бр. 397: Слатина – Штубик; бр. 398: деоница Речник – Неготин; бр. 399: деоница Плавна – Поповица и бр. 400: Неготин – Радујевац – Прахово – Самариновац – веза са државним путем 168.

Табела 13. Дужина државних путева Доњег Подунавља

	Укупно	Савремени коловоз	Државни путеви I реда		Државни путеви II реда		Општински путеви	
			свега	савремени коловоз	свега	савремени коловоз	свега	савремени коловоз
Кладово	257,365	149,295	68,458	68,458	44,9	39,8	144,0	41,0
Мајданпек	391,702	210,628	101,246	101,246	89,856	87,682	200,6	21,7

**2. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ
ОД ЗНАЧАЈА ЗА ТУРИЗАМ**

Неготин	457,147	371,172	89,665	89,665	115,482	107,507	252,0	174,0
Велико Градиште	170,923	148,923	32,251	32,251	40,922	40,922	97,75	75,75
Голубац	139,679	129,16	44,533	44,533	36,944	36,944	58,202	47,683
укупно	1416,816	1009,178	336,153	336,153	328,111	312,892	752,552	360,133

Извор: Републички завод за статистику, Општине и региони 2018.

Према подацима из 2017. године, дужина путева на подручју Доњег Подунавља износи 1.461,816 km, од тога 664,264 km чине државни путеви I и II реда, док општински путеви износе 752,552 km. Путеви са савременим коловозом укупно износе 1.009,178 km, од чега на државним путевима савремени коловоз је у дужини од 649,045 km, док дужина општинских путева под савременим коловозом је 360,133 km. Стање државних путева I реда је задовољавајуће, док државни путеви II реда као и општински путеви захтевају делимичну реконструкцију и модернизацију. У наредној табели приказана је промена просечног годишњег дневног саобраћаја (ПГДС) на државним путевима I реда на подручју Доњег Подунавља. Према расположивим подацима примећује се тенденција благог пораста просечног броја возила на појединим деоницама (посебно у зонама градова и већих насеља).

Табела 14. Промена просечног годишњег дневног саобраћаја (ПГДС) на државним путевима првог реда, период 2017-2018. године

Број пута	ознака деонице	Деоница	ПГДС	ПГДС	Промена	Дужина деонице, km
			2018	2017		
33	03315	Мајданпек-Милошева кула	699	672	27	25,2
	03316	Милошева кула-Клокочевац	655	615	40	7,3
	03317	Клокочевац-Плавна	477	485	-8	11,1
	03318	Плавна-Штубик	633	628	5	7,9
	03319	Штубик-Буково	1.261	1.138	123	14,9
	03508	Буково-Неготин	2.753	2.333	420	3,4
	03320	Неготин-Брусник	4.384	4.280	104	1,3
	03321	Брусник-Радујевац	/	/	/	0,8
	03322	Радујевац-Вељково	1.674	1.657	17	11
	03323	Вељково-граница СРБ/БУГ (Мокрање)	362	293		2,2
34	03407	Тополовник-Браничево (Триброде)	3.696	3.647	49	12,1
	03408	Браничево (Триброде)-Браничево (Д.Крушевица)	3.080	2.853	227	2,6
	03409	Браничево (Д.Крушевица)-Голубац	2.891	2.650	241	9,1
	03410	Голубац-Доњи Милановац	1.091	1.081	10	51,4
	03411	Доњи Милановац-Поречки мост	1.750	1.683	67	9,1
	03412	Поречки мост (Мосна)-Поречки мост (Мироч)	925	865	60	1,8
	03413	Поречки мост (Мироч)-Брана „ХЕ Ђердап 1“	783	766	17	46,9
35	03501	Гр. РУМ/СРБ (ХЕ Ђердап 1)- Брана „ХЕ Ђердап 1“	1.153	1.012	141	1,1
	03502	Брана „ХЕ Ђердап 1“ -Кладово	4.269	3.404	865	9,3
	03503	Кладово-Милутиновац	1.994	1.974	20	10,2
	03504	Милутиновац-Брза Паланка	1.678	1.710	-32	13,8
	03505	Брза Паланка-Слатинска река (Слатина)	1.342	1.799	-457	5,5
	03506	Слатинска река (Слатина)-Душановац	1.444	1.885	-441	16,3
	03507	Душановац-Неготин (улаз)	2.603	2.605	-2	7,8
	03508	Неготин (улаз)-Буково	2.753	2.333	420	3,4

Извор: www.putevi-srbije.rs

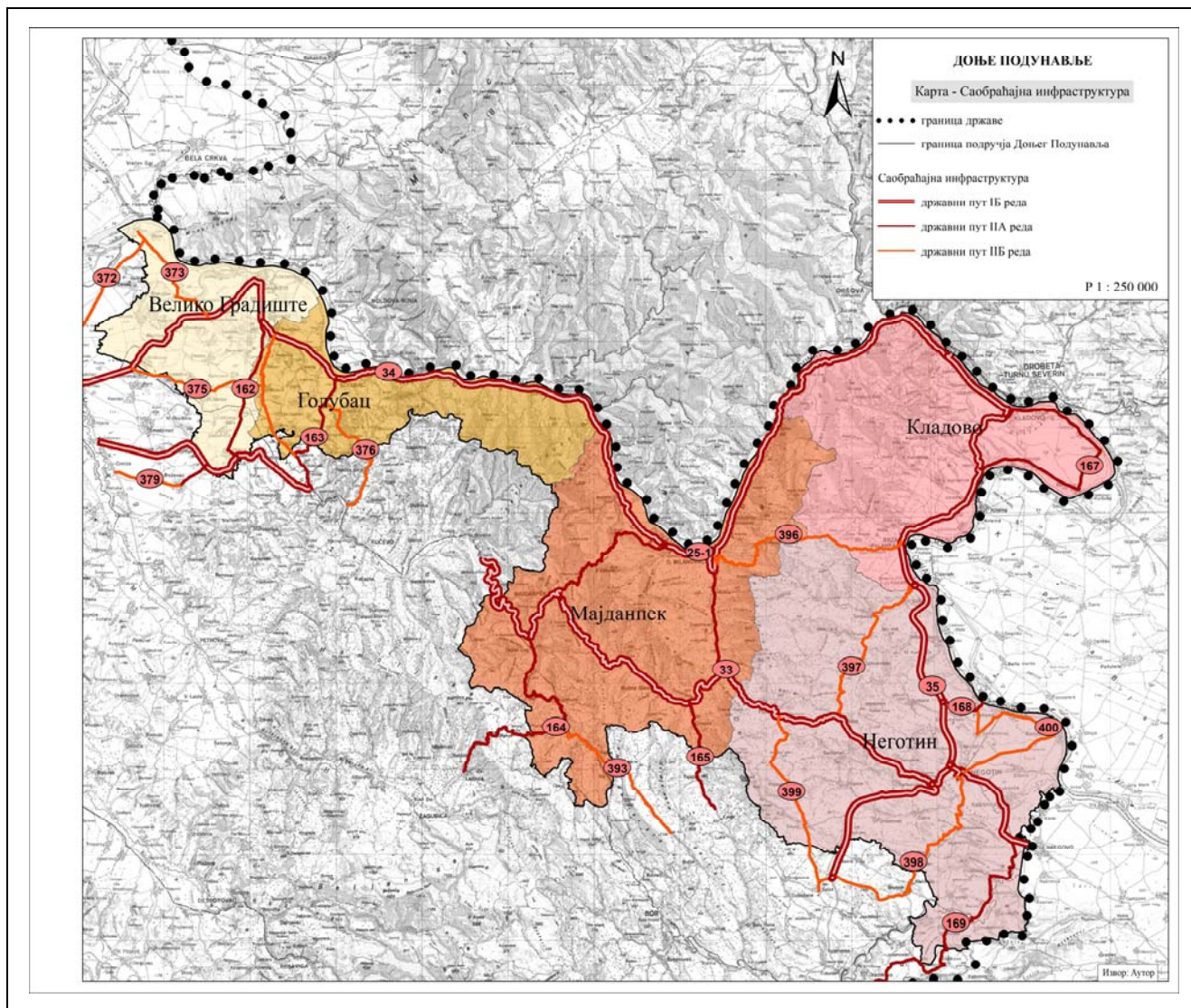
Једним делом Доњег Подунавља пролази траса једноколосечне неелектрифициране железничке пруге Мала Крсна – Мајданпек – Бор – Зајечар. Траса пруге највећим делом иде дуж долине реке Пек, јужним делом подручја Националног парка. Најзначајнија железничка станица за ово подручје је у Мајданпеку, а железница нема већи значај због неусклађености са другим видовима саобраћаја. Стање је лоше и захтева реконструкцију.

У погледу ваздушног саобраћаја, најближи терминал је у Београду, на 130 km Голупца и 210 km од Доњег Милановца и аеродром у Нишу који је удаљен око 230 km. Аеродром

2. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ ОД ЗНАЧАЈА ЗА ТУРИЗАМ

„Бор” нема никакву саобраћајну функцију иако може унапредити доступност овог дела Србије .

Постојећи друмски гранични прелаз са полицијском, царинском и капетанском контролом се налазе у Кладову (Ђердап 1 – Портиле де Фиор 1) и Неготину (Кусјак и Мокрање). Речни гранични прелази на Дунаву са суседном Републиком Румунијом су у: Кладову (речни), Доњем Милановцу (речни), Текији (речни), Голушцу (речни-скелски) и Великом Градишту (речни).

Графички приказ 3. Државни путеви на подручју Доњег Подунавља
Извор: Аутор

2.11. Материјална база и промет туриста

Смештајни и угостителјски капацитети, саобраћајнице и саобраћајна средства чине материјалну базу туризма. Развој материјалне базе за потребе туризма уско је повезан са укупним природним развојем. Смештајни и угостителјски капацитети представљају важан елемент туристичке понуде (Станковић, Војчић, 2007).

Стагнација туристичких активности и недовољне инвестиције у модернизацију и изградњу туристичких објеката имали одразили су се на квалитет и бројност смештајних капацитета. Одликују се различитим нивоима туристичких услуга и садржаја. Велики

2. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ ОД ЗНАЧАЈА ЗА ТУРИЗАМ

пеоблем представљају и високе цене, које нису у складу са понудом. Неопходно је да се уз усклађивање ценовне политике наниже и даље стоји потреба да се унапреди смештајна инфраструктура и побољша њен квалитет у складу са европским стандардима. Изузетна туристичка понуда упоредо са доласком светских туристичких ланаца требало би да утиче на развој туризма и даља инвестирања у туризам (Petković i dr., 2011).

Структуру смештајних капацитета општина Доњег Подунавља чине основни угоститељски објекти као што су хотели, мотели и приватни смештај. Ангажованост капацитета смештаја условљен је застарелешћу самих објеката, ниским нивоом квалитета пружања услуга и мањком стручне оспособљене радне снаге (Бјељац, Поповић, 2004).

Највише смештајних капацитета сконцентрисано је у оквиру градских насеља и Ђердапског језера, који су се до сада представљали најзначајнији део туристичке и угоститељске понуде. У оквиру смештајних капацитета:

- Велико Градиште има: 14 вила у приватном власништву које располажу са укупно 79 апартмана и соба са 200 лежајева (Туристичка организација Велико Градиште);
- Голубац има: хотел „Голубачки Град“ са 50 соба, 2 ресторана и салом за састанке и приватни смештај који располаже са 2 апартмана и 11 лежаја (Туристичка организација Голубац);
- Доњи Милановац има: хотел „Лепенски Вир“ са смештајним капацитетима од 465 лежајева у једнокреветним и двокреветним собама и приватни смештај који располаже са 36 апартмана и 70 лежајева (Туристичка организација Мајданпек);
- Кладово има: хотел „Aquastar Danube“ који има 55 соба и 9 апартмана који располажу са 112 лежајева, хотел „Ђердап“ располаже са 138 соба и 6 апартмана који нуди око 300 лежајева, 2 кампа од којих кампинг одмориште „Мирочка вода“ располаже са 80 кампинг јединица и 20 двокреветних бунгалова и омладински камп „Караташ“ са 350 места, у приватном смештају је 37 апартмана у Кладову, укупно 16 апартмана у насељима Текија (9), Костол (4), Нови Сип (2) и Љубичевац (1), и 3 сеоска домаћинства у насељима Велика Врбица, Корбово и Речица (Туристичка организација Кладово) и
- Неготин има: хотел „Inex“ који има 35 соба и апартмана, са 150 лежаја (<https://hotelinexnegotin.com/>), приватни смештај располаже са неколико апртама и вила са 94 лежаја (Јошановић, 2009).

У посматраном, петогодишњем периоду, приметан је пораст броја туриста и ноћења. Укупан број посетилаца у 2018. години износио је 94.891 док је у 2017. години износио нешто више, 94.937 што је за око 34 % више у односу на 2013. годину. Највећи број посетилаца у 2018. години бележи општина Кладово (33.126, са 18,5 % страних), затим следе Мајданпек (25.783, са 16% страних), Велико Градиште (24.988, са 18,5 % страних). По броју ноћења у 2018. години на првом месту је такође Кладово са 60.781 ноћења (81 % домаћих туриста), затим следи Велико Градиште са 68.453 ноћења и на трећем месту је Мајданпек са 56.238 ноћења. Преостале две општине регистровале су мањи број посета туриста у току године и то Неготин са 15.288 и Голубац са 9.047. Просечан број ноћења у 2018. години највише имају Велико Градиште (2,7 домаћих и 2,8 страних) и Неготин (2,5 домаћих и 2,9 страних) док остале општине Доњег Подунавља имају нешто нижи просечан број ноћења. Просечна заузетост свих капацитета мерен заузетешћу лежајева на годишњем нивоу износи око 20% пуне заузетости капацитета. Укупан туристички промет који се данас остварује у подручју Доњег Подунавља је око 50% од промета који је оствариван током 80 – тих година 20 века.

Табела 15. Туристи и ноћења

општина	период	туристи			ноћења		
		свега	домаћи	страни	свега	домаћи	страни
Кладово	2013.	23.746	20.610	3.136	63.577	55.715	7.862
Мајданпек		25.562	20.979	4.583	51.924	42.838	9.086

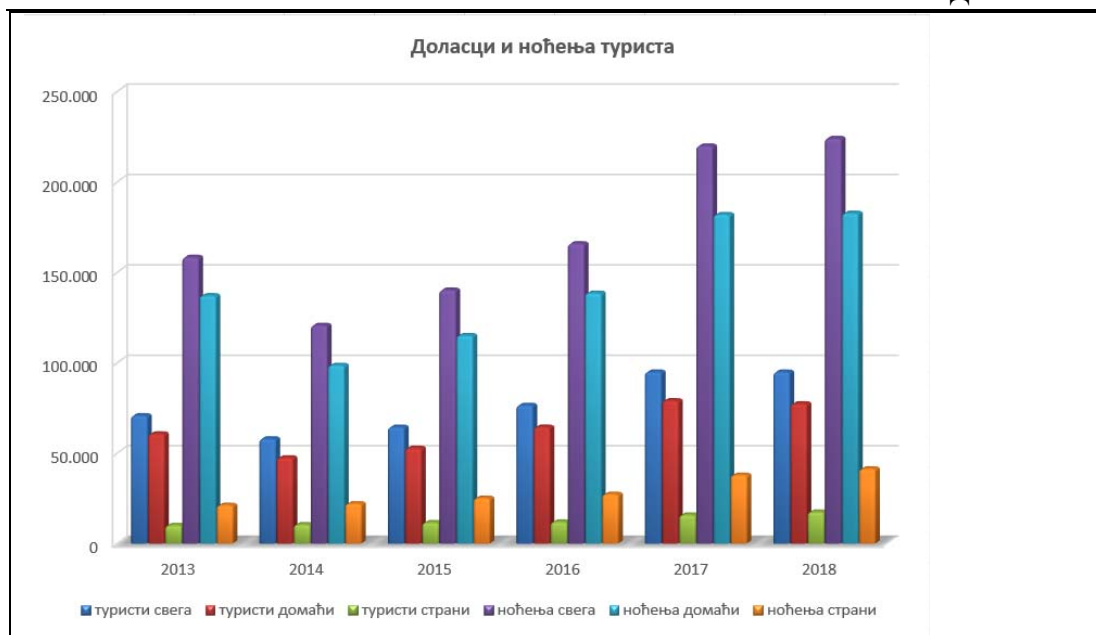
2. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ
ОД ЗНАЧАЈА ЗА ТУРИЗАМ

Неготин		3.219	2.792	427	8.152	7.471	681
В.Градиште		13.322	11.904	1.418	25.848	23.019	2.829
Голубац		4.962	4.426	536	8.878	8.120	758
	укупно	70.811	60.711	10.100	158.379	137.163	21.216
Кладово	2014.	16.050	13.293	2.757	39.102	30.757	8.345
Мајданпек		22.523	17.795	4.728	43.596	34.874	8.722
Неготин		2.903	2.604	299	6.430	6.001	429
В.Градиште		13.768	11.644	2.124	27.597	23.728	3.869
Голубац		2.766	2.152	614	4.000	3.258	742
	укупно	58.010	47.488	10.522	120.725	98.618	22.107
Кладово	2015.	22.347	18.791	3.556	49.326	40.810	8.516
Мајданпек		21.507	16.876	4.631	41.751	31.910	9.841
Неготин		3.435	3.020	415	7.836	7.156	680
В.Градиште		14.234	12.158	2.076	37.476	32.491	4.985
Голубац		2.919	1.953	966	3.857	2.739	1.118
	укупно	64.442	52.798	11.644	140.246	115.106	24.140
Кладово	2016.	25.651	21.719	3.932	50.187	42.219	7.968
Мајданпек		24.774	20.023	4.751	44.245	33.635	10.610
Неготин		4.971	4.492	479	14.043	12.715	1.328
В.Градиште		17.891	15.755	2.136	52.861	46.378	6.483
Голубац		3.186	2.470	716	4.540	3.606	934
	укупно	76.473	64.459	12.014	165.876	138.553	27.323
Кладово	2017.	32.043	26.937	5.106	73.250	61.200	12.050
Мајданпек		27.605	22.662	4.943	51.330	41.812	9.518
Неготин		6.547	5.396	1.151	21.613	17.770	3.843
В.Градиште		25.681	22.280	3.401	69.228	58.473	10.755
Голубац		3.061	1.806	1.255	4.509	2.752	1.757
	укупно	94.937	79.081	15.856	219.930	182.007	37.923
Кладово	2018.	33.126	26.978	6.148	75.092	60.781	14.311
Мајданпек		25.783	21.650	4.133	56.238	47.382	8.856
Неготин		5.989	4.929	1.060	15.288	12.219	3.069
В.Градиште		24.988	20.363	4.625	68.453	55.523	12.930
Голубац		5.005	3.440	1.565	9.047	6.832	2.215
	укупно	94.891	77.360	17.531	224.118	182.737	41.381

Извор: Републички завод за статистику, Општине и региони 2014, 2015, 2016, 2017, 2018 и 2019

2. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ
ОД ЗНАЧАЈА ЗА ТУРИЗАМ

Графикон 2. Туристи и ноћења на подручју Доњег Подунавља, период 2013- 2018. година
Извор: Републички завод за статистику, Општине и региони 2014, 2015, 2016, 2017, 2018 и 2019

Табела 16. Просечан број туриста (по општинама)

општина	период	просечан број ноћења		општина	период	просечан број ноћења	
		домаћи	страни			домаћи	страни
Кладово	2013.	2,7	2,5	Кладово	2016.	1,9	2
Мајданпек		2	2	Мајданпек		1,7	2,2
Неготин		2,7	1,3	Неготин		2,8	2,8
В. Градиште		1,9	2	В. Градиште		2,9	3
Голубац		1,8	1,4	Голубац		1,5	1,3
Кладово	2014.	2,3	3	Кладово	2017.	2,3	2,4
Мајданпек		2	1,8	Мајданпек		1,8	1,9
Неготин		2,3	1,4	Неготин		3,3	3,3
В. Градиште		2	1,8	В. Градиште		2,6	3,2
Голубац		1,5	1,2	Голубац		1,5	1,4
Кладово	2015.	2,2	2,4	Кладово	2018.	2,3	2,3
Мајданпек		1,9	2,1	Мајданпек		2,2	2,1
Неготин		2,4	1,6	Неготин		2,5	2,9
В. Градиште		2,7	2,4	В. Градиште		2,7	2,8
Голубац		1,4	1,2	Голубац		2,0	1,4

Извор: Републички завод за статистику, Општине и региони 2014, 2015, 2016, 2017, 2018 и 2019

2.12. Привреда

Рудници бабра у Мајданпеку и Хидроенергетски систем „Бердап”, два су највећа друштвена предузећа од којих зависи привреда овог подручја, а насеља Доњи Милановац, Мосна, Добра, Брњица, Кладово, Голубац и Мајданпек представљају индустријске и рударске локалитете.

Подаци и бројеви говоре о сталном паду запослености на подручју свих општина Доњег Подунавља. У 2018. години било је око 22.000 запослених (највећи број је у општини Неготин, затим Кладово и Мајданпек а мање у општинама Велико Градиште и Голубац). Прерађивачка индустрија, експлоатација руде и енергетике, трговина, пољопривреда,

рибарство, шумарство и водопривреда, грађевинарство, саобраћај и складиштење, туризам су сектори који доминирају у укупној запослености подручја.

Грана пољопривреде доминира у привредној структури, а производња електричне енергије производња и прерада руда бакра, производња неметала, производња грађевинских материјала у индустријској структури. Прехрамбена, дрвна, машиноградња, производња пластичних продуката, електро индустрија, графичка су водеће у прерађивачкој индустрији. Коришћење локалних ресурса (бакар, пољопривредне сировине, неметали, камен, дрво, воде и друго) оријентисани су индустријском сектору. Туризам и угоститељство заостаје за потенцијалима, док је комплекс услужних делатности релативно запостављен. Посматрајући податке, на првом месту је експлоатација руда и вађење камена у Мајданпеку и Голупцу, у општини Кладово енергетика и индустрија, док су у свим општинама присутне прехрамбена, индустрија обуће, текстила, туризам и услуге. У области трговине, затим индустрије и рударства, пољопривреде и рибарства, туризма и угоститељства бележи се највећи број предузећа (Републички завод за статистику, Општине и региони 2019).

У привредној структури општине Кладова, учествују енергетика, туризам, индустрија и пољопривреда. Позитиван раст евидентан је у сектору енергетике, комуналних делатности, туризма и угоститељства. Мајданпек, Мосна, Голубац и Кладово издвајају се као индустријске зоне, док је неискоришћени пословни и складишни простор карактеристичан за Неготин, Голубац и Мајданпек.

2.13. Економски значај туризма

Економски значај туризма огледа се у укупно утрошеним средствима туриста у местима које посећују. Резултат овакве потрошње је настанак одређених економских ефеката на државе и места из којих туристи одлазе и долазе.

У туристичким местима пружа се највећи обим туристичких услуга домаћим и страним туристима, и у овом процесу учествује велики број привредних и непривредних делатности. Такође, ваома важну улогу имају и рецептивни капацитети који се деле на (Десић, 2005):

➤ директне туристичко-рецептивне капацитете који подразумевају:

- смештајне објекте
- угоститељске радње
- трговинске радње
- комунална предузећа
- сервисе и занатске радње и
- објекте који својим богатијим и разноврснијим садржајем употпуњују боравак (објекти и културне, забавне и спортске објекте, као и објекте рекреационог садржаја)
- поштанске и телекомуникационе уређаје
- туристичке организације и
- специјализоване туристичке службе и сл.

➤ индиректне туристичко-рецептивне капацитете који подразумевају:

- паркове, шеталишта, видиковце и сл.
- јавне украсне објекте (фонтане, скулптуре, културни споменици и сл.) и
- путеви, паркиралишта, мала пристаништа и сл.

Са аспекта развоја туризма, неопходно је тежити обезбеђивању квалитетне туристичке понуде у целини, јер се само тако обезбеђују и стварају оптималне могућности задовољења потреба домаћих и страних туриста. У том циљу неопходно је створити услове који ће допринети остварењу повољних резултата пословања учесника у задовољењу туристичких потреба.

2. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ ОД ЗНАЧАЈА ЗА ТУРИЗАМ

Посебну улогу и значај има *аранжман* или *пакет* услуга који се пружа потенцијалним туристима. Његова суштина се огледа у томе да се туристима обезбеди јединствена и квалитетна туристичка услуга кроз услуге путничких и туристичких агенција.

3. ПРЕДНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА У РАЗВОЈУ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА

3.1. Природне вредности

Економска и еколошка тумачења природних ресурса, последњих неколико деценија доживела су значајну промену. Јавља се велики број дефиниција које се тичу природних ресурса, а једна од највише коришћених је Skinner-ова дефиниција. Према овој дефиницији под ресурсима се подразумевају сви „природни објекти и појаве, који се могу искоришћавати у садашњости и будућности за потребе директне и индиректне потрошње; имају могућност стварања материјалног богатства, обнављања радних ресурса, одржавања услова за живљење и повећање квалитета живота човека, повећања друштвене корисности која позитивно или негативно мења резултат рада човека“ (Skinner, 1989:251). Поменута дефиниција је најкомплекснија и свеобухватна, која подразумева укључивање свега оног што је битно у истицињу природних ресурса.

Индиректан начин коришћења природних ресурса јасно приказује могућности различитих облика трансформације природних ресурса, што има за циљ да још више повећа њихову улогу у стварању финалног изгледа једног простора. Практично, на тај начин, природни ресурси, у комбинацији са другим ресурсним категоријама, омогућавају развој, унапређење простора али побољшање квалитета живота човека, у смислу проналажења већег броја решења за задовољење растућих потреба људи и садашњице. То се у потпуности уклапа и у савремене тенденција развоја туризма, који готово свакодневно мора да проналази нове облике и форме, да би задовољио све брже растућу туристичку тражњу на глобалном нивоу, али и на нивоу наше земље.

Иако се често наглашава оправданост егзистирања природних ресурса у будућности, у пракси се не може спровести, односно, њихово потпуно очување и конзервација у садашњости није могућа. Природни ресурси са својим садржајем треба да подстакну и допринесу развоју туризма на простору на којем су препознати, с тим да туристички развој не сме да представља ограничење у погледу њиховог квалитета и дугорочне расположивости. Дакле, треба да буду доступни за потребе развоја туризма, али и за потребе развоја пратећих привредних делатности и сектора, али и за непосредно коришћење од стране локалне заједнице.

Без обзира, на степен одрживости, сваки простор у себи носи различите природне садржаје. Њихова структурна својства доприносе да неки простор буде више или мање атрактиван у сваком смислу. Од степена атрактивности зависе и могућности развоја туризма не неком простору. Атрактивност простора, како наводи Јовичић (2013) не може бити апстрактна, она проистиче из атрактивних атрибута туристичког простора који могу бити рекреативни, естетски, знаменити и сл. Сваки од наведених атрибута има утицај у погледу коришћења и планирања простора. Начин коришћења простора за потребе туризма, захтева другачије планирање његове намене у односу на неке друге делатности. Простор за потребе туризма обухвата већи број различитих намена (саобраћај, пољопривреда, становање, прородне вредности и сл.). Усклађивање и реализација развоја туризма природних елемената и осталих делатности један је од основних задатака сваког планирања. Међузависност туризма и природних елемената са другим делатностима битно утиче на функцију простора. Највећи утицај на физички изглед простора и могућност развоја туризма имају природни елементи (рељеф, клима, хидрографија, флора и фауна, пејзажи).

Природни туристички ресурси међусобно се допуњују и прожимају, а по начину појаве и настанка сврставају се групу геоморфолошких, хидролошких, биогеографских и климатских ресурса. На задовољење туристичких потреба имају појединачан али и свеобухватан утицај. Природне туристичке вредности дефинишу и формирају низ различитих врста туризма и основ су за садржајно богатији и разноврснији боравак

3. ПРЕДНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА У РАЗВОЈУ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА

туриста у неком туристичком центру, локалитету или регији. Због тога, природни ресурси као туристички мотиви су неизоставни, али често и угрожени (Станковић, 2003а).

На туристичком тржишту, понуда природно-туристичких вредности, је конкурентнија и обухватнија од понуде културно-историјских. То се огледа у чињеници да бројност и разноврсност природно-туристичких садржаја, има великог утицаја на разрешавање рекреативних туристичких потреба у простору. Због тога неопходно је да се њихово изворно стање одржава и унапређују, јер само такви постижу праву вредност на туристичком тржишту (Ibid., 2003а).

3.1.1. Природне вредности Доњег Подунавља у Србији

Дунав

Дужина Дунава износи 2.873 km и то га чини највећом европском речном магистралом. Дужина Дунава кроз Србију износи 588 km, на северу улази из Мађарске 7 km узводно од канала Бездан-Бечеј, а напушта територију Србије на ушћу Тимока на граници између Србије, Бугарске и Румуније. Србији припада око 587 km леве и 449 km десне обале Дунава. На територији наше земље Дунав има уједначене вредности средњих месечних водостаја. То је последица велике дужине његовог тока, као и нивално-плувијалног режима (Станковић, 2005). По количини воде, условима за пловидбу, искоришћено хидроенергетском потенцијалу, туристичким вредностима и насељености приобаља, Дунав је најзначајнији водени ток у Србији и има стартешки значај на просторну-функцијску организацију Подунавља у Србији (Крунић, Жнидаршич, 2012). Дунав као најзначајнији природни туристички потенцијал Србије представља део европског пловно-наутичког и еколошко-културног коридора. Својим географским и стратешким положајем повезује Источну и Западну Европу, стециште је копнених и водених саобраћајница (Derić, Lukić, 1996), а са рекама Рајном и Мајном и каналом Рајна-Мајна-Дунав, представља окосницу мреже унутрашњих пловних путева Европе. У том смислу туризам на Дунаву треба развијати у складу са међународним стандардима прилагођеним природним и културним особеностима (Milijić, Basarić, 2011).

У погледу хидролошких особина, на подручју Доњег Подунавља поред Дунава, највећи речни ток је Тимок. Постаје спајањем Белог и Црног Тимока а до ушћа у Дунав дуг је око 90 km. Границу Србије и Бугарске чини последњих 15 km тока Дунава. Ушће је на коти од 28 m надморске висине, и представља и најнижу тачку Србије. Тимок је десна и последња притока Дунава у Србији. Подручје Доњег Подунавља на основу хидрографске мреже повезане са рељефом и геолошким саставом, богато је разноврсним природним садржајем.

Национални парк Ђердап

Национални парк Ђердап обухвата северо-источни део Србије. Обухвата десну страну Дунава, и захвата његов приобални појас од тврђаве Голубачки град до бране и хидроелектране „Ђердап“. Налази се на територији општина Голубац, Мајденпек и Кладово, а захвата површину од 63.608 ha. Национални парк Ђердап је у посебном режиму заштите I, II и III степена. I степен заштите обухвата 18 а II степен обухвата 15 природно-културних целина (Просторни план подручја посебне намене Националног парка „Ђердап“).

Табела 17. Природне и културне целине у режимима заштите

Врста објекта	I степен заштите (назив)	Врста објекта	II степен заштите (назив)
Предео посебних природних одлика	Велики и Мали Штрбац	Природне предеоне целине	Голубачка клисура
	Голубац		Басен Брњице
Природни резервати	Бојана		Штрпско корито -Мироч
	Татарски вис		Соколовац - Власац

3. ПРЕДНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА У РАЗВОЈУ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА

Босман-Соколовац		Чока Њалта са Песачом
Шомрда		Лепенски вир
Чока Њалта са Песачом		Шомрда -Тилва Томе
Лепенски вир	Споменици природе	Балту Алушонту - Папренички поток
Бољетинка - Гребен		Главица
Цигански поток		Велика Пештера
Руђине		Градашница локалитет
Огашу Казан	Природни простори око НКД	Чезава - Каструм
Чока Кулејаши		Хајдучка Воденица-Трајанова табла
Голубинска глава		Диана - Караташ
Градашница		Власац - локалитет
Видиковац Ковилово		
Клисура Брњице		
Тилва Томе		

Извор: Просторни план подручја посебне намене Националног парка „Ђердап“

Националним парком проглашен је прво 1974. године, затим 1983. године када су утврђене његове нове границе. Закон о националним парковима из 1993. године, потврђује и детаљно описује раније границе, а на основу поменутог Закона заснован је садашњи систем управљања подручјем националног парка. Ђердапска клисура Дунава представља природни феномен овог подручја. Услед различитих дужина и дубина, разноврсних облика рељефа и специфичне микроклиме, Ђердапска клисура је један од најзначајнијих територија древне европске флоре и фауне. Подручје Парка насељено је са преко хиљаду биљних врста. Бројне шумске и жбунасте заједнице опстале су захваљујући богатству и сложености физичких утицаја средине (Безбрадица, Црнчевић, 2014). Неки од њих имају реликтни карактер. Фауна, такође обилује реликтним врстама а подручје парка је станиште бројним врстама птица. Ђердапска клисура је одувек била настањена не само биљним и животињским врстама, него и човеком. О томе сведоче богатства археолошких ископина из различитих праисторијских и историјских периода, од чувеног неолитског насеља, преко трагова римске и византијске цивилизације, и других културно-историјских споменика. Национални парк „Ђердап“ захтева активну заштиту и унапређење (Stanković, 1996b) јер је одавно препознат као туристичка вредност, али његов развој и унапређење било је стихијско. Због лошег законодавства и бројних планова и пројеката, који су започети 80 и 90их година прошлог века, а нису реализовани, овај простор заостаје у погледу развоја туризма (Stanković, 1996a; Станковић, 2000; Stanković, 2008) све до ступања на снагу Просторног плана Републике Србије и плана посебне намене Националног парка „Ђердап“.

Ђердапско језеро

Ђердапско језеро настало је преграђивањем реке Дунав у близини насеља Сип. Радови на изградњи бране почели су далеке 1964. године. Ђердапско језеро се убраја у једно од највећих акумулација у Европи. У периоду максималног водостаја успор воде на Дунаву осећа се скоро 50 km узводно од Београда. Језеро тад достиже и 264 km. При нижим водостајима успор воде осећа се само на сектору Ђердапске клисуре. Дужина језера тада износи 132 km. Приликом промене водостаја мењају се и сви морфометријски показатељи. За разлику од велике дужине, ширина Ђердапског језера варира. Најмања је 180 m у клисури Мали казан а већа у Доњомилановачкој котлини и зноси 2 km. Након формирања језера интересовање туриста за Ђердап се повећавало, а бројне су могућности развоја туризма на овом сектору Дунава (Станковић, 2005).

Сребрно језеро – налази се на око 3 km од Великог Градишта. Језеро је настало преграђивањем рукавца Дунава, дужине је 14 km, просечна ширина је 300 m а просечна дубина око 9 m. На рукавцу Дунаву изграђене су две преграде. Код друге је изграђена црпна станица која црпи воду из језера и пребацује је у Дунав. Преграђивањем рукавца 1967. године долази до опремања терена основном инфраструктуром а потом и приступним путевима (Штетих, 2007).

Споменик природе „Вратна” – заузима простор површине око 3 ha и налази се на територији општине Неготин. Чине га три прерасти односно природни кречњачки мостови у клисури реке Вратне. Спомеником природе проглашен је 1957. године.

Споменик природе „Шупља стена” – заузима простор површине од око 8 ha и налази се на територији општине Мајданпек. Прераст је на речици Ваља Прераст, притоци Шашке, у сливу Поречке реке. Спомеником природе проглашен је 1959. године.

Рајкова пећина – заузима површину од око 140 ha и налази се на територији општине Мајданпек. Формирана је на изворишту реке Мали Пек изузетна је спелеолошка, геоморфолошка и туристичка реткост.

Бели изворац - у општини Мајданпек, заузима површину од око 10 ha и налази се на територији општине Мајданпек. Представља споменик природе и обухвата речицу Бели изворац.

Клисуре Дунава и његове притоке – предео са егзотичним и дивљим одликама природе, изузетне морфологије и живописног изгледа; најмањи степен измењености природне средине је на потезу Голубачке клисуре (са клисуром Брњице), Госпођиног вира (са Шомрдом) и Казана (са Мирочем и Штрпским коритом).

Шумовита зона брдско-планинског залеђа – ретко насељен и у целини мало измењен предео, који има изражену вертикалну диференцираност рељефа, богатог речним токовима и изворима.

Зона крашког рељефа – обухвата Мирочку површ, са умеренијом морфологијом, безводном, обраслом махом жбунастим формацијама и травнатим заједницама, слабо насељен и делимично измењен предео.

Притоке Дунава – Брњичка река, изворишни део Пека - Мали Пек, Бродица, Мала и Велика река, Златица, Поречка река, Бољетинска река, Косовица, Матка притоке које дренирају падине Северног Кучаја, Великог и Малог Крша, Дели Јована и Мироча.

3.1.2. Потенцијали и ограничења природних вредности

У наредној табели дат је приказ потенцијала и ограничења **природних вредности** на основу планских докумената у којима је обрађен простор Доњег Подунавља.

Природне вредности	
Потенцијали	Ограничења
Просторни план Републике Србије 2010-2020	
-Заштита Националног парка "Ђердап" је издвојена и као један од посебних циљева развоја у Просторном плану Републике Србије.	-Административна ограничења националних законодавних политика и приступа заштити. Национални парк

3. ПРЕДНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА У РАЗВОЈУ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА

<p>Ради се о номинованом подручју за упис на Светску листу заштићене природне и културне баштине (UNESCO World Heritage), али и на листу UNESCO МаВ резервата биосфере. Поред претходног, до сада је реализован упис Националног парка "Ђердап" и јужног обода Специјални резерват природе Делиблатска пешчара (Дубовац - Рам) као међународно значајних подручја за птице (Important Bird Area - ИВА), биљке (Important Plant Area - ИПА) и популације дневних лептира (Prime Butterfly Area - РВА).</p>	<p>"Ђердап" је део Carpathian network of protected areas (Carpathian Convention, 2006), Danube river network of protected areas (2011), једна од тачака у "Зеленом појасу" југоисточне Европе (The Green Belt) и члан Europarc Federation. У току су планови на успостављању сарадње и са Парком природе Гвоздена врата (Portile de Fier) у Румунији, у циљу номинације интегралног простора за трансгранични резерват биосфере.</p>
<p>Регионални просторни план Тимочке крајине</p>	
<p>- Богато природно наслеђе, очуваност животне средина, доприносе развоју различитих видова туризма током целе године као што су наутички, планински, културни, бањски, сеоски, манифестациони, транзитни и др.).</p> <p>- Организовање и повезивање градова и општина у Региону на свим институционалним нивоима, али и у оквирма свих међународних програма и донација који се тичу еврорегиона "Danube 21", "Eurobalkans", "Middle Danube–Iron Gate" и др.</p>	<p>- Висок степен деградације животне средине.</p>
<p>Регионални просторни план за подручје Подунавског и Браничевског управног округа</p>	
<p>- Територији општине Голубац припада и 18.116,55 ха или 1/3 укупне површине Националног парка "Ђердап". Планом Ђердапа усаглашено је издвајање зона заштите у складу са одредбама Закона о заштити природе.</p> <p>- Смањивање антропогених притисака на биодиверзитет и геодиверзитет, узимајући у обзир оне делове који већ имају статус заштите, или су у поступку заштите, као и оне вредности које су им просторно и функционално комплементарне.</p> <p>- Формирање система заштите који ће се заснивати на интегралном и одрживом коришћењу биодиверзитета и геодиверзитета Републике Србије.</p> <p>- Уважавање научног метода и система при идентификацији и инвентаризацији ресурса (нпр. динамичко праћење бројности и густина популација, величине ареала, структуре станишта, објеката геонаслеђа - геолошких, геоморфолошких, хидролошких), одрживости ресурса, употребљивости ресурса, степен угрожености ресурса и степен њихове обновљивости.</p>	<p>- Непостојање мониторинга природних, природно-антропогених и антропогених процеса у циљу заштите од природних непогода.</p> <p>- Неодговарајући законски оквир и недостатак адекватних законских и техничких регулатива.</p>
<p>Просторни план подручја посебне намене међународног пловног пута Е-80 – Дунав</p>	
<p>- Богатство екосистемске и специјске</p>	<p>- Недовољна опремљеност заштићених</p>

3. ПРЕДНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА У РАЗВОЈУ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА

<p>разноврсности изражено кроз присуство различитих типова станишта.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Бројност биљног и животињског света, богат фонд јестивог и лековитог биља, сисарске и пернате ловне дивљачи. - Специфичности Дунава и рељефа (аде, рукавци морфо-хидролошки елементи, еколошки коридор међународног ранга, простор који обезбеђује егзистенцију и миграције популација живог света. - Атрактивни пејзажи са разноликим и изузетним феноменима геонаслеђа, заштићена подручја међународног и националног значаја као и подручја која су у поступку заштите али и планирана подручја, мултифункционалност заштићених подручја. - Вишеструки међународни значај природних вредности Ђердапа, успешно и напредно искуство управљача Националног парка да на знатном нивоу очува, одржи и презентује вредности парка, покреће иницијативе за планско уређење, коришћење свих ресурса који су у њиховом делокругу, развијају сарадњу и партнерство са локалном заједницом и привредним сектором, започиње припремне послове на формирању европске еколошке мреже Natura 2000, заинтересованост институција, привредних субјеката и бројних удружења која се баве науком, просветом, спортом, туризмом, пољопривредом, ловом и риболовом да своју делатност, односно активности организују на заштићеним подручјима. 	<p>подручја у погледу центара за посетиоце, улазних уређених стаза и видиковаца, елемената уређења и презентације природних и културних вредности, недовољан број информација о вредностима које су заштићене и упутстава посетиоцима и локалном становништву о начину очувања и правилима понашања унутар заштићеног добра.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Недовршена туристичка валоризација и презентација заштићених подручја, појаве бесправне изградње објеката, посебно у деловима приобалних зона градова и насеља уз Дунав, и непотпуна покривеност урбанистичким плановима дуж коридора водног пута. - Непотупна и недовољна материјално-финансијска и кадровска оспособљеност од стране управљача заштићених подручја у процесу спровођења планова и програма који се баве управљањем и обављањем закона у области надзора шуме, лова, риболова, обезбеђивања правила понашања унутар заштићеног добра.
<p>Просторни план подручја посебне намене Националног парка „Ђердап“</p>	
<ul style="list-style-type: none"> - Разноврстан и богат дивљи и животињски свет, међу којима су и посебне реликтне врсте и заједнице, затим атрактивност и живописност предела изузетних амбијенталних разноликости Ђердапског језера, стрмих одсека дунавских клисура, шумовитих брда у њиховог залеђа и платоа Мироча. - Богатство геонаслеђа, и Ђердапска клисура, која по морфолошким карактеристикама представља споменик природе, камени природни мостови, врела и водопади, реке понорнице и пећине као и заштићена или планирана подручја од међународног и националног значаја, у првом реду Национални парк Ђердап, а затим споменици природе Вратна, Шупља стена, Рајкова пећина, Бели изворац и објекат геонаслеђа археолошког 	<ul style="list-style-type: none"> - Неопремљеност Националног парка пратећим садржајима (центри за посетиоце, улазне станице, уређене стазе и видиковци, елементи уређења и приказивања вредности, мали број информација о вредностима које се штите, непотпуна туристичка валоризација и презентација природних и културних вредности на подручју Националног парка. - Актуелна бесправна изградња објеката, у зонама приобаља Ђердапског језера, и непокривеност подручја планским документима нижег реда, нерешене локације комуналних депонија и проблем управљања флотацијским депонијама у околини Мајданпека и

3. ПРЕДНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА У РАЗВОЈУ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА

<p>садржаја Рудна глава.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Комплексност заштићених подручја, на првом месту Националног парка, чији природни садржаји и ресурси подржавају јавни интерес у бројним областима као што су наука, образовање и култура и истовремено представља основ одрживог развоја, у производњи електричне енергије, туризма, пољопривреде и органске производње хране, ограниченог коришћења минералних сировина и шума, риболова и др. - Искуства ЈП Национални парк Ђердап која су везана за чување, одржавање и презентацију заштићеног подручја, покретање иницијатива за његово планско уређење, коришћење природних ресурса о којима брину, развијање сарадње и партнерства са локалном заједницом и привредним субјектима, посебно државним јавним предузећима. 	<p>експлоатисање камена на осетљивим деловима Националног парка.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Неадекватан и непотпун систем подршке од стране локалне самоуправе, према јавном предузећу које управља Националним парком, то у остваривању могућности партиципације локалне заједнице у заштити природних вредности и одржавању истог, непостојање материјално-финансијске и кадровске оспособљености јавног предузећа Националног парка за спровођење планова и програма управљања и вршење законом утврђене делатности, посебно у домену надзора и чувања (шуме, лов, риболов).
Просторни план општине Велико Градиште	
<ul style="list-style-type: none"> - Природне лепоте и вредност Дунава и Сребрног језера. 	<ul style="list-style-type: none"> - Недовољно искоришћени природни ресурси.
Просторни план општине Голубац	
<ul style="list-style-type: none"> - Национални парк „Ђердап“ (вода, шуме, специфична флора и фауна), чији највећи део лежи у општини Голубац. - Повољни природни ресурси за развој лова и Риболова. - Изутетан шумски фонд са карактеристичним и специфичним врстама. - Евидентирани природни резервати (Јеленске стене и Кукурек). - Природни простори око непокретних културних добара (простор око Голубачке тврђаве, Чезава-Каструм). - Бројни видиковци. 	<ul style="list-style-type: none"> - Неусклађеност сарадње са ЈП Национални парк „Ђердап“.
Просторни план општине Мајданпек	
<ul style="list-style-type: none"> - Трећина територије општине налази се у граници Националног парка „Ђердап“, а око 70% подручја општине са појединачним евидентираним природним вредностима. - Богат шумски фонд. - Хидрографски потенцијал Дунава. - Пејзажне вредности. - Геоморфолошка разноврсност. 	<ul style="list-style-type: none"> - Недовољна искоришћеност природних потенцијала. - Нерешена питања компензације и стимулације у подручјима са установљеним режимима заштите.
Просторни план општине Кладово	
<ul style="list-style-type: none"> - Ток Дунава као највећи развојни потенцијал општине . - Погодности и услови терена за реализацију топловодних рибњака. - Национални парк „Ђердап“ са својим пејзажем, 	<ul style="list-style-type: none"> - Искоришћеност природних потенцијала на веома ниском нивоу.

3. ПРЕДНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА У РАЗВОЈУ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА

очуваном природом, богатство флоре и фауне, квалитетна животна средина. -Богатство шумског фонда.	
Просторни план општине Неготин	
-Разноврсност и богатство биодиверзитета. -Природне и стечене погодности за унапређење ловства. -Хидрогеолошки перспективни терени. -Коришћење шумских плодова и гајење лековитог биља.	- Нарушавање квалитета животне средине.

3.2. Културно-историјске вредности

Улога културног наслеђа у развоју туризма је велика. На развој туризма се гледа као на један од најперспективнијих концепата развоја неког простора, захваљујући којем се могу видети и објаснити разлике у нивоу развијености општина, региона и земаља. Туризам се схвата као ресурс и могућност којим се утиче на економски раст, оживљавање привреде, унапређење квалитета живота људи и сл.

Вредност културног наслеђа зависи од његове јединствености, различитости, историјске или естетске вредности. То се огледа у чињеници, да ће се туризам боље развијати на просторима чија културна наслеђа имају непроцењиву вредност и тиме постају интересантнија за већи број туриста. Културно наслеђе преноси важне симболичке поруке и ставове, стварајући посебну слику, препознатљивост и бренд једног народа или државе, чиме се ствара ефекат интересовања и привлачења.

3.2.1. Културно-историјске вредности Доњег Подунавља у Србији

Културно наслеђе Доњег Подунавља у Србији представља карику идентита Србије унутар европског културног простора. Како простор располаже изузетно великим бројем културног наслеђа, и захтева различит приступ и третман појединих типова добара (видети више у: Dželebdžić, 2012), неопходна је адекватна заштита и очување, јер само такви примери могу бити предмет туристичке тражње и ширег интересовања.

Голубачки град – средњевековно утврђење, изграђено на непросрупачној стени, уз сам Дунав. Утврђење носи све одлике фортификационог система за одбрану. Основа града је неправилна и прилагођена конфигурацији терена. Утврђење има девет кула са висинама од 20 m до 25 m. Претпоставке су да га подигли Угари у другој половини XIII века. Турци заузимају град након косовске битке, а 1402. године турска војска слаби и срби под Стефан Лазаревићем преузимају Голубачки град. Две деценије касније Турци поново преузимају град и владају све до 1443. године. Те године српско-угарска коалиција побеђује а град је предат деспоту Ђурађу Бранковићу. Град је често мењао господаре, а коначно је ослобођен по завршетку II српског устанка (Радојчић, Васић, 2003:23-24).

Ливадице код Голупца – античко утврђење, откривено је на ушћу у Дунав. Утврђење је неправилне четвороугаоне основе са заобљеним угловима. Бедем је саграђен од керамичког материјала који припада периоду II и III века н.е. (Ibid., 26).

Брњица – на простору који се налазио на око 500 до 700 m пре Брњичке реке у Дунав, откривени су зидови. Зидови су рађени од ломљеног камена у малтеру (Ibid., 26).

Чезава – римски каструм, налазио се на проширеној обали Дунава кроз коју протиче речица Чезава. Налази се 18 km низводно од Голупца и на 6 km узводно од потопаљеног села Добре. Археолошки локалитет је вишеслојан и хронолошки припада периоду од I до VI века н.е. Каструм је био четвороугаоног облика са заобљеним угловима, димензија 140x120 m. Каструм ије имао седам фаза градње (Ibid., 27-28).

Чезава – средњовековна некропола која је формирана око и унутар рановизантијске базилике. Откривено је 32 скелета, укопаних у рановизантијски културни слој. Временско трајање некрополе датира у периоду од XI до XIII века па и до XVII века (Ibid., 28-29).

Салдум – римско и рановизантијско утврђење, подигнуто на благо уздигнутој падини, на левој обали потока Кожице. Поред утврђења пронађени су и остаци бедема који се пружао управно на корито реке. Утврђење је неправилног облика а на угловима су постављене куле. По изгледу куле, остаје неразјашњено да ли је ово била само дефанзивна кула специфичног облика или војничка црква и капела (Ibid., 29-30).

Зиданац – касноантички *speculum*, налази се на око 3 km од Салдума. Чини га утврђење квадратне основе и саграђено је од ломљеног камена. На основу покретног археолошког материјала *speculum* саграђен на прелазу из III у IV век н.е. Крајем IV века страдао је у пожару (Ibid., 31-32).

Кожица – праисторијско насеље (бронзанодопско насеље), а по керамичком материјалу може припадати дубовачко-жутобрдској културној групи. На око километар низводно од ушћа потока Кожице у Дунав, откривено је праисторијско насеље из периода V до IV века пре н.е. (Ibid., 32).

Босман – рановизантијско утврђење, налази се на улазу у Горњу клисуру. Подигнуто је у VI веку н.е. у време Јустинијана. Имао је облик приближно равнокраког троугла. Најинтересантнији објекат је бунар који је лоциран у североисточном делу локалитета (Ibid., 33-34).

Госпођин вир – античко и средњовековно налазиште, познат по добро очуваним траговима римског пута и таблама Тиберија, Клаудија и Домицијана. Изградња објекта почела је крајем I или почетком II, а у употерби је до IV века н.е. (Ibid., 34-36).

Манастир Госпођин вир – праисторијско, античко и средњовековно налазиште. Најстарији трагови везују се за енеолитски период. На северном делу локалитета откривени су остаци стражаре из римског периода. Ова стражира датира из периода III и IV века. На овом локалитету нађена је црква са некрополом, настало током XIV века, и трајало до XVII века (Ibid., 36-37).

Падина – насеље мезолита и старијег неолита, откривен локалитет је вишеслојан са културним слојевима везани за период мезолита, старијег неолита, позног енеолита, старијег гвозденог доба, антике и средњег века (Ibid., 37-38).

Песача – праисторијско насеље, античко утврђење и средњовековна некропола, откривено око ушћа речице Песача у Дунав. Покретни материјал представљају фрагменти керамичких посуда, из времена прелазног периода из касно бронзаног у рано гвоздено доба. Остаци античког уређења откривени су на средишњем делу локалитета уз обалу Дунава. Утврђење се састојало од четвороугаоне куле и ширег озиданог простора. Кула је изграђена средином

III века. У средњем веку на овом утврђењу налазила мања некропола, а датира у период између XII до XV века (Ibid., 9-40).

Стубица – насеље старијег неолита, налази се у близини Бивоље Стене. Истраживања су показала да се ради о полуукопаном стамбеним објектима, а локалитет је из времена 5300. и 4500. године пре н.е. (Ibid., 40-41).

Велике ливадице – праисторијско, античко и средњовековно налазиште. На сезонски карактер насеља указује танак слој из праисторијског периода. Непосредно изнад откривен је римски кастел, а његова својства и особине указују на веома рану фазу градње која обухвата II век н.е. Налази словенске керамике говоре о томе да су Словени повремено боравили и то у периоду VI и почетком VII века (Ibid., 41).

Мале ливадице – ово насеље припада старијем гвозденом добу и античка је осматрачница. Локалитет се налазио на око 2 km узводно од Лепенског Вира. На основу одлика керамике и бронзаних предмета, овај локалитет је био насељен у последњим фазама бронзаног доба. Остаци фортификације указују да је она постојала у кратком временском периоду (Ibid., 42-43).

Клисуре – насеље бронзаног доба, локалитет се налазио око 500 m узводно од Лепенског Вира. Време из ког датира везује се са позном фазом гвозденог доба (Ibid., 43).

Лепенски Вир – мезолитско и неолитско насеље. На основу истраживања и податак издвајају се четири основне фазе његовог развоја. Датира у период од 6500. до 4500. године пре н.е. прве три фазе предствљају ловосакупљачке заједнице, док четврту фазу карактерише период првих земљорадника и сточара. Насеље се подизало плански и организовано. У свакој фази урбанизације постоји централна грађевина испред које је био празан простор, служио је за колективне светковине. Сви други објекти постављани су правилно у односу на централну грађевину итрг, чиме су формиране праволинијске комуникације. Сва куће су биле идентичног облика а разлика је била само у величини. У то време формиран је и кров на две воде. Налазиште је најпознатије по каменим скулптурама које су представљале божанства становника Лепенског Вира. Око 5300. године пре н.е. креће неолитска револуција. Припитомљавају се прве животиње и почиње бављење земљорадњом. Лепенски Вир полако се гаси око 4500. године пре н.е. када су становници кренули у потрагу за већим обрадивим површинама (Ibid., 43).

Римска кула - откривена је у површинском слоју испод које се налазила култура лепенског Вира. Квадратне је основе, а зидови су били грађени од ломљеног камена и малтера. Око куле пронађени су делови посуда од керамике, претежно из III века, и неколико бронзаних предмета из касноантичког периода (Ibid., 48).

Лепенска поткапина – праисторијско насеље, које се некада налазио у близини Лепенског Вира. Истраживањима су откривена четири културна слоја са оскудним археолошком материјалом. Био је коришћен само за подизање краткотрајних, привремених станишта (Ibid., 48).

Катаринине ливаде – насеље бронзаног доба. На локалитету је откривен слој гаражи, камења и шљаке. Обилује врстама ситног камена и глине. На основу орнаментике закључује се да је овај локалитет био насељен у време позног енеолита (Ibid., 49).

3. ПРЕДНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА У РАЗВОЈУ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА

Бољетин – римски и рановизантијски логор, налазио се на око 150 m низводно од од ушћа Бољетинске реке у Дунав. Везује се за период од I закључно са VI веком, и обухвата четири фазе грађења. Изграђен је у првој половини I века, као земљано утврђење а зидани бедеми потичу из друге половине I века. После напуштања логора, обновљен је у другој половини II века. Разрушен је у пожару почетком V века и затим обновљен у VI веку (Ibid., 49-50).

Бољетин – средњовековно насеље и некропола, налазила се унутар утврђења (Ibid., 52).

Власац – мезолитско насеље, на око 3 km низводно од Лепенског Вира. На локалитету су откривена три насеља са 87 гробова и преко 35 хиљада археолошких предмета (Ibid., 53).

Равна – римско и рановизантијско утврђење које се налазило на самој обали рукавца који је Дунав обилазио острво Поречку Аду. Утврђење је било скоро квадратног облика, димнезија 42 x 40 m. На утврђењу се издвајају три грађевинске фазе. Прва је на прелазу из II у III век, друга на прелазу IV у V век и трћа у VI веку (Ibid., 55).

Рибница – праисторијско и античко налазиште, средњовековно насеље и некропола, локалитет се налази на ушћу Рибничког потока у Дунав на око 2,5 km узводно од Доњег Милановца. На откривеним површинама пронађено је праисторијско налазиште, веће средњовековно насеље са некрополом и већа количина археолошког материјала. Према облику и орнаментици керамичког материјала, насеље је из периода касног бронзаног и раног гвозденог доба. На целој површини локалитета је забележен је и антички археолошки материјал, делови керамичког посуђа и новца из IV века. У већој мери истражен је комплекс средњовековног насеља са некрополом (Ibid., 57-58).

Доњи Милановац – римско и рановизантијско утврђење, на локалитету Велики Градац код Доњег Милановца, налазио се око 2 km узводно од Поречке реке. Нађени су остаци четири основна грађевинска периода. Утврђење је инало скоро квадратне димензије, 134 x 126 m. Првом грађевинском периоду припада бедем из I века, док је у другом саграђен масивнији бедем и калдрмисаније улице. Градња другог логора везује се за III век. Изградња трећег утврђења доводи се у везу са владавином цара Јустинијана (527-565) када се утврђење обнавља. Четврти грађевински период припада између XI и XII века (Ibid., 59-61).

Мрфаја – комплекс праисторијских налазишта, простор око ушћа Поречке реке у Дунав. Налазиште припада праисторијском, античком и средњовековном добу. Праисторијско доба заступљено је комплексом насеља, античко великим сабирним центром са наглашеним економским карактером, а средњовековно насељем и некрополом (Ibid., 61-62).

Поречка река – сабирни центар за снабдевање римских трупа на Ђердапу. Локалитет је представљао значајну раскрсницу путева у античком периоду. Реком је водио један пут, који је повезивао ђердапске кастеле на Дунаву, а други преко Мироча са Брзом Паланком, а трећи је водио на југ према рудама богатој унутрашњости. Из античког доба потичу кула на брегу Главница, бедеми на левој и десној обали, утврђење, некропола, терме, две куле стражаре и два грађевинска објекта коју су представљале магацин (Ibid., 62).

Мало и Велико Голубиње – праисторијско и римско византијско налазиште. Налази се у атару села Малог и Великог Голубиња. Ту су откривени остаци праисторијског локалитета по имену Речица и неколико фортификационих објеката из античког доба са елементима византијске обнове. На основу појединих облика судова и врсте орнаментике локалитет припада групи раног бронзаног доба. Такође, нађени су фрагменти керамичких посуда који

припадају средњем бронзаном добу. Уочени су и фрагменти византијске керамике који је био карактеристичан за период VI века пре н.е. (Ibid., 66-67).

Пецка бара – праисторијско, античко и средњовековно налазиште. Остаци праисторијског насеља налазе се непосредно уз Дунав, где су пронађени фрагменти керамичких судова. Антички остаци лоцирани су у непосредној близини пристаништа. Пронађене су и фибуле крстастог типа које су из касноантичког периода и фибуле са лепезастом главом које су из времена II и III века н.е. Испод виса Велики Штрбац откривена је и мања једнобродна црква, а по сачуваним фрескама црква је из периода XIV и XV века (Ibid., 67-69).

Хајдучка воденица – праисторијска некропола и насеље, касноантичко и рановизантијско утврђење. Праисторијска некропола налазила се на лучној ували у подножју Малог Штрпца. Према функцији и врсти објеката разликовали су се простор са архитектонском конструкцијом и гробовима укопаним око ње, простор са сложеним каменим конструкцијама и правоугаоним огњиштем. На основу нађеног керамичког материјала припада периоду касног бронзаног доба и раног гвозденог доба. На око 12 km узводно од Текије, откривени су остаци античког утврђења. Утврђење је било приближно квадратног облика, унутрашњих димензија 43 x 41 m. Најстарији антички материјал везује се за период од средине I до почетка II века. Затим, пронеђени материјал показује и да је животпостојао у IV веку, а највећа количина материјала која је пронађена припада VI веку (Ibid., 70-72).

Трајанова табла – велики римски натпис, налази се на самом излазу из Ђердапске клисуре. Потиче из 100. године н.е., а означавала је крај радова на изградњи деонице пута кроз Доњу Клисуру. На основу натписа сматра се да је овај део пута изградио Трајан (Ibid., 73-74).

Текија – римско утврђење. Истраживања су показала да је постојао кастел, на десној обали потока. Кастел је био неправилно ромбоидног облика, димензија 32 x 25 m, са четири ромбоидне куле различитих димензија. Постојале су бар две грађевинске фазе, старија и млађа. Старија сигурно припада позној антици док млађа фаза је вероватно везана за период IV века. Претпоставља се да је постојала и најмлађа фаза која била у периоду цара Јустинијана (Ibid., 76-77).

Сип – касно античко утврђење. Ово утврђење налазило се узводно од улаза у некадашњи сипски канал, западно од ушћа речице Кашајне у Дунав. Кастел је имао приближно квадратну основу и угаоне куле правоугаоних или квадратних основа. Покретни археолошки материјал је изузетно скроман. Био је ограничен искључиво на простор угаоних грађевина. Датира из времена III или IV до VI века (Ibid., 78).

Дијана на Караташу – римски и рановизантијски логор. Локалитет Дијана налази се на обали Дунава око 2 km низводно од ХЕ „Ђердап 1“, са леве стране пута Текија-Кладово. Убраја се у највећа и најбоља очувана војна утврђења на горњомезијском лимесу. Логор датира из времена од I до VI века н.е. (Ibid., 79).

Остаци римског пута – његова изградња била је условљена стратешким, историјским и економским догађањима. Његова изградња везује се за доба владавине Тиберија, Клаудија, Домицијана и Трајана. Овај римски пут био је веза између логора и штитио је римску територију од упада других народа са леве стране реке (Ђирковић, 2005).

Тврђава Фетислам – представља некадашњу основу насеља Караташ из доба Римљана, коју су 1542. године обновили Турци, за потребе војних напада на Румунију (Станковић, 2012).

3. ПРЕДНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА У РАЗВОЈУ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА

Остаци Понтеса – код села Костол, 5 km низводно од Кладова налазе се остаци Трајановог моста и каструма Понтес. Мост који је изграђен између Костола и Турну Северина у Румунији, спајао је провинције Дакију и Мезију (Мирковић, 1968: преузето из Ћирковић, 2005).

3.2.2. Потенцијали и ограничења културних вредности

У наредној табели дат је приказ потенцијала и ограничења **културних вредности** на основу планских докумената у којима је обрађен простор Доњег Подунавља.

Културне вредности	
<i>Потенцијали</i>	<i>Ограничења</i>
Просторни план Републике Србије 2010-2020	
<ul style="list-style-type: none"> - Подручје са заштићеним културним наслеђем, које поспешује привлачност и конкурентност за инвестирање у туризам. - Велика концентрација вредног културног наслеђа из средњевековног, римског и праисторијског периода. - Објекти културног наслеђа заштићени према међународним и националним стандардима. - Културно-пејзажне целине са споменицима у непосредном окружењу, које су на листи Светске културне баштине. - Културна подручја као приоритет која уживају посебан третман (приобаље Дунава са старовековним објектима, римским лимесом и средњевековним тврђавама РАМ, Голубац, Лепенски Вир, Диана, Понтес и сл). - ИРА програм као део прекограничне сарадње у области заштите културног наслеђа. 	<ul style="list-style-type: none"> - Неискоришћеност потенцијала у довољној мери. - Недефинисан Закон који се тиче културног наслеђа и неусклађеност са укупном законодавном политиком. - Недовољне економско-финансијске мере у различите облике заштите културног наслеђа. - Непостојање државне стратегије у области бављења културним наслеђем.
Регионални просторни план Тимочке крајине	
<ul style="list-style-type: none"> - Интегрисање културног наслеђа са природном баштином (Национални парк „Ђердап“, Парк природе „Стара планина“ и др.) као и укључивање руте „Лимеса“ у систем заштите 	<ul style="list-style-type: none"> - Недовољна заштита, конзервација у обнови културних добара. - Недовољна интеграција културне са природном баштином. - Недовољна валоризација и презентација НКД. - Слаба доступност НКД услед лоше путне и пратеће инфраструктуре. - Лоша уређеност ванградских добара посебно археолошких налазишта, цркава, етно наслеђа и др.
Регионални просторни план за подручје Подунавског и Браничевског управног округа	
<ul style="list-style-type: none"> - Несумњив културни капитал, који својим значајем, обимом, просторном дистрибуцијом, има могућност да постане један од битних фактора његовог интегрисаног развоја, али и фактор ширег интеррегионалног повезивања подручја на културној и економској основи. 	<ul style="list-style-type: none"> - Укупно културно наслеђе није у довољној мери афирмисано и искоришћено. - Недовољно интегрисани у своје просторно и функционално окружење, а често и без минималног нивоа техничке заштите. - Неажурна евиденција културних добара,

3. ПРЕДНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА У РАЗВОЈУ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА

	<p>услед веће територијалне распрострањености, обима градитељског фонда, али и неусаглашености стручних и финансијских ингеренција у рекогносцирању, заштити и презентацији наслеђа.</p>
<p>Просторни план подручја посебне намене међународног пловног пута Е-80 – Дунав</p>	
<ul style="list-style-type: none"> - Подручје располаже са непокретним културним добрима од изузетног и великог значаја, али и регистрованим и евидентираним добрима. - Културно наслеђе Дунавског коридора, као интегрални део европског културног наслеђа, којим ће се успоставити систем квалитетне међународне сарадње. - Потенцијали за развој туризма, нарочито културног туризма, укључивањем у паневропске културне путеве на основу примера заједничког наслеђа и прожимања културних утицаја. 	<ul style="list-style-type: none"> - Недовољна заштита, конзервација и обнова културних добара у протеклом периоду, недовољна интегрисана заштита и презентација и неразвијена интерпретација културне и природне баштине, незадовољавајућој уређености ванградских добара (посебно археолошких налазишта, цркава и сеоског етно наслеђа у забаченим планинским селима). - Одржавање културних добара и непостојање планова управљања који би дефинисали услове коришћења и презентације истих, и начин обављења истражних и конзерваторских радова. - Непотпуна заштита бројних археолошких локалитета, и непоштовање граница заштитних зона око културних добара, доводи девастације откривених остатака културног наслеђа.
<p>Просторни план подручја посебне намене Националног парка „Бердап“</p>	
<ul style="list-style-type: none"> - Материјалне и нематеријалне културне вредности, као и програми реализације пројеката и реконструкције, око уређења и презентације Лепенског вира и Голубачке тврђаве, као и за туристички коридор Пута римских императора у Србији за које су обезбеђена средства Европске уније. - Велики потенцијал предстваља и рурално културно наслеђе, односно примери сачуваног народног градитељства и насељских целина, који могу да допринесу јачању идентитета Националног парка и идентификације становника и посетилаца са природним и културним вредностима руралних подручја, доприносећи бољем очувању и вредновању културног наслеђа. - Позитивна промена културне политике која иде у прилог бољем третману културног наслеђа у кроз ратификацију међународних конвенција значајних за обезбеђивање статуса и вредновање културног наслеђа, осавремењивање третмана културног наслеђа и његовог економског вредновања, локалне 	<ul style="list-style-type: none"> - Највеће ограничење у погледу заштите и одрживог коришћења непокретних културних добара је успорен процес утврђивања статуса и категоризације непокретних културних добара као и прекид у рекогносцирању недовољно истражених делова подручја Националног парка као и недовољна заштита, неадекватна презентација и интерпретација непокретних културних добара, у првом реду највреднијег наслеђа од изузетног и великог значаја и добара на листи UNESCO-а. - Проблем се јавља и код непоштовања или недефинисања граница заштићених околина и заштитних зона око културних добара, а непокретна културна добра још увек немају третман развојног ресурса и економског добра. - Бесправна изградња, нарочито у приобаљу Дунава, угрожава очување и могућност презентације културних добара.

3. ПРЕДНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА У РАЗВОЈУ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА

иницијативе за подршку адекватној заштити и презентацији културног наслеђа од стране органа управљања, удружења грађана и појединаца) и одрживо коришћење културног наслеђа за развој културних, туристичких и других привредних активности.	- Планови који се баве управљањем непокретним културним добрима, углавном не постоје, па самим тим изостају и услови који би прецизирали њихово коришћење и презентацију.
Просторни план општине Велико Градиште	
- Афирмација културно-историјских споменика који датирају из римског периода и средњег века, најзначајније је утврђење Рам (Ледерата).	- Недовољно искоришћени и презентовани културни ресурси.
Просторни план општине Голубац	
- Бројна културна добра која се сврставају у непокретна културна добра, евидентирана културна добра, споменици и спомен-обележја из Првог и Другог светског рата, археолошки локалитети, сакрална архитектура, сеоска насеља и народно градитељство.	- Највеће ограничење представља делимично афирмисани културни потенцијали и минимално укључени у мрежу рекреативно-туристичке понуде.
Просторни план општине Мајданпек	
- Изузетно богатство културно-историјског наслеђа (Бољетин, Доњи Милановац, Рудна Глава и др.). - Потенцијал представља и улога пограничне области (римски Лимес, граница средњевековне српеске државе и сл). - Простор представља хетероген просторни комплекс.	- Деградација физичких структура и простора око културних добара. - Непостојање утврђених планова и програма заштите културних добара. - Неопходност предузимања мера техничке заштите у складу са условима надлежних служби и институција.
Просторни план општине Кладово	
- Културно-историјско наслеђе у сливу Дунава. - Изузетно богато подручје значајним антропогеним садржајима из разних епоха. - Значајни остаци етно културе овог краја уклопљени у природни амбијент.	- Непостајање међуграничне сарадње у области презентације и валоризације културних вредности.
Просторни план општине Неготин	
- Изузетно богат фонд културног наслеђа. - Висок ниво очуваности појединих примера и просторних целина. - Изразита концентрација културног наслеђа. - Релативно висок ниво функционалности културних добара.	- Појава неконтролисане нелегалне градње око културних добара. - Лоша приступачност и низак ниво уређености културних добара.

3.3. Становништво и насеља

Основна детерминанта сваког друштвено-економског развоја, планирања и организације простора директно зависи од становништва и тенденције демографског развоја. Доње Подунавље предствала територију са квантитавним и квалитативним угроженим демографским ресурсима, јер су они лимитирани услед неуравнотеженог просторног и регионалног развоја земље. То је имало великог утицаја на измењену садашњу мрежу насеља и демографску слику Доњег Подунавља (видети више у: Јокић, 2014).

На простору Доњег Подунавља на основу потенцијала који би допринели развоју туризма, ова привредна грана може имати пресудну улогу демографског развоја. Поред свих ограничења просторни, економски и социјални аспекти утицаји туризма могу се

3. ПРЕДНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА У РАЗВОЈУ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА

одразити на развитак становништва, јер се условљеност демографских промена развојем туризма најпотпуније види у оквиру развијених туристичких регија и европских градова (Devedžić, 2011; Јерковић и др., 2011).

3.3.1. Потенцијали и ограничења становништва и насеља

У наредној табели дат је приказ потенцијала и ограничења становништва и насеља на основу планских докумената у којима је обрађен простор Доњег Подунавља.

Становништво и насеља	
<i>Потенцијали</i>	<i>Ограничења</i>
Регионални просторни план Тимочке крајине	
<ul style="list-style-type: none"> - Обнављање становништва у појединим сеоским и приградским насељима (Кладово-Нови Сип). - Повољнија старосна структура и веће учешће фертилног контингента (Мајданпек). - Могућност повећања стопе активности већим ангажовањем радноспособног становништва. - Стварање могућности за повратак млађег дела популације. 	<ul style="list-style-type: none"> - Неповољна старосна структура. - Негативан природни прираштај. - Негативан миграциони салдо. - Формално образовање је испод републичког просека.
Регионални просторни план за подручје Подунавског и Браничевског управног округа	
<ul style="list-style-type: none"> - Високо учешће радно способног у укупном становништву. - Велики број становника на привременом раду у иностранству, који би могли да уложе капитал у ово подручје. - Неискоришћени стамбени фонд. - Повољан географски положај насеља. - Развијена полифункционална инфраструктура. - Скоро подједнако заступљена сва три сектора делатности. 	<ul style="list-style-type: none"> - Образовна структура становништва је неповољна, висок ниво удела становништва са непотпуним и потпуним основним образовањем и са јако ниским уделом становника са вишим и високим образовање. - Пражњење села. - Непланско коришћење простора. - Неповољне демографске тенденције у већини сеоских насеља. - Неадекватна опремљеност насеља комуналном инфраструктуром.
Просторни план подручја посебне намене међународног пловног пута Е-80 – Дунав	
<ul style="list-style-type: none"> - Очување стабилног броја укупне популације захваљујући већем механичком приливу становништва у поједине делове планског подручја у широј зони утицаја већих градова. - Пораст опште стопе активности и веће ангажовање женског становништва у радном контингенту. - Значај дијаспоре и потенцијалних повратника из иностранства, како из групе старије популације, тако и млађег становништва, који у неким деловима планског подручја попут општине Кладово, пропорционално чине чак трећину садашњег становништва. - Близина београдског метрополског подручја, које је чвориште панонско-подунавске европске развојне осовине. 	<ul style="list-style-type: none"> - Негативан природни прираштај и интензивирање неповољних демографских трендова даљим падом репродуктивног потенцијала и смањења броја деце. - Стагнирање броја становника. - Наставак тренда старења популације и смањења контингента младог становништва. - Уситњавање домаћинства и све раширенији самачки живот.
Просторни план подручја посебне намене Националног парка „Ђердап“	
<ul style="list-style-type: none"> - Највећи потенцијал представља релативно млађа старосна структура градских насеља: Мајданпек, Кладово и Доњи Милановац (примарни центар Националног парка), као и за Голубац који остварује прилив становништва механичким путем. - Будући развој становништва је у директној зависности од могућности за запошљавање, односно 	<ul style="list-style-type: none"> - Ниска густина насељености, традиционално низак проценат рађања, изражено старење и то посебно руралног становништва, на које је додатно неповољно утицао застој привреде и политичке, економске и друштвене трансформације током последње две деценије, довело је до опште

3. ПРЕДНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА У РАЗВОЈУ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА

<p>од активирања сектора привреде и туризма и развоја услуга.</p> <p>- Потенцијали развоја мреже насеља су већ формиран центри са развијеним функцијама рада и услуга, саобраћајна инфраструктура међународног водног пута Дунав са пратећим објектима, примарна осовина развоја подручја (Голубац-Кладово), формирање секундарне осовине (Доњи Милановац-Мосна-Тополница-Бор) и предиспонираност подручја за развој диверзификованих привредних активности.</p>	<p>депопулацију овог подручја.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Депопулација је додатно подстакнута економским разлозима пресељења млађег становништва у развијеније центре Србије или одласком у иностранство. - Ограничења за развој мреже насеља су и лоше стање путева, нарочито локалних, и тиме ограничена саобраћајна и комуникацијска доступност већине сеоских насеља, невалоризован потенцијал водног пута, недовољна развијеност комуналне инфраструктуре и др.
Просторни план општине Велико Градиште	
<p>- Просторна целина општине у функционалном и програмском смислу представља интегралну целину са три зоне.</p> <p>- Насеља чине специфичну функциоалну мрежу насеља.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Наставак депопулационих процеса.
Просторни план општине Голубац	
<p>- Просторни распоред становништва говори у прилог веће насељености сеоског подручја око 80% становништва, док је у урбној средини преосталих 20% становника.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Од 24 насеља, 22 су погођена депопулацијом. - Присутна је и неповољна старосна структура као и негативна стопа миграције. - Најчећћи вид образовања је основно и средње образовање. - Квалфикациона структура становништва је неповољна и одудара од захтева тражње на тржишту рада. - Осим општинског центра, ниједно од насеља не бележи пораст броја становника.
Просторни план општине Мајданпек	
<p>- Реалтивно добра саобраћајна повезаност насеља.</p> <p>- Делимичне услуге јавног сектора.</p> <p>- Формирана грађевинск аподручја.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Општини бележи значајан пад становника према последњем Попису 2011. - У неким насељима се бележи пад чак и до 30%. - Бележи се и пад просечне величине домаћинства. - Велики проценат старосне структуре. - Мрежу насеља карактерише веома слаба развијеност и неравномери просторни распоред. - Подаци указују на даљи тренд демографског у ситњавања насеља. - Неравномерно просторни распоред условио је опремање насеља примарном комуналном инфраструктуром, као и лошу саобраћајну повезаност.
Просторни план општине Кладово	
<p>- Традиција и искуство у прозводњи и услугама (пољопривреда, лов, риболов, шумарство, трговина и др.)</p> <p>- Значајан број мешовитих домаћинстава која су отворенија и спремнија за учешће и иновације у секторима делатности.</p> <p>- Искусни индустријски кадрови и искуство дијаспоре као база за развој приватног предузетништва.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Изразити депопулациони процеси. - Неповољна образовна структура пољопривредног становништва. - Неповољна старосна структура. - Изражена разбијеност насеља што отежава рад и употребу јавних сервиса. - Одлив стручних и искусних кадрова из индустрије, пораст незапослености,

3. ПРЕДНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА У РАЗВОЈУ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА

- Јефтина, образована радна снага.	емиграција. - Немотивисаност становништва, нарочито у руралном подручју.
Просторни план општине Неготин	
- Реструктурирање и технолошко унапређивање секундарних делатности. - Запошљавање становништва у новим индустријским делатностима као и у развијеном терцијарном сектору. - Селективна концентрација производних и непроизводних делатности у секундарним општинским центрима. - Побољшање квалитета саобраћајне и друге јавно комуналне инфраструктуре. - Реконструкција стамбеног фонда у сеоским насељима.	- Неконтролисан одлазак радноспособног и младог становништва из сеоских насеља. - Наставак тренда недовољног инвестирања у економски и просторни развој општине. - Пропадање постојећих објеката јавносоцијалне инфраструктуре посебно у руралним насељима. - Недовољан образовни ниво становништва за нове технолошке изазове. - Продубљивање разлика у квалитету живота становника урбаног центра и сеоских насеља.

3.4. Саобраћајна инфраструктура

„Улога саобраћаја у привредном, просторном и урбанистичком развоју подручја и градова је врло значајна“ (Žegarac, 1998:25). Планирање, развој и унапређење целокупне саобраћајне инфраструктуре представља комплексан задатак који се заснива на сагледавању различитих фактора који посредно или непосредно утичу на простор. Просторни развој неког подручја директно зависи од дефинисања саобраћајних коридора, а њихов основни задатак је је повезивање држава, региона, насеља и локалитета као и очување и побољшање еколошких вредности и регионалне доступности и приступачности.

3.4.1. Потенцијали и ограничења саобраћајне инфраструктуре

У наредној табели дат је приказ потенцијала и ограничења **саобраћајне инфраструктуре** на основу планских докумената у којима је обрађен простор Доњег Подунавља.

Саобраћајна инфраструктура	
<i>Потенцијали</i>	<i>Ограничења</i>
Регионални просторни план Тимочке крајине	
- Највећи потенцијал саобраћајне инфраструктуре представља перспектива интермодалног конципирања друмског, железничког, речног и ваздушног транспорта. - Добра густина саобраћајне путне мреже и приступачност насеља. - Могућност реализације аутопута од Ниша до Зајечара и даље ка „Бердапу II“. - Ангажовање Европског бицикличког коридора Eurovelo 6. - Могућност ремонта и модернизације пруга. - Унапређење међународног водног пловног пута на Дунаву.	- Неизграђеност и некомплементарност деоница I реда и пруга. - Лоше стање локалне мреже путева. - Застарелост и недовољна опремљеност лучких капацитета. - Развијеност јавног линијског друмског превоза путника није задовољавајућа и последица је лошег квалитета локалне путне мреже.
Регионални просторни план за подручје Подунавског и Браничевског управног округа	
- Дobar саобраћајно-географски положај. - Повезаност и близина са најзначајнијим инфраструктурним коридором у Републици Србији (Паневропски развојни коридор X) и Коридором VII (међународни пловни пут - Дунав).	- Лоше стање путне мреже (посебно ДП II реда и општинских путева). - Недостатак финансијских средстава за изградњу и одржавање саобраћајне инфраструктуре.

3. ПРЕДНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА У РАЗВОЈУ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА

<ul style="list-style-type: none"> - Солидно развијена мрежа ДП и добра приступачност општинских центара и већих насеља подручја ДП. - Релативно висока заступљеност путева са савременим коловозним застором. - Директна повезаност на мрежу железничких пруга Републике Србије и железнички Коридор Х. - Могућности за унапређење регионалног и локалног железничког саобраћаја (електрификацијом и модернизацијом капацитета) посебно у домену робног транспорта. - Могућности за успостављање и развој интермодалног транспорта. - Изузетан потенцијал за развој речног саобраћаја (робног и путничког) на Дунаву. - Развој и осавремењавање постојећих капацитета ваздушног саобраћаја који у даљој перспективи могу да добију шири, регионални значај. - Погодност терена за изградњу и развој еколошки оправданих и економичнијих видова саобраћаја (бициклически, пешачки) и др. 	<ul style="list-style-type: none"> - Недостатак путних попречних веза које би омогућиле ефикаснију повезаност насеља и општина. - Мешање транзитног и изворно-циљног саобраћаја у општинским центрима и већини већих насеља (непостојање обилазница), што утиче на смањену безбедност учесника у саобраћају. - Лоше стање постојеће железничке инфраструктуре - недовољна улагања. - Неадекватни и застарели капацитети постојећих објеката речног саобраћаја и транспорта и недовољна улагања за искоришћење могућности речних токова за развој робног и путничког саобраћаја.
Просторни план подручја посебне намене међународног пловног пута Е-80 – Дунав	
<ul style="list-style-type: none"> - Релативно развијена саобраћајна инфраструктура која обезбеђује квалитетну приступачност коридору и насељима. - Могућности за успостављање интермодалног транспорта. - Могућности за активирање регионалног и локалног железничког саобраћаја (уз бољу организацију и модернизацију капацитета). - Пројекти осавремењавања путне и железничке инфраструктуре и отклањање уских грла (посебно транзита кроз Београд изградњом нових мостова и комплетирање Београдског железничког чвора и др.) што ће омогућити квалитетнију и ефикаснију повезаност коридора Дунава са окружењем. 	<ul style="list-style-type: none"> - Лоше стање путне мреже (посебно државних путева II реда и општинских путних праваца). - Неусаглашености капацитета инфраструктуре и транспортних потреба. - Недостатак квалитетних подсистема који би повезали све тачке трансфера путника на различите видове транспорта. - Неуједначена доступност различитим видовима саобраћаја свих делова подручја.
Просторни план подручја посебне намене Националног парка „Ђердап“	
<ul style="list-style-type: none"> - Највећи потенцијал развоја саобраћајне инфраструктуре је водни пут Дунавом као будућим најисплативијим саобраћајним правцем са великим потенцијалом повећања интензитета промета и могућностима за модернизацију и усклађивање свих инфраструктурних система чиме се ствара претпоставка за равномернији развој и економску интеграцију подручја са окружењем. - Могућност измештања тешког теретног саобраћаја из Националног парка и повећање доступности подручја као и унапређење граничних прелаза са Румунијом интензивираће међуграничну сарадњу, привредне, водопривредне, трговинске, заштитарске, туристичке, културне и друге везе. 	<ul style="list-style-type: none"> - Неискоришћени потенцијали водног пута, постојећих пристана и неопремљеност пратећим садржајима за потребе водног пута Дунавом као и непостојање дунавске беле флоте за превоз путника. - Мрежа државних путева II реда и општинских путева су претежно слабог квалитета и некомплетна у функцији повезивања насеља међусобно и са садржајима будуће туристичке понуде у простору. - Неразвијеност јавног линијског друмског превоза путника услед веома лошег квалитета локалне путне мреже. - Честе појаве клизишта и одрона на Ђердапској деоници магистрале - Дотрајало стање железничке инфраструктуре и саобраћаја који нема већег значај за подручје и није усклађен са

3. ПРЕДНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА У РАЗВОЈУ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА

	другим видовима саобраћаја.
Просторни план општине Велико Градиште	
<ul style="list-style-type: none"> - Повољна саобраћајна повезаност општине и релативно добео развијена мрежа државних путева I и II реда. - Солидна путна сигнализација. - Паневропски коридор 7 – река Дунав као једна од најзначајнијих пловних река Европе. - Европска бицикличка Еуровело 6 (Атлантук – Црно море). - Повезаност општине са мрежом железничких пруга Србије. - Постојање услова за развој водног саобраћаја (туристичког и теретног) као и услови модернизација и изградња луке и марина. - Конфигурација терена повољна за даљи развој друмског саобраћаја (модернизација постојећих, изградња недостајућих друмских комуникација). 	<ul style="list-style-type: none"> - Непостојање изграђене саобраћајне инфраструктуре за кретање пешака. - Неразвијен бициклички саобраћај. - Смањен ниво безбедности, повећани негативни ефекти саобраћаја (аерозагађење, ниво буке...). - Неопходна модернизација реконструкција свих техничких елемената који се тичу државних путева, посебно државних путева I реда. - Недостатак средстава за финансирање, изградњу и одржавање саобраћајне инфраструктуре у надлежности Општине.
Просторни план општине Голубац	
<ul style="list-style-type: none"> - Добра саобраћајна повезаност са ширим окружењем - државни пут I реда - Ђердапска магистрала, са суседним општинама, регионалним центром Пожаревац и центром државе Београдом. - Бицикличка рута – шанса за привлачење великог броја туриста из Европе. 	<ul style="list-style-type: none"> - Недовољна покривеност железничком инфраструктуром.
Просторни план општине Мајданпек	
<ul style="list-style-type: none"> - Највећи потенцијал општине представљају друмски саобраћај (мрежа путева првог и другог реда), постојећи железнички и водни коридор. - Могућност унапређења стања кроз реконструкцију, доградњу, интензивно одржавање. 	<ul style="list-style-type: none"> - Лоше стање и недовољно развијена мрежа локалних путева. - Недовољно одражавање локалне мреже путева. - Недостатак финансијских средстава и ниска буџетска средства опредељена за ову област на локалном нивоу.
Просторни план општине Кладово	
<ul style="list-style-type: none"> - Потенцијал Дунава, ХЕ „Ђердап“ са бродским предводницама. - Развој и унапређење путне мреже, посебно модернизација и реконструкција. - Повезивање и премошћавање Дунава планираним друмским и железничким мостом према Румунији. - Коришћење логистичких услуга и функција луке Прахово. 	<ul style="list-style-type: none"> - Лоша путна мрежа и слаба доступност. - Положај општине ван главних саобраћајних коридора. - Лош квалитет локалних саобраћајница и лоше органозован јавни превоз. - Недостатак железничке инфраструктуре. - Недостатак сопствених средстава за развој и унапређење саобраћајне инфраструктуре.
Просторни план општине Неготин	
<ul style="list-style-type: none"> - Постојећа саобраћајна мрежа. - Близина међународних коридора (IV и VII). - Положај општине на граници са Румунијом и Бугарском (ЕУ). - Природни услови погодни за одвијање немоторизованог саобраћаја. - Гранични прелаз. - Отварање новог граничног прелаза са Румунијом на ХЕ „Ђердап 2“. - Железничка мрежа са Румунијом и Бугарском. - Развој мултимодалног система транспорта. 	<ul style="list-style-type: none"> - Неповољна економска ситуација и недостатак инвестиција. - Лоше стање саобраћајне мреже и подискоришћеност Дунава као пловног пута. - Јавни превоз није довољно развијен и недовољна повезаност свих села. - Запуштени бициклички путеви и недостатак пешачких стаза.

3.5. Туризам

Степен развоја туризма неког простора представља кључни критеријум којим се мери успешност просторног развоја и један је од најзначајних показатеља приликом одређивања даљих корака у унапређивању и усмеравању даљег развоја туризма. У анализи развоја туризма треба сагледати све аспекте и могућности како на локалном или регионалном, тако и на интеррегионалном и интернационалном нивоу.

3.5.1. Потенцијали и ограничења развоја туризма

У наредној табели дат је приказ потенцијала и ограничења развоја туризма на основу планских докумената у којима је обрађен простор Доњег Подунавља.

Развој туризма	
Потенцијали	Ограничења
Регионални просторни план Тимочке крајине	
<ul style="list-style-type: none"> - Повољан гео-саобраћајни положај. - Доње Подунавље са богатом и разноврсном структуром јединствених туристичких атракција. - Природне и културно-историјске знаменитости. - Развој више видова туризма (излетничког, градског, спортско-рекреативног, сеоског, еколошког, туризам специјалних интересовања, културно-манифестациони, транзитни и сл.). - Знатни угоститељски и нешто скромнији смештајни капацитети. 	<ul style="list-style-type: none"> - Недовољан обим туристичког промета. - Мали проценат учешћа страних туриста. - Неадекватан туристички производ и лош маркетинг. - Недовољна искоришћеност капацитета током године. - Недовољна заступљеност квалитетних смештајних категорија. - Недовољна уређеност пратећих садржаја. - Конкуренција туристичких дестинација у регионалном и међународном окружењу. - Неадекватно управљање одрживим развојем туризма у подручјима под заштитом.
Регионални просторни план за подручје Подунавског и Браничевског управног округа	
<ul style="list-style-type: none"> - Могућности искоришћавања компаративних предности туризма, јер подручје располаже разноврсном структуром туристичке понуде. - Близини традиционалних и нових туристичких тржишта. - Дуга историја и општа препознатљивост, очувани природни ресурси, релативно повољне комуникације и солидан људски потенцијал. - Искустава развијених туристичких региона. - Креирање туристичких производа који ће побољшати свој положај на тржишту у складу са најновијим трендовима у туризму на локалном и регионалном нивоу. 	<ul style="list-style-type: none"> - Неадекватно планско управљање подручјем и спровођење постојећих планских докумената, непланска изградња заступљена кроз бесправно саграђене објекте. - Проблем изливања и одвођења отпадних вода, локације депонија чврстог отпада, одлагање и елиминација отпадака прераде дрвне индустрије (комунална неопремљеност у руралним подручјима). - Релативно низак ниво улагања у туристичку инфраструктуру. - Неуређене и неопремљене јавне површине и објекти за боравак и рекреацију посетилаца и непостојање визиторских центара. - Низак ниво приступачности атрактивним туристичким локацијама. - Непотпуна истраженост појединих компоненти природног комплекса и културно-историјских вредности. - Низак степен опремљености комуналном инфраструктуром, и изграђености путева са савременим коловозом. - Непостојање сарадње на регионалном нивоу. - Мали број и запуштеност смештајних објеката.

3. ПРЕДНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА У РАЗВОЈУ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА

Просторни план подручја посебне намене међународног пловног пута Е-80 – Дунав	
<ul style="list-style-type: none"> - Очувана природна средина, акваторија Дунава са атрактивностима разуђеног приобаља са рукавцима, адама, спрудовима и каналима, и која пружа могућности стварања рекреативних, односно малих водних путева са обе стране међународног водног пута. - Бројне погодне локације за сидришта, пристаништа и марине. - Бројне културно-историјске манифестације и знаменитости, потенцијални визиторски центри на наутичком путу (у чијој близини се могу лоцирати пристаништа и за крузинг и за линијске путничке бродове који треба да представљају и организоване улазе - туристичко-информативне пунктове за зону непосредног окружења са тулинг посетама атрактивним дестинацијама). - Бициклическе и пешачке стазе дуж обала Дунава које представљају значајан, а инвестиционо скроман пројекат који је компатибилан рекреативној пловидби, а даје брзе и солидне економске ефекте у туризму; - Смештајни капацитети на водним објектима као и смештајни капацитети у приобалним градовима, рурални капацитети у селима и на салашима, у викенд насељима у приобаљу, ауто и наутичким камповима; - Могућности за уређење атрактивних туристичких локација у приобаљу (које могу да буду релативно конкурентне морима); - Прекогранична сарадња у циљу обједињавања туристичке понуде. 	<ul style="list-style-type: none"> - Недостатак континуираних улагања у туристички сектор. - Недостатак смештајних капацитета. - Непостојање широког спектра програма (понуде) презентације природне и културне баштине осим оне везане за ловни туризам. - Утицај водних објеката већих габарита на безбедност пловидбе рекреативних пловила и чамаца на водном путу. - Напери, спрудови, плићаци и преграде речних рукаваца су при одређеном водостају невидљиви и представљају значајно ограничење и опасност за приобалну пловидбу мањих водних јединица ван обележеног водног пута; недостатак наутичке и комуналне инфраструктуре и инфо пунктова на обали и сл. - Стихијско изливање отпадних вода, као и депоније смећа и др. - Мрежа водних путева Дунава је неуређена и недовољна изграђена. - Недовољан број образованих кадрова у туризму. - Непостојање информативних туристичких пунктова за дестинације.
Просторни план подручја посебне намене Националног парка „Бердап“	
<ul style="list-style-type: none"> - Повољан гео-саобраћајни положај, Доњег Подунавља. - Међународни водни пута Дунава који представља најатрактивнију европску крузинг линију. - Природни и културни ресурси Националног парка и Дунава који омогућују погодности развоја већег броја туристичких производа и активности као и интересовање иностраних путничких бродова за пристајање на овом сектору Дунава. - Потенцијали за формирање излетничког, градског, спортско-рекреативног, сеоског, еколошког туризма, затим туризма специјалних интересовања, културно-манифестационог и транзитног туризма. - Реализација бициклическог коридора Eurovelo 6. - Знатни угоститељски и релативно задовољавајући смештајни капацитети, туристичка традиција и створена репутација Дунава и одлични услови за развој ловног и риболовног туризма. - Међуопштинска и прекогранична сарадња са Румунијом и повезивање са атрактивном понудом у непосредном окружењу Националног парка (као што су пивнице у Неготинској крајини, манастири и пећине у Хомољу, остали локалитети на Путу 	<ul style="list-style-type: none"> - Недовољна заступљеност квалитетнијих смештајних категорија, а разлог томе су неповољна функционална и техничка стања већине смештајних капацитета. - Не постоје садржаји за целогодишњу туристичко-рекреативну понуду простора. - Недовољна развијеност друмске, речно-наутичке, комуналне и туристичке инфраструктуре као основе за активирање нових туристичких комплекса и пунктова. - Неопремљеност насеља комуналном инфраструктуром и садржајима јавних служби. - Неадекватна уређеност пратећих садржаја друмских и водних путева са објектима за потребе туриста, некомплетан туристичко информациони систем у погледу промоције туризма, регистрације, категоризације и контроле објеката у функцији туризма и неуједначено развијена подршка туризма у интерпретацији природних и културних вредности. - Мали удео државних средстава који

3. ПРЕДНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА У РАЗВОЈУ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА

<p>Римских императора и друго) представљају потенцијале за развој прекограничног туризма.</p>	<p>обезбеђују неопходна финансијска средства за одржавање друмске, речне туристичко-рекреативне инфраструктуре.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Неразвијен систем фискалних, кредитних и других субвенција, које би могле да привуку тржишно предфинансирање и улагање у развој туризма и заштиту природних и културних вредности подручја. - Ограничења у законским оквирима који се тичу права, потреба, интереса и обавеза у обезбеђењу услова за развој локалних заједница у заштићеним природним добрима.
<p>Просторни план општине Велико Градиште</p>	
<ul style="list-style-type: none"> - Природне лепоте. - Бројне туристичке манифестације. - Сребрно језеро и његови потенцијали. - Повољан географски положај Општине. - Дугогодишње улагање у туризам. - Развијеност разноврсне туристичке понуде. - Валоризација туристичких вредности. - Унапређени услови за сеоски, еко и агро туризам. 	<ul style="list-style-type: none"> - Неадекватно законско и институционално уређење туризма. - Неконтролисано, нефункционално и економски неоправдано коришћење постојећих ресурса. - Нелегална градња. - Недовољно образовано становништво земље рецептиве. - Нарушавање квалитета животне средине.
<p>Просторни план општине Голубац</p>	
<ul style="list-style-type: none"> - Туризам и рекреација су најреалнији носиоци укупног развоја општине. - Река Дунав (ширине од 1-6km) као највећи пловни пут Европе и део туристичке руте пут римских царева „Felix Romuliana“. - Национални парк „Ђердап“ са природним, историјским и градитељским вредностима као јединствени предео у Европи. - Клисура Брњичке реке на 12km низводно од Голупца са најдужом планинском стазом националног парка „Ђердап“. - Излетиште на Црном врху, са кога се пружа поглед на већи део Голубачке општине. - Околина манастира Тумане са бигреном акумулацијом. - Винци и Усије - два викенд насеља узводно од Голупца, на обали Дунава. - манифестације од значаја за туризам (Голубачки котлић, Етно – фестивал, куп Голупца у једрењу, “Лов на вука” и “Сајам Дунава”) и др. - Потенцијал сеоских домаћинстава за развој сеоског туризма. - Бицикличка рута. - Повољни услови за развој лова и риболова. 	<ul style="list-style-type: none"> - Постојећи смештајни и угоститељски капацитети су недовољни, необнављани, и њихова ревитализација изискује значајна средства уз дужи период исплативости. - Недефинисана и неразвијена адекватна туристичка и угоститељска понуда. - Неразвијена и запуштена угоститељска мрежа и туристичке локације. - Неидентификован визуелни идентитет и начин промоције општине без инфо центра за грађане и туристе.
<p>Просторни план општине Мајданпек</p>	
<ul style="list-style-type: none"> - Природна богатства. - Пејзажне вредности. - Геоморфолошке, хидрографске, антропогене вредности. - Богато културно-историјско наслеђе, аутентичност и атрактивност простора и живота (етнографске 	<ul style="list-style-type: none"> - Лоше стање саобраћајне мреже. - Недовољна комунална опремљеност. - Неизграђен имиџ дестинације (осим Доњег Милановца и Ђердапа). - Неорганизованост и незаинтересованост носилаца туристичке делатности за

3. ПРЕДНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА У РАЗВОЈУ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА

<ul style="list-style-type: none"> - вредности). - Развој различитих и специфичних облика и видова туризма. - Туризам као носилац привредног и економског развоја општине. 	<ul style="list-style-type: none"> - маркетинг приступ и афирмацију општине. - Опште економско и привредно заостајање општине. - Недовољна улагања у изградњу и инвестиционе активности приватног и јавног сектора.
Просторни план општине Кладово	
<ul style="list-style-type: none"> - Афирмисање културног наслеђа и природних вредности. - Дефинисане туристичке зоне. - Туристичке понуде Дунава и НП „Ђердап“. - Систем бициклических и пешачких стаза. - Укључивање у систем европских дунавских marina. - Валоризација и активирање туристичких потенцијала. 	<ul style="list-style-type: none"> - Нерегулисано туристичко тржиште. - Површан однос према природним и културно-историјским вредностима и њихово стављање у функцију туристичких потреба. - Неконкурентност цена. - Неадекватна туристичка инфраструктура.
Просторни план општине Неготин	
<ul style="list-style-type: none"> - Дobar гео-стартешки положај Општине. - Европски дунавски коридор. - ХЕ „Ђердап 2“. - Аутентични природни и духовни амбијент. - Етничка разноликост. - Реке и приобаље, прородне реткости. - Традиционална и модерна прерада и производња вина. - Културне манифестације. - Активност Туристичке организације. 	<ul style="list-style-type: none"> - Небалорозовани туристички потенцијали. - Неповољна демографска структура. - Недовољни смештајни капацитети. - Слаба комунална опремљеност већине сеоских насеља.

3.6. Привреда

Природну осовину подручја Доњег Подунавља представља Дунав, а главне природне ресурсе и потенцијале чине квалитетна земљишта, рудно богатство Мајданпека и Бора, хидропотенцијали Дунава и разноврсност флоре и фауне.

Два највећа друштвена предузећа рудник бакра у Мајданпеку и Хидроенергетски систем „Ђердап“ утичу на привредни развој индустрије Доњег Милановца, Мосне, Добре и Брњице, као и на развој производних капацитета Кладова, Голупц и Мајданпека.

3.6.1. Потенцијали и ограничења развоја привреде

У наредној табели дат је приказ потенцијала и ограничења развоја привреде на основу планских докумената у којима је обрађен простор Доњег Подунавља.

Привреда	
<i>Потенцијали</i>	<i>Ограничења</i>
Регионални просторни план Тимочке крајине	
<ul style="list-style-type: none"> - Основни потенцијал за развој привреде су хидроенергетски потенцијал Ђердапа, племенити метали, минералне сировине, руде бакра, цинка и олова. - Природни ресурси за развој пољопривреде и прехранбене индустрије. - Потенцијал за развој малих и средњих предузећа која би запошљавала највећи део радне снаге. - Интензивне инвестиционе политике, чиме би се зауставили негативни демографски трендови. - Земљишни потенцијал који би омогућио формирање 	<ul style="list-style-type: none"> - Деградирано привредно стање и висока стопа незапослености, низак ниво инвестирања и опремљености. - Недовољна финансијска средства и неповољно финансирање. - Недостатак адекватних стручних кадрова. - Нерационално коришћење простора. - Индустријска производња бележи знатан пад. - Дефицит радника појединих квалификација. - Велики диспаритети цена пољопривредних производа.

3. ПРЕДНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА У РАЗВОЈУ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА

већих пољопривредних поседа.	
Регионални просторни план за подручје Подунавског и Браничевског управног округа	
<ul style="list-style-type: none"> - Положај у дунавској осовини развоја, близина Београда и доступност великом тржишту. - Разноврсност природних ресурса (пољопривредно и шумско земљиште, неметали, водни, геотермални, енергетских ресурси). - Изграђени капитални енергетски и производни капацитети металског и агроиндустријског комплекса. - Брендирани производи, индустријски центри, научно-истраживачке институције, постојеће и планиране ИЗ, бројне стратегије развоја и планска документа, иницијатива за јачање институционог оквира, све бројнији регионални пројекти. 	<ul style="list-style-type: none"> - Спорост реформских процеса, неповољни демографски токови, неусклађеност понуде кадрова и потреба савремене индустрије. - Финансијска ограничења, изразита доминација капитално-интензивних сектора. - Неопремљеност простора комуналном инфраструктуром. - Недовољна подршка развоју малих и средњих предузећа посебно у неразвијеном подручју. - Неискоришћеност производних капацитета и локација (brownfield локације). - Слаба диверзификација руралне економије. - Неразвијени савремени пословни и локациони модели за привлачење инвестиција (нема пословних инкубатора, регионалних/локалних кластера, ИП и др.) и поларизација индустријског развоја. - Деградирана животна средина на појединим локалитетима.
Просторни план подручја посебне намене међународног пловног пута Е-80 – Дунав	
<ul style="list-style-type: none"> - Погодан географски и макро-саобраћајни положај у Коридору VII, започета међурегионална, сарадња у домену управљања развојем локалне економије, заштите животне средине, уређењу пловног пута на заједничким секторима и др. - Изграђеност привредних, смештајних и услужних капацитета, регионалне инфраструктуре (водни пут, луке и пристаништа, друмске саобраћајнице, железничке пруге, енергетски капацитети и инфраструктура, телекомуникације), природни ресурси, урбана насељска и комунална инфраструктура, социјални сервиси / јавне службе, дуга индустријска традиција, итд; хидроенергетски потенцијал Дунава (ХЕ „Ђердап 1”, ХЕ „Ђердап 2” и планирана ХЕ „Ђердап 3”), резерве руде бакра, камен, шљунак и песак. - Пољопривредно земљиште и други ресурси од значаја за развој агрокомплекса и ланаца за производњу хране; као и природни ресурси и услови за развој туризма, дрвни фонд, водни ресурси, расположивост локација повољних за смештај производних погона, услужних садржаја и др. - Могућности развоја малих и средњих која би упошљавала највећи део радне снаге. - Значајни земљишни потенцијали за формирање већих пољопривредних површина већим од 100 ha, са система наводњавања, уз мере подршке економске и пореске политике; и др. 	<ul style="list-style-type: none"> - Депресирана привредна ситуација са високом стопом незапослености, малом конкурентношћу, ниским нивоом инвестирања и опремљености, крупне територијалне разлике у нивоу развијености, недоступност финансијских средстава и неповољни услови финансирања, слаба предузетничка култура, релативно неповољна демографска структура, одлив кадра, недовољно изграђена и развијена инфраструктура; строги услови и стандарди заштите животне средине и све строжи услови прибављања сагласности за инвестициону активност на подручју националних паркова и других заштићених подручја (IBA, IPA, RAMSAR, и др.); - Неповољни енвајронментални утицаји неодговарајућег третмана и одлагања индустријског и рударског отпада, који укључују загађивање воде, подземних вода и земљишта и смањену доступност чистој води за пиће. - релативно ниска квалификациона структура становништва и дефицит појединих специфичних занимања, диспаритет цена, уситњеност парцела, застарелост механизације пољопривредних произвођача; недостатак смештајних капацитета у туризму, низак квалитет услуга, недовољна изграђеност регионалне, локалне и насељске/комуналне инфраструктуре.

3. ПРЕДНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА У РАЗВОЈУ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА

Просторни план подручја посебне намене Националног парка „Ђердап“	
<ul style="list-style-type: none"> - Повољан саобраћајно-географски положај, правац пружања коридора VII, погранични положај са Румунијом, процес међурегионалне, прекограничне и суседске сарадња на свим нивоима, и институционалне промене у погледу управљања локалним развојем економије. - Релативно квалитетан удео високостручног кадра, повољан број изграђених привредних капацитета и регионалне инфраструктуре, природни ресурси, дуга индустријска традиција представљају могућност и потенцијал развоја. - Значајни стратешки ресурси и резерве руда. - Могућност већег обима коришћења хидропотенцијала Дунава и покретање ХЕ Ђердап 3. - Постоје и погодности за развој пољопривреде – ратарства (Кладово), виноградарства и воћарства (Голубац и Неготин), прераде лековитог биља (Голубац), дрвнопрерађивачке индустрије (Голубац и Неготин). - Потенцијални развој малих и средњих предузећа допринео би запошљавању, а нарочито индустријске зоне насеља Мосна и проширивање и инфраструктурно опремање привредно-индустријских зона од регионалног значаја омогућио би повољне услове за могућу селективну реиндустријализацију, развој туризма и транспорта. 	<ul style="list-style-type: none"> - Недовољна конкурентност привредне структуре, непостојање адекватних решења око третмана и одлагања индустријског и рударског отпада, који утичу на загађивање воде, подземних вода и земљишта и доступност чисте и исправне воде за пиће. - Спор транзицијски процес који се односи на реструктурирање, реорганизацију и приватизацију јавних и државних предузећа, просторна неравномерност у развијености и размештају привредних капацитета имају великог утицаја на развој и унапређење. - Присутан је и низак ниво инвестиција, незапосленост, заостајање у примени нових технологија и неликвидност. - Недовољна подршка за интензивнији развој малих и средњих предузећа што се умногоме одражава на неефикасно коришћење материјалних бенефита. - Недовољна инфраструктурна опремљеност привредних локација, недовољно квалитетном саобраћајном повезаности са коридором X као и са неповољном старосном, квалификационом и образовном структуром становништва.
Просторни план општине Велико Градиште	
<ul style="list-style-type: none"> - Природни ресурси (развијено ратарство, воћарство и сточарство). - Изграђеност привредних капацитета у индустрији, трговини и др. - Масовно оснивање приватних предузећа и занатских радњи. - Постојећи привредни капацитети. - Очувана животна средина. - Привлачење страних инвестиција (посебно европских фондова). - Развој малих и средњих предузећа. - Регионална сарадња са суседним општинама. 	<ul style="list-style-type: none"> - Недовољна развијеност привреде у дужем временском периоду. - Неадекватно коришћење локалних потенцијала. - Недовољна улагања пољопривредну производњу. - Ограниченост у погледу капацитета људских ресурса који би развијали привреду. - Инертност људи као и све израженија депопулација становништва. - Нелегална градња и пренамена пољопривредног земљишта у грађевинско.
Просторни план општине Голубац	
<ul style="list-style-type: none"> - Носиоци индустријског развоја општине су пољопривреда, прерађивачка индустрија, експлоатација и индустрија грађевинског материјала. - У привредној структури запосленог становништва изузетно је одскочила трговина. - Процес развоја индустрије зачет је само у оним насељима, која леже на укрштању или дуж регионалних путева. - Капацитети за развој малих и средњих предузећа. - Јачање партнерства. 	<ul style="list-style-type: none"> - Пољопривредна производња орјентисана искључиво на локлано тржиште. - Нема припремљених локација за инвестирање. - Мало тржиште исива економија. - Лоша сарадња са локалном самоуправом. - Конкурентност суседних општина.
Просторни план општине Мајданпек	
<ul style="list-style-type: none"> - Постојећи материјални фондови и капацитети 	<ul style="list-style-type: none"> - Демографско пражњење и старење

3. ПРЕДНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА У РАЗВОЈУ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА

<p>општине.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Плодно пољопривредно земљиште за различиту пољопривредну производњу. - Носилац привредног и економског развоја општине. - Привреда као једна од приоритетних планских решења и смерница за дефинисање планиране политике развоја и унапређења стања општине. - Производња еколошки здраве хране, органске хране, сакупљање и прерада шумских плодова. 	<p>становништва.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Уситњеност пољопривредних газдинстава. - Неразвијеност прерађивачких капацитета, застарелост механизације. - Изостанак подстицајних средстава, олакшица и субвенција на локланом нивоу.
Просторни план општине Кладово	
<ul style="list-style-type: none"> - Концентарција капитала у приватној својини појединих делатности који имају могућност проширења активности на привреду. - Близина београдског тржишта. - Хидроенергетски потенцијал Дунава. - Оформљени центри производно-прерађивачких активности. - Индустриска зона и локације за развој МСП. 	<ul style="list-style-type: none"> - Низак ниво развијености, изражена неликвидност и ограничена средства за подстицање. - Успорен процес власничке трансформације у индустрији. - Недовољан утицај локалне самоуправе на ресурсе јавних предузећа. - Постојање сивог тржишта. - Неповезаност бројних произвођача и фирми која се баве снабдевањем, прерадом, откупом и прометом. - Неповољни економски токови. - Доминација капитално-интензивних грана индустрије. - Просторно лимитирано ширење индустријско-привредне зоне општине
Просторни план општине Неготин	
<ul style="list-style-type: none"> - Природни ресурси као сировинска основа. - Хидроенергетски и пловидбени потенцијал Дунава. - Постојечи капацитети прехранбене и хемијске индустрије, традиција, обучен кадар, едукација незапослених, кадар из дијаспоре. - Неготин и Прахово са индустријским зонама, представљају индустријске центре и омогућују развој предузетништва. - Организације и удружења на локланом нивоу. - Плодно земљиште, довољно расположивог и квалитентог. 	<ul style="list-style-type: none"> - Нповољни економски токови, успорена и неефикасна трансформација, скроман развој предузетништва. - Неконкурентна структура индустрије, доминација капитално интензивних грана. - Емиграција радноспособног становништва. - Ниска искоришћеност локланих развојних потенцијала. - Концентрација индустрије у два развојна појаса. - Проблем комуналне опремљености насеља, неповољни еколошки ефекти у окружењу хемијског комплекса. - Недовољно стимулативни амбијент МСП.

3.7. Доње Подунавље као најзначајнија туристичка дестинација и предео изузетне вредности

На подручју Доњег Подунавља давно су уочене туристичке вредности. Један од најзначајних истраживача, који је своја истраживања посветио овом подручју, је археолог, етнолог и истраживач Феликс Каниц. Европа је захваљујући његовим књигама и записима сазнала о природним и културним вредностима овог дела Србије. Истраживач који је пропутовао кроз све крајеве Србије, издваја и следеће: „четрнаест пута сам од 1862. – последњи пут 1896. приликом свечаног отварања канала у Гвозденој капији и 1897. ради даљег проучавања непосредне околине – прошао од Огрдаине до Голубиња 22 km дуг теснац Казан, и сваки пут ме је величанственост призора толико очарала да су ми пред тим дубоким утисцима бледеле чак и незаборавно лепе слике раскошног тока Рајне. Људска је рука у Казану само незантно нарушила величанствену лепоту јединствене, целовите природе,

3. ПРЕДНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА У РАЗВОЈУ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА

а о оно што је у Казану вештачки створено буди својом смелашћу угодан осећај да нема природне препреке, ма колико изгледала велика, коју људски дух не би био у стању да савлада чим се она супротстави његовом сваки дан све јачем и све ширем нагону удруживања“ (Каниц, 1985) (преузето из Станковић, 2000:146).

Иако ово подручје богато туристичким вредностима, бележи велик број туриста 80.-тих година прошлог века, Станковић (1985) наводи: да са аспекта развоја рецептивног туризма, стање на Ђердапском сектору Дунава није задовољавајуће, без обзира што је то туристички најатрактивнији део тока и долине ове реке у целини. Реч је о линеарном размештају туристичких вредности у 100 km дугачкој клисури. „Река, језеро, Карпати, Србија, Румунија, клисура, национални парк, резеравти, извори, видиковци, археолошки локалитети, средњевековни објекти сакралне архитектуре, утврђени градови, пристаништа, марине, савремена насеља туристичке манифестације, смештајни и угостителски објекти, фолклор, гастрономија, погранични прелази хидроелектрана са бродским преводницама и мостом ка Румунији, само су део онога може чинити целовиту туристичку понуду“ (преузето из Станковић, 2000:147). После толико година истраживања и покушаја формирања планова о развоју туризма, долази се до закључка да нисмо одмакли много. После 2000. године постоје бројна планска документа која су се бавила или баве развојем и унапређењем подручја Дунава, Доњег Подунавља и Ђердапа. Један од највећих изазова за планерску струку, била је израда просторног плана за коридор VII. Израда овог плана представљала је резултат бројних иницијатива, одвијала се у веома динамичним условима, како са аспекта законодавне политике, тако и са аспекта рокова, специфичности планирања, процеса европских интеграција, односно интернационализације овог просторног плана (Živanović, Milijić, 2011; Milijić et al, 2014). Овај плански документ морао је пажљиво да анализира и интегрише простор који је обухватао 15 општина односно преко 130 катастарских општина. Решавање конфликта, заштита и унапређење развоја подручја значио је сублимирање и интеграцију свих секторских области и њихово адекватно усмеравање у развој са што мање ограничења и последица.

Туристичке вредности Дунава припадају туристичком кластеру Југоисточне Србије који се интегрише са туристичким кластерима Војводине и Београда, а својим значајем они чине примарни туристички простор Србије (Milijić, Basarić, 2011). Својим садржајем представља аутентичну и јединствену туристичку дестинацију, па се може говорити о комплементарном и међузависном простору на ком се преплићу развој туризма, заштита и презентација културне и природне баштине, очување аутентичне културе и идентитета локалних заједница (Maksin, 2010).

Подручје Доњег Подунавља, у бројним новијим планским документима, дефинисано је као првокласна туристичка дестинација у Србији, и представља еко зону туристичких вредности. Разноликост овог подручја огледа се и у великом броју културних вредности. Развој туризма и могућности његовог одрживог развоја, могао би утицати на позиционирање "Доњег Подунавља" као туристичке дестинације Републике Србије са препознатљивим брендом (Basarić, Stevanović Stojanović, 2013). Развој и унапређење туризма ће представљати важну привредну грану, јер је туризам Дунава све више присутнији и постаје једна од значајнијих привредних грана и покретач развоја и комплементарних активности. Да би туризам представљао једну од развојних компоненти Подунавља у Србији, неопходно је извршити валоризацију туристичких вредности и потенцијала, чиме би функције туризма утицале и на развој осталих привредних грана (Milijić, Basarić, 2011).

Богатство и разноликост природних и културних вредности захтевају адекватну туристичку валоризацију Доњег Подунавља у Србији. На подручју Доњег Подунавља преплиће се богатство природних вредности са материјалним и нематеријалним културним вредностима, што доприноси позитивној страни туристичког развоја. Уопштено говорећи, културно наслеђе Дунава треба посматрати као саставни део културног наслеђа Европе и потенцијал је развоја културног туризма. Тиме би се Србији омогућили услови укључивање у

3. ПРЕДНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА У РАЗВОЈУ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА

паневропске културне путеве. Примат је стављен на археолошке вредности и тврђаве као примере заједничког наслеђа. Јачању идентитета овог простора и становника са природним и културним вредностима руралних подручја, допринеће разноврсност руралног културног наслеђа. Ово ће условити очување и вредновање културног наслеђа (Basarić, Stevanović Stojanović, 2011). Неопходан је адекватнији третман природног и културног наслеђа, који ће се остварити кроз ратификацију међународних конвенција у погледу бољег статуса и вредновања природних и културних вредности, локалних иницијатива за подршку адекватнијој заштити и презентацији природног и културног наслеђа као најзначајнијих туристичких вредности.

Да би се валоризацијом овог подручја постигао максимум, неопходно је интегрисано планирање читавог коридора Дунава у Србији. „Туристичка валоризација представља комплексно вредновање природних и антропогених својстава“ (Станковић, 2002б: 22; Станковић, 2004) а тиме се подразумева квантитативна и квалитативна оцена вредности туристичких мотива и најзначајнија је фаза планирања просторног развоја туризма. Њоме се утврђује употребна и прометна вредност туристичких мотива (Јовичић, 1997:49). Валоризација туристичке дестинације је процес процене, верификовања и потврде да конкретна дестинација својим вредностима заслужује пажњу туриста. Уколико дестинација добије позитивне оцене током туристичке валоризације, повећавају се њене шансе да постане посећеније туристичко место. „Предмет туристичке валоризације су сви објекти, појаве и простори настали природним процесом или деловањем човека, који се налазе на подручју за које се врши туристичка валоризација и који поседују одређене атрактивности за посетиоце“ (Terzić, 2014:131) (видети више у: Lukić, 2017). Дунав поседује значајну туристичку вредност, и као такав изискује мулти-дисциплинарни приступ и анализу природних, економских, демографских и социјалних потенцијала. Приступ развоју туризма на Дунаву креће од сазнања да је Дунав са приобалним појасом основна туристичка вредност, док шире окружење има карактеристике допунских туристичких вредности, што заједно са претходним чини целину. Међу рекама у Европи, Дунав одликују специфичности које га чине јединственим туристичким водним ресурсом, који може задовољити различите аспекте туристичке тражње уз одрживи приступ развоју туризма (Basarić, Milijić, 2016).

Туристичка дестинација Доње Подунавље располаже бројним садржајима који се у великој мери прожимају са различитим наменама на том подручју. Усмеравање развоја туризма зависи од регионалне конкурентности простора и просторне концентracије туристичких и осталих садржаја овог дела Подунавља, могућности за активирање одрживог развоја туризма са посебним освртом на презентацију заштићених природних предела и културног наслеђа. Велики значај има и концепт интегралне заштите простора и животне средине сагледане кроз евалуацију просторних конфликта, анализу људских ресурса и унапређење урбаног идентита и тенденцију у уређењу и грађењу руралних насеља и коришћење природних ресурса.

Планирање развоја туризма Доњег Подунавља представља комплексан процес, јер подразумева велики број различитих интереса у погледу развоја и заштите. Његове карактеристике и могућности нису сагледане само у оквиру његових граница већ су саставни и неизоставни део дунавског коридора у целини. Подручје Доњег Подунавља мора се посматрати интегрално у свим правцима. Концепт интегралне заштите простора и животне средине није новијег датума (Maksin-Mićić et al., 2009; Maksin, 2011). Тежња ка успостављању јединственог, интегралног планирања присутна је данас у свим европским земљама и земљама са развијеним планским системима (Bedford et al., 2002). „Ефекти планских решења се у интегралном планирању не третирају као засебни и симплификовани, већ се одређује и њихов кумулативни и синергетски ефекат на све компоненте простора“ (Nenković-Riznić, Milijić, 2014:85). Ово је веома важно јер Дунав као еколошки коридор (Ђурђић и др., 2011) представља богату ризницу природних и културних вредности који су велики потенцијал за развој туризма, али исто тако могу бити нарушени и угрожени. Због

тога, веома важну улогу има систематско планирање, јер се на простору коридору Дунава налазе три макроцелине (Горње подунавље, урбано-привредна зона Средње Подунавље и културно-историјска зона Горње подунавље) са потцелинама које захтевају посебан третман у идентификацији потенцијала и ограничења, дефинисању циљева развоја, планских мера за управљање одрживим развојем (Ђурђевић, 2014; Maksin, Milijić, 2014) и специфичног система у погледу режима заштите одређених природних целина (Basarić, Vajić, 2014). Развојни потенцијали у туризму али и осталим привредним и непривредним гранама не смеју бити у супротности са заштитом и унапређењем природне и животне средине. Планирање развоја туризма, треба усмеравати ка еколошки оправданом развоју и подстицању развојних капацитета који ће имати што мањи утицај и ризик по околину и простор.

Дунав и Доње Подунавље, дефинисани су, као предели изузетних одлика. Због тога питање развоја туризма, треба посматрати знатно шире. Већ смо напоменули да туризам има велику могућност развоја и унапређења уколико се доведу у везу просторни развој и заштита. Заштита и вредности предела део су многих европских докумената као што су Перспективе просторног развоја Европе (ESDP), Водећи принципи одрживог просторног развоја европског континента, територијална агенда Европске уније и др. (Васиљевић, 2012).

Оно што до сада није било заступљено у планским документима, то је успостављање одговарајућих веза између планирања простора и планирања предела. Први велики корак начињен је приликом израде планова посебне намене. За планирање предела Подунавља посебан утицај оставрио је актуелни Просторни план Републике Србије на основу чијих оквира је формулисан Просторни план подручја посебне намене међународног пловног пута Е80-Дунав. Приликом израде овог плана од велике важности јесте и Просторни план подручја посебне намене националног парка „Ђердап“. План се издваја јер заступа проблематику предела израдом Студије о пределу у смислу да предметни простор разматра као територију чије карактеристике и особине чини однос карактеристичних природних и створених вредности. Други план заступа интегралну заштиту предела, а правила и мере формулише на основу прелиминарне типологије. Посебно за руралне пределе предвиђа се очување и афирмација издвојених карактеристичних шумских, пољопривредних и подручја под заштитом, водотокова, шума и сл., заштита споменике културе и њихове околине. За урбане пределе овај план предвиђа обавезу регулације и уређивања простора уз одрживо коришћење зелених простора (Стрчевић, Ваквић, 2014).

Доње Подунавље у Србији као изразито богат и садржајан простор природних и културних вредности, и очуваности, наметнуо је неопходност пружања одређене пажње пределу. Приликом израде планске документације Просторног плана подручја посебне намене Националног парка „Ђердап“, урађена је и Студија о пределу. Студија се односила на целокупно подручје Националног парка, уважавајући приступ интегралног планирања предела. Студија се бавила анализом постојеће планске и документационе основе, „разврставање“ предела на основу планских и законских одредби, формулисањем концепата развоја, циљева и приоритета. Студија се детаљно бавила природним феноменима дунавске клисуре и његових притока, шумовитим зонама брдско-планинског залеђа и зонама крашког рељефа, који су третиран режимом заштите I степена. Такође, водило се рачуна и одругим природним пределима и осталом урбаном и руралном подручју са културним вредностима. У оквирима граница Националног парка, са I степеном заштите издвојени су следећи предели посебних природних вредности: Велики и Мали Штрбац са Трајановом таблом као и етно и амбијентална целина насеља Голубиње и Петрово Село. Студија о пределу обухватила је и остале природне резервате у I зони, а то су: строги природни резерват Голубачки град, строги природни резерват Бојана, строги природни резерват Босман – Соколац, строги природни резерват Чока – Њалта са Песачом, строги природни резерват Лепенски Вир, строги природни резерват кањон Бољетинске реке и строги природни резерват Цигански поток. У II степену заштите посебно су издвојене заштићене природне пределе целине: Голубачка клисура, Соколац – Власац, Штрпско корито – Мироч, клисура реке Брњице и

3. ПРЕДНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА У РАЗВОЈУ ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА

Шомрда. „Основна концепција заступа да се у оквиру предметног простора посебно уважи предео у смислу простора који подразумева одређену територију чији карактер представља специфичан спој природних и створених вредности карактеристичних за дати регион. Основна концепција подразумева интегралну заштиту предела, где се правила неге и уређења предела успостављају на основу типологије коју је установио Просторни план Републике Србије“ (Црнчевић и др., 2012:30).

Политика заштите природног и културног наслеђа треба да се заснива на циљаној заштити тог подручја и да се успоставе еколошке и културне мреже којима би се повезала сличн подручја на нивоу региона, државе или европског континента.

Планирање предела и туризам уско су повезани, а сваки добро осмишљен и заштићен предео представља велики потенцијал јер за таквим подручјима влада велико туристичко интересовање у свету. Жеље туриста знатно се мењају па тако и садржаји у туризму морају пратити европске и светске токове. Данас влада велико интересовање за пределима били они природни или културно-историјски. Иако доносе велике бенефите, такви предели морају бити заштићени и сачувани у сваком погледу.

Разноврсни ресурси омогућавају повећање економског стандарда и динамичнији развој простора Доњег Подунавља. Најзначајније природне вредности су минерална богатства, водни ресурси, пољопривредно земљиште и шумски фонд. Природни услови, географски и саобраћајни положај Доњег Подунавља и изграђеност привредних капацитета одлична су основа за успешну реализацију и развој различитих привредних делатности, а на првом месту туризма.

У наредном поглављу биће речи о „Стратешким правцима развоја туризма“, па ће се акценат ставити на природне и културне ресурсе као носиоце развоја туризма. Биће приказани различити правци и могућности развоја туризма, заштите у унапређења простора Доњег Подунавља као туристичке дестинације и приказ подручја као предела изузетне вредности. Туризам је комплексна и комплементарна појава од које зависе и остале пратеће привредне делатности.

4. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

4.1. Основне поставке развоја туризма Доњег Подунавља у Србији

Стратешки правци развоја туризма Доњег Подунавља у Србији усмерени су на његово брендирање и промоцију као једне од најатрактивније туристичке дестинације на националним и међународним оквирима. Стратешким и планским сагледавањем размотриће се актуелно стање подручја, извршити анализа природних и антропогених ресурса, размотриће се услови за развој туризма, указати на значај очувања животне средине, дефинисати регионални приоритети развоја туризма, идентификовати структурна својства најважнијих облика туризма (водни, наутички, културни, рекреативни, сеоски, ловни, риболовни и сл.) и др.

Када се анализира једно подручје на првом месту говоримо о географском положају. Доње Подунавље у Србији као балкански и подунавски простор има велики значај за развој делатности попут саобраћаја и туризма. У пракси се често дешава да је повољан географски положај један од најзначајнијих фактора развоја туризма и туристичке валоризације, што се за Доње Подунавље потврђује.

Простор Доњег Подунавља и са аспекта мотивских потенцијала, који представљају основни предуслов за развој туризма, је веома богат и разноврсан. На овом простору налазе се, различити по форми, атрактивни потенцијали који подразумевају скоро подједнаку заступљеност и значај рељефних, хидрографских, културно-историјских и др. садржаја. Доње Подунавље је испреплетан њиховим различитим комбинацијама, доминантни су културно-историјски, геоморфолошки и етно ресурси.

За развој туризма неопходна је материјална база, угоститељски капацитети и ниво њихове развијености и доступности. Не сме се занемарити ни улога и значај капацитета саобраћаја, трговине, занатства и других пратећих делатности туризма.

За Доње Подунавље у Србији биће приказана динамика кретања туристичког промета (дужина боравка, учешће туристичких места у укупним ноћењима и доласцима, број ноћења домаћих и страних туриста и сл.), улога туризма у привредном и друштвеном развоју Доњег Подунавља и Србије као и оцена актуелног стања развијености туризма.

Према могућностима и оствареним резултатима у туристичком промету зависи и могућност издвајања и дефинисања различитих видова туризма на овом простору. Када се узму у обзир постојећи ресурси, бројне су могућности за развој еко туризма, културног, наутичког, манифестационог, пословног и др.

У издвајању приоритета развоја туризма Доњег Подунавља у Србији, посебно се узима у обзир вредност туристичких потенцијала уже или шире туристичке просторне целине, заступљеност основних инфраструктурних садржаја, достигнути степен развоја и сагледавање даљег проширивања и комплетирања туристичких капацитета, перспективе развоја и унапређења појединих видова туризма. Применом поменутих критеријума издвајају се општински центри, културно-историјско наслеђе, Дунав и Ђердап. Ово подручје још је занимљивије јер представља и погранични део Србије.

Доње Подунавље, као туристичка регија Србије и шире, има посебан значај у погледу регионалног усмеравања развоја туризма, и предност у планирању и усмеравању инвестиција јер представља просотрну целину која има одличне перспективе на туристичком тржишту. Доње Подунавље у Србији, можда недовољно комплетирана и презентована на тржишту, и нема одговарајуће позитивне економске ефекте, може се окарактерисати као потенцијална и једна од значајнијих туристичких регија Србије.

Развој туризма подразумева плански усмераван и контролисан развој а важну улогу имају стратешки документи у којима су дефинисани кључни циљеви, облици, концепт и приоритети развоја туризма. Посебан значај имају институционални чиниоци, од којих зависи имплементација планских докумената посвећених развоју туризма.

Перспектива развоја туризма Доњег Подунавља у Србији, је повољна. Поред богатих, разноврсних и очуваних природних и културних вредности, уз повољан туристичко-географски положај, као основ за развој туризма, истовремено мора бити употпуњена квалитетним планским и институционалним оквиром и развијеним управљачким механизмима. Сходно томе, Доње Подунавље може бити значајан фактор интеграције и стабилности овог дела Србије и региона Европе.

4.2. Планови развоја туризма Доњег Подунавља у Србији

Планови развоја туризма туристичке регије Доње Подунавље у Србији, мора да буда изричито компаритивна на тржишту. Развој туризма мора бити усклађен са могућностима регије и њене туристичке привреде. Треба да одражава уравнотеженост различитих страна и интереса: корисника туристичких услуга, стејкхолдера, привреде и локалне заједнице. У остварењу те мисије неопходно је фазно решавање и остваривање одговарајућих циљева ка остварењу исте, коришћењем локалних предности и екстерних шанси. Један од основних задатака планирања развоја туризма, јесте да се развија у складу са принципима одрживог развоја и да може бити једна од водећих развојних делатности. План развоја туризма засниваће се на:

- афирмацији туризма као делатности која може да оствари значајни и одрживи економски, социјални и еколошки развој;
- презентацији и промоцији туризма чиме би се привукли потенцијални домаћи и инострани инвеститори чијим улагањем би се помогло бржем туристичком развоју;
- утврђивању реалне употребне вредности ресурса, који су од изузетног значаја за туризам и развој, и да се на основу добијених квантитативних и квалитативних резултата усмери и оријентише развој туризма и
- потенцирању развоја одрживог туризма јер он представља један од кључних чинилаца економског и друштвеног преображаја Доњег Подунавља као значајне регионалне целине Србије.

Развој Доњег Подунавља, као туристичке регије Србије, засниваће се на обезбеђивању свеукупног задовољства туриста уз адекватан друштвени, привредни и културни развој овог простора. Основно полазиште је дефинисање циљева како и у ком правцу треба да се усмери развој туризма. Дефинисање циљева развоја туризма Доњег Подунавља садрже оне који обухватају подручје у целини, и оне који се односе на поједине или конкретне целине или локалитете.

За усмерен и сврсисходан туризма, неопходна је сарадња и комуникација на свим нивоима друштвених структура. Овакав оквир допринео би:

- стварање услова за финансијски прилив и инвестирање на основу туристичких потенцијала и повољног геостратешког положаја;
- унапређењу система едукације у области делатности туризма;
- интегрисање туристичког развоја на одрживим принципима;
- развоју инфраструктуре и супраструктуре;
- диверсификацији туристичке понуде и подизању нивоа туристичких услуга;
- омогућавање приступа природним и културним ресурсима, изградњом неопходне туристичке инфраструктуре;
- ширем укључивању локалне заједнице у туристичке активности;
- формирању информационог система који прати тренутно стање и промене туристичког развоја;

4. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

- развијању континуиране едукације појави негативних последица развоја туризма на очување и унапређење животне средине;
- обезбеђивању одрживости природног и културно-историјског наслеђа;
- стварању идентитета локалног становништва;
- повећању подизања свести о еколошком значају;
- бољем позиционирању туристичке регије и стварању туристичког маркетинга

Развојна шанса Доњег Подунавља у Србији базира се на богатој и разноврсној туристичкој понуди. Природне, културно-историјске туристичке вредности и повољан саобраћајно-географски положај је основа за боље позиционирање Доњег Подунавља на европској и светској мапи. Промоција туристичке понуде која би се искључиво спроводила као обједињена понуда Србије, допринела би лакшем и бољем позиционирању и пласману на међународно тржиште. Природно и главно опредељење развоја туризма засниваће се на презентацији и промоцији туризма као привредне делатности која ће утицати на развој економије и обезбеђивање финансијских средстава локалној заједници.

Сагледавање позитивне стране развоја оствариће се и бенефети и у другим сегментима развоја локалне заједнице, социјалним и еколошким. Развој туризма допринеће да се већи број младо способног становништва одлучи за обављање неких туристичких делатности од запослења у туристичко-угоститељским објектима до активирања личних и сопствених предузећа. Овим би се смањило емиграција које су усмерене на веће градске средине, а ревитализација села опстала би на основу задржавања младог становништва у руралним подручјима. Развојем сеског и етно туризма осигурала би се материјална база у погледу нових смештајних капацитета, који се најчешће посебно опремају ради потребе и жеља савремених туриста.

Визија развоја туризма Доњег Подунавља у Србији је да природни и културни потенцијали, одрживим коришћењем, добију на већем значају и заслужено место које им припада, јер су неки од њих од непроцењиве вредности и убрајају се у светску културну баштину. Због тога, неопходно је:

- обезбедити све видове инфраструктуре која ће задовољити потребе развоја туризма;
- обезбедити што квалитетнију материјалну базу и угоститељско-туристичку инфраструктуру;
- валоризовати природне, културне, социјалне, економске, пољопривредне ресурсе и др.;
- развојем и унапређењем туризма обезбедити ревитализацију мањих градских центара и сеоских средина;
- спречавање масовне емиграције из руралних ка урбаним средина, политиком запошљавања, чиме би се умањила негативна демографска слика руралних средина;
- формирати професионални и стручни кадар, како би се на савремен начин развијала туристичка понуда и усавршавао степен презентације туристичких вредности и потенцијала;
- реструктурирати привреду која је била основ развоја индустрије;
- активирати пољопривредне капацитете у сврху производње органске хране, која све више добија на значају код туриста;
- континуирано праћење утицаја туризма, и његових пратећих делатности на стање и квалитет животне средине и
- подстицати становништво за учествовањем и одлучивањем у креирању и реализацији различитих активности на развоју туризма и нових савремених начина у погледу туристичког привређивања.

4.3. Стратегија развоја туризма Србије

Стратешко планирање туризма представља развојну економску политику, усмерена је на примену мера и инструмената чији је циљ што бржи привредни развој, изражен кроз

4. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

високе стопе раста друштвеног производа. Она садржи правац акција које треба да доведу до остваривања жељених резултата за одређени период у складу са дефинисаним циљевима. Један од докумената, који се односи на стратешко планирање туризма јесте *Стратегија развоја туризма Републике Србије*.

Стратегија развоја туризма Републике Србије за период од 2016. до 2025. године припремљена је у складу са чланом 7. Закона о туризму. Основни циљеви стратегије баве се:

- одрживим економским, еколошким и социјалним развојем туризма у Републици Србији;
- јачањем конкурентности туристичке привреде и повезаних делатности на домаћем и међународном тржишту;
- повећањем директног и укупног учешћа сектора туризма у бруто домаћем производу Републике Србије, као и повећање директног и укупног броја запослених у сектору туризма и његовог учешћа у структури укупног броја запослених у Републици Србији и
- унапређење укупног имиџа Републике Србије у региону, Европи и свету.

Приликом израде, Стратегија је анализирао најновије глобалне трендове у развоју туризма. Аналитички подаци туризма у Републици Србији, као и његова ограничења и предности, урађени су по на основу регистрационих и билансних података предузећа по делатностима у туристичкој привреди и угоститељству. Урађена је и додатна анализа која се бави конкурентношћу и праксом других и успешнијих земаља који су имали способност да остваре конкурентан раст и развој туристичке привреде. Коришћена је база података Светске туристичке организације (WTTC) и Генералног директората Европске комисије одговорног за обезбеђење статистичких информација (EUROSTAT-а).

Визија, Стратегије развоја туризма Републике Србије до 2025. године:

- Република Србија ће бити препозната глобална туристичка дестинација;
- туризам и пратеће делатности препознаје се као доминантна привредна грана која ће обезбедити нову додатну вредност и одрживо запошљавање и тиме допринети развоју на локалном и регионалном нивоу;
- сектор туризма Републике Србије имаће могућност да лакше усклади своје понуде са на глобалном туристичком тржишту и понуди аутентична искуства, доживљаје и производе високог квалитета, што ће, уз традиционално гостопримство, бити основа препознатљивости у односу на конкуренцију;
- својом модернизацијом и употребом нових и савремених стандарда пословања и управљања, туризам ће постати пожељан сектор за запошљавање и развој каријере, посебно за младе и
- Република Србија ће постати високорангирана и популарна туристичка дестинација.

Стратегија је оквирно дефинисала туристичке дестинације, према критеријумима који се односе на развијену инфраструктуру и супраструктуру, доступност и остварен туристички промет, а важне су за потребе комплетирања туристичких производа. У зависности од интереса и капацитета инвеститора дефинисаће се и стварни приоритети било да се односи на директне инвестиције или о модлу ЈПП-а (јавно-приватно партнерство) и способности сваке од дестинација да на тржишту промовише и реализује потребне инвестиције. (Стратегија развоја туризма, 2016).

Стратегијом развоја туризма препознате су следеће туристичке дестинације: Београд; Нови Сад, Фрушка Гора и Сремски Карловци; Суботица, Палић и Потисје; Туристичка регија Западна Србија; Копаоник; Крагујевац/Поморавље; Врњачка Бања; Сокобања; Подунавље (четири сегмента: Горње Подунавље, Средње Подунавље / Београд, Нови Сад /Доње Подунавље); Аранђеловац, Топола; Голија, Нови Пазар и Ивањица; Дивчибаре и Ваљево; Ниш, Нишка Бања; Власина, Врање, Врањска Бања; Стиг и Кучајске планине; Банат/Вршац; Стара планина; Подриње/Лозница /Бања Ковиљача. За сваку дестинацију дат је кратак опис индикатора.

Туристичка дестинација	Просторни оквир	Кључне вредности (атрактивности)	Полови развоја	Кључни производи
------------------------	-----------------	----------------------------------	----------------	------------------

4. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

Доње Подунавље	- В. Градиште - Голубац - Д. Милановац - Кладово - Неготин	- културно наслеђе - природна богатства - Дунав - НП Ђердап	- В. Градиште - Голубац - Д. Милановац - Кладово - Неготин	- наука - екотуризам - етнотуризам - рурални туризам - културно тематске руте - специјални интереси - манифестације
-------------------	--	--	--	--

Стратегијом су дефинисане и приоритетне активности туристичких дестинација које имају посебан значај за развој туризма. То су:

- активности маркетинга/промоције;
- активности на унапређењу туристичке инфраструктуре и супраструктуре (изградња и уређење бициклических стаза и других културно тематских рута, туристичка сигнализација, визиторски центри, изградња кампова, уређење плажа и др);
- активности подршке туристичким агенцијама у области рецептивног туризма;
- активности на развоју online система резервације;
- активности на изградњи и уређењу туристичких атракција;
- активности на организацијама конференција и догађаја – јачање Републике Србије као пословни (MICE) туризам дестинације;
- активности на развоју дестинацијске менаџмент организације (ДМО) и јачање управљачких структура;
- активности на развоју и примени међународних стандарда квалитета (производа, пружених услуга и управљања дестинацијама);
- активности истраживања, едукације и тренинга у туризму;
- активности развијања међународне и регионалне сарадње и креирање регионалних туристичких производа и
- активности на развоју иновација и предузетништва у туризму.

Стратегија се бави и интегралним планирањем развоја туризма и пратећих делатности, води рачуна о проглашењу и одрживом коришћењу туристичког простора; бави се пословима од посебног значаја за развој туризма; питањима категоризације туристичких места и спровођењем подстицајних мера за развој туризма.

У погледу врсте планских документа издвојени су: Стратегија развоја туризма Републике Србије, Стратегијски мастер план, Стратегијски маркетинг план, Програм развоја туристичких производа, Програм развоја туризма и Програм промотивних активности.

Питања везана за промоцију туризма, координацију активности туристичких организација, привредних и других субјеката у туризму на територији Републике Србије, Стратегија је дефинисала оснивање Туристичке организације Србије (ТОС), која се бави следећим пословима:

- промоцијом и унапређењем развоја туризма Републике Србије;
- координацијом активности туристичких организација, привредних и других субјеката у туризму, који делују непосредно и посредно на промоцији туризма;
- припрема и реализује годишње планове и програме промотивних активности;
- организовањем истраживања туристичких тржишта за потребе промоције туризма Републике Србије;
- истраживање тржишта у области конгресних, сајамских, спортских и културних догађања, као и тржиште дијаспоре;
- обезбеђивањем инфоформативно-пропагандног материјала којим се промовишу туристичке вредности (штампане публикације, аудио и видео промотивни материјал, интернет презентација, сувенири, итд);
- формирањем и развијањем јединственог туристичко-информационог система и његовог повезивања са другим информационом системима у земљи и иностранству;

4. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

- прикупљањем свих врста туристичких информација ради обавештавања јавности као и састављања и објављивања туристичког календара;
- оснивањем и организовањем туристичких представништава у иностранству;
- сарадње са националним туристичким организацијама других земаља, међународним и регионалним организацијама у области туризма и предлагања мера за учешће у мултинационалним и регионалним програмима и пројектима промоције туризма;
- утврђивањем јединствених стандарда уређења, опреме и услуга у туристичко-информативним центрима на територији Републике Србије;
- утврђивањем програма постављања туристичке сигнализације и координирања активности туристичких организација и других субјеката за њено обезбеђење и
- другим активности којима се обезбеђује успешно спровођење промоције туризма.

У Стратегији се наводи да: простор који због својих карактеристика, вредности и приоритетне туристичке намене захтева посебан режим организације, уређења, коришћења и заштите или се на њему предвиђа изградња објеката од националног интереса, Влада, на предлог министарства надлежног за послове туризма, проглашава као туристички простор.

Туристичка организација регије Западна Србија представља одличан пример како једна организација рада и функционисања. Формирана је у складу са Законом о туризму као дестинацијска менаџмент организација (ДМО).

У управљичким структурама налазе се предстваници јавног сектора, локалне туристичке организације, хотелијери, удружења туристичких агенција, Регионална развојна агенције Златибор, Регионална привредна комора Ужице). Овакав пример треба да стимулише формирање и других Регионалних туристичких организација Србије које би у такође, прерасле у регионалне дестинацијске менаџмент организације (ДМО).

4.4. Посебни облици туризма Доњег Подунавља у Србији

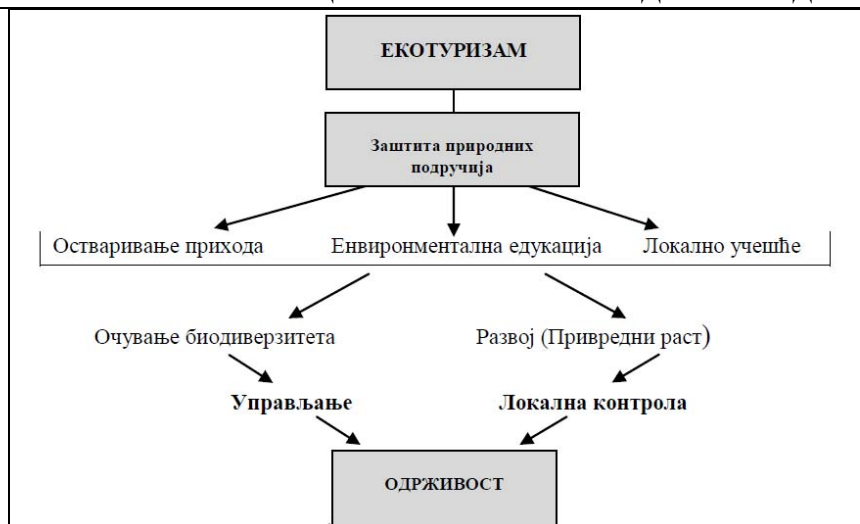
Правци будућег туристичког развоја Доњег Подунавља захтевају анализирање његових потенцијала и ограничења, како би се створили услови за адекватнију туристичку понуду. Простор Доњег Подунавља опредељење за развој туризма заснива на природним, културно-историјским и привредним потенцијалима, а као посебни видови туризма издвајају се туризам заштићених делова природе (екотуризам), културни, градски, наутички, пословни, сеоски, вински, спортско-рекреативни, ловно-риболовни, манифестациони, стационарни, конгресни, транзитни и др.

Екотуризам

„Почетак проучавања екотуризма као најзначајнијег облика савременог туризма указује на истицање еколошко-природних и еколошко-антропогених компонената. Примарни циљ развоја екотуризма у свим водећим екотуристичким дестинацијама света је заштита природне и културне средине“ (Миленковић, Бошковић, 2012:484).

Међународно друштво за екотуризам (The International Ecotourism Society-TIES) дефинисало је екотуризам као „одговорно путовање у природна добра и пределе, које доприноси заштити животне средине, обезбеђује добробит локалном становништву, едукацију и образовање“ (TIES, 2015). Образовање укључује локално становништво и туристе.

Скица 1. Компоненте, функције и ефекти екотуризма

Извор: Redžić, D. (2017) *Uloga ekoturizma u održivom razvoju turizma*, *HiT menadžment*, god. 5(2)2017, pp. 109

И Светска туристичка организација дала је дефиницију одрживог развоја туризма, и одредила неколико принципа екотуризма (www.unwto.org):

- обухвата све облике промета у којима се основни мотив кретања туриста објашњава потребом посматрања и дивљења природним вредностима и реткостима, која доминирају у поједином заштићеним и очуваним природним срединама;
- укључује едукативне садржаје туристичког промета;
- намењен је самосталним индивидуалним посетиоцима или организованим путовањима група, путем аранжмана које организују специјализовани или привредни субјекти из локалне заједнице;
- активно доприноси очувању природе и културне баштине;
- обезбеђује додатну запосленост и економски приход локалним заједницама;
- фокусира активну улогу и предузетничке активности локалног становништва, посебно у руралним областима.

Екотуризам, као специфичан облик, и као део ширег концепта одрживог туризма, представља велику развојну шансу за туризам Србије. Заштићена подручја су значајан фактор развоја туризма, јер је одрживи туризам посебно применљив у туристичком развоју заштићених природних добара (Cvetković, Đorđević, 2011).

Доње Подунавље у Србији има велики потенцијал за развој екотуризма. Екотуризам, је вид туризма, који искоришћава простор удаљен од градова и градске гужве, чиме се стварају услови шетњи обележеним пешачким стазама, могућности једрења, бицикличке туре, задовољство у посматрању флоре и фауне, сакупљању плодова, брању печурака, лековитих биљака, лова и риболова и сл. Свака наведена активност мора да има стручно и обучено лице из локалне заједнице, чија улога мора обезбедити сигурност туриста. Такође, неопходно је и давање важних информација, које имају едукативни карактер о значају природног простора и важности његове заштите. На простору Доњег Подунавља издвајају се НП Ђердап, природни резервати, природне пределе целине, споменици природе, реке (Дунав, Тимок), језера (Сребрно и Ђердапско). Развоју екотуризма доприносе и природни геоморфолошки садржаји. Један од најзначајних геоморфолошких туристичких ресурса овог простора је Ђердапска клисура која има могућност за туристичко активирање пријезерске и панорамске локалције (Ћирковић, 2003). Планинарање као сасатвни део туристичког развоја има бројне могућности. Издвајају се атрактивни простори планинских предела Мироча, Старице, Малог Крша, видиковцима, планинским рекама, водопадима, пећинама и квалитетним шумама. Бројне су и могућности туристичке и рекреативне понуде које су намењене различитим нивоима планинара, издвајају се подручја са клисурама и стрмим

4. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

литицама за оне искусне, до подручја са благим падинама (Старица 750 m.n.v.) за почетнике. На делу Мироча који припада општини Кладово означене су планинарске стазе и путеви на деловима Великог и Малог Штрпца.

Дунав и Ђердапска клисура

Извор: <https://www.nationalgeographic.rs/vesti/8321-djerdapska-klisura-mesto-gde-je-rodjena-civilizacija.html>

НП Ђердап

Извор: <http://www.turizam.npdjerdap.org/>

Извор: <http://www.turizam.npdjerdap.org/>

Поглед са Малог Штрпца

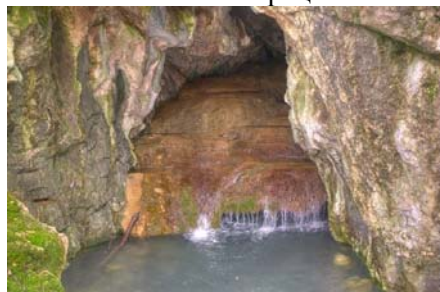
Извор: <http://www.turizam.npdjerdap.org/>

Рајкова пећина

Извор: <http://www.toom.rs/>

Бели изворац

Извор: <http://serbianoutdoor.com/tag/beli-izvorac/>

Извор: http://www.turizam.npdjerdap.org/?page_id=49

Видиковац са Великог Штрпца

Извор: http://www.turizam.npdjerdap.org/?page_id=2

4. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

Шуме НП Ђердап

Извор: <http://www.sumarstvo.npdjerdap.org/>

Сребрно језеро

Извор: <http://velikogradiste.rs/turisticki-vodic/#next>

Мокрањске стене

Извор: <http://www.mokranje.iz.rs/mokranjskestene.html>

Вратњанске капије

Извор: <http://www.visiteastserbia.rs>

Графички приказ 4. Природне вредности Доњег Подунавља

Културни туризам

Културни туризам и туристичка кретања имају значајну улогу у развоју савременог друштва, а Richards (2001) као основне издваја: унапређење укупног економског развоја туристичке дестинације кроз отварање нових радних места и смањења стопе незапослености; промоција идентитета и културне разноликости туристичке дестинације и обезбеђење одрживог развоја и употребе богатства културног наслеђа. Културно наслеђе у себи носи одређену дозу економског развоја, што потврђују бројна истраживања која су показала велики удео процента који остварује културни туризам. Интензивно коришћење културног наслеђа у себи мора носити и одређен ниво заштите, тежити ка успостављању складног стања, које ће на најбољи начин приближити културно наслеђе туриста и обезбедити његово дуготрајно очување.

Тврђава Голубац

Извор: <https://tvrđjavagolubackigrad.rs/>

Манастир Туман

Извор: <http://manastirtumane.org/o-manastiru/>

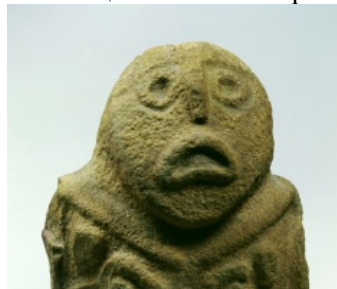
4. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

Центар за посетиоце Лепенски вир

Извор: <http://www.toom.rs/index.php?mainAction=showPage&pageid=4727&mark=2>

Остаци Лепенски вира

Извор: <http://virtuelnimuzejdunava.rs/srbija/kulturnonasledje/arheoloska-mapa-dunava/lepenki-vir.69.html>

Трајанова табла

Извор: <http://srbijomkrozvekovе.rs/antiquity.php#>

Остаци Трајановог моста

Извор: <http://virtuelnimuzejdunava.rs/srbija/kulturnonasledje/arheoloska-mapa-dunava/trajanov-most.83.html>

Диана - Караташ

Извор: <http://www.danubelimes-serbia.rs/lokaliteti-2/diana/>

Тврђава Фетислам

Извор: <http://tamogdejedunavnajlepsi.weebly.com/druscaron-tvne-vrednosti/tvrava-fetislam>

Графички приказ 5. Културне вредности Доњег Подунавља

Културни туризам као шири појам обухвата различита стваралаштва на одређеном простору. У складу с тим, још давне 1972. године UNESCO је кроз Конвенцију о заштити светског културног и природног наслеђа, дефинисао следећу поделу на: споменике (архитектонска дела, дела монументалног садржаја, елементе или структуре археолошке природе, посвете, пећинска станишта, појаве од изузетног значаја са историјског и научног аспекта), грађевине (групације грађевина које су изоловане или повезане и које због своје архитектуре и хомогености имају изузетан значај са историјског, културног и научног аспекта) и локалитете (дела човека или комбинованог дејства човека и природе и подручја, укључујући и археолошке локалитете), која су од изузетне вредности са становишта историје, естетике, етнологије и антропологије. Културни туризам обухвата шире интересовање туриста, па поред наведене поделе, саставни део чине и нематеријалне вредности као што су традиција, обичаји, фестивали, манифестације и сл. Културни туризам

4. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

сматра се туризмом специјалних интересовања, па је неоспорна потреба за његовим планирањем и очувањем.

Културни туризам Доњег Подунавља у Србији представља простор на ком су сачувана бројна културна добра: археолошка налазишта, фортификационе грађевине, цркве, манастири, делови урбаног, руралног и индустријског наслеђа, споменички и појединачни комплекси споменика.

Градски туризам

Градски туризам представља специфичан вид туристичких кретања, садржи посебне мотивске специфичности, чиме се градови сврставају у комплексне туристичке мотиве са различитим туристичко атрактивним садржајима (Јовичић, 2003).

Градска насеља у Доњег Подунавља, имају одређене туристичке потенцијале. Чине саставни део туристичких путовања и саставни су део других облика туризма (Štetić i dr., 2014).

Табела 18. Туристички промет и број ноћења домаћих и страних туриста у 2018. години

Град/општина	Број туриста		Број ноћења	
	домаћи	страни	домаћи	страни
Београд	188.640	971.942	469.767	2.010.749
Нови Сад	75.837	138.484	157.629	295.073
Велико Градиште	20.363	4.625	55.523	12.930
Голубац	3.440	1.565	6.832	2.215
Мајданпек	21.650	4.133	47.382	8.856
Кладово	26.978	6.148	60.781	14.311
Неготин	4.929	1.060	12.219	3.069

Извор: Општине и региони у републици Србији, 2019.

Општине Доњег Подунавља, нису искључиво рецептивни туристички центри али би то могли постати. Систем понуде и потражње у туризму представља комплексан и променљив систем и као такав захтева константо праћење промена у оквиру истог. Посебност Доњег Подунавља огледа се у богатству културно-историјске баштине и бројних манифестација, али и поред наведених вредности економски бенефити туризма су у великом заостатку у односу на могућности развоја туризма општина.

Црква у Мајданпеку

Извор: <http://www.toom.rs>

Народни музеј у Великом Градишту

Извор: <http://tovg.org/narodni-muzej/>

4. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

Црква у старом градском језгру Неготина

Извор: <http://negotin.rs/crkva.htm>

Дом културе „Стеван Мокрањац“ Неготин

Извор: <http://negotin.rs/kultura.htm>

Археолошки музеј у Кладову

Извор: <http://tookladovo.rs/kultura/>

ХЕ „Ђердап“

Извор: <http://tookladovo.rs/hidroelektrana-derdap-i/>

Графички приказ 6. Потенцијали градског туризма у општинама Доњег Подунавља

Сеоски туризам

Сеоски туризам је један од видова туризма Доњег Подунавља који је у повоју. Специфичност овог подручја огледа се у аутентичности и разноврсности потенцијала и садржаја (Свијановић, Вуковић, 2014). Основне привлачности сеоског туризма и руралних подручја, могу се сврстати у три велике (Štetić i dr., 2014:181),

- „близина природе, природност – село, односно његови становници имају улогу посредника између градског, урбаног човека који је изгубио везу са природом, и руралног подручја које је још донекле очувало своју природност;
- очувана традиција – села делимично због своје заосталости, су очувала значајнији део карактеристичне материјалне и духовне културе; она је делимично очувана у облику сеоских спомен-зграда, у традиционалним предметима, традиционалним рукотворинама, пољопривредним производима, народној ношњи, обичајима и сл.;
- гостољубивост и породична атмосфера – добро познате предности сеоског туризма су љубазност домаћина, гостољубивост и породична атмосфера, и у том смислу сеоски туризам надмашује било коју туристичку понуду“.

Овај вид туризма укључује низ активности (Тодоровић, Штетић, 2009:41) који се свакако могу применити и спровести на подручју Доњег Подунавља у Србији:

Туре

Пешачење, планинарење, алпинизам, јахање, туре са камп кућицама, моторизоване туре, еко туре, бицикличке туре, пењање, пењање слободним стилем (free climbing), трчање на скијама и сл.

Активности на води

Пливање, риболов, роњење, кану/кајак, сплаварење, рафтинг, кањонинг, једрење

4. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

Активности у ваздуху	Једрилице, параглајдинг, лет балоном, посматрање птица
Спортске активности	Тенис, голф, скијање, санкање, спуштање и пењање по стенама
Активности откривања радних процеса и знаменитости	Локална производња (вина, ракије, ручни радови, ткање, плетење и сл), сувенири, стари занати
Културне активности	Археологија, курсеви ручног рада, уметничке радионице, фолклорне групе, гастрономија
Активности здравственог карактера	Фитнес тренинг, здравствене погодности

Развој сеоског туризма, до сада није показао задовољавајуће резултате, иако ова делатност уз пољопривреду и саобраћај, се убраја у приоритетне привредне гране Србије. Ову чињеницу потврдио је и Просторни план Републике Србије који се детаљно бавио руралним развојем и сеоским туризмом. Највеће ограничење представља што су дефинисани циљеви разрађени уопштено и не односе се искључиво на села Доњег Подунавља.

Сеоски туризам започет је у општини Мајданпек у селима Мироч, Рудна Глава и Црнајка, у општини Кладово у селима Костол, Нови Сип, Љубичевац, Велика Врбица, Речица, Брза Паланка. Салаше се налазе расути по насељима Добра, на пределима Босмана, Ладних вода, Добранске рек и дуж шетних стаза.

Наутички туризам

Наутички туризам као потенцијал развоја, препознат је у Стратегији развоја туризма. Овај вид туризма није на нивоу каквом заслужује. Наутички туризам у Србији није препознат као економски и туристички потенцијал, што се огледа и у застарелим законима који су препрека његовом развоју. У погледу наутичког туризма Србија, поседује изузетне потенцијале. Налази се на једном од најважнијих европских пловних путева уз који постоји формирана мрежа канала и пловне притоке Дунава. У пловидби Дунавом учествују туристи из различитих земаља чији крузери пролазе Србијом.

Значај Дунава за укупни туристички и привредни развој, целокупне територије Србије, препознат је и у оквиру Просторног плана подручја посебне намене међународног водног коридора VII и Стратешкој процени утицаја плана на животну средину. Планом је дефинисано неколико општих циљева када је реч о развоју туризма на Дунаву:

- одрживи развој туризма уз ефикаснију имплементацију међународних стандарда, остављање приватно-јавног партнерства и јачање прекограничне сарадње;
- установљавање међународних „рекреативних водних путева“, на целом току Дунава кроз Србију, у спрези са међународним водним путем;
- формирање „дунавске ривијере“ (од Новог Сада до Голупца) као зоне од националног значаја за развој туризма, у којој постоје изражени интереси урбаних популација околних градова за туристичким коришћењем Дунава, посебно његове десне обале;
- формирање туристичког еврорегиона односно јединственог Европског парка Ђердап (на сектору од ушћа Нере до ушћа Тимока) у билатералној сарадњи Србије и Румуније, са низом заштићених културних и природних добара;
- правовремено организовање субјекта туристичке понуде, на паневропском Коридору VII – Дунаву кроз Србију, заснованих на партнерским односима јавног, приватног и невладиног сектора, организовање свих стејкхолдера укључујући и локално становништво, за уорављање развојем туризма кроз јединствену дестинацијску менаџмент организацију Дунава кроз Србију.

На подручју Доњег Подунавља, планом су предвиђене следеће локације:

- „Рам“ (планирана) - р km 1079, десна обала;
- „Стара Паланка“ (планирана) - р km 1078, лева обала;
- „Сребрно језеро“ код Великог Градишта - р km 1062, десна обала;
- „Велико Градиште“ (планирана) - р km 1060, десна обала;

4. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

- „Голубац” Ђердап запад (планирана), р km 1042, десна обала;
- „Доњи Милановац” (планирана) - р km 992, десна обала;
- „Поречки залив” Ђердап средина (планирани наутички центар) - р km 989, десна обала;
- „Текија” Ђердап исток, (планирана) - (око р km 956,6) десна обала;
- „Кладово” (планирана) - р km 934, десна обала;
- „Брза Паланке” (планирана) - р km 883, десна обала;
- „Михајловац” (планирана) - р km 872, десна обала;
- „Радујевац” (планирана) - р km 852, десна обала;

Табела 19. Приоритетне локације прихватних наутичких пунктова и пристаништа

локације	
Барачка	марина (привезиште, зимовник)
Апатин	марина (пристаниште)
Богојево	марина (пристаниште)
Бачко Ново Село	марина
Бачка Паланка	марина
Нови Сад	марине (пристаништа)
Сланкамен	марина (пристаниште)
Чента	марина
Београд	марине („Дорћол”, „Југославија”) и др.
Панчево	марина (пристаниште, зимовник)
Винча	(пристаниште)
Смедерево	(пристаниште, сидриште)
Ковин	марина (пристаниште)
Дубравица/Морава	(сидриште - веза ка Д-М-В)
Виминацијум	марина (пристаниште, привезиште)
Рам - Стара Паланка	марине
Велико Градиште	марина (пристаниште, привезиште)
Голубац-Голубачки град	марина (пристаниште)
Лепенски вир	пристаниште
Доњи Милановац	марина (пристаниште)

4. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

Текија	марина (пристаниште)
Кладово	марине
Брза Паланка	(пристаниште)
Прахово	(пристаниште, зимовник)
Граница Бугарске	

Извор: Просторни план подручја посебне намене међународног пловног пута Е-80 - Дунав

Манифестациони туризам

Манифестациони туризам је важан сегмент туристичке понуде Доњег Подунавља у Србији. Карактерише га значајан број манифестација које се одржавају током целе године.

Табела 20. Манифестације на простору Доњег Подунавља у Србији

Општина	Број манифестација	Назив манифестације
Велико Градиште	5	- музички фестивал „Уранак“ - музички фестивал „Царевчеви дани“ - „Аласке вечери“ - „Пасуљијада“ - међународни фестивал еколошког и туристичког филма „SILAFEST“
Голубац	3	- „Сајам Дунава“ - „Голубачки котлић“ - државно првенство у једрењу
Мајданпек	10	- међународни фестивал гитаре „Златна нота“ - међународни фестивал фолклора „Орфео“ - ускршњи дани Фолклора - уметничка радионица за дизајн накита „Мајдан арт“ - фестивал изворне музике и игара „Св. Тројица – ФИМИ 2019“ - међународна изложба „Жене сликари“ - фестивал културног стваралаштва Влаха „Бачија Јасикова“ - „Плашинтијада“ - „Сачувајмо гајде и старе игре од заборава“ - новогодишњи сајам „Култура, образовање и стваралаштво“
Кладово	5	- етно фестивал - „Danube fun fest“ - „Border rock festival“ - „Златна бућка Ђердапа“ - „Ђердапска кајакашка регата“
Неготин	4	- фестивал влашке изворне музике „GERGINA“ - међународни сајам меда и вина - „Крајинска берба“ - „Мокрањчеви дани“

Извор: Туристичка организације Србије, 2019., www.serbia.travel

Ски туризам

Овај вид туризма искључиво је везан за зимску период године, а као комплементарна активност са другим садржијама и туристичким производима може бити активан и у

4. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

периоду између маја и септембра месеца. Највећи потенцијал има подручје Рајкова које је удаљено од Мајданпека око 4 km. Поседује две скијашке стазе у дужину од 1000 и 1200 m и вучни лифт са постојећим капацитетом од 1000 скијаша/сат. Ски центар „Рајково“, има све услове да у будућем периоду добије регионални значај. Услов је уређење саобраћајне инфраструктуре (Просторни план општине Мајданпек).

Бициклички туризам

Туристички тренд је све већа потреба за коришћењем одрживих видова превоза, а развој бицикличких стаза као и пратећих инфраструктурних капацитета неопходни су у процесу даљег развоја туристичких производа Србије. „Eurovelo 6“ је бицикличка стаза (EV6) и пројекат је ЕуроВело траса које је успоставила Европска бицикличка федерација. Пројекат обухвата 12 бицикличких стаза које пресецају читав европски континент.

Према неким подацима, овом трасом годишње прође око 15.000 бициклиста, тако да бициклички туризам у овом крају Србије има велики потенцијал. „Eurovelo 6“ руту у Аустрији годишње походи 700.000 туриста, тако да би било добро да неки од њих дођу и до Србије. Све ово би требало да доведе до успостављања организованог цикло-туризма на националном нивоу.

Дунавски центар за компетенцију планира да у предстојећем периоду оснује регионални бициклички продукт клуб. Тиме ће кључни актери из области бициклизма из четири суседне земље Хрватске, Србије, Бугарске и Румуније, бити повезани у јединствену мрежу. Ово ће повећати ефикасност у процесу побољшања инфраструктурних капацитета бицикличких стаза Србије и региона.

Бициклички туризам пружа могућност за афирмацију подручја Доњег Подубавља. Обухвата трасу дунавских земаља Северног и Црног мора. Бициклички коридор обухвата трасу која иде Ђердапском магистралом до Неготина према Бугарској. На овој траси постоје алтернативни улази ка Националном парку. Велика предност је чињеница да су неопходналагања са малим обимом инвестиција јер се заснива на коришћењу већ постојеће инфраструктуре. Када ова бицикличка стаза буде завршена у пуном обиму биће на располагању свим бицикличким, али и пешацима.

Графички приказ 7. Бицикличка рута кроз Србију „Eurovelo 6“

Извор: http://www.ciklonaut.com/projekti/DBR/dbr_signalizacija.htm

Вински туризам

У туристичкој понуди Доњег Подунавља издваја се подручје Неготинске крајине, са Рајачким и Рогљевским пивницама.

Пивнице су објекти који имају искључиву намену прераде грожђа, неге и очување вина. Чине склоп организованих насеља Неготинских села. У прошлости било их је око Тимока, а данас у селима Рајца, Рогљева, Смедовца и Штубика. Већина њих саграђена је у XIX и почетком XX века, а било је и примера и из XVIII века.

Извор: <http://www.selo.rs>

Извор: www.serbianadventures.com

Графички приказ 8. Неготински подруми вина

Ловни и риболовни туризам

Ловни и риболовни туризам је најперспективнији вид туризма на простору Доњег Подунавља.

Подручје НП „Ђердап“ је и део и Ловишта “Ђердап“, које заузима површину од око 64.000 ha, при чему ловна површина заузима 57.782,98 ha док неловна површина (насеља, путеви, ...) заузима 5.825,47 ha. Ловиштем „Ђердап“ газдује Јавно предузеће ”Национални парк Ђердап”. Шуме чине највећи а ливаде и пашњаци мањи део ловишта. Ловиште има карактеристике предпланинског реона. Ловно подручје “Ђердап“ адекватно је опремљено ловним и ловно-техничким објектима. Лов са чека пружа потпуни ловачки ужитак, док ништа мањи изазов не пружа ни отворено ловиште у шта су се могли уверити бројни ловци из земље и иностранства. У Ловишту Ђердап лов је професионално организован, уз пуно поштовање ловне културе и традиције лова у Србији (<http://www.lovstvo.npdjerdap.org/?lang=sr>).

Подручје риболовних вода Ђердапа има посебне режиме заштите:

- цео ток Дунава кроз Национални парк, припада режиму је III степен заштите, а II степену заштите припада мањи проценат приобаља;
- I степен заштите обухвата Брњичку реку, док је III степен заштите обухватио низводније део;
- III степен заштите обухвата подручје Чезаве;
- II и III степен заштите обухватају подручја Лева и Десне Добранске реке;
- I степен заштите највећим делом обухвата подручје Песаче, II степен заштите Велику Бољетинску реку и а III степен заштите Малу Бољетинску реку;
- III степен заштите обухвата цео ток Ратарске реке, и део Златице до изворишног дела;
- III степен заштите обухвата Кашајну и Косовицу налазе а
- II степен заштите обухвата подручје Златног језера.

Богатство и разноврсност Националног парка и Дунава располаже се преко 60 врста риба. Пуштањем у рад хидроелектране “Ђердап 1“ и “Ђердап 2“, заустављен је миграторни ток црноморских риба у Дунаву. Знатно се изменио хемијски састав воде, конфигурација дна, а Дунав је на простору Националног парка постао акумулација, што је довело до истребљења и уништавања појединих јединки (<http://www.ribolov.npdjerdap.org/>).

Пословни туризам

У специјални вид турзма убраја се и пословни туризам који је условљен економским приликама једне државе или региона. Овај вид туристичких путовања има атрибуте високо профитабилне делатности која утиче на период трајања туристичке сезоне, утиче на развој локалне заједнице, улагања у инфраструктурне системе и на квалитет туристичке понуде. На простору Доњег Подунавља пословни туризам најзаступљенији је у Кладову, као економски најразвијенијој општини на територији Доњег Подунавља. У зависности од нивоа очекиваних туристичких посета овог вида туризма, неопходно је унапређење и модернизовање туристичке и угоститељске инфраструктуре у складу са потребама тржишта. То се пре свега односи на изградњу угоститељских објеката који испуњавају прописе високих категорија.

4.5. Анализа перспектива и ограничења развоја туризма Доњег Подунавља у Србији**4.5.1. SWOT анализа туристичких потенцијала Доњег Подунавља**

Помоћу SWOT анализе биће приказане следеће области од значаја за развој и унапређење туризма Доњег Подунавља у Србији:

Табела 21. Основна инфраструктура и саобраћај Доњег Подунавља

СНАГЕ	СЛАБОСТИ
<ul style="list-style-type: none"> - Повољности географско-саобраћајног положаја, Паневропски коридор VII (потенцијали Ђердапске клисуре), подунавска осовина као најзначајнији део дунавско-савског развојног појаса Србије; - Потенцијали водних ресурса хидроенергетског потенцијала Дунава (ХЕПС “Ђердап”), и високих класа квалитетних речних планинских токова; - Развој интермодалног саобраћаја; - Близина међународног коридора IV; - Природни услови погодни за одвијање немоторизованог саобраћаја; - Постојећи гранични прелази; - Отварање граничног прелаза у Усију (трајектна линија); 	<ul style="list-style-type: none"> - Неадекватно искоришћени потенцијали Дунава у погледу развоја речног саобраћаја и туризма; - Неадекватни услови изграђености и одржавања система који се баве одвођењем и третманом отпадних вода; - Енергетска ефикасност на ниском нивоу, у погледу производње, преноса, дистрибуције и потрошње електричне енергије; енергетски објекти, опрема и мрежа су дотрајали и захтевају реконструкцију; - Неравномерна развијена телекомуникациона инфраструктура, на делу између Голупца, Доњег Милановца, Текије и Сипа; - Лоше одражавње локалних пуетва; - Незадовољавајућа саобраћајна инфраструктура и повезаност са општинама региона; - Неуређено приобање; - Дотрајалост инфраструктурне мреже; - Недовољна искоришћеност марина и пристаништа; - Загађена и деградарана створена и природна средина; - Јавни превоз није довољно развијен, недовољна повезаност свих насеља; - Запуштени бициклички путеви и недостатак пешачких стаза;

4. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

МОГУЋНОСТИ	ПРЕТЊЕ
<ul style="list-style-type: none"> - Повећање капацитета водног пута Дунава; - Изградња гасоводне инфраструктуре; - Прекогранична сарадња на коришћењу обновљивих видова енергије; - Интерес околних земаља за развој транспортне мреже; - Железничка мрежа са Румунијом и Бугарском; - Развој бицикличког саобраћаја; - Планско усмеравање развоја и модернизација инфраструктуре; 	<ul style="list-style-type: none"> - Недостатак инфраструктурних пројеката; - Недовољна реализација регионалне инфраструктуре; - Неусаглашеност регионалне путне мреже са потребама општина; - На регионалном нивоу, не постоје финансијска средства за улагања у инфраструктуру; - Неусаглашеност стратегија са суседним земљама; - Штетни утицаји моторног саобраћаја на животну средину; - Постојећи инфраструктурни технички и социјални системи су прилично запуштени и пропали, на које је утицала честа непланска изградња, развојна привредна и туристичка рецесија, неекономске цене инфраструктурних услуга, смањен број сталних и периодичних корисника.

Општа инфраструктура и саобраћајнице Доњег Подунавља тренутно не задовољавају основне услове туристичког развоја и нису усклађени са потреба развоја туризма. За географско-саобраћајни положај Доњег Подунавља можемо рећи да је делимично повољан. Огледа су у чињеници да је Доње Подунавље на међународном коридору VII, а одређен је и близином главних аутопутских коридора Србије. Ово подручје се одликује и релативно добром територијалном покривеношћу друмском мрежом, која елиминисе последице разуђености путне мреже остатка дела општина Доњег Подунавља. Државни путеви I реда су задовољавајући, док државни путеви II реда захтевају реконструкцију, док је реконструкција и модернизација неопходна на већини општинских путева. На подручју Доњег Подунавља пролази траса једноколосечне неелектрифициране железничке пруге Мала Крсна – Мајданпек – Бор – Зајечар. Железничка станица, која има највећи значај за ово подручје, лоцирана је у Мајданпеку. Због неусклађености са другим видовима саобраћаја железница нема већи значај, а због изузетно лошег стања неопходна је реконструкција. Доње Подунавље са својим периферним саобраћајним положајем могао би ублажити своја ограничења ако би постојала садржајнија и атрактивнија туристичка понуда, на основу које би се већи број туриста, упутио са главних саобраћајних праваца, ка општинским центрима Доњег Подунавља. Позитивна страна усклађивања саобраћајне инфраструктуре захтевима туризма може се очекивати у кратком временску периду. На локалном нивоу, планирају се значајна финансирања реконструкције постојећих саобраћајних праваца као и изградња нових, који би покренули економски развој, али и развој туризма. Највеће ограничење представља лоша и непотпуна координација међу општинама региона, што проузрокује спору изградњу инфраструктурних система који имају регионални значај.

Табела 22. Туристичка инфраструктура и ресурси Доњег Подунавља у Србији

СНАГЕ	СЛАБОСТИ
- Значај природних заштићених вредности и оних подручја која имају међународни, национални и регионални значај: Национални парк Ђердап, са	- Неопремљеност Националног парка пратећим садржијама као што су центри за посетиоце, улазне станице, уређене стазе и

4. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

<p>високим степеном специјске и екосистемске разноврсности, споменици природе и др;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Значај културних вредности одмеђународног, националног и регионалног значаја (приобаље Дунава са археолошким налазиштем Лепенски вир, тврђавама и објектима из римског (Диана, Понтес, Трајанова табла) и средњовековног периода (Голубачка тврђава, Фетислам и друго) и друго културно наслеђе; - Богато и изутено геонаслеђе, са Ђердапском клисуром, а потом и кањоном Бољетинске реке и Рудном главом; - Туризам и угоститељство; - ЕВРОРЕГИОН (Дунав 21); - Бицикличка стаза „Eurovelo 6“; - Изграђени капацитети (пристаништа, смештајни и пратећи садржаји); - Аутентични природни и духовни амбијент; - Етничка разноликост (традиција, обичаји, култура); - Стара градска језгра; - Манифестације; - Постојање туристичких организација општина Доњег Подунавља; 	<p>видиковци, елементи уређења и презентације геолошких, геоморфолошких и других вредности;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Спорост утврђивања статуса и категоризација непокретних културних добара и застој приликом стручног рекогносцирања недовољно истражених делова подручја; - Недовршен процес туристичке валоризације и презентације природних и културних вредности; - Неадекватна уређеност приобаља за потребе развоја туризма; - Непостојање пристаништа; - Непостојање „беле флоте“; - Лоше стање културно-историјских споменика; - Невалоризовани туристички потенцијали; - Нерешена уговорна обавеза ХЕ „Ђердап 2“ по питању уређења обале и насеља; - Недовољни смештајни капацитети; - Слаба комунална опремљеност већине сеоских насеља, у многим случајевима слаба саобраћајна повезаност, проблеми депоновања отпада и др.; - Недовршеност маркетинг и ширења информација о туристичким потенцијалима; - Губитак позитивног идентитета општина; - Неорганизованост и незаинтересованост носилаца туристичке делатности за маркетинг приступ и афирмацију општина у целини, кадровкса оспособљеност и едукација локалног становништва;
МОГУЋНОСТИ	ПРЕТЊЕ
<ul style="list-style-type: none"> - Значај мултифункционалности подручја Националног парка и комплементарних садржаја туризма, науке, образовања, културе, производње електричне енергије, пољопривреде, ограниченог коришћења минералних сировина и шума и друго.; - Развој савременог система заштите културног наслеђа и прикључивање културног туризма у паневропске путеве културе; - Окосницу међуопштинске, међурегионалне и трансрегионалне сарадње чине Дунав, Национални парк и друга заштићена природна и културна добра; - Разноврсност потенцијалиа за развој туризма као што су заштићени природни и културни потенцијали, могућност развоја посебних облика туризма као што су наутички, еколошки, културни, риболовни, ловни, климатски, транзитни, сеоски и др. у складу са режимима заштите Националног парка; - Активираност интеррегионалне, суседске и прекограничне сарадње и реализација заједничких 	<ul style="list-style-type: none"> - Низак ниво материјално-финансијске и кадровске оспособљености јавних предузећа - управљача Националног парка који се баве спровођењем планова и програмима управљања и вршења закона утврђених делатности, посебно у области надзора, обезбеђења правила унутрашњег реда и реализације пројеката реинтродукције биљака и животиња, санације деградираних површина, уређења и туристичке презентације и интерпретације природних вредности; - Непотпун вид заштите, конзервације и обнове непокретних културних добара, недовољна интеграција заштите културног и природног наслеђа и предела, недовољна валоризација, презентација и интерпретација културног наслеђа; - Интензивна непланска изградња, приобаља Дунава и прилазних путева ка Националном парку (викенд насеља);

4. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

<p>пројеката кроз партнерство, различите европске фондове; заједничке инвестиционе пројекте подунавских земаља у оквиру Дунавске стратегије и Дунавско-карпатског програма, као и програма сарадње Националног парка и „Portile de Fier” (Гвоздених врата);</p> <ul style="list-style-type: none"> - активирање марина и пристана за бродове на Дунаву; - укључивање у европске пројекте заједно са суседним општинама и у прекограничним пројектима са Румунијом и Бугарском; - отварање моста Видин-Калафат и близина европског коридора IV; - општинско-приватно партнерство; 	<ul style="list-style-type: none"> - Непотпуна сарадња у погледу међурегионалне и прекограничне сарадња на коришћењу потенцијала Дунава као међународног водног пута, за развоју туризма, саобраћаја, и др; - Угрожен квалитет водних ресурса; - Недостатак финансијског улагања у развоју туризма, смањени смештајни капацитети, неулагања у наутичку инфраструктуру, неразвијеност понуде различитог туристичког садржаја; - Континуирано демографскоо пражњење подручја, процес старења становништва, неравномерне просторне дистрибуције становништва и изражене концентрације у приобаљу Дунава; - Неповољно политичко и економско окружење; - Недовољна финансијска средства на нивоу општина; - Неповољна планска концепција;
--	---

На основу изнетог, неопходно је усклађивање туристичке инфраструктуре потребама туриста како би се туризам развијао на потенцијалима и предностима. Да би туристичка инфраструктура одговорила потребама туристичког тржишта, неопходно је препознавање различитих потреба потрошача, односно сегментација туристичке понуде. Овим начином дефинисања туристичке понуде, значајну улогу имао би туризам посебних интересовања (градски, сеоски, еко, вински, манифестациони туризам, и у оквиру њих специјализовани туристички садржаји као што су вински, пешачки, гастрономски, бициклически и сл.). Предности и могућности туристичког развоја овог Дунавског подручја су знатне, али постоје слабости и опасности. Могућности развоја туризма могу се заснивати на принципима одрживости као и промоцијама туризма у заштићеним природним пределима, сеоског, риболовног и ловног туризма који могу бити саставни део рекреације и одмора. Бројност манифестација и могућност интернет презентације може допринети бољој туристички понуди Доњег Подунавља у међународним и националним оквирима, и као такав захтева интегрисаност округа и државе у целини.

Табела 23. Туристичка понуда Доњег Подунавља у Србији

СНАГЕ	СЛАБОСТИ
<ul style="list-style-type: none"> - географски положај; - разноврсно природно богатство; - антропогене туристичке вредности (културно-историјско наслеђе и манифестације); - аутентичност и традиционалност; - постојање туристичких организација; 	<ul style="list-style-type: none"> - недовољна финансијска улагања; - недовољан број квалификационе структуре запослених; - неадекватна презентација и промоција туризма; - неинтегрисан однос на релацији туристичко-угоститељски објекти и додатни комплементарни садржаји; - неадекватна јединствена регионална туристичка понуда;
МОГУЋНОСТИ	ПРЕТЊЕ
<ul style="list-style-type: none"> - стварање регионалне туристичке организације Доњег Подунавља; - имплементација националне и регионалне стратегије развоја туризма; 	<ul style="list-style-type: none"> - неорганизованост и незаинтересованост носилаца туристичке делатности за маркетинг приступ; - неконкурентна туристичка понуда у односу

4. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

<ul style="list-style-type: none"> - спровођење планских докумената локалног и регионалног значаја који се баве развојем туризма; - едукација и усавршавање постојећих кадрова; - побољшање економског развоја овог дела Србије; - развијен систем медија који би се бавили може промоцијом и афирмацијом развоја туризма;	<ul style="list-style-type: none"> на околне туристичке дестинације туристичке; - позиционирање регије на националном и међународном нивоу је на изузетно ниском нивоу;
---	--

Снаге и могућности су изузетно важне, а њихово остваривање је могуће ако се туризам и туристичка делатност сагледа на прави начин. Озбиљну претњу имају слабости и потенцијалне опасности које могу да проистекну услед неодговорног и неодрживог развоја туризма на простору целог Доњег Подунавља. Снагу развоја туризма представљају природно богатство, културно-историјске вредности али и разноликост различитих традиција и обичаја. Да би туризам са својим могућностима, био кључни фактор економског развоја, неопходно је стриктно поштовање и спровођење националне и регионалне стратегије туризма. Иницијатор и промотер развоја туризма требало би да буде регионална организација која би објединила понуду општина Доњег Подунавља са осталим општинама Источне Србије, Румуније и Бугарске чиме би имала конкурентнију улогу на туристичком тржишту. Када се говори и структури запослених у сектору туризма, стање је незадовољавајуће. Да би се парирало и у овој области, неопходно је да постоји адекватан систем преквалификације који је у складу са потребама и захтевима савременог туризма. Носиоци система едукације и обуке, треба институције надлежне за ову делатност које расположу стручним кадровима са практичним и теоријским искуством уз дугогодишњем раду у туризму. Претње се односе на недефинисани туристички развој услед кога се јавља неконкурентна туристичка понуда у односу на туристичке дестинације у земљи и иностранству. Туристичка понуда Доњег Подунавља мора се заснивати на бољој, ажурнијој и континуалној промоцији туризма која ће дефинисати туристичку клијентелу и позиционирати се на листи жеља домаћих и страних туриста.

4.5.2. PESTEL анализа развоја туризма Доњег Подунавља у Србији

PESTEL анализа се користи за праћење фактора из неког окружења, и показатељ је развоја, а помоћу ње анализирају се и дефинишу појединачни, али и заједнички утицаји политичких, економских и социјалних фактора. Резултате које добијемо користе се за идентификацију претњи и слабости, које даље идентификујемо и разређујемо уз помоћ SWOT анализе. Помоћу PESTEL анализе извршен је преглед свих позитивних и негативних страна процеса развоја туризма Доњег Подунавља у Србији.

4. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

Табела 24. PESTEL анализа Доњег Подунавља у Србији

		ПОВОЉНОСТИ	НЕПОВОЉНОСТИ
P	Политички фактори	<ul style="list-style-type: none"> - политичка сагласност да туризам представља значајну развојну стратегију; - усаглашеност политике развоја ка европском систему вредновања и тежња ка укључивању у процес европске интеграције; - стабилано политичко стање, у коме се предвиђају планови развоја и након изборне године; - усмереност политике ка процесима регионализације и децентрализације; - спровођење о озакоњење Стратегија које се баве одрживим развојем туризма на свим нивоима; - доследност државе у погледу одрживог развоја туризма - доследност локалне самоуправе у погледу одрживог развоја туризма; 	<ul style="list-style-type: none"> - политика испред стручности; - недостатак стручних кадрова; - честа политичка размимоилажења око праваца развоја неопходних; - знатни партијски политички утицаји на економско-социјални живот; - учесталост промена на локланом нивоу; - неспровођење развојних стратегија; - правци развоја туризма вишеструко зависе од политичких интереса а не од реалних потреба;
E	Економски фактори	<ul style="list-style-type: none"> - одличан економско-географски положај; - високо квалификоване и вредне радне снаге; - пољопривредни потенцијали; - туристичко-угоститељски капацитети; - задовољавајућа саобраћајна инфраструктура; - тржишни потенцијали; - могућности да се простор економски валоризује; - домаће сировине; - већи број домаћинстава усмерен на пољопривредну производњу; - већи број произвођача који се баве специјализованим производима; - ниска цена радне снаге; 	<ul style="list-style-type: none"> - економска неефикасност постојећих привредних субјекта; - одсуство заједничке регионалне туристичке понуде; - регионални диспаратети; - незадовољавајућа туристичка инфраструктура, квантитативно и квалитативно; - неадекватан хотелско-угоститељски садржај; - мали број стручних кадрова у сектору туризма; - спор процес опоравка индустријске производње; - лоше стање аграрне политике; - неповољни кредитни бнкарски услови; - проценат дохотка по становнику веома низак; - друштвени капитал се споро опоравља;
S	Социјални фактори	<ul style="list-style-type: none"> - бављење туризмом дуги низ година; - заинтересованост локалне заједнице модел преквалификације и усавршавања; - позитивно сагледавање туристичког развоја; - рад туристичких организација; - јасан регионални идентитет и припадност; - специфичност и препознатљивост из области етнографије, културе, историје, традиције, обичаја; - значајна навикнутост локалне заједнице на коришћење Дунава и 	<ul style="list-style-type: none"> - у мањим срединама недостају стручни кадрови; - процес великих емиграција из руралних области; - одсуство регионалне туристичке организације и обједињености туристичких садржаја; - низак степен промоције туризма и потенцијала; - интензиван процес урбанизације; - неравномерна густина насељености; - низак степен стручности у области туризма и угоститељства; - изостанак помоћи државе и

4. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

		неких других садржаја;	самоуправе; - нерационално искоришћавање природни ресурса;
T	Техничко технолошки фактори	- постојање саобраћајне, комуналне и енергетске инфраструктуре; - повезаност подручја мрежом путева I реда; - постојање железничког саобраћаја и унапређење речног саобраћаја; - развијен систем мобилне телефоније; - бројни угоститељски и културни објекти; - бројни културно историјски споменици који могу бити покретач развоја руралног и културног туризма; - очуваност објеката традиционалне архитектуре;	- неопремљеност хотелских капацитета стандардима данашњице; - недовољна промоција туристичких садржаја и атрактивности; - низак степен развијености саобраћајне и пратеће инфраструктуре; - неповезаност интернет системима; - лоше снабдевње и повезаност енергетском инфраструктуром; - јако низак ниво примене техничко-технолошких система којима се не загађује и не деградира животна средина;
E	Заштита животне средине	- постојање природних туристичких ресурса; - органска храна у сеоским подручјим; - разноврстан биљни и животињски диверзитет; - едукација и ширење свести о заштити животне средине; - релативно здрава природна средина са доста предели и споменици природе; - ресурси за здраву пијаћу воду и очувана вода за потребе рекреације; - релативно чист ваздух у руралним срединама;	- постојање великих загађивача широм територије Доњег Подунавља; - непоштовање одредби закона који се тичу заштите животне средине; - низак ниво свести о значају природне и животне средине; - непостајање заштите од природних непогода; - лов и риболов у неконтролисаним условима; - велика количина употребе пестицида у пољопривредној производњи; - неадекватно чување водних ресурса; - нерационално коришћење шумских ресурса; - велики број дивљих депонија и расутог отпада; - не постоје пречишћивачи ваздуха и вода у индустријским погонима и топланана; - не постоји систем рециклаже здравственог и индустријског отпада;
L	Правни аспекти	- Стратегија одрживог развоја туризма; - Закона о локалној самоуправи; - усвојени просторни и генерални планови који се тичу развоја туризма Доњег Подунавља;	- непоштовање закона прописа; - централизованост државе; - порески намети становништву и привредним субјектима; - неефикасност рада судских институција; - периферна улога подручја; - ставови и страначко опредељење у којем доминира лични интерес у односу на друштвени; - површност водеће структуре и кадрова који се баве развојем туризма, економском и социјалном политиком;

Извор: прилагођено према: Димитровски Д. (2013) **Туризам Шумадијског округа у контексту одрживог развоја**, Београд, Географски факултет

4. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

PESTEL анализом Доњег Подунавља у Србији указује се на то да повољности и неповољности на утичу туристички развој и да у великој мери зависе од политичких, економских, социјалних, техничко-технолошких, еколошких и правних фактора. Кључна повољност туристичког развоја у погледу домена политике је жеља за регионализацијом која би афирмисала туристичке потенцијале на регионалном нивоу, док се најбитнија неповољност односи на политичку нестабилност и запошљавање нестручних кадрова.

Повољности економских фактора који имају утицај на туристички развој Доњег Подунавља односе се на географски положај, одличне потенцијале у пољопривредну производњу и простор који се може економски валоризовати, а неповољни економски фактори имају утицај на неравномерни економски развој, спор процес приватизације, смањење стручног кадра и ефикасност привреде.

Повољности социјалних фактора који утичу на туристички развој заснивају се на подршци локалне заједнице развоју туризма, дугој традицији у области туризма у погледу етнографије, културе, историје и традиције. Неповољности развоја туризма огледају се у неадекватној промоцији простора Доњег Подунавља као дестинације и непостојању организације која би се бавила искључиво делатностима и промоцијом развоја туризма.

Техничко-технолошки фактори заступљени су у мањем обиму него други фактори. Повољности су у домену техничке инфраструктуре, телевизијска, телефонска и интернет мрежа. Највеће ограничење ових фактора, на развој туризма, су неадекватна техничка опремљеност угоститељских објеката што се одражава на степен квалитета, непостојање савремених информатичких промоција и презентација и непостојање технолошких процеса који би испунили еколошке стандарде.

Повољности туристичког развоја Доњег Подунавља са аспекта заштите, се односе на природне ресурсе и њихов квалитет, значајан биљни и животињски диверзитет, природну средину са очуваним пределима и природним споменицима, водне ресурсе и потенцијале ове врсте који могу да се користе и за потребе рекреације.

Правни аспекти који утичу на туристички развој Доњег Подунавља могу се оценити као позитивни. Постоји правни оквир који је регулисан на основу усвојених планских документи, Стратегија развоја туризма, Закона у области локалне самоуправе. Ограничења су углавном везана непоштовање законских прописа, централизовану власт, пореску обавезу и др.

4.5.3. INPUT и OUTPUT анализа развоја туризма Доњег Подунавља у Србији

Метод Input-output анализе може се искористити како би се утврдиле перспективе и ограничења развоја туризма Доњег Подунавља.

Кључни правци за развој туризма Доњег Подунавља заснивају се на природним, културно-историјским и привредним вредностима, који се могу туристички афирмисати. Како би се дошло до очекиваних резултата преображаја постојећег стања Доњег Подунавља потребно је унапредити људске и природне потенцијале, посматрајући их искључиво као одрживи ресурс развоја туризма. Уколико се задрже стари ставови у погледу одрживости, то ће се одразити на целокупни развој туризма и пратећих садржаја. Позитивно и дугорочно привредно окружења захтева економску трансформацију и процес реструктурирања привредних центара Доњег Подунавља (Кладово и Мајданпек). Неповољна политичко-економска ситуација утицала је на промену правца привредног развоја овог дела Подунавља у Србији. Анализа има за циљ да покаже да развојна опција Доњег Подунавља у Србији може бити туризам.

4. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

Табела 25. Формирање туристичког развоја у туристички производ који се заснива на принципима одрживог развоја

INPUT	OUTPUT
Формирање туристичког развоја у туристички производ који се заснива на принципима одрживог развоја	
<ul style="list-style-type: none"> - људски ресурси - природне вредности - антропогене вредности - привредне могућности - будућа улагања 	<ul style="list-style-type: none"> - имплементирање стратегије развоја туризма; - побољшање инфраструктурних система и туристичких садржаја; - повећање запослених у сектору туризма; - радити на повећању свести о значају заштите животне средине; - брендирање и промоција Доњег Подунавља; - унапређивање посебних облика туризма; - подстицаји развоја економије
<i>input</i> 	<i>output</i>

Извор: прилагођено према: Остојић, Н., Љешевић, М. (2006) **Стратегија одрживог развоја општине Горњи Милановац**, Београд, Европски центар за мир и развој

У току процеса валоризације који се заснива на принципима одрживости, формира се модел одрживог управљања и ефикасног коришћења природних туристичких вредности, доприносећи стварању услова за потребе одрживог развоја туризма. Бројност и разноврсност заштићених природних добара, природних споменика, релних токова, акумулације, лова и риболова представљају природне ресурсе Доњег Подунавља, на основу којих је Доње Подунавље високо рангирана туристичка дестинација у односу на окружење. Да би достигао успешан степен развијености и био најважнији елемент туристичке понуде, неопходна је валоризација природних вредности и одрживо управљање и коришћење. Први корак састоји се у преображају незадовољавајућег input-а у output који се заснива на одрживости и одговорном туристичком развоју. Потенцијали и туристички ресурси животне средине захтевају константно праћење и мониторинг од стране надлежних, како би се утицај на туристички развој отпадних вода и дивљих депонија свео на минимум. Остваривање одрживог развоја туризма Доњег Подунавља захтева исправан и заштитнички став и понашање према природним вредностима као необновљивом потенцијалу. Пуно спровођење и имплементација законских оквира и политика у области заштите и унапређења животне средине може допринети већем степену одрживости и очувања необновљивих потенцијала.

Табела 26. Формирање адекватног начина коришћења и унапређења природних вредности који се заснивају на принципима одрживог развоја

INPUT	OUTPUT
Формирање адекватног начина коришћења и унапређења природних вредности који се заснивају на принципима одрживог развоја	
<ul style="list-style-type: none"> - систем одрживости у погледу коришћења заштићених природних добара (НП Ђердап и др. споменици природе); - константно праћење стања животне средине; - решавање система и локација отпадних вода и дивљих депонија; 	<ul style="list-style-type: none"> - спровођење и имплементирање законских оквира и политика заштите и унапређења животне средине; - радити на едукацији и подизању свести локалне заједнице; - коришћење природних ресурса на принципима одрживости;

4. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

- коришћење потенцијала свих видова туризма и њихово прилагођавање условима одрживог развоја;	- подизање нивоа стандарда квалитета живота; - бољи услови живота и рада;
<i>input</i> 	<i>output</i>

Извор: прилагођено према: Остојић, Н., Љешевић, М. (2006) **Стратегија одрживог развоја општине Горњи Милановац**, Београд, Европски центар за мир и развој

Одрживи принцип коришћења антропогених ресурса има исти значај као одрживи принцип коришћења природних, јер су и они изложени значајним друштвеним и економским притисцима и променама. Адекватно искоришћавање природних и друштвених потенцијала захтева низ акција које ће допринети унапређењу и подизању свести локалног становништва о предностима заштите складу са принципима одрживости развоја туризма.

Највеће ограничење предстваља начин размишљања и понашања у погледу очувања и вредновања антропогених вредности, јер су лоши ставови заступљени деценијама уназад. Унапређење промоције и заштите наслеђа културно-историјских вредности и културних локалитета, афирмација догађаја којим се чува традиција, аутентичност и обичаји Доњег Подунавља као туристичке дестинације, директно ће се одразити на регионални и локлани индентитет. Унапређење свести о значају културних вредности кроз едукацију локалне заједнице промениће однос према страним туристима, а интеракцијом са посетиоцима допринеће усвајању сазнања о различитим културама. Квалитет туристичке понуде зависи од степена развијености туристичке инфраструктуре која се одражава и на степен квалитета живота локланог становништва.

Табела 27. Формирање адекватног начина коришћења и унапређења антропогених вредности који се заснивају на принципима одрживог развоја

INPUT	OUTPUT
Формирање адекватног начина коришћења и унапређења антропогених вредности који се заснивају на принципима одрживог развоја	
- заштита културно-историјских споменика; - неговање обичаја и традиционалних специфичности простора Доњег Подунавља; - афирмација манифестација (културних, спортских, историјских); - подизање нивоа културе локалног становништва; - едукација о толеранцији према странцима; - унапређивање инфраструктуре;	- јачање осећаја националне и локалне припадности; - одговорно управљање институцијама укупним развојем; - професионално и одговорно понашање; - промоција и брендирање туристичких садржаја и потенцијала; - побољшање укупног квалитета живота;
<i>input</i> 	<i>output</i>

Извор: прилагођено према: Остојић, Н., Љешевић, М. (2006) **Стратегија одрживог развоја општине Горњи Милановац**, Београд, Европски центар за мир и развој

4. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

Главни покретач развоја привреде чине људски ресурси и потенцијали који су истовремено и најбитнија карика планирања туризма заснованог на принципима одрживости. Ниво знања и едукација постаје најважнији фактор и дугорочна бенефит, а на основу оспособљавања и бољег коришћења кадрова зависи степен развијености економије и туризма који се заснива на принципима одрживог развоја. Образовна структура становника општина Доњег Подунавља није у стању да задовољи потребе и захтеве туристичког развоја данашњице.

У општинама Доњег Подунавља заступљен је велики проценат незапослености, па је због тога и развој туризма успорен. Људски ресурси на овом простору, нису адекватно ангажовани и максимално искоришћени. У погледу туристичке делатности, не постоји континуирано улагање у едукацију и квалитет образовања што предствала конкурентну предност у развоју и унапређењу туризма. Запослени у туризму морају да буду стратешки капитал, јер је он основ развоја туризма и сектора пружања услуга. То би се односило на подизање нивоа стручности и професионалности запослених у свим секторима услужних делатности.

Табела 28. Формирање адекватног начина коришћења и унапређења људског потенцијала који се заснивају на принципима одрживог развоја

INPUT	OUTPUT
Формирање адекватног начина коришћења и унапређења људског потенцијала који се заснивају на принципима одрживог развоја	
<ul style="list-style-type: none"> - већи степен образовања и усавршавања; - тржишне потребе за специфичним профилима образовања; - едукација о значају заштите и принципима одрживог развоја; - волонтерски рад локалног становништва; - формирање одговорног управљачког кадра; - формирање социјалних карата за општине Доњег Подунавља; 	<ul style="list-style-type: none"> - јавна предузећа као вид локалних и регионалних сервиса који би помогли решавању потреба локалне заједнице; - организације које се баве одрживим развојем; - људски ресурси адекватно ангажовани и ефикасни; - активирање система одрживог управљања; - тежња ка равномернијем економском и социјалном развоју простора Доњег Подунавља; - стварање услова бољег пословног окружења са порастом нових радних места;
<i>input</i> 	<i>output</i>

Извор: прилагођено према: Остојић, Н., Љешевић, М. (2006) **Стратегија одрживог развоја општине Горњи Милановац**, Београд, Европски центар за мир и развој

4.5.4. SOSTAC анализа Доњег Подунавља у Србији

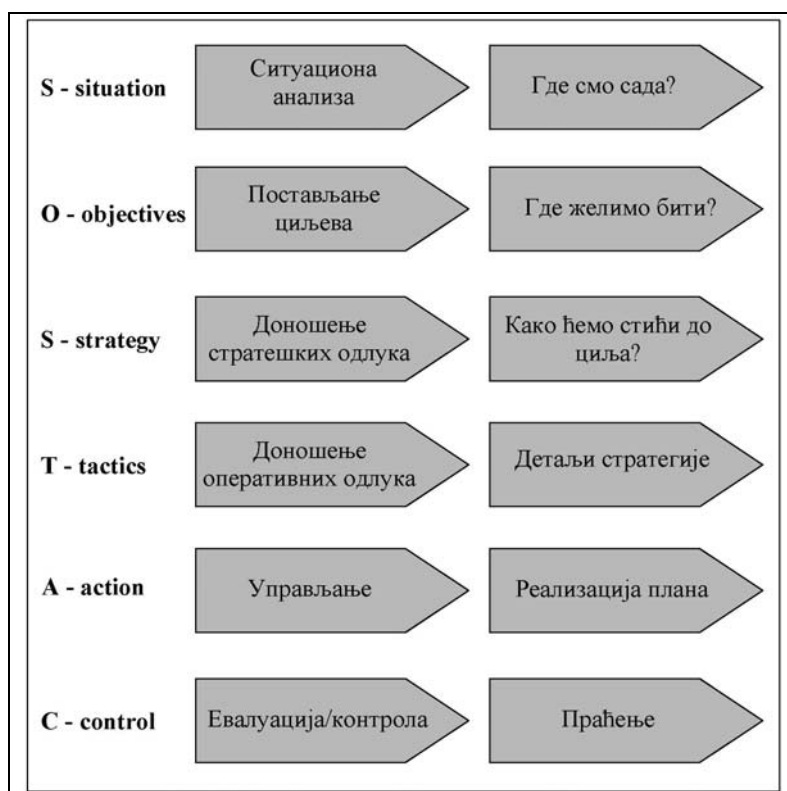
Као и PESTEL, и SOSTAC анализа се користи за анализу и праћење фактора из неког окружења, и показатељ је развоја. SOSTAC је јединствена метода, бави свим елементима који су неизоставни део сваког плана развоја туризма. Основни елементи ове методе су:

Situation ситуациона анализа	Tactics доношење оперативних одлука
Objectives постављање циљева	Action управљање

4. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

Strategy доношење стратешких одлука	Control евалуација/контрола
--	--------------------------------

Скица 2. SOSTAC анализа

Ситуациона анализа (situation) сагледава развој туризма Доњег Подунавља кроз две анализе, интерну (SWOT) и екстерну (PESTEL). На овај начин добија се комплетна слика тренутног стања снага, слабости, могућности и претњи, од којих зависи метод планирања развоја туризма у будућем периоду. Анализом туристичког развоја Доњег Подунавља одредиће се и утврдити специфичности постојећих туристичких понуда и садржаја. Такође, утврдиће се и њихове предности и ограничења у односу на конкурентне дестинације у окружењу. У зависности од степена укупног развоја дефинисаће се и смернице даљег одрживог развоја и унапређења.

Постављање циљева (objectives) допринеће усмеравању развоја туризма у правцу ком желимо да оно буде остварено и реализовано. Најзначајнији циљеви развоја туризма Доњег Подунавља су:

- улагање и подстицање економског развоја општина Доњег Подунавља и промоција туризма као једног од носилаца економског развоја и активнија политика привлачења инвеститора и предузетника;
- успостављање политике већег запошљавања у туризму и осталим туристичким делатностима и привредним гранама;
- активна заштита и унапређење природног и културно-историјског наслеђа и вредности;
- туризму дати шансу као покретачу развоја, реорганизација у реструктурирању привреде, помоћ у развоју малих и средњих предузећа;
- едукација о значају заштите природне и животне средине, аутентичности постора, богатој традицији и обичајима разнолике локалне заједнице и
- подстицај у развоју сеоских домаћинстава и останак младих на селу, улагање у производњу органске хране, отварање смештајних капацитета у селима и промоција сеоског и еко туризма.

Доношење стратешких одлука (strategy) заснива на детаљном сагледавању простора, његовим особинама и концепту развоја који у себи носи одређена стратешка правила, смернице и кораке у даљем одлучивању. Развој туризма Доњег Подунавља биће спроведен на основу следећих активности:

- приоретна изградња примарне инфраструктуре (путеви, железница, телекомуникације и сл.), која је основ развоја туризма, затим пратеће супраструктуре, као што су угоститељски и смештајни капацитети који одговарају потражњи савремених гостију и туриста;
- школовање и оспособљавање кадрова за рад у туризму и пратећим делатностима;
- уређење, заштита и унапређење постојећих туристичких локалитета и формирање нових садржаја у погледу употпуњености и задовољавања туристичке понуде и потражње и
- смањење регионалних диспаритета и развој привреде на локалном нивоу.

Доношење оперативних одлука (tactics) у погледу развоју туризма у великој мери зависи од потенцијала и њихове развијености. Како простор Доњег Подунавља поседује бројне и разноврсне потенцијале, развој туризма се базира на перспективним облицима туризма који ће уједно бити и носиоци развоја туристичке дестинације Доње Подунавље:

- градски туризам;
- сеоски туризам;
- еко-туризам;
- наутички туризам;
- културни и манифестациони;
- вински туризам;
- ловни и риболовни.

Развојем и унапређењем поменутих врста туризма Доње Подунавље може бити једна од приоритетних и атрактивнијих туристичких дестинација националног и међународног значаја.

Непосредно управљање и реализација (action) зависи од правца развоја туризма који се може остварити кроз следеће факторе inputa:

- туризам као привредна делатност у великој мери може имати узрочни последични утицај на друге делатности, те је привредни развој завистан од резултата усмеравања развоја туризма. Развојем туризма поспешује се трговина, пољопривреда и грађевинарство, а бележе се и повратни ефекти, јер је комерцијални туризам оставрив у условима повољног инвестирања;
- за развој туристичке делатности, веома важну улогу имају инвестиције, јер поред прецизно дефинисаног плана туристичког развоја дестинације, мора да постоје страни инвеститори и развојни фондови који би утицали на квалитатет и конкурентност у сегменту туризма и економије (Остојић, Љешевић, 2006);
- образовна структура и стручне квалификације људских ресурса су један од приоритета ставрања и развоја једне туристичке дестинације. Највеће ограничење представља дефицит образовних кадрова из области туризма. Подстицање и школовање интердисциплинарних занимања који се на било који начин баве туризмом, је приоритет у наредном периоду.

Евалуација/контрола (control) добијених резултата користиће се код дефинисања и решавања проблема који су настали процесима анализе и потенцијала туристичког развоја. Када се стратегијом туристичког развоја на нивоу округа јасно дефинишу правци развоја и њихови очекивани резултати тек тада ће се остварити резултати постигнутих циљева (Ibid., 2006).

4.6. Намена, коришћење, организација, резервисање и заштита простора Доњег Подунавља

Концепт заштите, намене, коришћења и унапређења простора Доњег Подунавља заснива се на стриктном поштовању законске регулативе, циљева и мера у свим областима које су дефинисане планским документима. Концепт развоја искључиво се заснива на:

4. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

- планирању развоја у складу са принципима одрживости, и рационалном коришћењу свих природних ресурса обухватајући воду, земљиште, минералне сировине у погледу очувања и унапређења еколошких потенцијала простора, афирмисања коришћења обновљивих извора енергије;
- очувању природних вредности шумског фонда и земљишта, квалитета пијаће воде и ваздуха, очувању квалитета и заштити пољопривредног земљишта у погледу производње здраве хране, заштитом биодиверзитета и екосистема, заштитом и унапређењем других природних и културних вредности;
- техничко-савременим принципима развоја и унапређења комуналне и индустријске инфраструктуре, водећи посебно рачуна о опасном отпаду и смањењу његове количине, ефикасној рециклажи, систему трајног збрињавања комуналног, индустријског и медицинског отпада, у складу са законима, уредбама и прописима који уређују ову област;
- санацијом последица индустријских удеса у деградираним подручјима као и на спровођењу низа превентивних мера за сузбијање и смањење еколошких ризика;
- спровођењу поступка стратешке процене утицаја у фази израде планских докумената, као и студије о процени утицаја на нивоу пројеката, обезбедити интегрисање основних принципа и начела заштите животне средине у све процесе планирања, пројектовања и реализације и
- свеобухватном очувању природних потенцијала кроз израду планске документације у сарадњи са надлежним институцијама, у склопу планирања градских система зелених површина, планирања система еколошких мрежа, издвајању посебних и вредних типова предела и др.

Плански концепт и принцип заштите, унапређења и развоја природних и културних вредности, заснован је на интегралним принципима заштите, обухватајући однос између очувања, унапређења и управљања природним и културним наслеђем као ресурсом, и ефикасног механизма који ће обезбедити услове трајне заштите наслеђа и интегрисаност у развојне токове данашњице, и могућност његовог опстанка и рехабилитације.

Основни задатак Закона о заштити природе („Службени гласник РС“, бр. 14/16) и Закона о културним добрима („Службени гласник РС“, бр. 71/94, 52/11 - др. закон, 52/11 - др. закон и 99/11 - др. закон) заснива се на примарној заштити, односно чувању, одржавању и коришћењу природних и културних добара, методама конзервације и обнове, који се спроводе на основу правила урбанистичке заштите, у зависности од карактеристика природног и културног наслеђа. У овом случају неопходна је пажљива ревалоризација природних и културних добара кроз систем мера и заштите урбанистичких планова, поштујући услове и мере које прописују надлежне службе заштите.

Систематска заштита културног наслеђа Доњег Подунавља подразумева, пре свега, израду одговарајућих студија које би се бавиле процесом валоризације непокретних културних добара и добара са претходном заштитом, обухватајући: рекогносцирање терена, истраживање и прикупљање документационе основе; вредновање споменичког наслеђа; евидентицију и регистровање добара; детаљне информације о културним објектима и локалитетима; посебне услове о заштити објеката или комплекса, са дефинисаним зонама заштите и заштићене околине. Студије би интегрисале и спроведена истраживања и мере утврђене приликом израде појединачних просторних планова јединица локалне самоуправе на обухваћеном подручју. С обзиром на сложеност, вредност и заједнички интерес овог пројекта, оптимално је удружено деловање свих територијалних јединица, у сарадњи са надлежном службом заштите.

Планске мере за трајну и интегративну заштиту културних добара, поред израде поменутих студија, подразумевају и имплементацију мера и услова заштите у планску документацију нижих хијерархијских нивоа на целој обухваћеној територији, као и дефинисање обавезе у погледу поштовања и примене прописаних услова и мера заштите, које се односе на све актере активности у простору. Посебан плански третман захтевају културна добра највише категорије, као и значајни комплекси и целине културних добара,

нарочито они изван урбаних подручја, за које је најцелисходнији вид интегративне заштите израда одговарајуће урбанистичко-планске документације. За њих, као и за интегрисана културна добра унутар урбаних подручја, важи обавеза прибављања посебних услова надлежне службе заштите приликом израде планских докумената.

Основни стратешки и развојни принципи који се баве заштитом природе, биодиверзитетом, геонаслеђем и разноврсношћу предела су:

- смањивање осиромашења и деградације потенцијала биодиверзитета и геодиверзитета;
- ублажавање антропогених утицаја на биодиверзитет и геодиверзитет, било да се они односе на заштићене вредности или оне који су у поступку заштите, водећи рачуна о просторно функционалним и комплементарним вредностима које их окружују;
- интегрални и ефикасни систем заштите и одрживо коришћење биодиверзитета и геодиверзитета у целини.

На анализираном подручју као простор највеће осетљивости идентификован је природно добро од изузетног националног, али и међународног значаја Национални парк „Ђердап“. Уважавајући његов територијални обухват, важно је истаћи да концепција будућег развоја овог простора, мора бити синхронизована са концепцијама развоја и суседних региона.

Просторни планови који обухватају подручје Доњег Подунавља јасно су дефинисали посебну намену овог простора простора, зоне и режими заштите простора као и могуће конфликте и полазишта за њихово превазилажење. **Посебна намена** подручја Доњег Подунавља је кључна за утврђивање планских решења која су обухватила природне и културне делове које су под одређеном заштитом. Национални парк Ђердап сврстава се у део мреже EMERALD подручја као ИВА, ИРА и РВА подручје. Национални парк је део Прелиминарне листе Светске културне и природне баштине (UNESCO), као кандидат за проглашење резервата биосфере (MaB), и део је листе која обухвата карпатска подручја (Оквирна конвенција о заштити и одрживом развоју Карпата, BioREGIO Carpathians пројекат и друго).

Заштита подручја Националног парка Ђердап успостављена је кроз следеће зоне заштите (према Просторном плану подручја посебне намене Националног парка „Ђердап“):

- **зона I степена заштите** – обухвата осамнаест засебних просторних јединица Велики и Мали Штрбац, Голубац, Бојана, Татарски вис, Босман-Соколовац, Шомрда, Чока Њалта са Песачом, Лепенски вир, Бољетинка - Гребен, Цигански поток, Руђине, Огашу Казан, Чока Кулејаши, Голубинска глава, Градашница, Видиковац Ковилово, Клисуре Брњице и Тилва Томе. То је простор који обухвата највредније и најочуваније делове Националног парка (вегетацију Ђердапске клисуре, савремене и реликтне полидоминанте и осиромашене биљне заједнице које представљају најрепрезентативније објекте геонаслеђа). На појединим просторима који су у непосредном окружењу I зоне заштите, сконцентрисани су локалитети изузетних културних и геолошко-геоморфолошких вредности. Зона I степена заштите заснива се планским решењима која су усмерена на очување и спонтану обнову „дивљине“ у срхе научног истраживања, образовања и општекултуре. Изричито се забрањују привредне активности, а коришћење природних ресурса је ограничено.
- **зона II степена заштите** – обухвата петнаест засебних целина Голубачка клисура, Басен Брњице, Штрпско корито-Мироч, Соколовац - Власац, Чока Њалта са Песачом, Лепенски вир, Шомрда - Тилва Томе, Балту Алушонту - Папренички поток, Главица, Велика Пештера, Градашница – локалитет, Чезава - Каструм, Хајдучка Воденица - Трајанова табла, Диана – Караташ и Власац - локалитет. То је простор који обухвата залеђе или окружење зоне I степена заштите, са изворишним амфитеатрима и долинама притока Дунава, разноврсним хидрографским појавама у виду извора, врела, бара и сл., геолошким местима са стратиграфским, палеонтолошким и структурним карактеристикама, специфичним облицима и елементима рељефа са појавама стеновитих одсека, видиковаца, пећина, јама и других крашких облика, водопада и слаповитих корита водотока,

4. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

стеновитим и стрмим нагнутих одсека у клисурама Дунава. Простор обухвата и репрезентативни шумски фонд, геодиверзитет са богатим и разноврсним карактеристикама предела и традиционални начин живота заједнице и градитељства. Зона II степена заштите садржи мере које се баве очувањем и унапређењем шумског фонда, очувањем предела на којима обитавају значајне дивље врсте и њихове заједнице, очувањем и презентацијом репрезентативних примерака гео-наслеђа, очувањем и уређењем целина са амбијенталним вредностима (традиционална сеоска насеља и објекти народног градитељства и начина живота, чување и неговање просторних целина са културно-историјским наслеђем, археолошким налазиштима и сл).

- **зона III степена заштите** – чини остатак Националног парка Ђердап (делови који не припадају зонама I и II степена заштите). Зона III степена заштите сачињавају предеоне, биолошке и геодиверзитетске вредности. На овом делу Националног парка, предвиђена су селективна и ограничена коришћења простора а односи се на: природне ресурсе, унапређење заштићеног подручја, животну средину и културно-историјско наслеђе, рурални развој, унапређење развоја привреде, економије и квалитета живота локалне заједнице, изградњу стамбене и остале инфраструктуре, на објекте у функцији туризма и других сектора делатности који се заснивају на принципима одрживог развоја.

Табела 29. Биланс површина према зонама заштите Националног парка

зоне заштите	%	површина у km ²
I- степен	8,83	56,33
II- степен	21,03	134,15
III- степен	70,14	447,51
УКУПНО	100,00	637,99

Извор: Просотрни план подручја посебне намене Националног парка Ђердап

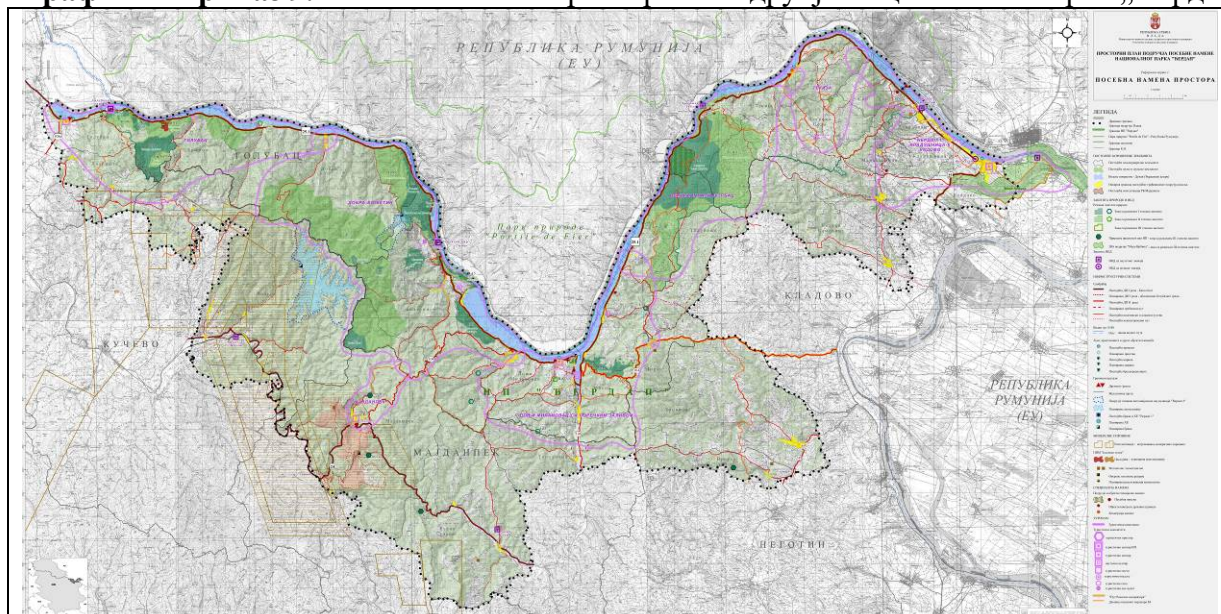
За успостављене зоне заштите Националног парка, дефинисани су режими заштите, коришћења и уређења природних вредности (према Просторном плану подручја посебне намене Националног парка „Ђердап“).

- **режим заштите I степена** утврђује уз сагласност надлежних институција које прописују мере најстрожије забране и ограничења о искључивању свих активности у простору и коришћењу природних ресурса, осим активности у сврхе: научног истраживања, делимичне едукације, ограничених и контролисаних услова презентације природних вредности посетиоцима, реализације заштите, санације и других потребних мера у случајевима када се могу јавити пожари, елементарне непогоде и удеси, појаве болести биљних и животињских врста и развоја и појаве штеточина. Обиласци и посете у образовне или рекреативне сврхе искључиво се одвијају у присуству лица овлашћених за ту делатност.
- **режим заштите II степена** утврђује активности које су ограничене и строго контролисане у погледу коришћења природних вредности и активности на изградњи и коришћењу простора у мери која неће угрозити ни једно природно станиште, екосистеме и друге кључне вредности подручја заштите. Режим заштите II степена садржи активности које се баве системом управљања ресурсима и њиховом рестаурацијом, ревитализацијом, презентацијом и укупним унапређењем подручја заштите националног парка. Одобрено је планско и контролисано спровођење инфраструктуре и уређивање простора неопходног за: презентацију природног и културног наслеђа, простора за рекреативне потребе, изградњу и реконструкцију саобраћајне и комуналне инфраструктуре, опремање и ревитализацију руралних средина и промоцију заштићених природних добара, реконструкцију електропривредне, водoprивредне и шумске инфраструктуре, као и градњу и реконструкцију објеката домаћинства на сеоском подручју, контролисано елиминисање чврстог отпада и формирање безбедног санитарног прикупљања и смањења

отпадних вода. Други вид изградње потпуно се забрањује. Омогућавају се активности планског уређења простора неопходног за јавно туристичко-рекреативно коришћење истог, за чување, одржавање и презентацију вредности подручја заштите. Употреба земљишта у пољопривредне сврхе мора поштовати прописане услове заштите у погледу предузимања антиерозионих мера. Остале пољопривредне активности треба да буду усмерене на: заштиту ливадских и пашњачких структура и валоризацију посебних природних вредности од којих зависи развој пашњачког сточарства, органску производњу хране, развој пчеларства и узгој ловне дивљачи. У газдовању шумским фондом режимом заштите II степена подразумевају се активности на: умереном повећању шумских површина, побољшању структура, подизању стања здравственог квалитета шумских састојина, и јачању свеукупних функција шумског фонда кроз развојне планове одговарајућих институција Националног парка. У погледу ловних и риболовних активности ограничава се само узгој и заштита ловних и рибљих врста. Овим степеном заштите дозвољава се употреба изворишта површинских и подземних вода искључиво за водоснабдевање, придржавајући се прописаног режима санитарне заштите. Не дозвољава се оснивање локација депонија комуналног отпада, проширење гробаља, одлагање остатака угинулих домаћих животиња, неконтролисани испуст опасних и штетних материја, експлоатација минералних сировина, као ни друге активности којима се може угрозити Национални парк.

- **режим заштите III степена** утврђује активности на успостављању селективног и контролисаног газдовања природним вредностима, изградњи и коришћењу простора и активности у њему, уз услове очувања вишег степена квалитета животне средине, биолошких, геолошких и предеоних разноврсности. Режим заштите пружа услове агроеколошког пољопривредног развоја, адекватне заштите и унапређења шумских састојина, развоја еколошки чистог лова, могућности привредног, рекреативног и спортског риболова, планског уређења и комуналног опремања насеља, планске изградње туристичких објеката и садржаја, пружа услове за изградњу осталих техничких инфраструктурних система. Дозвољава се изградња стамбених капацитета у постојећим оквирима и на проширеном делу грађевинског подручја, у складу са усвојеним планским документима вишег и нижег реда. Такође, дозвољени су услови реконструкције, доградње и изградње стамбених и економских објеката пољопривредних домаћинстава, који морају испуњавати услове планских докумената. Дозвољене су и реконструкције и доградње викенд кућа у туристичке комерцијалне сврхе на основу одговарајућих урбанистичких планова. Омогућује се развој индустријско-занатских делатности али само уз поштовање услова заштите природе и животне средине. У стамбеним, туристичким и економско-привредним насељима, који могу угрозити квалитет изданских и површинских вода, неопходно је санитарно обезбеђивање у виду прикупљања и пречишћавања или одвођења отпадних, у виду реализације канализационог система и одговарајућег постројења за пречишћавање отпадних вода. Количине чврстог отпада морају се одвозити и депоновати ван подручја Националног парка, сем оног који се може уклонити системом рециклаже. Развој и уређење саобраћајне инфраструктуре допринеће несметаном одвијању националног и међународног путничког и робног промета, са строго контролисаним и рестриктивним превозом опасних и штетних материја. Дозвољава се ограничена и контролисана експлоатација минералних сировина, уз обавезну примену законски прописаних мера које се баве заштитом животне средине и уређењем предела. У складу са одговарајућим одобрењима и утврђеним правилима могућа је и експлоатација каменог материјала.

Графички приказ 9. Посебна намена простора за подручје Националног парка „Ђердап“

Извор: Просторни план подручја посебне намене Националног парка „Ђердап“

Полазишта и принципи за релативизацију конфликтних интереса на подручју Доњег Подунавља, су и:

- **Конфликт 1** представља однос утицаја туризма на заштиту природних вредности
Полазиште конфликта заснива се на превазилажењу потенцијалних негативних међусобних утицаја туризма и заштите природних вредности;

Принципи релативизације конфликта заснива се на:

- усклађивању садржајних елемената који се односе на облике и ниво туристичке изградње и активности (сходно захтевима и стандардима у очувању природних потенцијала), уз могућности остваривања туристичких потреба у комерцијалне сврхе;
- усаглашавању просторне дистрибуције свих облика туристичког садржаја и зона са степеном заштите;
- усмеравању туристичке финансијске добити за улагања у програме и пројекте који се баве аштитом и презентацијом природног и културног наслеђа Националног парка;
- едукацији и информисању туриста и локалне заједнице о значају заштите и одрживом развоју Националног парка;
- маркетингу и брендирању потенцијала Националног парка и туристичким понудама у домаћим и европским оквирима.

- **Конфликт 2** - представља однос утицаја развоја локалних заједница на туризам

Полазиште конфликта заснива се на реализацији бенефита у корист локалног становништва од стране туристичког развоја и препознатљивости и успешности туристичких центара и насеља;

Принципи релативизације се баве:

- укључивањем локалне заједнице у развој туризма који се базира на принципима одрживости;
- доприносима туризма који утичу на развој привреде локланог становништва и развој комплементарних привредних активности који су кључни за опстанак и развој локалне средине;
- подизањем стандарда квалитета живота у насељима која су укључена у туристичку понуду и руралног туризма;
- **Конфликт 3** - представља однос утицаја између управљача заштитом и корисника природних вредности Националног парка;

4. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

Полазиште конфликта заснива се на превазилажењу разлика прилагођавањем управљачком механизму;

Принципи релативизације баве се:

- доследним спровођењем прописа планских докумената;
- новим организационо-институционалним решењима у погледу управљања и спровођења мера заштите и принципима одрживог развоја подручја;
- подршком локалне зајнице и акционих група у области туристичког развоја, пољопривредне делатности, и заштите и унапређења природног и културног наслеђа;
- системом подршке свим корисницима природних ресурса применом добре праксе омогућиће се адекватна новчана накнада.

5. СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ТУРИЗМА У ЗЕМЉАМА У ТРАНЗИЦИЈИ, ИСКУСТВА СРБИЈЕ И НЕКИХ СУСЕДНИХ ЗЕМАЉА

5.1. Транзиција и глобални развојни процеси

Промене на свим нивоима у међународном окружењу, које се различитим интензитетом континуирано одвијају последњих неколико деценија, утичу на опредељење и економски развој. Сваки вид промене квалитативно и квантитавно је имао утицај на развој појединих светских економских структура, што се веома одразило на процес одвијања транзиције Србије и осталих балканских држава у њеном окружењу. Европска и светска економија се променила, па је веома отежан процес сједињавања у међународно тржиште без јасне припадности и јасних праваца интеграције. Неукључивање Србије и држава у окружењу, у савремене токове развоја, довело је до неприлагођености и заостајању туристичког тржишта, а процеси ретрукурирања одвијају се веома споро. Процес реструктурирања допринео би да се сви потенцијали и ресурси унапреде и подигну на виши ниво, и тако постали конкурентнији у окружењу.

Процес глобализације присутан је дужи временски период на овим просторима. На земље Балкана, процес глобализације имао је више негативних него позитивних утицаја. Сматра се да је процес глобализације угрозио земље у развоју, посебно слабије развијене земље и земље у транзицији. То се поготово односи на земље Западног Балкана које су деведесетих година прошлог века, условљене ратним дешавињима, претрпеле значајну трансформацију и реорганизацију.

Глобални трендови развоја економије као и процеси вертикалних и хоризонталних интеграција на међународном тржишту су из године у годину све интензивнији. Међународни процес интеграције тежи ка укључивању мултинационалног садржаја у све сфере пословања и економије и достизања највишег нивоа глобализације. Тежи се ка дефинисању јасних и прецизних развојних стратегија не само за водеће европске и светске силе, већ и земље у развоју, које треба да иду у смеру још јаче експанзије и промоције на иностраном тржишту.

Прикључивања земаља у развоју, у Европску Унију, је све актуелније питање. Интеграција с једне стране, омогућије укључивање у различите фондове развоја и пружа одређене бенефите. Уз јасна правила и смернице упућују на моћност коришћења и помоћ на свим друштвеним нивоима. Подстицај Европске Уније, на целокупни развој има значајну улогу. Тако и питање туристичке политике и развоја је саставни део политике глобализације. Туристичка политика Европске Уније може имати важно место у борби против незапослености, смањењу регионалних диспаритета унутар Уније, и подстицај за интеграцију будућих нових чланица са простора Балкана. Притом важну улогу треба да има културни туризам у смислу јачања свести и значаја о културно-историјским везама и заједничком наслеђу народа на Балкану.

За Србију и земље у окружењу, карактеристичан је пад туристичког промета и опадање заинтересованости страних туриста за ове туристичке дестинације. Последица је деценијско стагнирање и заостајање, неповољна структура и садржај туристичке понуде, низак ниво квалитета свих услуга, неусаглашавање са европским и светским стандардима, непостојање савремених туристичких организација, низак ниво свести о еколошким принципима и сл. Како би се решили дугогодишњи и нагомилани проблеми, развој и унапређење туризма захтевају нужне промене на свим нивоима туристичког планирања и прилагођавање различитим тржиштима, усвајање међународних стандарда у погледу развоја и пословања, категоризације туристичког производа, организацији дестинације, образовних кадрова, квалитета инфраструктуре и услужних делатности и др. Потребно је дефинисати

могуће правце развоја, циљеве и мере у погледу отклањања и превазилажења негативних утицаја и укључивање туризма у интегрално тржиште Европе.

Процес глобализације може итекако утицати на развој туризма балканског дела Европе. Глобализација је процес који на овим просторима није нов, па можемо рећи да се њене последице нису толико значајне за оно што се већ догађа у овој регији. Дисперзија туриста узрокована глобализацијом, довешће до тога да се смањи притисак на зреле туристичке дестинације. Уз правилно управљање развојем туризма, с обзиром на природне ресурсе и климатске карактеристике, културу, традицију и сл. простор Балкана, може заузети водећу позицију на светском туристичком тржишту. Због тога неопходна је сарадња међу свим учесницима туристичког тржишта, од локалног, регионалног, националног, интра и интеррегионалног окружења.

Један од основних услова за даљи развој туризма на овим просторима је његова одрживост на чему раде бројне интернационалне и националне институције. Резултати њиховог рада састоје се, поред истраживања, и у пружању препорука и предлога за постизање одрживости и унапређења. Бројни су европски пројекти који се баве сагледавањем улоге природне и животне средине, као једног од главних носилаца одрживог развоја туризма, у погледу смањења утицаја глобалних процеса. Један од важнијих задатака јесте препознавање учесника имплементације и реализације који би могли нагласити изузетну важност средине за унапређење општих услова квалитета живота и развој туризма. Свако планирање, захтева одређене форме и нивое израде различитих планских докумената, стратегија, закона и сл. чиме се прецизно наглашава нужност планирања и систем организације и интерпретације туристичких потенцијала и вредности на неком простору. За сваки туристички простор битни су улазни фактори који је прецизно опредељују и дефинишу. Сваки фактор представља одређени садржај који мора задовољити одређене услове у погледу означавања и препознавања као неког простора као потенцијалне туристичке дестинације.

У контексту развоја туризма, и његово прилагођавање новим стандардима и тенденцијама условљене процесом глобализације, битна су обележја туризма Србије и суседских земаља. Политичке и економске промене, балканских земаља, значајно су измениле законодавство у области туризма, али ни у пракси нису наступиле значајније промене, пре свега због недостатка капитала, споре и лоше приватизације, несавременог менаџмента као и генерално слабе привредне и демографске слике становништва. Из тих разлога спровођење нужних стратегија подржана законодавством до сада није била успешна и није показала значајније резултате. Шансе туризма, овог европског региона, налази се на ниском и незавидном ниову, јер потенцијали нису још адекватно развијени и искоришћени, а за које постоји велика потражња на западним емитивним тржиштима. У том контексту неопходна је детаљна анализа, стратешко позиционирање и издвајање природних и културних вредности у потенцијалне туристичке дестинације и кластере.

Глобализација као светски феномен мења устаљено виђење свакодневног живота. Туризам је у том процесу не само претеча већ и један од основних покретача. Туристичка делатност се с једне стране суочава с проблемом транзиције, а с друге стране са захтевом за укључивањем у светске глобалне трендове. То отвара питање, да ли се и како прикључити процесима глобализације? Игнорисање процеса глобализације може довести до повећаних трошкова функционисања простора у неприлагођеном окружењу. Стога истицање негативних страна глобализације уместо коришћења позитивних не води дугорочно рационалним решењима. Због тога свака земља у развоју, треба да изврши одређене припреме за укључивање у глобализацију, али исто тако треба тежи завршавању процеса транзиције. Припреме није могуће спроводити на једном државном ниову, већ на целокупном ниову државе, што подразумева укључивање свих актера једног друштва. Земље које се одлуче за укључење у глобализацијске процесе с циљем да валоризују своје предности на подручју туризма, предлаже се разрада стратегије и оперативна политика

прилагођавања туристичког сектора на три нивоа: на подручју транзицијских промена; на подручју нормативног прилагођавања и стандардизације те на подручју позиционирања државног туризма у глобалне процесе и токове.

Глобална економска криза на развој туризма у региону Балкана, имала је великог утицаја. То се пре свега одразило на туристичко тржиште кроз кретања у међународном туризму и смањењу прилива добити од туризма. Многе земље на овом простору прибегле су различитим мерама како би се туризам унапредио и брже развијао. Најћешће су то биле подстицаји/стимулативне мере и различити европски фондови. Тако су Србија из земље окружење увеле различите видове промоција, смањиле боравишне таксе, субвенционале развој туризма кроз државне субвенције, уведене су визне олакшице и сл. (Barjaktarović, Tanevski, 2013).

Дешавања из прошлог века, однос комунистичког и социјалистичког система према капиталистичкој привреди Европе, ратна збивања на просторима бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, допринела су да целокупно подручје Балкана, има споредни положај који ће га удаљити од савремене европске интеграције. Највећи проблем за ове земље, и данас, представља улазак у европске интеграције јер то подразумева унапређење институционалних оквира и механизма заснованих на тржишном повезивању привреда, а самим тим и повећање економске ефикасности. Након немилих дешавања, уложени су напори како би се успоставио сваки вид сарадње између ових земаља. Успостављен је велики број европских и регионалних пројеката, који су засновани на иницијативи и интеграционим процесима. Годинама се број пројеката и чланица Уније повећава, а поједине земље и даље нису испуниле услов за улазак у интеграцију, а као циљ преостаје, формирање регионалне интеграције као прелазни период до њиховог потпуног укључења. Овим би се створили услови за бољу презентацију, излазак на тржите и за повећање конкурентности националних привреде ових земаља.

У погледу мултилатералног повезивања, земље Западног Балкана, интегрисане су евроатланским процесима, чиме се уједначавају политике, институције и законодавства. За државе Западног Балкана, изузев Словеније и Албаније, успостављен је посебан вид стабилизације и придруживања Европској Унији. Билатерална институционална сарадња обухвата споразуме и уговоре из различитих области (економија, инфраструктура, наука, образовања, култура, спорт, туризам) а посебно су значајни споразуми о примени двоструког опорезивања, узајамној заштити инвестиција и слободној трговини (Bjelić, 2008:429-443).

5.2. Показатељи и ниво развоја туризма земаља ЕУ

Међународни туризам Европе, је простор богат туристичким дестинацијама и различитим видовима туризма. То је регион, који има иницијативну улогу и представља велики извор тражње али и понуде.

У наставку поглављу према EUROSTAT-у (Европски завод за статистику) (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_statistics/hr) биће приказани статистички подаци из области туризма. Његове главне одговорности су пружање статистичких информација институцијама Европске Уније и промовисање усклађивања статистичких метода у свим државама чланицама и кандидатима за приступање као и земљама ЕФТА (Европска асоцијација слободне трговине). У чланку EUROSTAT-а наведени су статистички подаци који се односе на туризам у Европској Унији (ЕУ). Туризам има важну улогу у ЕУ-у због свог економског потенцијала и потенцијала за запошљавање те због утицаја на друштво и околину. Статистички подаци у области туризма употребљавају се за праћење политике туризма ЕУ-а и за праћење његове регионалне политике и политике одрживог развоја .

Процењује се да је у 2018. години у ЕУ на располагању било више од 600 хиљада туристичких смештајних објеката којима се заједно готово 29 милион кревета. Отприлике

5. СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ТУРИЗМА У ЗЕМЉАМА У ТРАНЗИЦИЈИ,
ИСКУСТВА СРБИЈЕ И НЕКИХ СУСЕДНИХ ЗЕМАЉА

једна трећина (32,2%) свих кревета у заједници налази се у Француској и Италији (5,1 милион кревета), а прате их Велика Британија, Шпанија и Немачка.

Број ноћења у туристичким смештајним објектима расте последњих година. Кратко смањење броја ноћења бележи се 2008. и 2009. године услед финансијске и економске кризе. Број ноћења у ЕУ смањено се за 0,6% у 2008. и за 2,0% у 2009. години. Током 2010. године број ноћења је почео да расте и достигао највишу вредност од 2,9 милијарди, што је раст од 3,0% у односу на 2015. годину.

Подаци из 2018. године дају податке за Србију који износе нешто више од 3,6 хиљада смештајних објеката и око 110 хиљада смештајних капацитета. Из земаља у окружењу Бугарска је најбоље рангирана, затим Хрватска, Румунија и Словенија, док су Црна Гора и Северна Македонија на самом дну лествице.

Табела 30. Туристички смештајни капацитети/објекти у 2018. години

	број објеката	број кревета (у хиљадама)	број ноћења резидената и нерезидената (у милионима)
ЕУ(1)	600.157	28.294	2.791,2
Белгија	9.211	390	41,3
Бугарска	3.458	336	26,8
Чешка Република	9.426	741	55,5
Данска	1.167	426	33,3
Немачка	50.020	3.474	419,6
Естонија	1.535	61	6,6
Ирска (2)(3)	3.145	200	33,4
Грчка	38.180	1.340	123,1
Шпанија	51.418	3.600	466,9
Француска	29.652	5.112	442,8
Хрватска	108.212	1.116	89,6
Италија	216.141	5.113	428,8
Кипар	802	87	17,2
Летонија	1.145	54	5,4
Литванија	3.616	90	8,1
Луксембург (4)	425	64	2,9
Мађарска	4.587	419	32,8
Малта	211	45	10,1
Холандија	9.145	1.398	116,1
Аустрија	21.494	1.046	125,2
Пољска	11.076	799	88,9
Португалија	5.964	649	74,4
Румунија	7.720	349	28,5
Словенија (3)(4)	3.699	117	15,7
Словачка	3.087	191	15,2
Финска	1.372	260	22,2
Шведска	4.249	819	60,9
Велика Британија (2)(3)	84.580	3.944	354,4
Исланд (3)	1.120	47	9,0
Линхенштајн	96	2	0,2
Норвешка (3)	2.351	588	33,8
Швајцарска	39.057	665	55,3
Црна Гора (3)	382	43	4,2
Северна Македонија	494	48	2,2
Србија (3)	3.651	109	9,3
Турска (5)	:	:	112,5
Косово* (3)(4)	217	8	0,3

(1) Процена извршена на основу доступних података (2) Број смештајних објеката и лежаја: 2016.

(3) Број ноћења за резиденте и нерезиденте: 2018. (4) Број смештајних објеката и лежаја: 2017.

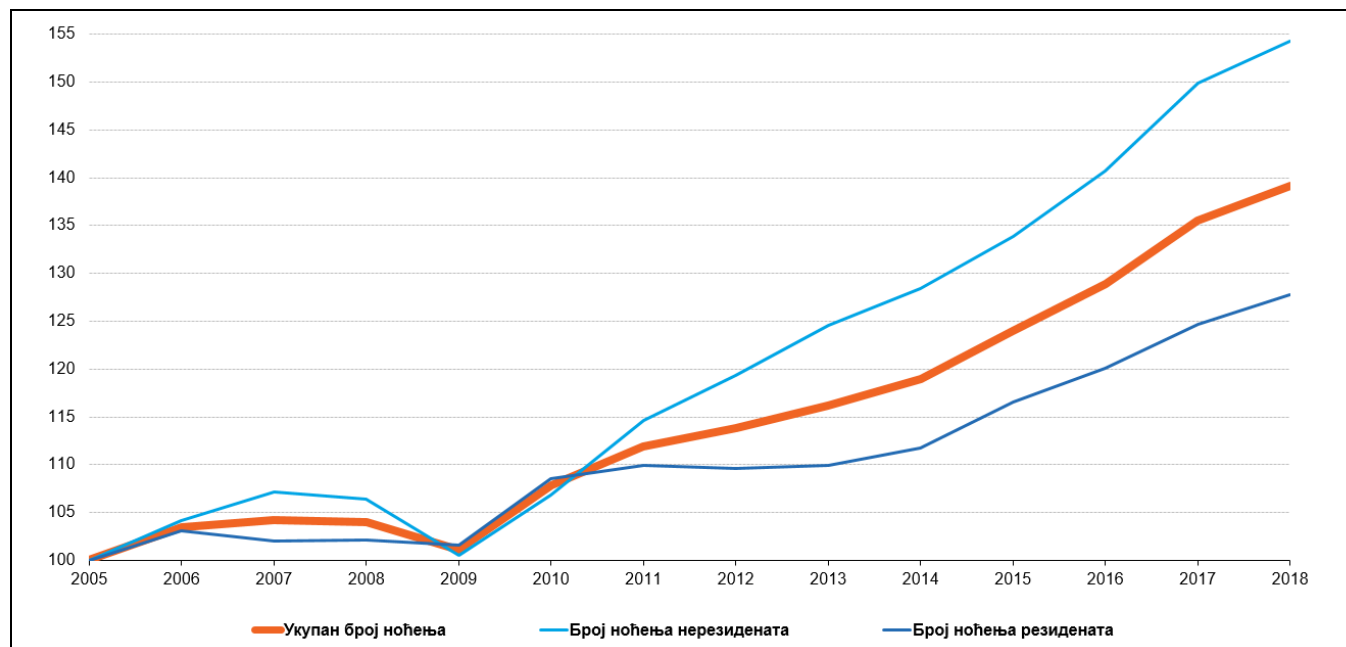
(5) Број ноћења за резиденте и нерезиденте: 2016.

* Ово именоване не доводи у питање позиције о статусу и у складу је са резолуцијом 1244/1999 и мишљењем Међународног суда правде о проглашењу независности Косова.

Извор: EUROSTAT (online data codes: tour_cap_nat and tour_occ_ninat)

5. СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ТУРИЗМА У ЗЕМЉАМА У ТРАНЗИЦИЈИ,
ИСКУСТВА СРБИЈЕ И НЕКИХ СУСЕДНИХ ЗЕМАЉА

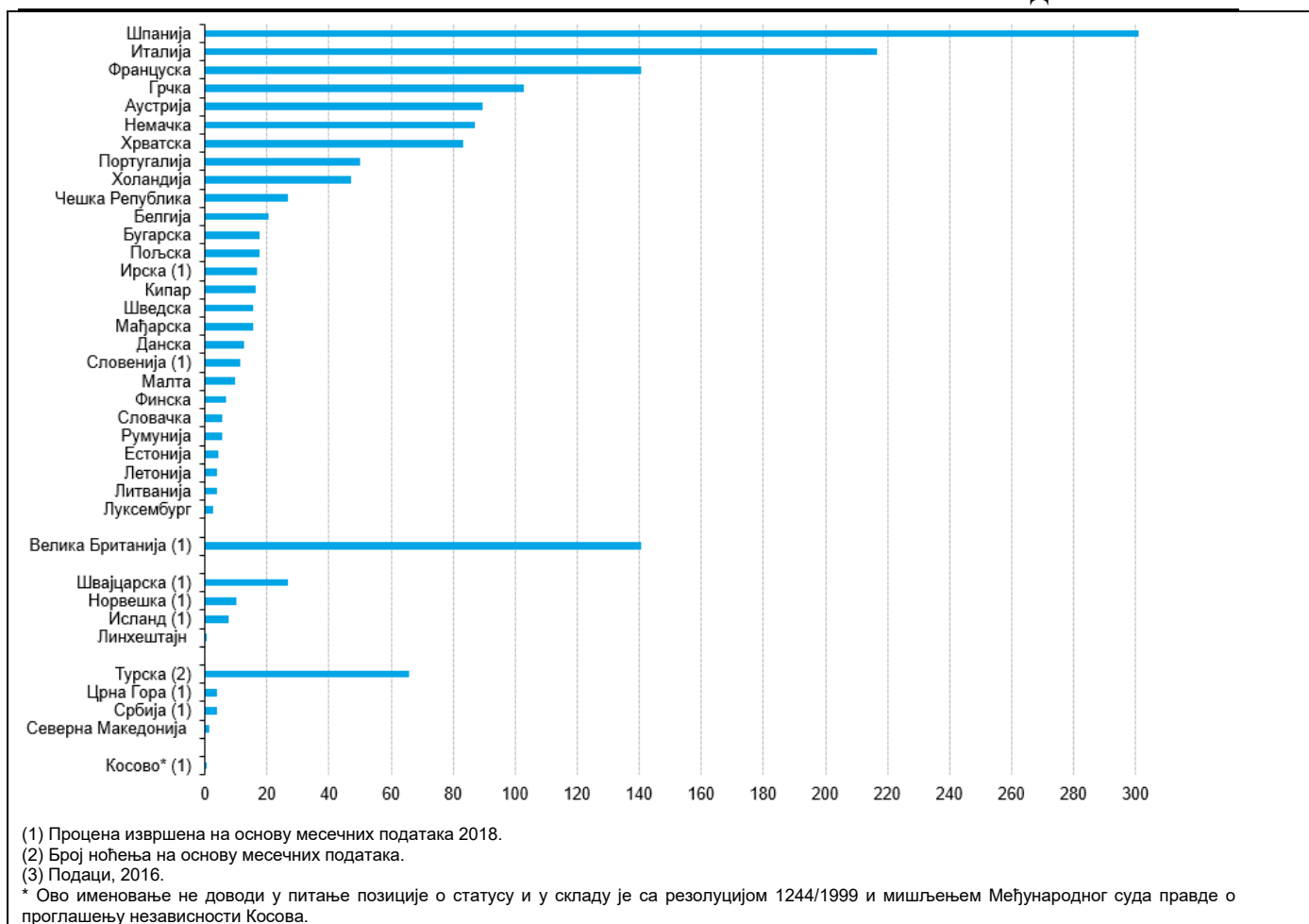
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Укупан број ноћења	103,5	104,2	104,0	101,1	107,8	112,0	113,8	116,2	118,9	124,0	128,9	135,5	139,2
Број ноћења нерезидената	104,1	107,1	106,4	100,5	106,9	114,6	119,3	124,6	128,5	133,8	140,7	149,9	154,2
Број ноћења резидената	103,0	102,0	102,2	101,6	108,5	109,9	109,7	109,9	111,8	116,5	120,1	124,7	127,8

Графикон 3. Ноћења у туристичким смештајним објектима, период 2006-2018. година
Извор: EUROSTAT (online data code: tour_occ_ninat)

Шпанија је у 2018. години била најчешћа туристичка земља у ЕУ са 301 милиона ноћења, што је 23% од укупног броја земаља ЕУ. Према овом Извештају, Србија и Црна су биле на зачељу са нешто више од 3,5 милиона остварених ноћења односно Северна Македонија са око 1,5 милиона. Најбоља рангирана била је Грчка (са 102 милиона оставрених ноћења), Хрватска (са нешто више од 80 милиона оставрених ноћења), Бугарска (са око 18 милиона оставрених ноћења), Мађарска (са око 15 милиона оставрених ноћења), Словенија (са око 11 милиона оставрених ноћења) и Румунија (са нешто више од 5 милиона оставрених ноћења).

5. СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ТУРИЗМА У ЗЕМЉАМА У ТРАНЗИЦИЈИ, ИСКУСТВА СРБИЈЕ И НЕКИХ СУСЕДНИХ ЗЕМАЉА

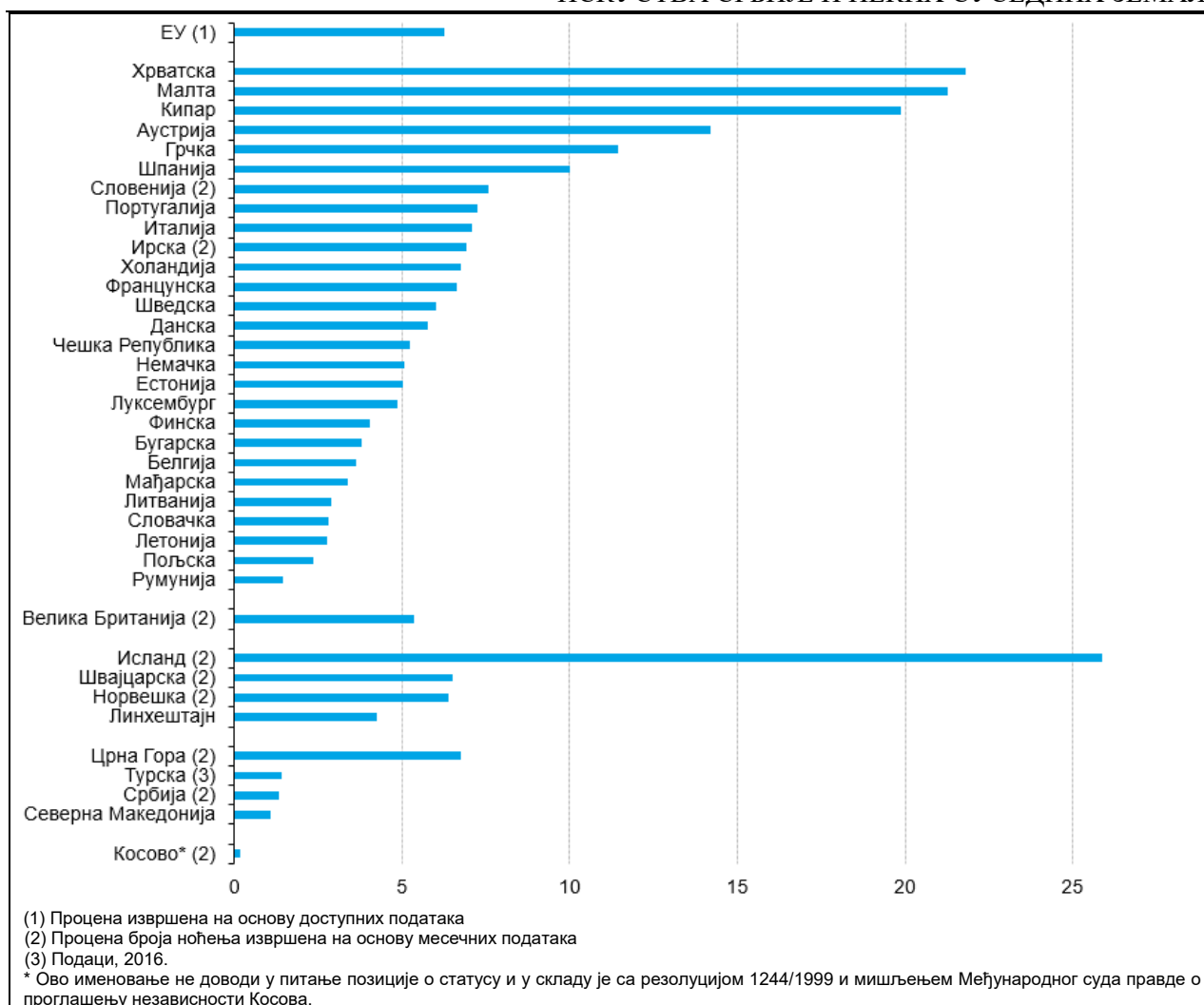
Графикон 4. Туристичке дестинације – укупан број ноћења у туристичким објектима у 2018. години

Извор: EUROSTAT (online data code: tour_occ_ninat)

Пет најпопуларнијих одредишта за нерезиденте широм ЕУ су Шпанија (301 милион ноћења), Италија (216 милиона ноћења), Француска (140 милиона ноћења), Грчка (102 милиона ноћења) и Велика Британија (140 милиона ноћења, процена на основу месечних података за 2016. годину) од половине (55,7%) од укупног броја ноћења које су провели нерезиденти у ЕУ. Најмање популарне дестинације биле су Луксембург и Летонија, али за тумачење тих вредности требало би узети у обзир величину тих држава чланица.

Број ноћења може се ставити у перспективу упоређивањем величине сваке земље са бројем становника, чиме се добија индикатор интензитета туризма. У том смислу, најпопуларније туристичке дестинације 2018. године у ЕУ, биле су медитеранске дестинације у Хрватској, на Малти и Кипру, као и алпске и градске дестинације у Аустрији, Грчкој, Шпанији, затим Исланд и Црна Гора су такође биле популарне дестинације. И према овој статистици Србија (са нешто више од 1% броја ноћења) има значајно мањи проценат у односу на земље у окружењу.

5. СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ТУРИЗМА У ЗЕМЉАМА У ТРАНЗИЦИЈИ, ИСКУСТВА СРБИЈЕ И НЕКИХ СУСЕДНИХ ЗЕМАЉА

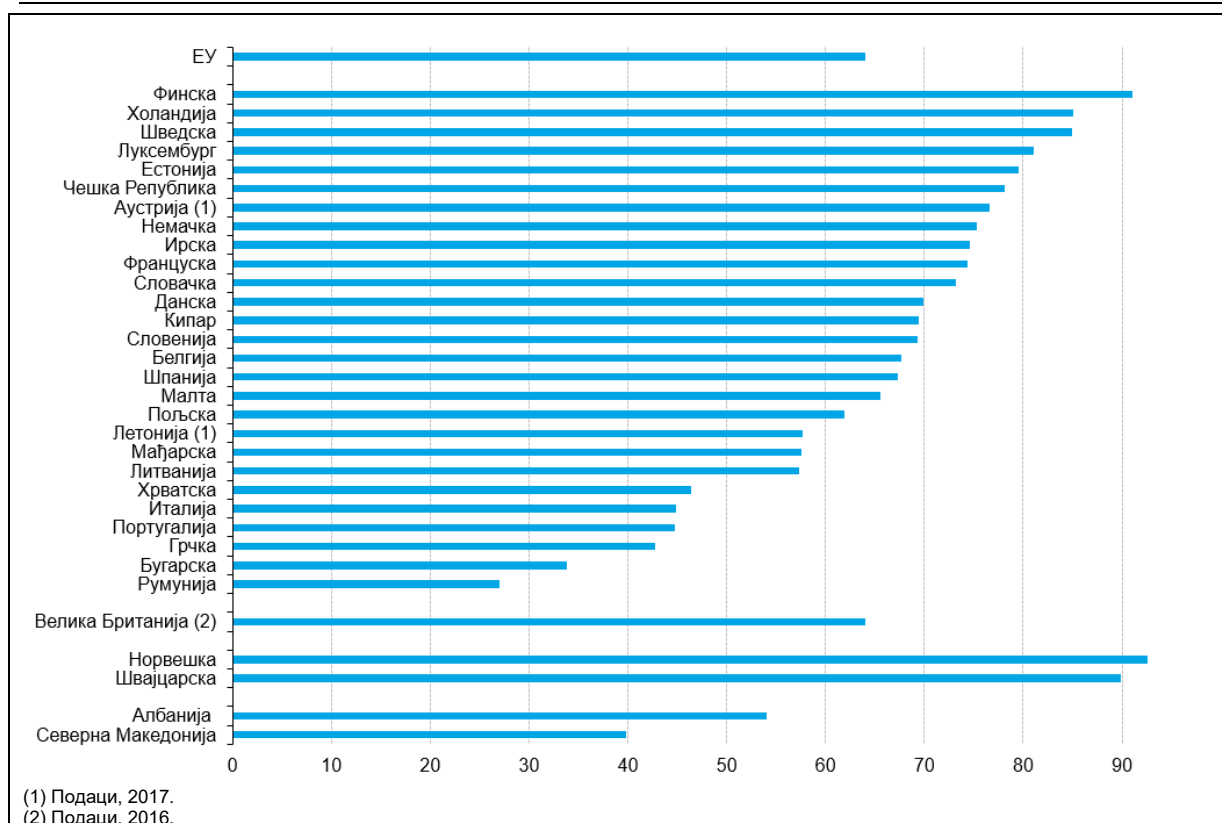

Графикон 5. Интензитет туризма, у 2018. години (ноћења резидената и нерезидената у туристичким смештајним објектима по становнику)
 Извор: EUROSTAT (online data code: tour_occ_ninat)

Процењује се да је око 64,1% становништва ЕУ од 15 или више година учествовало 2018. године у туризму у приватне сврхе, другим речима, путовали су најмање једном годишње у сопственом аранжману. Међу земљама чланицама ЕУ постојале су велике разлике јер је стопа учешћа била у распону од 27% у Румунији до 92,5% и 91% у Норвешкој и Финској. За ову процену статистички подаци Србије за 2018., нису узети у обзир због недоступности података.

5. СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ТУРИЗМА У ЗЕМЉАМА У ТРАНЗИЦИЈИ, ИСКУСТВА СРБИЈЕ И НЕКИХ СУСЕДНИХ ЗЕМАЉА

Графикон 6. Удео становника који учествују у туризму, у 2018. години (% становништва старости 15 година и више)

Извор: EUROSTAT (online data code: tour_dem_tttot)

Резиденти (старији од 15 година) из земаља ЕУ, 2018. године процењује се да су оставрили 1,1 милијарде путничких путовања за приватне или пословне сврхе. Највише (54,8%) састојало се од кратких путовања од једне до три ноћи, од чега су три четвртине (70,5%) свих путовања била путовања у домаће дестинације, а остатак путовања у иностранство.

Показало се да људи који бораве у ЕУ воле да путују у летњим месецима - скоро четвртина њихових путовања била је у јулу или августу.

Значај међународног туризма може се мерити посматрањем прихода од међународног туризма и БДП-а. То су подаци из статистике платног биланса која укључују пословна и приватна путовања. Удео прихода од путовања у БДП-у међу државама чланицама ЕУ-а био је 2018. највећи у Хрватској (18,4 %), Кипру (13,9 %) и Малти (12,7 %), чиме се потврђује важност туризма у тим. Апсолутно највећи приход од међународних путовања током 2018. бележи се Шпанији (69,0 милијарди еура), Француској (55,5 милијарди еура), затим Италији (41,7 милијарди еура) и Немачкој (36,4 милијарде еура).

Немачка је 2018. забележила највећу потрошњу на међународна путовања у укупном износу од 80,9 милијарди ЕУР, а након ње Француска (40,5 милијарди ЕУР), Италија (25,5 милијарди ЕУР) и Шпанија (22,7 милијарди ЕУР).

Шпанија је међу државама чланицама ЕУ-а остварила највећи нето приход од путовања у 2018. години са 46,3 милијарде ЕУР, а Немачка највећи дефицит са 44,5 милијарди ЕУР.

Извори и доступност података

Туризам у статистичком контексту односи се на активности посетилаца који путују на одређене изван свог уобичајеног окружења на мање од годину дана. Он може имати

различите сврхе, укључујући рад, слободно време или било које друге личне разлоге који не укључују запослење код резидента, у домаћинству или предузећу у на посећеном месту.

У јулу 2011. године, Европски парламент и Веће Европске уније усвојили су нову Уредбу 692/2011 о европској статистици туризма и искључење Директиве Већа 95/57 / ЕЗ; она је ступила на снагу за референтну 2012. годину, а њоме се од држава чланица ЕУ захтева да редовно достављају статистичке податке везане за туризам.

Статистика туризма у ЕУ састоји се од две главне компоненте: с једне стране, статистичких података о капацитету и попуњености у колективном туристичком смештају, а са друге стране, статистичких података везаних за туристичку потражњу. У већини земаља чланица ЕУ, први наведени подаци се прикупљају путем анкета које су прилагођене смештајним капацитетима, при чему се последњи подаци углавном састоје од анкета међу путницима на граничним прелазима или анкетама домаћинстава.

Статистички подаци о капацитету колективног туристичког смештаја укључују број смештајних капацитета, број соба и број кревета. Ове статистике су доступне према врсти објекта или по регионима и прикупљају се сваке године. Статистички подаци о расположивости објеката за колективни туристички смештај односе се на број долазака (у смештајним објектима) и број ноћења које су провели резиденти и нерезиденти подељени према врсти објекта или регије, а доступне су годишње или месечне статистичке серије. Поред тога, прикупљају се и статистички подаци о коришћењу соба и кревета (попуњености).

Статистика туристичке потражње се прикупља у односу на број туристичких путовања (и броја ноћења на тим путовањима) и деле се према:

- земљи одређишта, - сврси, - дужини боравка, - типу смештаја,
- месецу одласка, - врста превоза и - потрошњи.

Ови подаци се анализирају и према социо-демографским карактеристикама туриста:

- полу, - старосној групи, - степену образовања (необавезно),
- дохотку домаћинства (необавезан) и - запослености (необавезно).

До 2013. статистички подаци у области туризма били су ограничени на најмање једну ноћ, а од референтне 2014. године, једнодневне посете су такође обухваћене званичним европским статистикама.

Према Светској туристичкој организацији (UNWTO), под називом „Tourism highlights“, ЕУ је главна туристичка дестинација са пет држава чланица, које су биле међу 10 најпопуларнијих дестинација у 2015. години. Туризам може допринети запошљавању и економском расту и развоју руралних, маргиналних и мање развијених подручја. Стога су потребни поуздани и хармонизовани статистички подаци у овој области и у ширем контексту регионалне политике и политике одрживог развоја (<https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418145>).

Туризам може играти важну улогу у развоју европских регија. Инфраструктура изграђена за потребе туризма доприноси локалном развоју, а радна места која се отварају или задржавају могу спречити индустријски или рурални пад. Одрживи туризам укључује очување и јачање културног и природног наслеђа, од уметности до локалне гастрономије или очувања биодиверзитета.

Европска комисија 2006. године усвојила је документ под називом „Обновљена туристичка политика ЕУ: Јачање партнерства за добробит европског туризма“ (COM (2006) 134 final). Њоме су обухваћени многи изазови који ће утицати на туризам у наредним годинама, укључујући старење европске популације, раст спољне конкуренције, потражњу потрошача за специјализованим туризмом и потребу за развојем одрживе и еколошке туристичке праксе. У документу се наводи да ће конкурентнији туризам и одрживе дестинације допринети повећању задовољства туриста и осигуравању позиције Европе као водеће светске туристичке дестинације. Након тога, у октобру 2007. године, утврђен је један документ под називом „Одрживи и конкурентни туризам у Европи“ (COM (2007) 621 final), у

ком су предложене активности везане за одрживо управљање дестинацијама, начине на које компаније могу осигурати одрживост и подизање свести о питањима одрживости међу туристима.

Лисабонски уговор је потврдио важност туризма, наглашавајући специфичну компетенцију ЕУ у овој области и омогућавајући доношење одлука квалификованом већином. Члан Уговора предвиђа да ЕУ „допуњује активности држава чланица у сектору туризма, посебно промовисањем конкурентности индустрије Уније у том сектору“. У јуну 2010. године Европска комисија усвојила је документ „Европа, светска туристичка дестинација бр. - нови политички оквир за туризам у Европи“ (COM (2010) 352 final). Документ има за циљ подстицање координираног приступа иницијативама везаним за туризам и дефинисање новог оквира у погледу повећања конкурентности туризма и његових капацитета за одрживи раст. Предложена је серија европских или мултинационалних иницијатива за постизање ових циљева, укључујући консолидацију социоекономске базе знања у туризму (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_statistics/hr#Dodatni_podaci_Eurostata, преузето априла 2019).

5.3. Регионална сарадња и могућности развоја туризма балканских земаља

Број туриста расте што показују и пројекције Светске туристичке организације (WTO). Србија и земље у окружењу треба да искористе своју шансу, и пружи могућности за акредитовање свих расположивих потенцијала и укључивање у светске туристичке токове. Југоисточна Европа и земље Балкана показују повољне развојне тенденције туризма, што представља охрабрење у даљем унапређењу туристичке привреде.

Перспективе развоја туризма овог дела Европе, треба посматрати као систем привредног развоја целог региона. У том погледу, развој и унапређење туризма треба да буде усклађено са карактеристичним етапама развоја. Сагледавајући туризам као истакнуту привредну делатност и нарочито карактеристике туристичких потреба, туризам се није развијао оном брзином и у оквиру оних етапа које су биле карактеристичне за целокупну привреду сваке земље појединачно. У зависности од начина вођења политике развоја, зависиће циљеви и решења који могу имати директан или индиректан утицај туризма на привреду у целини.

5.3.1. Секторски показатељи развоја туризма Србије и земаља у окружењу Србија

У Републици Србије 2019. године укупан број долазака туриста износио је 3.689.983, што је пораст од око 8% у односу на исти период период у односу на 2018.годину. Број домаћих туриста износио је 1.843.432 (раст од 7,2%), односно имали су учешће од 49,9% у укупним доласцима. Укупни доласци страних туриста износио је 1.846.551 (раст од 8,0% у односу на 2018. годину), и чини удео од 50,1% у укупним доласцима туриста.

У укупном броју ноћења туриста 2019. године остварено је 10.073.299 (пораст од 7,9% у односу на 2018. годину). Домаћи туристи остварили 6.062.921 ноћење (раст од 6,8% у односу на 2018. годину), односно имали су учешће од 60,2% у укупном броју ноћења, док су страни туристи остварили 9,6% више ноћења (4.010.378) у односу на претходну годину. годину, односно њихов удео износи 39,8% у укупном броју ноћења.

Туристички смештај у Србији прати се, у складу са европском туристичком статистиком, у основним капацитетима - за хотеле, мотеле, туристичке апартмане, апартманска насеља, туристичка насеља, пансионе, гарни хотеле, апарт хотеле, преноћишта, гостионице и остало, а у комплементарним капацитетима - за бањски и климатски комплекси, планинарске домове и куће, одмаралишта (радничка, омладинска и дечија) хостеле, изнајмљене куће и станове, кампове и др.

5. СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ТУРИЗМА У ЗЕМЉАМА У ТРАНЗИЦИЈИ,
ИСКУСТВА СРБИЈЕ И НЕКИХ СУСЕДНИХ ЗЕМАЉА

У 2018. години, било је регистровано 116.199 лежаја, од тога 60.749 основних (укупно 52,28%, од чега 55,16% у хотелима) и 55.450 комплементарних (укупно 47,72%, од чега 39,85% у закупљеним собама). Исте године, лежаји су били распоређени по врстама туристичких места на следећи начин: у главним административним центрима било је укупно 23,17% лежаја (без података о структури); у бањским местима било је укупно 23,15% лежаја (од чега 25,82% основних, највише у хотелима и 74,18% комплементарних, доминантно у закупљеним собама); у планинским местима било је укупно 21,53% лежаја (од чега 62,15% основних, највише у хотелима, и 37,85% комплементарних, највише у дечијим, омладинским и радничким одмаралиштима); у осталим туристичким местима било је укупно 22,06% лежаја (од чега 63,61% основних, највише у хотелима, и 36,39% комплементарних, највише у закупљеним собама); у осталим местима било је укупно 10,10% лежаја (од чега 44,60% основних, највише у хотелима, и 55,40% комплементарних, највише у закупљеним собама).

Врсте туристичких места	Број и структура лежаја	2015.	2016*.	2017*.	2018*.
Укупно	број	106.102	111.279	107.769	116.199
	основни %	49,44	51,32	51,74	52,28
	комплементарни %	50,56	48,68	48,26	47,72
Главни административни центри	% од укупног броја	20,94	22,40	22,63	23,17
	број	22.214	24.923	24.388	26.918
	основни %	**	**	**	**
Бањска места	комплементарни %	**	**	**	**
	% од укупног броја	23,99	23,57	23,39	23,15
	број	25.459	26.343	25.207	26.897
Планинска места	основни %	25,94	29,67	27,38	25,82
	комплементарни %	74,06	70,33	72,62	74,18
	% од укупног броја	20,00	20,41	20,97	21,53
Остала туристичка места	број	21.222	22.709	22.604	25.013
	основни %	62,71	62,26	62,83	62,15
	комплементарни %	37,29	37,74	37,37	37,85
Остала места	% од укупног броја	25,22	23,59	22,70	22,06
	број	26.754	26.250	24.459	25.634
	основни %	55,65	63,07	64,07	63,61
Остала места	комплементарни %	44,35	36,93	35,93	36,39
	% од укупног броја	9,85	9,93	10,31	10,10
	број	10.453	11.054	11.111	11.737
Остала места	основни %	39,14	42,93	42,24	44,60
	комплементарни %	60,86	57,07	57,76	55,40

Извор: www.mtt.gov.rs и Статистички годишњак 2019, РЗС

У 2019. години остварено је 10,073.299 ноћења (са индексом 107,9% у односу на 2018. и 60,19% домаћих), од тога 2,881.034 (17,60% домаћих) у главним административним центрима, или 28,60% од укупних (у Београду 2,487.922 ноћења, или 24,69% од укупних и Н. Сад 393.112, или 3,90% од укупних), у бањским местима 2,781.627 (87,27% домаћих), или 27,61% од укупних, у планинским местима 2,302.273 (83,36% домаћих), или 22,86% од укупних, у осталим туристичким местима 1,705.309 (57,50% домаћих), или 16,93% од укупних и у осталим местима 403.056 (43,28% домаћих), или 4,00% од укупних. Исте године остварено је 3,689.983 доласка туриста (индекс 107,6% у односу на 2018. и 49,96% домаћих), од тога у главним административним центрима 1,409.656 (17,95% домаћих), или 38,20% од укупних (у Београду 1,205.183, или 32,66% од укупних и Н. Сад 204.473, или 5,54% од укупних), у осталим туристичким местима 799.111 (56,43% домаћих), или 21,46% од укупних, у бањским местима 670.044 (81,67% домаћих), која су са 18,60% од укупних

5. СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ТУРИЗМА У ЗЕМЉАМА У ТРАНЗИЦИЈИ,
ИСКУСТВА СРБИЈЕ И НЕКИХ СУСЕДНИХ ЗЕМАЉА

надмашила планинска насеља, у планинским местима 638.521 (78,71% домаћих), или 17,30% од укупних и у осталим местима 172.651 (51,89% домаћих), или 4,68% од осталих.

Табела 31. Доласци и ноћења туриста у Србији по туристичким местима

	2019. година		2018. година	
	доласци	ноћења	доласци	ноћења
Београд	1.205.183	2.487.922	1.111.745	2.289.464
Нови Сад	204.473	393.112	196.893	418.312
Бањска места	670.044	2.781.627	596.884	2.542.391
Планинска места	638.521	2.302.273	596.313	2.172.906
Остала туристичка места	799.111	1.705.309	769.201	1.539.478
Остала места	172.651	403.056	159.486	373.552
Укупно	3.689.983	10.073.299	3.430.522	9.336.103

Извор: www.mtt.gov.rs и Статистички годишњак 2019, РЗС

У 2019. години највише од укупно 4,010.378 ноћења остварили су страни туристи из Б и Х (294.423), Кине са Хонгконгом (268.572), Црне Горе (233.998), Турске (227.713), Руске федерације (220.226), Немачке (203.038), Хрватске (198.993), Румуније (190.288), Бугарске (169.769), Словеније (163.251), Северне Македоније (153.106), Грчке (137.882) и Италије (118.662). Од 1,846.551 страних долазака у 2019. највише је било из Кине са Хонгконгом (144.961), Б и Х (136.184), Турске (107.695), Немачке (104.144), Хрватске (103.807), Бугарске (100.344), Црне Горе (90.442), Словеније (89.930), Румуније (83.027), Грчке (74.974), Северне Македоније (72.760), Руске федерације (64.103), Пољске (55.844) и Италије (52.723).

У 2017. години, број пословних јединица у услугама смештаја и исхране износио је 27.970, или 5,93% од свих пословних јединица Србије (у чему са 78,58% учествују предузетници, са 20,57% друштва са ограниченом одговорношћу и са 0,85% остали). Исте године, у услугама смештаја и исхране било је ангажовано 9,07% од укупних предузетника Србије. У 2017. години, у услугама смештаја и исхране било је регистровано 3.285 пословних субјеката/привредних друштава (3,84% од укупних пословних субјеката у Србији), са учешћем у укупном пословном промету Србије од 0,79%.

Када је реч о броју запослених у сектору услуге смештаја и исхране подаци из 2016. и 2017. године, говоре да су вредности скоро не промењене. Ако упоредимо, оне износе око 70 хиљада запослених у овом сектору, што је око 3,6% од укупно 1.939,000 запослених у свим секторима у децембру 2016. године, и око 75 хиљада, односно 3,8% од укупно 1.995,000 запослених у свим секторима у децембру 2017. године.

Основни показатељи пословних субјеката за 2016. годину приказују да је од укупног броја 90,421, пословних субјеката, у сектору услуге смештаја и исхране било 3,440 субјекта, односно 3,8% од укупног броја. Запослених у овом сектору било је 26,308, односно 2,5% од укупно 1.064,642 запослених лица. Када се говори о промету он је износио нешто мање од 70 милиона динара, односно 0,8% од укупног промета који је износио 8.968,141 милиона динара.

Промет угоститељства до 2017. године показује постепени раст. У 2017. години 79.263 милиона динара, односно већи за 21,7%, док је промет изражен у сталним ценама од 2014. године увећан за 9%. С друге стране, у посматраном периоду од 2014. до 2017. године веће вредности бележе северни регион Србије од јужног региона Србије. У 2017. години износио је 47.266 милиона динара (око 59%), док јужни регион Србије бележи 31.996 милиона динара (око 41%) од укупног забележеног промета. У сектору угоститељства у 2017. години, према структури промета и врстама обављених услуга, највећи удео имају услуге хране и напитака са око 51 %, следе услуге алкохолних и безалкохолних пића са око 27 % и услуга остварених ноћења са 19,0%.

5. СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ТУРИЗМА У ЗЕМЉАМА У ТРАНЗИЦИЈИ,
ИСКУСТВА СРБИЈЕ И НЕКИХ СУСЕДНИХ ЗЕМАЉА

Девизни прилив у 2019. години износио је 1,436 милијарде евра (раст од 9% у односу на 2018.), а девизни одлив 1,615 милијарди (раст од 15,7% у односу на 2018.), уз дефицит од 219 милиона евра. Највећи прилив од страних земаља у 2019. години потиче из: Б и Х (236 милиона евра), В. Британије и Црна Гора (97), Немачке (90), Хрватске (89), Швајцарске (77), Словеније (76), САД (70) и Северне Македоније (53). Највећи девизни одлив у стране земље 2019. године био је у: Грчку (456 милиона евра), Турску (205), Немачку (99), Италију (88), Црну Гору (67), Хрватску (46), Словенију (43), Аустрију (35) и Бугарску (33) (НБС, https://www.nbs.rs/internet/cirilica/80/platni_bilans.html, преузето јуна 2020. год).

Хрватска

Хрватску је у 2019. години посетило око 21 милион туриста што је за 5% више него 2018.године. Оставрена су 108,6 милиона ноћења или 2,4% више, у односу на претходну годину, подаци су из eVisitor-а (информацијски систем који се бави пријавом и одјавом туриста) које је објавила Хрватска туристичка заједница (ХТЗ).

У укупним доласцима и ноћењима и у 2019. су више од 90% чинили страни туристи, којих је било 18,2 милиона односно 4,4% више него у 2018., а пораст од 1,7% остварили су и са готово 95 милиона ноћења.

У 2019. години бележи се и већи пораст домаћих туристичких долазака и ноћења у односу на претходне године. То потврђују подаци ХТЗ-а по којима је било 2,4 милиона регистрованих домаћих туриста или 9% више него у 2018., а за 7,6%, на готово 14 милиона порастао је и број ноћења.

Када се посматрају ноћења по врстама смештаја, 85% укупног броја остварено их је у комерцијалном смештају, 12% у некомерцијалном и 3% у наутици. Само у комерцијалном смештају, туристичких ноћења било је мало више од 39 милиона, у објектима у домаћинству, чиме је та врста смештаја већа за 3% у односу на 2018 годину. У хотелима је било готово 25 милиона ноћења или 1,7% више, док су кампови на трећем месту са 19 милиона ноћења или 0,4% мање него у 2018. години. Оствареено је 3,5 милиона ноћења у сектору наутичког туризма или 11,1% више у односу на претходни период. Некомерцијални смештај такође је у позитивном тренду. Нешто мало више од 13,1 милион ноћења оставрено је у 2019. години, што је пораст од око 5% у односу на исти период претходне године.

Табела 32. Доласци и ноћења туриста у Хрватској по врсти смештаја

Врста објекта	2019. година		2018. година		индекс	
	доласци	ноћења	доласци	ноћења	доласци	ноћења
Хотели	7.902.294	25.773.561	7.471.217	25.347.415	105,8	101,7
Кампови	2.881.516	18.811.565	2.861.696	18.889.311	100,7	99,6
Објекти на породичном пољопривредном газдинству	30.598	106.581	26.58	90.052	114,7	118,4
Објекти у домаћинству	6.847.455	39.324.116	6.452.348	38.172.675	106,1	103,0
Остали угоститељски објекти	1.956.348	7.835.116	1.891.196	7.669.692	103,5	102,2
Остало	14.106	78.885	13.431	86.633	105,0	91,1
Ресторани	5.915	10.642	6.422	11.384	92,1	93,5
Укупно комерцијални смештај	19.638.232	91.940.466	18.722.990	90.267.162	104,9	101,9
Некомерцијални смештај	515.31	13.145.931	518.525	12.591.616	99,4	104,4
Наутика	538.079	3.557.157	479.581	3.202.334	112,2	111,1
Укупно	20.691.621	108.643.554	19.721.096	106.061.112	104,9	102,4

Извор: ХТЗ (Хрватска туристичка заједница),

<https://hrturizam.hr/resume-2019-godine-ostvareno-21-milijuna-dolazaka-i-1086-milijuna-nocenja/>

Као и ранијих година, и у 2019. години Истра је дестинација са највише ноћења, скоро 29 милиона, а са 20,4 милиона следи Сплитско-далматинска жупанија, затим са 19,2 милиона ноћења Кварнер. Још је једино Задарска жупанија имала више од 10 милиона ноћења односно 15,1 милион, док су све остале жупаније испод 10 милиона, чему се највише

5. СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ТУРИЗМА У ЗЕМЉАМА У ТРАНЗИЦИЈИ,
ИСКУСТВА СРБИЈЕ И НЕКИХ СУСЕДНИХ ЗЕМАЉА

приближила Дубровачко-неретванска жупанија са 9,2 милиона ноћења, па и Шибенско-книнска са 7,3 милиона. Изнад и око милион ноћења имали су још само Град Загреб и Личко-сењска жупанија, а најмање ноћења са око 38 хиљада било је у Вировитичко-подравској и 39 хиљада у Копривничко-крижевачкој жупанији.

Табела 33. Доласци и ноћења туриста у Хрватској по областима

	доласци	ноћења
Истра	4.609.448	28.709.392
Сплитско-далматинска жупанија	3.956.157	20.469.493
Кварнер	3.130.326	19.265.256
Задарска жупанија	2.015.468	15.127.653
Дубровачко-неретванска жупанија	2.328.990	9.220.341
Шибенско-книнска жупанија	1.146.622	7.343.847
Личко-сењска жупанија	842.626	3.421.040
Град Загреб	1.458.198	2.654.155
Карловачка жупанија	366.208	638.107
Крапињско-загорска жупанија	176.828	373.392
Осјечко-барањска жупанија	111.134	234.018
Загребачка жупанија	139.788	229.910
Међимурска жупанија	82.909	200.901
Вараждинска жупанија	81.688	187.755
Сисачко-мославачка жупанија	41.770	146.653
Вуковарско-сријемска жупанија	82.136	140.483
Бјеловарско-билогорска жупанија	27.377	93.352
Бродско-посавска жупанија	37.810	64.399
Пожешко-славонска жупанија	20.718	46.245
Копривничко-крижевачка жупанија	20.079	38.968
Вировитичко-подравска жупанија	15.341	38.194

Извор: ХТЗ (Хрватска туристичка заједница),

<https://hrturizam.hr/resume-2019-godine-ostvareno-21-milijuna-dolazaka-i-1086-milijuna-nocenja/>

Ни по дестинацијама које су биле водеће по ноћењима у хрватском туризму 2019. године се не разликује превише од претходних година. Пример су Дубровник и Ровињ који су били на прва два места, са 4,3 односно 4 милиона ноћења. Ту је и Пореч са 3,5 милиона ноћења, затим следе Сплит, Медулин, Умаг, Загреб, Вир, Мали Лошињ и Цриквеница.

Табела 34. Доласци и ноћења туриста по туристичким местима

дестинација	ноћења
Дубровник	4.377.060
Ровињ	4.011.677
Пореч	3.485.157
Сплит	2.787.775
Медулин	2.765.516
Умаг	2.724.703
Загреб	2.654.037
Вир	2.625.643
Мали Лошињ	2.363.475
Цриквеница	2.218.417

Извор: ХТЗ (Хрватска туристичка заједница),

<https://hrturizam.hr/resume-2019-godine-ostvareno-21-milijuna-dolazaka-i-1086-milijuna-nocenja/>

5. СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ТУРИЗМА У ЗЕМЉАМА У ТРАНЗИЦИЈИ,
ИСКУСТВА СРБИЈЕ И НЕКИХ СУСЕДНИХ ЗЕМАЉА

Сектор туризма бележи надпросечни удео лица који самостално обављају делатност. Према подацима за 2017. годину, запослени у правним лицима чине 68,7% укупне секторске запослености, док запослени у занатству и делатностима слободних професија чине чак 33,9% (32.072 запослене особе). Истовремено је на нивоу хрватске привреде удео запослених у правним лицима у укупној запослености износио 86,1%, а удео запослених у занатству и делатностима слободних професија 13,9%. Снажну сезоналност хрватског туристичког сектора потврђују и подаци о кретању броја запослених по месецима 2017. године. Највећу запосленост туристички сектор досеже током летњег периода (у јуну, јулу, августу и септембру), а најнижу почетком године (у јануару, фебруару и марту). Тако је од јуна до септембра 2017. године овај сектор на месечном нивоу у просеку запошљавао 119.008 особа, док је у раздобљу од јануара до марта у просеку запошљавао 79.855 особа односно 39.153 радника (32,9%) мање.

Просечна месечна бруто зарада по запосленом исплаћена у делатности пружања смештаја, припреме и услуживања хране у 2017. години износила је 6.663 куне, што је за 14,2% ниже од просека хрватске привреде. Подаци за 2015., 2016. и 2017. годину указују на раст зарада у туристичком сектору, и то по вишим стопама од раста зарада на нивоу целокупне хрватске привреде. Тако је у односу на 2015. и 2016. годину просечна бруто зарада исплаћена у делатности пружања смештаја, припреме и услуживања хране у 2017. години била номинално већа за 9,3% односно 5,3%, док су просечне месечне бруто зараде исплаћене на нивоу целокупне привреде забележиле номинални међугодишњи раст од 5,8% и 3,9 %. Ако се упореде просечне бруто зараде одвојено, за делатност пружања смештаја и делатност припреме и услуживања хране и пића (угоститељство), видљиво је да су се зараде исплаћене у делатности смештаја током целог посматраног периода кретале на нивоу изнад просека сектора, док су се зараде исплаћене у делатности припреме и услуживања хране и пића кретале у распону од 75,4% до 76,8% просека туристичког сектора.

Туризам заузима значајан удео бруто националног дохотка, а Хрватска народна банка је саопштила да су у првих девет месеци 2019. године, приходи од страних туриста износили 9 милијарди и 447 милиона еура, што у односу на исто раздобље 2018. године представља раст од 9%, односно приходовано је 769 милиона еура више.

Црна Гора

У Црној Гори у 2019. години остварено је 20,0% више долазака туриста него у претходној години, а број остварених ноћења виши за 11,8%. Од укупног броја ноћења, 96,4% остварили су страни, а 3,6% ноћења остварили су домаћи туристи.

Највећи број ноћења, од укупног броја у 2019. години, остварено је у индивидуалном смештају 67,6%, док је у објектима колективног смештаја било оставрено 32,4%, од чега је највећи проценат био у хотелима 66,7%.

Табела 35. Доласци и ноћења туриста у Црној Гори према врстама смештајних објеката

Врста објекта	2019. година		2018. година		индекс	
	доласци	ноћења	доласци	ноћења	доласци	ноћења
Објекти колективног смештаја	1.293.189	4.680.787	1.076.848	4.208.955	120.1	111.2
Хотел	896.872	3.121.877	709.595	2.721.692	126.4	114.7
Гарни хотел	51.318	141.098	40.302	116.531	127.3	121.1
Мали хотел	164.253	420.329	146.051	376.440	112.5	111.7
Boutique хотел	28.237	79.263	30.580	68.895	92.3	115.0
Аpart хотел	15.491	69.187	13.213	63.178	117.2	109.5
Туристичко насеље	59.380	356.335	62.908	390.514	94.4	91.2
Мотел	784	949	643	868	121.9	109.3
Гостионица	783	968	605	734	129.4	131.9

5. СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ТУРИЗМА У ЗЕМЉАМА У ТРАНЗИЦИЈИ,
ИСКУСТВА СРБИЈЕ И НЕКИХ СУСЕДНИХ ЗЕМАЉА

Пансион и вила	4.241	29.672	4.962	34.892	85.5	85.0
Камп	7.644	33.670	7,988	32.034	95.7	10.5
Хостел	15.645	50.504	15.326	48.448	102.1	104.2
Етно село	3.713	7.302	2.051	4.142	181.0	176.3
Одмаралиште и лечилиште	44.828	369.633	42.486	350.436	105.5	105.5
Есо lodge	/	/	138	151	/	/
Индивидуални туристички смештај	1.352.028	9.775.133	1.128.008	8.721.379	119.9	112.1
Укупно	2.645.217	14.455.920	2.204.856	12.930.334	120.0	111.8

Извор: MONSTAT, Саопштење 34/2 и Саопштење 36/2

У погледу долазака туриста по врстама туристичких места у 2018. години највише ноћења остварено је у приморским местима (85%), главном граду (8%), планинским местима (4%) и осталим туристичким местима (3%). Страни туристи остварили су нешто више од 2 милиона долазака односно 94% док су домаћи туристи оставрили свега 6% долазака односно нешто више од 128 хиљада.

Табела 36. Доласци туриста у Црној Гори према врстама туристичког места

	укупно	главни град	приморска места	планинска места	остала тур. места	остала места
	UKUPNO / TOTAL					
2014	1 517 376	70 692	1 369 775	45 070	30 480	1 359
2015	1 713 109	84 078	1 529 073	63 503	35 043	1 412
2016	1 813 817	97 427	1 602 602	71 833	40 162	1 793
2017 ¹⁾	2 000 009	146 195	1 716 451	84 509	49 810	3 044
2018	2 204 856	169 890	1 873 764	97 808	59 902	3 492
	DOMAĆI GOSTI / DOMESTIC TOURISTS					
2014	167 079	6 103	135 681	10 661	14 543	91
2015	153 185	9 207	110 964	15 002	17 923	89
2016	151 696	10 910	105 435	16 201	19 092	58
2017 ¹⁾	122 797	14 514	67 649	20 282	20 220	132
2018	128 053	14 871	74 723	17 326	20 835	298
	STRANI GOSTI / FOREIGN TOURISTS					
2014	1 350 297	64 589	1 234 094	34 409	15 937	1 268
2015	1 559 924	74 871	1 418 109	48 501	17 120	1 323
2016	1 662 121	86 517	1 497 167	55 632	21 070	1 735
2017 ¹⁾	1 877 212	131 681	1 648 802	64 227	29 590	2 912
2018	2 076 803	155 019	1 799 041	80 482	39 067	3 194

Извор: MONSTAT, Статистички годишњак 2019.

У структури остварених ноћења страни туристи бележе скоро 12,5 милиона односно 96%, а домаћи туристи свега 6% односно око 480 хиљада оставрених ноћења. Највећи проценат остварених ноћења бележи се у приморским местима са нешто више од 12 милиона (страни са 97% и домаћи са 3%) и главном граду са више од 208 хиљада (страни са 89% и домаћи са 11%) оставрених ноћења.

5. СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ТУРИЗМА У ЗЕМЉАМА У ТРАНЗИЦИЈИ,
ИСКУСТВА СРБИЈЕ И НЕКИХ СУСЕДНИХ ЗЕМАЉА

Табела 37. Ноћења туриста у Црној Гори према врстама туристичког места

	укупно	главни град	приморска места	планинска места	остала тур. места	остала места
	UKUPNO / TOTAL					
2014	9 553 783	128 115	9 258 017	90 341	75 154	2 156
2015	11 054 947	155 410	10 687 914	127 448	81 982	2 193
2016	11 250 005	177 191	10 827 495	143 290	98 851	3 178
2017 ¹⁾	11 953 316	261 219	11 347 174	195 388	136 026	13 509
2018	12 930 334	282 757	12 269 115	223 447	142 408	12 607
	DOMAĆI GOSTI / DOMESTIC TOURISTS					
2014	957 127	15 384	872 797	24 972	43 870	104
2015	747 576	23 168	634 942	35 738	53 617	111
2016	721 530	26 490	604 288	36 571	54 087	94
2017 ¹⁾	483 184	33 049	352 344	41 306	56 125	360
2018	486 524	31 341	361 719	38 219	54 683	562
	STRANI GOSTI / FOREIGN TOURISTS					
2014	8 596 656	112 731	8 385 220	65 369	31 284	2 052
2015	10 307 371	132 242	10 052 972	91 710	28 365	2 082
2016	10 528 475	150 701	10 223 207	106 719	44 764	3 084
2017 ¹⁾	11 470 132	228 170	10 994 830	154 082	79 901	13 149
2018	12 443 810	251 416	11 907 396	185 228	87 725	12 045

Извор: MONSTAT, Статистички годишњак 2019.

Структура ноћења страних туриста, у 2019. години, показује да су највећи број ноћења остварили туристи из Руске Федерације (24,9%), Србије (21,4%), Босне и Херцеговине (8,5%), Косова (5,4%), Немачке (4,6%), Украјине (3,3%), Француске (3,1%) и Уједињеног Краљевства (3,0%). Остатак броја ноћења од 25,8% остварили су туристи осталих земаља.

Према подацима из 2017. године укупан број запослених (запослени у свим секторима) износио је 182.368 лица, односно 2,5% више у односу на 2016. годину. У сектору услуга смештаја и исхране запослених је било 15.033, односно 5.958 у сектору смештаја а 9.075 у сектору припремања и послуживања хране и пића. Подаци указују на благи раст запослених од 2,4% у укупном броју односно 5,1% у сектору смештаја и 0,6% у сектору припремања и послуживања хране и пића.

Укупан промет пословних субјеката у Црној Гори, по делатностима, у 2017. години износио је 8,3 милијарде евра, од којих је сектор услуге исхране и смештаја оставрио 377 милиона евра односно учествовао са 4,5%. У структури бруто домаћег производа највеће учешће има сектор трговине са 12,4%, затим сектор услуге пружања смештаја и исхране са 7,4%, следе сектори пољопривреде са 6,8% и грађевинарства са 6,7%.

Највећу бруто додату вредност остварено је у следећим секторима: сектор трговине са 530 милиона евра, затим сектор услуге пружања смештаја и исхране са 316 милиона, сектор пољопривреде са 294 милиона евра и сектор грађевинарства са 289 милиона евра.

Туризам заузима значајан удео бруто националног дохотка Црне Горе. Црна Гора је у 2019. години имала 1,14 милијарде евра прихода од туризма, и тако приходовала за око 100 милиона више у односу на исти период 2018. године.

Босна и Херцеговина (Република Српска)

У периоду јануар – октобар 2018. остварено је 1.292.636 долазака односно 12,4% више и 2.702.502 ноћења, односно 13,8% више у односу на 2017. годину..

5. СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ТУРИЗМА У ЗЕМЉАМА У ТРАНЗИЦИЈИ,
ИСКУСТВА СРБИЈЕ И НЕКИХ СУСЕДНИХ ЗЕМАЉА

Табела 38. Доласци и ноћења туриста у Босни и Херцеговини

Врста објекта	доалсци			ноћења		
	I-X 2017	I-X 2018	индекс	I-X 2017	I-X 2018	индекс
Хотели и сличан смештај	1.077.526	1.205.859	111.9	2.191.272	2.461.429	112.3
Одмаралишта и објекти за краћи одмор	41.420	50.903	122.9	92.038	111.874	121.6
Кампови	12.362	14.228	115.1	21.623	24.186	111.9
Остали смештај	18.488	21.646	117.1	70.601	105.013	148.7
Укупно	1.149.796	1.292.636	112.4	2.375.534	2.702.502	113.8

Извор: Агенција за статистику Босне и Херцеговине, Саопштење број 9

У погледу врсте смештајних објеката, највећи број ноћења остварен је у оквирима делатности Хотели и сличан смештај са учешћем од око 91,2%.

Број ноћења домаћих туриста виши је за 15,5%, док је број ноћења страних туриста виши за 13,1% у односу на исти период 2017. године. Укупан број остварених ноћења, показује мање учешће домаћих туриста са 27,6% док је 72,4% износило учешће страних туриста.

Подаци према структури ноћења показују да страни туристи који су остварили највећи број ноћења су туристи из Хрватске (11,0%), Србије (7,8%), Турске (6,4%), Словеније (5,5%), Уједињених Арапских Емирата (5,2%), Њемачке (5,1%), Италије (4,9%) и Пољске (4,7%), што је укупно 50,6 %. Туристи из осталих земаља остварили су 49,4% ноћења.

У погледу дужине боравка страних туриста, на првом месту је: Малта са просечним задржавањем од 5,3 ноћи, Ирска са 3,7 ноћи, Кувајт са 3,6 ноћи, Катар са 3,3 ноћи, Исланд и Уједињени Арапски Емирати са по 3,1 ноћи, и Француска са 3,0 ноћи.

У децембру 2017. у оквиру делатности - Хотели и сличан смештај туристима је било на располагању укупно 16.237 соба и апартмана што је за 7,5% више у односу на децембар 2016. и 33.084 кревета што је за 8,1% више у односу на исти месец претходне године. Нето стопа искоришћености сталних кревета износила је 13,6%. Према врсти смештајног објекта највећи број ноћења остварен је у оквиру делатности Хотели и сличан смештај са учешћем од 92,3%.

Република Српска

У Републици Српској у 2018. години регистровано је око 382 хиљаде туриста, што је за око 10% више него у 2017. години, док је број остварених ноћења виши за 16,7%.

Табела 39. Доласци и ноћења туриста у Републици Српској

Врста објекта	доалсци		ноћења		индекс	
	2018. година	2017. година	2018. година	2017. година	доласци	ноћења
Хотел и сличан смештај	364.125	329.688	825.548	728.589	110.4	113.3
Одмаралишта	5.580	5.536	12.049	10.522	100.8	114.5
Кампови	4.096	4.646	5.391	5.416	88.2	99.5
Лечилишта	8.001	4.789	83.951	50.016	167.1	167.8
Укупно	381.802	344.659	926.939	794.543	110.8	116.7

Извор: Републички завод за статистику, Републике Српске, Статистички билтен, Туризам 2019.

Према врсти смештајног објекта највећи број ноћења остварено је хотелском смештају са учешћем од 95%.

Број ноћења домаћих туриста виши је за око 17%, а број ноћења страних туриста виши за око 16% у односу на исти период 2017. године. Укупан број остварених ноћења има скоро исти проценат учешћа домаћих и страних туриста и зноси око 50%.

5. СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ТУРИЗМА У ЗЕМЉАМА У ТРАНЗИЦИЈИ, ИСКУСТВА СРБИЈЕ И НЕКИХ СУСЕДНИХ ЗЕМАЉА

У структури ноћења по врстама туристичких места у 2018. години највише ноћења остварено је у групи остала туристичка места (62,4%), планинским местима (17,2%), и бањским местима (16,2%).

Табела 40. Доласци и ноћења туриста у Републици Српској према врсти туристичког места

	2018. година		2017. година	
	доласци	ноћења	доласци	ноћења
Бањска места	61.988	337.788	56.479	285.843
Планинска места	65.843	173.766	58.952	152.162
Остала туристичка места	238.255	381.631	215.521	331.328
Остала места	15.716	33.754	13.707	25.210
Укупно	381.802	926.939	344.659	794.543

Извор: Републички завод за статистику, Републике Српске, Статистички билтен, Туризам 2019.

У структури ноћења страних туриста највише ноћења остварили су туристи из Србије (25,8%), Хрватске (24,5%), Словеније (9,7%), Црне Горе (4,1%) и Турске (4%), што је укупно 68,1%. Туристи из осталих земаља остварили су 31,9% ноћења.

Према резултатима из 2017. године број запослених по подручјима (годишњи просек) у Републици Српској од укупног броја 260.608, у сектору пружања смештаја, припреме и послуживања хране, хотелијерства и угоститељства број запослених је износио је 12.879, односно 4,9% од укупног броја запослених у свим секторима. Када је реч о броју запослених у сектору пружања смештаја, припреме и послуживања хране, хотелијерства и угоститељства у 2017. години износио је 12.879. У 2017. години укупан број запослених повећан за 6,4% у односу на исти период 2016. године. Од укупног броја запослених у овом сектору, 2.339 је запослено у области смештаја, а 10.540 у области припреме и послуживања хране и пића. Укупан број запослених у пословним субјектима у 2017. години је 219.899, лица, од тога у сектору пружања смештаја, припреме и послуживања хране, хотелијерства и угоститељства износио је 2.780 односно 1,7% од укупног броја.

У структури бруто домаћег производа Републике Српске у 2017. години, највеће учешће има сектор трговине (11,7%), затим прерађивачка индустрија (11,3%), а на трећем месту је пољопривреда, лов и шумарство (8,4%), док делатност пружања смештаја, припреме и послуживања хране; хотелијерство и угоститељство учествују са 1,6%.

Бруто додата вредност 2018. године у Републици Српској износила је око 9,3 милијарде КМ. Највећи удео су имали сектор трговине и прерађивачке индустрије са остварених по око 1,2 милајарди КМ, односно 14,1%, са 13,7%, пољопривреда и шумарство са 9,4 милиона КМ односно са 10,2%, док је сектор делатности пружања смештаја, припреме и послуживања хране, хотелијерства и угоститељства учествовао са 1,78 милиона КМ односно са 2%, од укупне бруто додате вредности.

5.4. Објективни показатељи развоја туризма Србије и земаља у окружењу

Анализом објективних показатеља туристичке развијености Србије и земаља у окружењу, указано је на велике потенцијале и ресурсе у погледу развоја и унапређења туризма. Такође, детаљнијим сагледавањем коришћених података представљени су и утицаја туризма, који су се периодично мењали са позитивним ефектом. Туристичка кретања у анализираним земљама, везују се за, географски различита, подручја, а то су приморска, планинска, бањска и градска.

У свим посматраним периодима, забележен је постепен пораст броја туриста и ноћења. Све категорије туристичких места бележе повећање, нарочито град Београд, планинска и бањска места Србије, приморска места Хрватске и Црне Горе. Иностранци туристи су водећи у погледу броја долазака, ноћења и просечног броја ноћења. Тренд

5. СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ТУРИЗМА У ЗЕМЉАМА У ТРАНЗИЦИЈИ, ИСКУСТВА СРБИЈЕ И НЕКИХ СУСЕДНИХ ЗЕМАЉА

повећања карактеристичан је углавном за летњи период године. У структури долазака страних туриста у свим анализираним земљама предњаче туристи из суседних и пограничних земаља. Од осталих иностраних туриста знатно повећање бележе туристи из Русије који су посећивали Црну гору и туристи из Кине који су били гости Србије и Хрватске.

Подаци о укупној запослености, показују постепен раст у свим земљама, што се одразило и на повећање запослености у делатности пружања услуга смештаја и исхране, односно у секторима угоститељства и хотелијерства. Вредност бруто домаћег производа и бруто додате вредности у свим земљама су увећане а у погледу учешћа у структури бруто додате вредности, сектор пружања услуга смештаја и исхране има значајно процентуално учешће.

Према приказаним резултатима, долазимо до закључка да све предности туризма Србије и суседних земаља нису максимално искоришћене и презентоване на државном нивоу. Чини се да домаћи туристи нису толико заинтересовани за своје туристичке дестинације, јер су управо они ти који су најбројнији у земљама са којима се њихова граничи. Страни туристи су све више заинтересовани, не само за планинска, бањска и приморска места већ и градски туризам постаје конкуретнији и све више посећенији у односу на остала туристичка места.

Анализа развоја туризма која је обухватила Србију, Хрватску, Црну Гору и Босну и Херцеговину (Републику Српску) рађена је на бази званичних статистичких података које објављују надлежне институције као што су Републички завод за статистику Републике Србије, Државни хрватски завод за статистику, Завод за статистику Црне Горе (MONSTAT), Агенција за статистику Босне и Херцеговине и Републички завод за статистику Републике Српске.

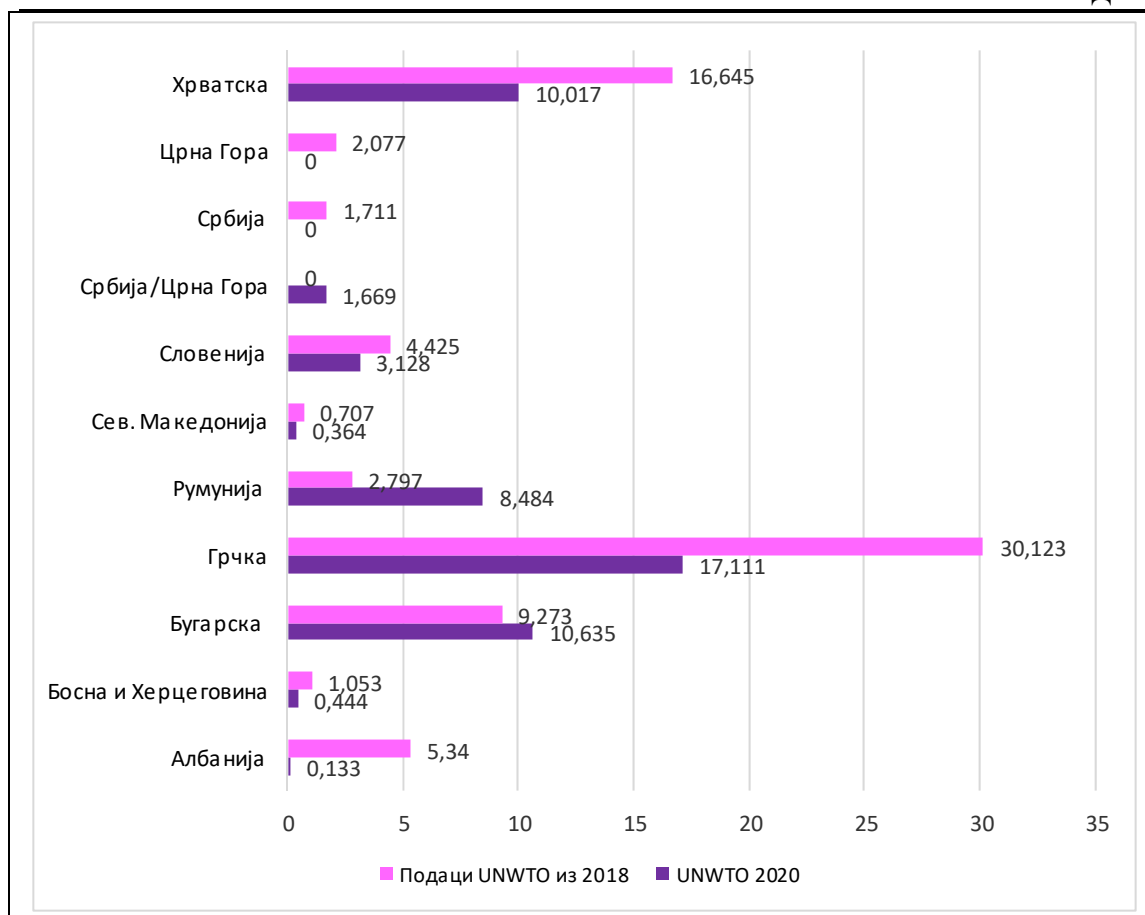
Према подацима Светске туристичке организације (UNWTO) за 2018. годину, доласци туриста и приходи су значајно увећани у односу на посматрани период. Највећи број долазака бележе Грчка (са око 30 милиона), Хрватска (са око 16 милиона) и Бугарска (са око 9 милиона). Србија и Босна и Херцеговина су да самом дну табеле са 1,7 и око 1 милион долазака.

Табела 41. Међународни доласци туриста (Централно-источна и Југоисточна Европа) – пројекција Светске Туристичке Организације (период 1995-2020. година)

у 000	1995	2010**	2020**	годишња стопа раста*	међународни доласци туриста према подацима UNWTO у 2018 години***
Албанија	40	51	133	4,6%	5.340
Босна и Херцеговина	37	248	444	10,5%	1.053
Бугарска	3.466	6.226	10.635	4,6%	9.273
Грчка	10.130	14.315	17.111	2,1%	30.123
Румунија	2.757	5.732	8.484	4,6%	2.797
Сев. Македонија	147	246	364	3,7%	707
Словенија	732	1.920	3.128	6,0%	4.425
Србија/Црна Гора	228	643	1.669	8,3%	/
Србија	/	/	/	/	1.711
Црна Гора	/	/	/	/	2.077
Хрватска	1.324	7.454	10.017	8,4%	16.645
* годишња стопа раста					
** прогноза					
*** привремени подаци за 2018. годину					

Извор: World Tourism Organization (UNWTO)

5. СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ТУРИЗМА У ЗЕМЉАМА У ТРАНЗИЦИЈИ,
ИСКУСТВА СРБИЈЕ И НЕКИХ СУСЕДНИХ ЗЕМАЉА

Графикон 7. Међународни доласци туриста према UNWTO, у 2018. години
Извор: World Tourism Organization (UNWTO)

Када је реч о приходима од туризма Грчка је и даље прва у региону (са 19 милиона USD), затим Хрватска (са скоро 12 милиона USD) и Бугарска (са 4,5 милиона USD) и Словенија (са 3 милиона USD) док су Србија и Црна Гора приходиле нешто више од 1 милиона USD.

Табела 42. Иностранни туристички доласци и приходи од туризма према земљи одредишта

државе централно- источне и југоситочне Европе	иностранни доласци туриста						иностранни приходи од туризма			
	у 000			промена (%)		удео (%)	USD (у милионима)			удео (%)
	2010	2017	2018	17/16	18*/17	2018*	2010	2017	2018*	2018*
Албанија	2.191	4.643	5.340	14,1	15,0	0,8	1.626	1.929	2.193	0,4
Босна и Херцеговина	365	922	1.053	18,7	14,1	0,1	594	826	939	0,2
Бугарска	6.047	8.883	9.273	7,6	4,4	1,3	3.407	4.045	4.512	0,8
Грчка	15.007	27.194	30.123	9,7	10,8	4,2	12.742	16.528	19.029	3,3
Румунија	1.346	2.760	2.797	11,3	1,3	0,4	1.140	2.527	2.896	0,5
Сев. Македонија	262	631	707	23,5	12,2	0,1	197	327	382	0,1
Словенија	2.049	3.991	4.425	17,5	10,9	0,6	2.639	2.851	3.194	0,6
Србија	683	1.497	1.711	16,8	14,2	0,2	764	1.346	1.346	0,2
Хрватска	8.966	15.593	16.645	13,7	6,7	2,3	8.075	10.924	11.831	2,1
Црна Гора	1.088	1.877	2.077	12,9	10,6	0,3	732	1.041	1.199	0,2

Извор: World Tourism Organization (UNWTO), International Tourism Highlights, 2019, Editon

5. СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ТУРИЗМА У ЗЕМЉАМА У ТРАНЗИЦИЈИ, ИСКУСТВА СРБИЈЕ И НЕКИХ СУСЕДНИХ ЗЕМАЉА

Показатељи развоја туризма Србије, Хрватске, Црне Горе и Босне и Херцеговине обједињени су у материјалима и анализама Светског економског форума (World economic forum), који редовно извештава и објављује резултате о конкуритивности држава у сектору туризма и путовања.

Светски економски форум (WEF, 2018) рангира конкурентност европског светског туризма. У свом извештају из 2018. године, представљени су различити индекси и индикатори којима се мери конкурентност и развијеност туризма. У овом извештају Србија, Црна Гора и Босна и Херцеговина сврстане су у групу балканских и источних држава Европе док Хрватска припада државама јужне Европе.

Извештај WEF-а из 2018. године, анализира учинак 136 економија кроз индекс конкурентности путовања и туризма (Travel & Tourism Competitiveness Index - TTCI), који пружа јединствен увид у предности подручја за развој сваке земље како би се побољшала конкурентност индустрије. Омогућава поређење међу земљама, за одређивање напретка у политици земаља и доношење инвестиционих одлука које се односе на развој пословања и развој индустрије. Извештај пружа платформу за дијалог више заинтересованих страна на нивоу земаља како би се формулисале одговарајуће политике и акције. Она такође има глобални приступ кроз анализу индустријских трендова и нуди јединствене перспективе глобалних лидера из индустрије, међународних организација и влада о критичним питањима како би се осигурала дугорочна конкурентност путовања и туризма. Индекс путне и туристичке конкурентности (TTCI), први пут формулисан 2007. године, мери „скуп фактора и политика који омогућавају одрживи развој сектора путовања и туризма, који, заузврат, доприноси развоју и конкурентности земље.

Индекс је развијен у контексту индустријског програма Светског економског форума за авијацију, путовања и туризам, и у блиској сарадњи са кооперантима и партнерима за податке Bloom Consulting, Deloitte-STR Global, Међународном асоцијацијом ваздушног транспорта (International Air Transport Association - IATA), Међународном унијом за очување природе (International Union for Conservation of Nature - IUCN), Светску туристичку организацију (World Tourism Organization - UNWTO и Светски савет за путовања и туризам (World Travel&Tourism Council - WTTC).

Индекс конкурентности путовања и туризма (TTCI) мери четири широка фактора конкурентности. Ови фактори су организовани у подиндексе, који су даље подељени у 14 целина: (http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2017_web_0401.pdf, преузето априла 2019.)

Индекси путне и туристичке конкурентности			
Повољно окружење	Политика путовања и туризма	Инфраструктура	Природни и културни ресурси
пословно окружење	приоритети путовања и туризма	инфраструктура за ваздушни саобраћај	природни ресурси
безбедност и сигурност	међународна отвореност	друмска и лучка инфраструктура	културни ресурси и пословна путовања
здравље и хигијена	конкурентност цена	туристичка инфраструктура	
људски ресурси и тржиште рада	одрживост животне средине		
спремност на информационе и комуникационе технологије			

Према извештају WEF-а из 2019. године туризам Србије рангиран је на 83 месту међу 140 земаља, а у односу на 2017. највећи напредак остварен је код групе индикатора пословног окружења (38 место), групе индикатора међународне отворености (35 место), групе индикатора људских ресурса и тржишта рада (24 место) и групе индикатора еколошке одрживости (21 место), док је по осталих десет група индикатора био иза 83 места. У односу

5. СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ТУРИЗМА У ЗЕМЉАМА У ТРАНЗИЦИЈИ, ИСКУСТВА СРБИЈЕ И НЕКИХ СУСЕДНИХ ЗЕМАЉА

на девет земаља региона (Хрватска, Мађарска, Румунија, Бугарска, Северна Македонија, Албанија, Црна Гора, Б и Х и Србија), Србија је укупно рангирана иза Хрватске (27 место), Бугарске (45 место), Мађарске (48 место), Румуније (56 место) и Црне Горе (67 место). По индикаторима пословног окружења Србија је само иза Црне Горе а уједначена са Бугарском и Румунијом, по индикаторима безбедности и сигурности - иза Румуније, Хрватске, Мађарске, Албаније и Црне Горе, по индикаторима здравља и хигијене - иза Бугарске, Мађарске и Хрватске, по индикаторима људских ресурса и тржишта рада - само иза Црне Горе, по индикаторима технолошке писмености - иза Мађарске, Хрватске, Бугарске, Румуније и Црне Горе, по индикаторима приоритетности туризма - иза свих земаља сем Северне Македоније, по индикаторима међународне отворености - иза Хрватске, Мађарске, Бугарске и Румуније, по индикаторима ценовне конкурентности - иза Северне Македоније, Бугарске, Румуније и Црне Горе, по индикаторима еколошке одрживости - иза Хрватске, Бугарске, Мађарске и Црне Горе, по индикаторима инфраструктуре туристичких услуга - само испред Босне и Херцеговине и Северне Македоније, по индикаторима инфраструктуре ваздушног саобраћаја - иза Хрватске, Мађарске, Црне Горе, Бугарске и Румуније, по индикаторима копног и пловног саобраћаја - само испред Северне Македоније и Босне и Херцеговине, по индикаторима природних ресурса - само испред Босне и Херцеговине и по индикаторима културних ресурса и пословних путовања - иза Хрватске, Румуније, Мађарске и Бугарске.

Извештајем су приказани резултати 140 економија у погледу укупног индекса конкурентности путовања и туризма (ТТСИ), обрађене кроз четири главне компоненте (подиндекси) и 14 области. Индикатори изведени из Извештаја о закључном мишљењу Светског економског форума увек се изражавају као бодови на скали од 1-7, при чему је 7 најпожељнији исход.

5. СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ТУРИЗМА У ЗЕМЉАМА У ТРАНЗИЦИЈИ, ИСКУСТВА СРБИЈЕ И НЕКИХ СУСЕДНИХ
ЗЕМАЉА

Индекс конкурентности путовања и туризма (ТТСИ – Travel & tourism competitiveness index), за 2019. годину

1. пословно окружење	6. приоритети путовања и туризма	11. друмска и лучка инфраструктура
2. безбедност и сигурност	7. међународна отвореност	12. туристичка инфраструктура
3. здравље и хигијена	8. конкурентност цена	13. природни ресурси
4. људски ресурси и тржиште рада	9. одрживост животне средине	14. културни ресурси и пословна путовања
5. спремност на информационе и комуникационе технологије	10. инфраструктура за ваздушни саобраћај	

Табела 43. Индекс конкурентности путовања и туризма (ТТСИ – Travel & tourism competitiveness index), за 2019. годину

	укупан ранг	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Албанија	86	4.0	5.8	5.3	5.1	4.7	5.0	2.4	5.3	4.3	2.1	3.1	4.0	2.9	1.2
		109. место	47. место	74. место	31. место	69. место	43. место	116. место	89. место	62. место	105. место	81. место	73. место	72. место	118. место
Босна и Херцеговина	105	3.4	5.4	5.6	4.1	4.5	4.1	2.4	5.5	4.3	2.0	2.4	3.9	1.9	1.5
		134. место	76. место	59. место	106. место	77. место	104. место	117. место	70. место	65. место	110. место	118. место	76. место	132. место	87. место
Бугарска	45	4.4	5.2	6.7	4.6	5.2	4.7	3.9	5.7	4.8	2.7	3.2	6.0	3.7	2.1
		66. место	93. место	5. место	68. место	53. место	67. место	49. место	44. место	19. место	73. место	76. место	12. место	40. место	48. место
Грчка	25	3.9	5.6	6.5	4.7	5.2	5.6	4.1	4.9	4.5	4.8	3.8	5.8	3.5	3.3
		119. место	61. место	13. место	59. место	51. место	13. место	32. место	111. место	37. место	18. место	49. место	18. место	45. место	21. место
Мађарска	48	4.3	5.8	6.6	4.6	5.3	5.1	4.2	5.3	4.8	3.4	4.2	4.8	2.7	2.3
		88. место	39. место	7. место	66. место	47. место	35. место	26. место	88. место	21. место	52. место	41. место	49. место	81. место	43. место
Румунија	56	4.4	6.0	6.1	4.5	5.2	4.1	3.9	5.6	4.4	2.7	3.1	4.6	3.2	2.3
		76. место	29. место	36. место	73. место	55. место	101. место	46. место	51. место	48. место	72. место	83. место	54. место	56. место	44. место
Сев.	101	4.3	5.2	6.0	4.1	4.7	3.7	2.3	5.8	3.6	2.4	2.6	3.9	2.2	1.4

5. СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ТУРИЗМА У ЗЕМЉАМА У ТРАНЗИЦИЈИ, ИСКУСТВА СРБИЈЕ И НЕКИХ СУСЕДНИХ
ЗЕМАЉА

Македонија		84. место	95. место	42. место	108. место	70. место	114. место	119. место	26. место	132. место	89. место	104. место	80. место	122. место	96. место
Словенија	36	4.3	6.1	6.2	4.9	5.5	5.1	3.7	5.1	5.4	2.6	4.8	5.4	4.1	1.7
		87. место	15. место	35. место	40. место	42. место	33. место	57. место	91. место	8. место	79. место	20. место	27. место	26. место	68. место
Србија	83	4.4	5.5	6.3	4.7	5.1	3.9	3.2	5.5	4.5	2.6	3.0	3.9	2.1	1.7
		74. место	71. место	26. место	58. место	56. место	109. место	71. место	67. место	40. место	76. место	85. место	77. место	127. место	67. место
Хрватска	27	3.8	5.9	6.3	4.1	5.2	4.9	4.2	5.0	5.1	3.6	3.9	6.5	4.4	2.8
		123. место	35. место	22. место	103. место	54. место	57. место	27. место	97. место	14. место	44. место	47. место	5. место	20. место	32. место
Црна Гора	67	4.6	5.6	5.8	4.8	5.2	5.0	2.4	5.6	4.7	3.2	3.3	5.5	2.7	1.1
		58. место	64. место	48. место	51. место	52. место	52. место	115. место	47. место	26. место	60. место	67. место	24. место	79. место	130. место

Извор: <http://reports.weforum.org/travel-and-tourism-competitiveness-report-2019/>

Иако постоји знатан број заједничких карактеристика, велика интеррегионална разноликост присутна је на целом европском континенту. Предности једне „подрегије“ може условити слабости друге регије. На пример, док се јужноевропске земље карактеришу јачим културним и природним ресурсима и инфраструктуром туристичких услуга, њихово пословно окружење, инфраструктура за копно саобраћај и пажња према резултатима еколошке одрживости имају тенденцију да буду нешто нижи од земаља у западној и северној Европи. Ове земље обезбеђују боље окружење у погледу укуључивања неких од најнапреднијих информационих и комуникационих технологија (ICT система) у свету, као и бољу и развијенију саобраћајну инфраструктуру, а с друге стране нису у истој мери развиле своје природне и културне ресурсе. Ове земље такође имају тенденцију да постану скупље туристичке дестинације.

Предност земаља на Балкану и у источној Европи, представља конкурентност цена, али једно од већих ограничења појединих регија је недовољно инвестирање у развој ваздушне инфраструктуре и културне ресурсе. Истовремено, међународна сарадња и повезаност је слабија него у земаљама западне Европе.

На основу Индекса конкурентности путовања и туризма (ТТСИ) који је обухватио четири фактора конкурентности, могли би се рећи да су резултати Извештаја донекле задовољавајући за Србију и земље у окружењу. Када су вредности појединачних подиндекса у питању Грчка и Хрватска су на водећем месту. Када је у питању подиндекс „пословно окружење“ највећу вредности има Црна Гора, у области „здравље и хигијена“ водећа је Бугарска.. Прате их, Румунија, Србија и Словенија. Из окружења лошији скор имају Албанија и Босна и Херцеговина. Вредности осталих подиндекса „политика путовања и туризма, инфраструктуре и природних и културних ресурса“ такође указују да је Хрватска доста више урадила по том питању од осталих балканских земаља. Највећу вредност има у области туристичке инфраструктуре, док је најмања вредност у делу културни ресурси и пословна путовања. Србија и земље у окружењу, у свим категоријама показује ниске резултате а поготово по питању међународне сарадње, ваздушне инфраструктуре, природних и културних ресурса и пословних путовања.

У посебном делу Извештаја је одељак који кроз неколико кључних индикатора сумира стање економије земаља и стање у сектору Т&Т. Укључује број међународних туристичких долазака годишње, приходе од међународних туриста (у милионима долара) и однос између ова два индикатора од 2015. године. Ови подаци су дати у статистичком Годишњаку туризма, Светске туристичке организације (у Збирци статистике туризма). Приходи од међународног туризма представљају расходе међународних „улазних“ посетилаца, укључујући плаћања националним превозницима за међународни транспорт. Ови приходи укључују и другу врсту претплате за робу или услуге примљене у земљи дестинације. Такође, могу укључивати различите дневне рачуне посетилаца, али у посебним околностима могу се сврстати у катагерију која не припада саставним деловима туризма. У неким земаљама оне не укључују рачуне за превоз путника.

Ови подаци су засновани на оквиру Tourism Satellite Account (TSA) који је основала Светска туристичка организација (UNWTO), Организација за економску сарадњу и развој (OECD) и Еуростат. TSA сачињава упоредне процене земаља, које се заснивају на њиховом макроекономским карактеристикама. То се односи на укључивање вредност Т&Т индустрије за БДП, додану вредност Т&Т индустрије као удео у укупној економији, Т&Т индустрију запошљавања и учешће Т&Т индустрије у укупној привреди. Ове податке процењује World Travel & Touring Council (WTTC), користећи приступ TSA. За више информација о WTTC-овом истраживању на основу Tourism Satellite Account (TSA), заједно са детаљима о методологији и подацима, на (видети више на: <https://www.wttc.org/economic-impact/country-analysis/methodology/>, преузето априла 2019).

5.5. Међународна сарадња од значаја за развој туризма Доњег Подунавља у Србији

Подручје Подунавља одувек је привлачило пажњу и било саставни део разлитих стратегија и планова и део трговачких и војних интереса. Овај простор био је од веома велике важности још у доба нацистичке Немачке када се стварала идеја о великом простору. У периоду до II светског рата забележени су бројни пројекти и планови који указују на потребу интеграције и повезивања (Ђорђевић, Живановић, 2011). Скоро пола века касније поново се сусрећемо са асоцијацијама и групацијама чији је циљ повезивање и умрежавање кроз оснивање Уније као главног европског тела.

Основни циљ процеса интеграције Европске уније је формирање трансграничних региона кроз низ различитих програма и иницијатива. Процес интеграције и његова главна улога је активирање развојног потенцијала, унапређење економског развоја, повећање запослености, кретања радне снаге, привредног капитала, робе и информација, унапређење културних и других вредности. Овај процес не игра велику улогу само за пограничне и пасивне крајеве Источне Србије, Подунавља и Србије, већ је од изузетне важности и за читав регион Југоситочне Европе коме припадају и земље Балкана.

Процес интеграције, који је у једном периоду доведен у питање због кризе европске политике просторног развоја (Ђорђевић, Дабовић, 2005), ипак је опстао са циљем да се залаже за стабилизацију и нормализацију односа путем бројних дефинисаних споразума и договора, чијом употребом, применом и релацијом би се смањили велики регионални диспаритети и бројна развојна ограничења међу земљама региона. Стратешки циљеви економског развоја заснивају се на јачању и унапређењу друштвених индикатора пре свега социјалних, који ће допринети уравнотеженијем развоју пасивних и периферних региона у односу на развијеније регионе. Политика Европске уније залаже се за концепт Еврорегиона, прекограничну и транснационалну сарадњу кроз бројне иницијативе, програме и међународна документа.

Програми прекограничне и транснационалне сарадње представљају програме територијалне сарадње или INTERREG програме. Финансијска су подршка у погледу сарадње пограничних територија - области прекограничне сарадње и сарадње делова или целих држава - области транснационалне сарадње. Баве се решавањем питања која су од заједничког интереса, у погледу управљања отпадом, пружања услуга у различитим секторима, културне и економске сарадње, туризма, саобраћаја и сл.). INTERREG програми до 2000. године били су на располагању само чланицима Европске Уније.

У INTERREG програме од 2004. године укључене су и државе које нису чланице Европске Уније, користећи следећи фондове: од 2004. до 2006. године користе фондове програма CARDS, од 2007. до 2013. године користе фондове IPA програма (претприступна помоћ) а од 2014. до 2020. године користе фондове програма IPA 2.

Први одобрени европски програми били су између 1990-1994. године, под називом INTERREG I. INTERREG програми у периоду 2000-2006. односе се на три области, сврстане као: INTERREG IIIА за прекограничну, INTERREG IIIВ за транснационалну и INTERREG IIIС за међурегионалну сарадњу. Ови програми су од 2007. до 2013. године су формиран и опредељени као засебни циљеви ESI фондова. Сви типови овог програма су обједињени и дефинисани као програми територијалне сарадње.

У периоду између 2014. до 2020. године програми остају засебан циљ ЕСИ фондова, задржане су све групе програма, који су у законским оквирима остали и даље програми територијалне сарадње, али се у употребу вратио назив INTERREG, јер је препознатљивији грађанима Европске Уније (Канцеларија за европске интеграције).

Простор Подунавља у Србији, као део дунавске осовине развоја, је обухваћен бројним процесима интеграције, који обухватају бројне инструменте и програме који подржавају сарадњу на различитим нивоима. Ово подручје одувек је било предмет проучавања и планирања у различитим временским периодима и нивоима просторне интеграције

(Шећеров, Невенић, 2004). Први међународни пројекти за дунавски регион везани за су више пројеката који били саставни део CADSES-а и то у периоду од 1994. до 2000. године Arge Donau (радна заједница подунавских земаља) (видети више у: Živanović i dr., 2011) и пројекат Дунавске културне руте, а у периоду од 2000. до 2006. пројекти Региони Дунава, пројекти везани за географске информационе системе и пројекат Сарадње подунавских градова (Тошић, Живановић, 2011). Река Дунав у међународним документима се издваја као приоритетно подручје, те је Европска комисија разрадила Стратегију и акциони план за Дунавски регион (видети више у: Strategija Evropske unije za Dunavski region). Такође, постоје потписана документа и пројекти који су обавезујући за подунавске земље, а у оквиру њих издвајају се Дунавска комисија везана за пловидбу и Међународна комисија која се бави заштитом Дунава (ICPDR). Простор Подунавља био је и део Програма сарадње југоисточне Европе и пројеката Donauregionen+ (који су се бавили израдом информационих база и просторних стратегија у оквиру развоја подунавских региона), пројекат Дунавски паркови (које баве очувањем и управљањем природног и културног наслеђа Дунава) и пројекат DATOURWAY који се односи на развој туризма средњоевропских и јужноевропских делова Дунава поштујући принципе заштите и побољшања природног и културног наслеђа овог дела Европе. Подунавље у Србији први пут је укључено у прекограничну сарадњу 1997. године кроз еврорегион Дунав-Кереш-Муреш-Тиса, затим 2002. еврорегион Middle Danube – Iron Gate“ (Средње Подунавље – Ђердап) године и еврорегион „Дунав 21“ (Ibid, 2011:92-95; Тошић, Живановић, 2012). Повезивање, заштита животне средине, изградња просперитета и јачање Дунавског региона спроводила се и кроз радни документ односно Стратегију Европске уније за дунавски регион, чијим акционим планом су дефинисани програми и пројекти везани за земље Дунавског региона (Brisel, SEC(2010) 1489/3). Европска конференција министара за регионално планирање (CEMAT, 2000) кроз свој докуменат укључује Србију у политику просторног развоја Европе, и подржава регионалне механизме сарадње, регион Балтичког мора (VASAB 2010), регион Северног мора (NorVison) и централној и југоисточној Европи (VISION PLANET) у региону Медитерана (MED-OCC и ARCHIMED), као и регионалне механизме сарадње (на пример: Central European Initiative, Black Sea Economic Cooperation Council, Baltic States Council).

Из наведеног може се закључити да коридор и слив Дунава представља основ за развој и интеграцију земаља. Интеграција подручја коридора и слива Дунава као и постизање одрживости развоја оствариће се усклађивањем модела и ситема транснационалне, прекограничне и региоанлне сарадње и применом одредби европских и међународних стратешких докумената (видети више у: Maksin i dr., 2014b).

Напредак у правцу интеграције у ЕУ током протеклих година пружа важне услове и захтеве за развој туризма. Србија је 2008. године потписује Споразум о стабилизацији и придруживању, а 2012. године је одобрен статус кандидата. Број страних туриста је у порасту у Србији, као и број људи који путују у иностранство. Упркос изазовима са којима се суочава Србија унутар земље, као и криза и глобална рецесија која утиче на туристичко тржиште у Србији, од 2008. године уложени су напори у развоју овог туристичког сектора, обезбеђујући политику и законодавну подршку, као и међународну помоћ, углавном кроз пројекте и програме који су резултирали стратешким документима и препорукама за даљи развој (Orlović-Lovren et al., 2013).

У наставку текста, за простор Доњег Подунавља у Србији, приказани су пројекти и документи који се баве прекограничном сарадњом и развојем.

Дунавски транснационални програм (ДТП) окупља највећи број земаља учесница међу свим INTERREG програмима. То су 9 земаља Европске Уније (Аустрија, Бугарска, Хрватска, Чешка, Немачка – области Baden-Wurttemberg и Bavaria, Мађарска, Румунија, Словачка, Словенија) и 5 земаља које нису чланице Европске Уније (Босна и Херцеговина, Република Молдавија, Црна Гора, Србија, Украјина - четири покрајине: Chernivetska област, Ivano-Frankiviska област, Zakarpatska област и Odessa).

Географски, ДТП подручје се преклапа са територијом на коју се односи Стратегија Европске Уније за Дунавски регион (ЕУСДР), која обухвата и слив Дунава и планинска подручја (као што су Карпати, Балкан и део Алпа). То је најинтернационалнији речни слив на свету. Подручје чини петину територије Европске Уније и насељено је око 114 милиона људи. Разноликост природног окружења, социо-економске разлике и културна разноликост различитих делова подручја могу се сматрати главним изазовима, али заправо представљају важне могућности и неискоришћени потенцијал (<http://www.interreg-danube.eu/about-dtp/participating-countries>, преузето маја 2019).

- **INSIGHTS – Integrated Slow, Green and Healthy Tourism Strategies** (пројекат траје 01.2017-06.2019. године). Подунавске регије имају изузетне природне и културне потенцијале које је потребно заштитити. Истовремено, имају велики потенцијал да постану атрактивне дестинације тзв. „успореног, зеленог и здравог туризма“. Како би се пронашла решења о томе како регионе учинити привлачнијим туристима, 13 партнера из Аустрије, Бугарске, Хрватске, Немачке, Мађарске, Румуније, Србије, Словачке и Словеније учествују у пројекту INSIGHTS, који се заснива на интегрисаним стратегијима тзв. „успореног, зеленог и здравог туризма“, финансиран од стране Европског фонда за регионални развој и фондова за претприступну помоћ. Партнери ће радити у блиској сарадњи са заинтересованим странама у 8 региона како би добили релевантне локалне повратне информације о тренутној ситуацији и стању у туризму, као и идеје и предлоге за нове могућности за развој тзв. „успореног, зеленог и здравог туризма“. Пројекат се заснива на развоју 8 интегрисаних стратегија одрживог туризма које су развиле партнерске регије и оне ће бити прилагодљиве широм дунавског региона (<http://www.interreg-danube.eu/approved-projects/insights>, преузето маја 2019).

У оквиру **DANUBE REGION STRATEGY – Culture and tourism:**

- **РА3 пројекти (Priority area 3 „to promote culture, tourism and people to people contacts“)** се заснивају на промоцији и унапређењу културе, туризма и међусобној сарадњи и садрже неколико дефинисаних циљева:
  1. развити „дунавски бренд“ за читав дунавски регион;
  2. подржати имплементацију уједначеног система мониторинга, посвећеног туризму, који може пружити потпуне и упоредиве статистичке податке у свим деловима ЕУСДР-а које броје 14 чланица;

3. развити нове и подржати постојеће културне руте значајне за дунавски регион;
4. развој зелених туристичких производа дуж дунавског региона;
5. формирати „Плаву књигу“ о културном идентитету Дунава;
6. обезбедити одрживо очување културне баштине и природних вредности кроз развој релевантних кластера и система мрежа музеја и центара за посете у дунавском региону и
7. промовисање размене и умрежавања у области савремене уметности у дунавском региону.

Пројекти који су добили РАЗ препоруку а везани за Доње Подунавље у Србији су:

- MIDDLE AND LOWER DANUBE CYCLING ROUTES (DANUBE CYCLING) – развој бициклических стаза за Средњи и Доњи Дунав (Дунавски бициклизам), водећи партнер је Danube Competence Center из Србије а остали партнери су бугарско удружење за алтернативни туризам, удружење за бициклизам Румуније, Унија бициклиста хрватске и бугарске као и бугарска фондација за животну средину. Главни циљ овог пројекта је увођење и подршка заједничком и стандардизованом инфраструктурном развоју и новим оперативним активностима у средњем и доњем Подунављу с циљем промовисања бициклическог туризма као облика одрживог туристичког развоја. Пројекат креира и подржава националне и регионалне мреже интересних група дуж трасе, утврђујући препоруке за побољшање националних политичких оквира који издају правне и регулаторне инструменте за сигурну и ефикасну употребу бицикла, те креира акционе планове усмерене на развој и промовисање бициклических производа дуж руте. Пројекат је трајао од априла 2015. до марта 2016. године.
- AUTHENTIC DANUBE - пројекат се заснива на постојећој мрежи квалитета аутентичне Бугарске, чији је циљ унапређење пружања туристичких услуга у погледу одрживости. Кључни циљеви везани су за јачање конкурентности малих и средњих пружалаца туристичких услуга кроз побољшање њиховог приступа глобалним тржиштима. Пилот пројекат се бавио развојем и тестирањем „сертификационе шеме“ за мале представнике угоститељског сектора. Основни задатак је успостављање комуникације и употреба повратних информација од стране корисника како би се едуковали учесници о новим трендовима у развоју туризма и подизању свести о аутентичној ознаци квалитета Дунава широм регије и међу одабраним међународним тржиштима. Водећи партнер је Authentic Bulgaria Association из Бугарске а остали партнери су општина Књажевац из Србије, општина Belogradchik из Бугарске и European Wilderness Society из Аустрије. Пројекат је трајао од априла 2015. до децембра исте године.

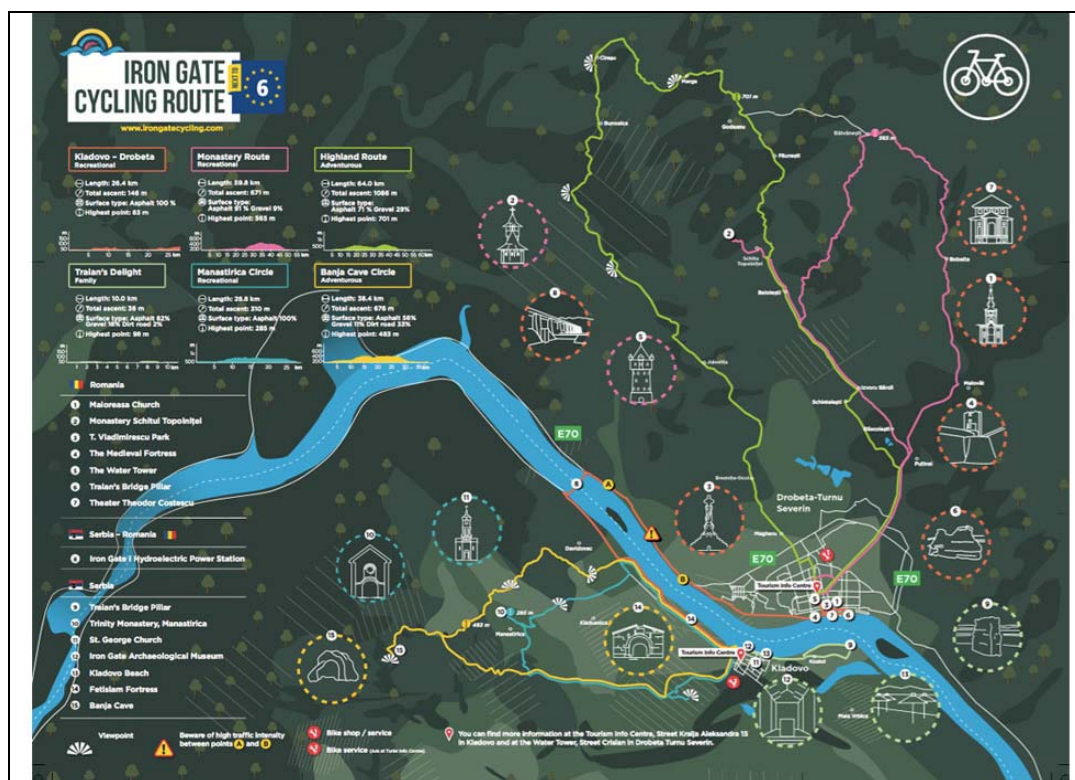
Један од пројеката који је везан за Danube Region Strategy а који се заснива подстицању регионалног развоја кроз културне руте је пројекат Routes4U. У оквиру овог пројекта постоји публикација која детаљно сагледава културне потенцијале дунавског региона. Пројекат се базира на формирању и пружању основних информација и препорука за заинтересоване стране у области одрживог туризма и културне сарадње. Садржи смернице за националне, регионалне и локалне власти у дунавском региону о сертификацији и управљању културним путевима Савета Европе (<https://www.danubecultureandtourism.eu/news/routes4u-publication-roadmap-for-the-danube-region>, преузето маја 2019).

Последњи састанак на ову тему, одржан је у новембру месецу 2018. године у Букурешту у Румунији.

Danube Competence Center (DCC) - дунавски центар за компетенцију (ДЦЦ), са седиштем у Београду, је дунавско удружење туристичких актера за одрживу и конкурентну дестинацију „Дунав“. Главни задатак Удружења је да изгради и подржи мреже туристичких

актера кроз јачање транснационалне сарадње кроз различите туристичке развојне и промотивне активности, уз имплементацију и промовисање јединственог туристичког брэнда за конкурентни Европски Дунавски регион. Као удружење чланова из јавних, приватних и невладиних сектора из Немачке, Аустрије, Словачке, Мађарске, Хрватске, Србије, Румуније, Бугарске, Молдавије и Украјине, DCC доприноси развоју одрживог туризма у целом дунавском региону покретањем и имплементацијом релевантних пројеката, изградњом капацитета туристичких актера и дефинисањем и промовисањем висококвалитетних стандарда туристичких услуга и производа. У оквиру овог Центра постоји неколико пројеката везаних за простор Доњег Подунавља у Србији:

- **IRON CURTAIN TRAIL** – пројекат који се односи на бициклическу руту дужине 6.800 km, пратећи некадашњу границу источне и западне Европе, која је ишла од Барентсовог до Црног мора. На међународном нивоу, овај пројекат имао је за циљ да се, кроз бициклически туризам, уједине регије југоисточне Европе, дуж европских граничних подручја и да подржи алтернативни и одрживи саобраћај кроз развој ове бициклическе руте. Пројекат је на националном, регионалном и локалном нивоу, имао за циљ да понуди доносиоцима одлука решења за подршку и промовисању ново идентификованих ресурса који још нису искоришћени из перспективе бициклическог туризма. Пројекат је трајао у периоду 2012. до 2014. године (<http://danubecc.org/dcc-projects/iron-curtain-trail/>, преузето маја 2019).
- **IRON GATE CYCLING ROUTE development** – пројекат развоја бициклическе стазе „гвоздена капија“ обухвата руту дугу 228 km која повезује Србију и Румунију, обједињавајући различите културне, историјске и природне знаменитости у једну туристичку атракцију. Будући да пројекат обухвата простор четири римска локалитета и три винске регије, развој ове бициклическе стазе додатно ће ојачати укупне туристичке капацитете других производа које Danube Competence Center (DCC) развија у региону. Пројекат се односио на временски период од марта 2016. до септембра 2016. године (<http://danubecc.org/dcc-projects/iron-gate-cycling-route-development/>, преузето маја 2019).

Графички приказ 10. Пројекат бициклическе стазе „гвоздена капија“
Извор: <http://danubecc.org/dcc-projects/iron-gate-cycling-route-development/>

- SDITOROMAN – пројекат се бави промоцијом и развојем транснационалних тематских туристичких производа повезаних са културним и креативним „индустријама“. Културна рута „Пут Римских царева“ и „Дунавски вински пут“ тренутно се протежу кроз пет земаља Средњег и Доњег Подунавља - Мађарску, Хрватску, Србију, Бугарску и Румунију - обухватају 23 археолошка налазишта и 12 винских регија. То је мрежа појединачних под-дестинација - археолошких локалитета, места и објеката који садрже нематеријално и материјално наслеђе из историјског периода, који припадају истом (римском) културном наслеђу и имају заједничке географске карактеристике. Рута је 2015. године сертификована као Европски културни пут од стране Европског института за културне руте (European Cultural Route by the European Institute for Cultural Routes - EICR). Пројекат је осмишљен тако да даље јача транснационалну сарадњу, подстиче већу укљученост малих и средњих предузећа и доприноси диверсификацији туристичких тематских производа дуж руте. Пројекат ће се фокусирати на повећање укупног задовољства туриста услугама и искуствима, и постизање конзистентног квалитета производа дуж трасе која ће се налазити у свакој под-дестинацији. Важна улога у развоју туризма, је стварање и промовисање одређеног имиџа дестинација, пружајући туристима могућност да учествују у новим, креативним и аутентичним искуствима. Из тих разлога, пројекат се може посматрати и као средство за улагање у нове нематеријалне ресурсе (информације и знање) у процесу постизања препознавања производа, као и дефинисање одређених политика у ком ће учествовати научна и стручни јавност, на једној страни и туристички сектор на другој страни, а све у циљу пружања што бољих туристичких услуга и садржаја. Временски период трајања пројекта је од јуна 2018. до новембра 2019. године (<http://danubecc.org/dcc-projects/supporting-the-promotion-and-development-of-transnational-thematic-tourism-products-linked-to-cultural-and-creative-industries-sditoroman/>, преузето маја 2019). На пројекту учествују Danube Competence Center и Национални музеј, Зајечар из Србије, а из окружења Регионални историјски музеј из Бугарске и Министарство туризма Румуније.
- TRIPLE P TOURISM – пројекат се односи на Промоцију, Политике развоја и Пилот пројекте. Резултати овог Туристичког пројекта представљени су априлу 2019. године у Београду у оквиру Генералног састанка културне руте „Пут римских царева“ и „Дунавског винског пута“. Током састанка, чланови културне руте имали су прилику да сазнају више о главним активностима земаља које су обухваћене овом рутом, од којих је најважније проширење културних рута на земље Западног Балкана, кроз поменути Triple P Tourism пројекат. Партнери са простора одабраних да постану нови чланови културне руте представили су културно и туристичко наслеђе свог региона. Током претходне три године, пројектом је дефинисан географски опсег којим се обезбеђују оптимални културни и туристички садржаји ове руте. Захваљујући пројекту, Рута ће сада бити садржајнија и богатија јер ће пратити јадранску обалу - названу Illiricum Trail (заснована на историјској римској провинцији) која се налазила на данашњој територији западног Балкана. Овако употпуњена и проширена рута пружиће бољу основу за већи одрживији развој ове културне руте овог дела Европе. Пројекат траје до 2021. године (<http://danubecc.org/presentation-of-triple-p-tourism-project-results/>, преузето маја 2019).

5. СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ТУРИЗМА У ЗЕМЉАМА У ТРАНЗИЦИЈИ, ИСКУСТВА СРБИЈЕ И НЕКИХ СУСЕДНИХ ЗЕМАЉА

Графички приказ 11. Пројекат Triple P Tourism

Извор: <http://danubec.org/presentation-of-triple-p-tourism-project-results/>

- ATTRACTIVE DANUBE – пројекат се заснива на унапређењу капацитета за јачање територијалне привлачности Дунавског региона. Свака територија има свој сопствени скуп специфичних потенцијала који могу да тај простор учине конкурентним у односу на друге територије. Кроз добро управљање могу се створити услови за максимизирање територијалних потенцијала за развој, чиме се повећава атрактивност територије за његове становнике, посетиоце и пословне субјекте. Пројекат се заснива на пет кључних области
  - развој (јачање утицаја на територијални развој/регионални развој, пословно окружење и туризам кроз успостављање различитих активности за изградњу капацитета и процесе учешћа релевантних актера);
  - управљање (јачање вишестепеног и транснационалног управљања усвајањем различитих „информативних платформи“ којим ће се олакшати и побољшати доношење одлука);
  - атрактивност/привлачност (идентификовање потенцијала и индикатора за територијални развој који заснивају на еколошким, економским, управљачким и друштвено-социјалним изазовима);
  - партиципативно планирање (заснива се на побољшању и јачању међусекторског партиципативног планирања територијалног развоја, укључујући планерске политике, предузећа, локалне и академске заједнице. Ово ће бити осигурано учешћем заинтересованих страна у 11 партнерских земаља са циљем успостављања 11 националних платформи за праћење територијалне атрактивности и заједничког транснационалног развоја) и
  - партнерство/сарадња.
- Временски период трајања пројекта је од јанура 2017. до јуна 2019. године. (<http://www.interreg-danube.eu/approved-projects/attractive-danube>, преузето јуна 2019).
- BioREGIO Carpathians – пројекат који окупља бројне интернационалне организације, научне институције и заштићена подручја из неколико земаља који имају за циљ заштиту и развој Карпатске планинске регије. Овај пројекат се спроводи и део је Карпатске конвенције, суфинансиран од стране Европске уније, кроз транснационалну сарадњу

Југоисточне Европе. Пројекат је дефинисан као „Интегрисано управљање биолошке и предеоне разноврсности и циљу одрживог регионалног развоја и еколошке повезаности на Карпатима“. Пројекат се бави мониторингом и заштитом природног наслеђа Карпата, у оквиру кога је урађен пилот пројекат. Најважнији резултати у оквиру овог пројекта су:

- база са подацима о угроженим врстама и стаништима (формирана Црвена листа Карпата)
- урађена врста Студије која бави финансијским инструментима у заштићеним подручјима;
- урађена врста Студије која се бави регионалним могућностима развоја;
- утврђене и спроведене мере управљања у заштићеним подручјима Карпата;
- утврђене Смернице у погледу еколошког повезивања Карпатског региона и израђен коридор кретања животињских врста;
- повећан ниво сарадње између националних паркова карпатског региона Србије и Румуније.

Као учесник, Национални парк Ђердап у овом пројекту имао је партнере из: Националног парка из Румуније, Програма за животну средину Уједињених нација - Привремени секретаријат Карпатске конвенције (Аустрија), Светски фонд за заштиту природе - Програм Дунав - Карпати (Аустрија), Национални парк Дуна Иполи (Мађарска), Универзитет Сент Иштван (Мађарска), Европска академија Болцано (Италија), Парк природе Портил де Фиер (Румунија), Регионална агенција за заштиту природе (Румунија), Завод за заштиту природе (Словачка) и Национални центар за шумарство (Словачка) (http://npdjerdap.rs/novi/?page_id=658, преузето маја 2019). Пројекат је трајао до краја 2014. године

- DANUBEPARKS STEP 2.0 – је трогодишњи пројекат који је заснован на транснационалној сарадњи међу заштићеним подручјим Дунава. Пројекат се бавио питањима везаним за унапређење морфологије речних токова, екотуризам и очување потенцијала Дунава. Радни пакети омогућили су спровођење активности и то: транснационалну заштиту појединих врста птица и укључивање ширег круга јавности, формирање базе података појединих шумских састојина, оснивање и развој центара за посетиоце Дунавске мреже заштићених подручја и развој Акционог плана за морфологију реке Дунав. Поред Националног парка Ђердап и аустријског Националног парка, као водећи партнер на пројекту, Дунавску мрежу чине и Регионално удружење за очување природе и одрживи развој-БРОЗ (Словачка), Национални парк Дуна Иполи (Мађарска), Национални парк Дуна-Драва (Мађарска), Парк природе Персина (Бугарска), Парк природе Русенски Лом (Бугарска), Резерват биосфере делте Дунава (Румунија), Национални парк Ферто-Хансанг (Мађарска), Административни дистрикт Neuburg Schrobenuhausen (Немачка), Град Инглоштад (Немачка), Парк природе Копачки Рит (Хрватска), Војводинашуме (Србија), Парк природе Лоњско поље (Хрватска) (http://npdjerdap.rs/novi/?page_id=726, преузето маја 2019). Временски период трајања пројекта био је од октобра 2012. до септембра 2014. године.
- Доње Подунавље – је део пројекта „Социјално економски развој Дунавске регије у Србији“ и финансиран је из европских фондова и фонда Аустријске развојне Агенције. Општини Неготин одобрен је пројекат “Доње Подунавље – лепше лице туризма” (Changing Face of Tourism Space in Lower Danube). Туристичка организација општине била је носилац пројекта, а партнери су Туристичка организација општине Кладово и ЈП „Национални парк Ђердап”. Имплементацијом пројектних активности општине и подручје Националног парка Ђердап, имаће на располагању обележене пешачке и бицикличке стазае и опремљене туристичким садржајем. Пројектом је обезбеђена и предвиђена стручна обука за туристичке аниматоре и локално становништво. Циљ пројекта је подизање нивоа квалитета

туристичких услуга и развој нових туристичких производа, што ће допринети економском и социјалном развоју општина Неготин и Кладово. Реализација пројекта почела је у септембру 2013.године (http://npdjerdap.rs/novi/?page_id=778, преузето маја 2019).

- UNDP/GEF - захваљујући пројекту „Подршка одрживом финансирању система заштићених подручја у Србији“, јавном предузеће које управља националним парком добило је пројекат „Подршка креирању и промоција путева развоја за еко и одрживи туризам у НП Ђердап“. Пројекат се реализује на подручју Националног парка Ђердап уз јавно-приватно партнерство. Пројекат се заснива на развијању и унапређењу принципа одрживог коришћења природног и културног наслеђа националног парка, кроз развој одрживог туризма заснованих на природним и културним атракцијама Парка, јачање капацитета јавног предузећа и локалне заједнице, отварање нових радних места, коришћење нових технологија и др.. Реализацијом пројекта биће формирана уређена и промовисана едукативна стаза, интерактивна изложба Визиторског центра националног парка као и урађена анализа потенцијала за потребе одрживог туризма која обухвата и бизнис план Националног парка. Планирана је едукација и урађен приручник за еко водиче и апликација за тзв. „смартфоне“ (http://npdjerdap.rs/novi/?page_id=785, преузето маја 2019).
- DANUBE GEOTOUR - резултат пројекта Дунавска Гео тура, која је основана да јача сарадњу између геопаркова у региону, је да представи иновативни туристички производ са циљем повећања видљивости геопаркова и броја посетилаца. Разменом искустава, пробни геотуризам производи и нови приступи би требали да повећају посвећеност локалног становништва, капацитете менаџмента геопаркова, као и да смање ниво разлике у квалитету између геопаркова на Дунаву и других европских геопаркова. Глобални геопарк УНЕСКО-а у Бакони-Балатону у Мађарској имао је прилику да угости пројектне партнере Дунавске ГеоТуре из 8 земаља. Циљ и изазов са којим се партнери суочавају је: „Валоризација геонаслеђа за одрживи и иновативни развој туризма Дунавских геопаркова“. Пројекат је суфинансиран средствима Европске уније (ERDF, IPA). Током састанка, партнери су разговарали о развоју својих Гео интерпретативних локалитета, Гео производима и промотивној кампањи за Дунавску Гео туру у 2019. години. Главни резултат пројекта ће бити заједничка Дунавска ГеоТура осмишљена да ојача сарадњу између регија Геопаркова и да делује као иновативни туристички производ како би повећала видљивост и туристичке посете у геопарковима. Размена искустава, тестирање пилот производа за геотуризам и нови интерпретативни приступи требали би повећати ангажман локалног становништва, капацитете управљања геопарком и смањити јаз у квалитету између дунавских и других геопаркова ЕУ (http://npdjerdap.rs/novi/?page_id=5251 , преузето маја 2019).
- DaRe TO CONNECT – европски зелени појас, еколошки коридор који се развио дуж бивше „Гвоздене завесе“, чини окосницу Паневропске еколошке мреже и може пружити значајан допринос зеленој инфраструктури ЕУ (Green Infrastructure – GI) и TEN-G. Међутим, Зелени појас и даље пати од одређеног нивоа недовољно повезаних станишта и пејзажа. Главни циљ пројекта DaRe to Connect је даљи развој повезивања Зеленог појаса као окоснице зелене инфраструктуре ЕУ (Green Infrastructure – GI) одржавањем и унапређењем екосистема и њихових услуга. Пројекат дефинише изводљиве еколошке коридоре између подручја Натура 2000 и обезбеђује конкретне смернице и препоруке на локалном и регионалном нивоу о планирању и успостављању еколошких коридора који повезују подручја Натура 2000. Пилот области су дефинисане како би се развила методологија, и пилот активности ће испитати најприкладније приступе. Резултати ће бити интегрисани кроз транснационалну стратешку визију „Зелени појас у Дунавском региону 2030“ коју ће подржати национални политички актери. У пројекту, партнери у оквиру 11 организација из

5. СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ТУРИЗМА У ЗЕМЉАМА У ТРАНЗИЦИЈИ, ИСКУСТВА СРБИЈЕ И НЕКИХ СУСЕДНИХ ЗЕМАЉА

8 европских земаља, раде заједно на јачању транснационалне еколошке повезаности дуж Европског зеленог појаса, 12.500 km дуге еколошке мреже и меморијални пејзаж дуж бивше „Гвоздене завесе“. Она пролази кроз све европске биоеографске регионе и представља „златни ковчег“ за биодиверзитет (http://npdjerdap.rs/novi/?page_id=7635, преузето маја 2019). Пројекат траје од јуна 2018. до маја 2021. године.

- **ConnectGREEN** – инфраструктурни развој дунавско-карпатског региона може представљати ограничење кретања дивљих врста и повећања фрагментације њихових станишта. Врло мало стручних актера има знање и искуство којим би се превазишао проблем између развоја и очувања природе у току израде планских докумената. Правно обавезујући механизам који узима у обзир захтеве функционисања еколошких коридора је слабо имплементиран услед непотпуних информација. Овакво стање захтева кохерентан одговор на транснационалном нивоу јер се животиње углавном крећу преко државних граница у потрази за храном и својим сродницима. Овим пројектом, предвиђано је међународно удруживање различитих земаља како би се повећао капацитет идентификације еколошких коридора и превазишао сукоб односа инфраструктурног развоја и очувања популација дивљих животиња. Принцип одрживости и обновљивости еколошких коридора доприниће одрживој популацији дивљих животиња у региону Карпата и очувати подручје са највећим биолошким разноликостима и функционалност екосистема овог дела европског континента. Основни циљ је убрзање процеса примене и спровеђења инфраструктурног развоја који ће бити усклађен са стандардима сигурности и заштите животне средине. Главни циљ пројекта заснива се на одржавању и побољшању еколошке повезаности природних станишта, европске мреже Натура 2000 и других подручја заштите у карпатској еко-регији, односно, у Чешкој, Мађарској, Румунији, Словачкој и Србији. Пројекат има за циљ следеће:

- развити иновативна решења и смернице за идентификацију еколошких коридора и недостатака у повезаности у карпатској еко-регији, у циљу одржавања дугорочног, прекограничног кретања дивљих животиња, повезаних услуга екосистема и високог нивоа биодиверзитета у региону,
- укључити руководиоце заштићених подручја и подручја Натура 2000, конзерваторе, просторне планере и друге кључне заинтересоване стране, у циљу јачања услова идентификације и управљања еколошким коридорима, кроз интегрисани приступ и
- ускладити очување природе са просторним планирањем и развојем у еколошким коридорима и подручјима Натура 2000 идентификовањем и имплементацијом стратешких праваца.

Извор: <http://www.interreg-danube.eu/approved-projects/connectgreen>

5. СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ТУРИЗМА У ЗЕМЉАМА У ТРАНЗИЦИЈИ, ИСКУСТВА СРБИЈЕ И НЕКИХ СУСЕДНИХ ЗЕМАЉА

Детаљнија идентификација Еколошких коридора засниваће се на карпатској методологији четири транснационално релевантне пилот локације: 1. Национални парк Piatra Craiului (Румунија); 2. Апусени-југозападни Карпати (Румунија) / Национални парк Ђердап (Србија); 3. Западни Карпати (Чешка - Словачка) и 4. Национални парк Bukk (Мађарска) / Заштићено подручје Cerova vrchovina (Словачка) (http://npdjerdap.rs/novi/?page_id=7768, преузето маја 2019). Временски период трајања пројекта је од јуна 2018. до маја 2021. године.

6. ПРОСТОРНО И УРБАНИСТИЧКО ПЛАНИРАЊЕ, ЗНАЧАЈ, КАРАКТЕРИСТИКЕ, ИНСТРУМЕНТИ И МЕРЕ ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈУ

6.1. Просторно планирање и туризам

Кључни циљеви просторног развоја туризма су комплексна валоризација и укључивање најважнијих природних и створених потенцијала, организовање регионално интегрисане понуде и подстицање подручја са потенцијалима за целогодишњу понуду, уз комплетирање постојеће понуде и отварање нових подручја са највише туристичких потенцијала. Просторни развој туризма заснива се на комплексној и интегрисаној понуди просторно-функцијских целина којима су обухваћени бројни други видови туризма. Туристички простор Доњег Подунавља диференциран је на више туристичких регија, зона, локација и сл.

Основни циљ просторног развоја туризма Доњег Подунавља је и у просторно-еколошкој подршци одрживог туризма који се заснива на компромисном интегрисању стратегија, планова и развојних докумената туризма и заштити и уређењу простора. Тежи ка остављавању потреба социјалног, економског, просторно-еколошког и културног значаја. Као главни видови туризма планирани су: градски, тулинг, пословни, планински, наутички и други видови на водама, манифестације, рурални и специјални интереси, у чијим оквирима су остали видови туризма.

Према Просторном плану Републике Србије из 1996. године међу започетим туристичким дестинацијама, развојни приоритет дат је по редоследу: Београду, Копаонику, транзитном друмском правцу Н. Сад-Ниш, Шарпланини, Н. Саду са Фрушком гором, **Ђердапу**, регији Тара-Златибор-Златар и Ваљевским планинама, а међу новим дестинацијама Дунаву, Старој планини, Проклетијама, Власини, Голији и Горњем Подунављу. Одредбе овог планског документа о просторном развоју туризма поштоване су до 2006. године, када је донета Стратегија развоја туризма и отпочето са израдом секторских мастер планова туристичких дестинација, уз захтев ресора туризма да се овим документима прилагоде сви просторни планови туристичких простора који су у изради.

Територија Србије, по Просторном плану Републике Србије из 2010. године подељена је на пет зона туристичких кластера: АП Војводина, Централна Србија у гравитацији Београда, **Југоисточна Србија** (која обухвата простор Доњег Подунавља), Средишна и Западна Србија и АП Косово и Метохија. Зависно од положаја и потенцијала, туристички простори су подељени на примарне (међународног и националног значаја) и секундарне (регионалног и локалног значаја). Предвиђено је да се овим планским документом у сектору туризма спроводи националном стратегијом развоја туризма и програмима/мастер плановима, који ће бити усклађени са просторним планом Републике Србије и другим просторним плановима. Ова одредба тумачена је у ресору туризма од 2006. до 2012. тако да су одредбе националне стратегије развоја туризма и мастер планова надређене просторним и урбанистичким плановима.

У наставку ће бити приказани циљеви просторног развоја туризма кроз важеће планске документе који третирају простор Доњег Подунавља.

Просторни план Републике Србије 2010.

➤ **Основни циљ просторног развоја** туризма у Републици Србији заснива се на просторно еколошкој подршци у погледу остваривања концепта одрживости туризма, компромисном интегрисању принципа и стратешких, планских и програмских докумената развоја туризма. Бави се заштитом и уређењем туристичких простора, уз услов оптималног задовољавања социјалних, економских, просторно-еколошких и културних потреба националног и локалног нивоа, интереса тржишта и услова прекограничне и међународне сарадње.

- **Оперативни циљеви просторног развоја** туризма у Републици Србији заснивају се на:
- туристички развојним пројектима и њиховим реализацијама постојећих и нових дестинација уз заокружену целогодишњу туристичку понуду и повећању степена интензитета искоришћености;
  - нова туристичка подручја биће обухваћена системом резервације, заштите и активирања у зависности од државног инвестирања у некомерцијалне основе туризма;
  - обједињавање постојећих и стварање нових туристичких садржаја и видова туризма;
  - неопходна подршка најзначајнијим функцијама друштвено-социјалног туризма, са посебним освртом на спорт и рекреацију младих;
  - могућности просторно-функционалног структурирања територије Републике Србије у виду приоритетних туристичких кластера;
  - реализација и унапређење техничке инфраструктуре (путни, железнички и пловни саобраћај, нискобуџетни и чартер авиопревозници, туристички путеви) и др.;
  - подизање квалитета туристичке сигнализације, водопривредне и енергетике инфраструктуре;
  - модернизација информационах и комуникационих технологија;
  - усклађивање потреба локалног становништва и посетилаца са реалним потребама инфраструктуре и објеката супраструктуре;
  - стратешки развој најбитнијих туристичких производа, припрема и имплементација планских докумената туристичких простора и локалитета и развојни програми конкурентних туристичких понуда;
  - оснивање потребних туристичких организација на свим нивоима;
  - успостављање базе података са јединственим и ажурним туристичким статистикама и
  - формирање истраживачке подршке за потребе туристичког развоја.
- Републику Србију чини **пет туристичких кластера** АП Војводина; Београд; југоисточна Србија; средишња и западна Србија; АП Косово и Метохија.
- Туристички простори Србије су делови туристичких кластера са дестинацијама, тоуринг правцима, туристичким местима и местима за одмор. У погледу расположивих услова и ресурса, сврстани су као примарни туристички простори, бањски туристички центри и места међународног и националног значаја и остале, секундарне туристичке просторе и места претежно регионалног значаја.
- **Издавање примарних туристичких дестинација** - примарне туристичке дестинације са учешћем целогодишње туристичке понуде:
- дестинације са мањим учешћем целогодишње понуде: Горње Подунавље; Фрушка гора; Доњи Срем – Посавина; Горње Потисје; Доње Потисје; Шумадијске планине; Кучајске планине; **Доње Подунавље** и Делиблатска пешчара;
- **Издавање тоуринг туристичких праваца** обухвата:
- путне тоуринг правце - међународни правци у коридорима аутопутева и осталих европских путева (Е75, **Е80**, Е70, Е763 и др), а национални у коридорима осталих путева првог реда. У оквиру путних коридора и њихове гравитације налазе се путеви/стазе културе, бициклизма и др. и
  - пловне тоуринг туристичке правце - међународни правци су **Дунав**, Тиса, Сава и Главни канал ДТД. У функцији наутичког туризма, потребно је изградити веће речне марине на **Дунаву**, Тиси и Сави. Национални пловни правци су остали пловни канали у Војводини, а перспективно и токови Велике Мораве и Дрине.
- **Градови међународног туристичког значаја** су Београд, Нови Сад, Приштина, Ниш, Суботица и **Кладово**.
- Остала **национална бањска туристичка места** су Јошаничка, Богутовачка, Новопазарска, Луковска, Куршумлијска, Звоначка, Пећка, Селтерс, Русанда, Врдник, Врујци, Прибојска, **Гамзиградска**, Бујановачка, Клокот и Овчар Бања. Остала бањска

места су регионалног значаја.

- **Остварена прекогранична сарадња** на Старој планини са Бугарском, и на Доњем Подунављу са Румунијом и Бугарском, биће комплетирана.

Регионални просторни план Тимочке крајине

- **Општи циљеви развоја туризма:**

- принцип одрживости туризма, у склопу економске и еколошке ревитализације простора, рационализација у коришћењу природних ресурса, повећање очуваности, заштите и унапређења коришћења животне средине и природних и културно-историјских вредности;
- систем комплексне валоризације свих туристичких вредности, могућност регионалног диференцирања вредности и садржаја, са домаћом и иностраном тражњом и захтевима, поштујући међународне стандарде тржишта;
- заокружена и регионална интегрисана понуда туристичких дестинација, са садржајно препознатљивим мотивима, који доприносе афирмисању нових домаћих и иностраних туристичких производа и унапређење развоја комплементарних активности са туризмом;
- подстицај развоју туристичких подручја у погледу продужења туристичке сезоне, и могућности повећања степена искоришћености туристичких капацитета понуде;
- интензивнији туристички развој и заокруживање понуде у туристичким дестинацијама;
- могућност унапређења развоја туризма за потребе рекреације (излетишта, марине, пристани, скијалишта, купалишта, обале, села, културно-историјске целине и др.) и повећање квалитета њихове доступности;
- унапређење система управљања и спровођења развојем туристичких дестинација.

Регионални просторни план за подручје Подунавског и Браничевског управног округа

- **Посебни циљеви развоја туризма су:**

- интегрисаност туристичких садржаја и понуде општина Велико Градиште и Голубац са окружењем и формирање туристичких садржаја на основу захтева тренутне туристичке потражње;
- концепт организације, афирмације и комплетирања специфичних туристичких понуда и одговарајућих садржајних програма целокупног регионалног подручја општина;
- унапређење доступности саобраћајне инфраструктуре и степен повезивања туристичких подручја обједињавањем и обезбеђењем целогодишњих туристичких понуда;
- за потребе развоја туризма неопходно је опремање и повезивање целокупне инфраструктуре као и повећања квалитета стандарда туристичких капацитета;
- подстицање развоја комплементарних активности туризма и
- подстицање локалне заједнице руралног подручја и њихових смештајних капацитета на туристички развој.

Просторни план подручја посебне намене међународног водног пута Е 80 - Дунав (Паневропски коридор VII)

- **Општи циљеви туристичког развоја Дунава и Дунавског приобаља** кроз Републику Србију (повезаних са деоницама водног пута или специфичним функционалним целинама) су: установљавање међународних „рекреативних водних путева”, на целом току Дунава кроз Републику Србију; формирање „Дунавске ривијере” (од Новог Сада до **Голупца**) као зоне од националног значаја за развој туризма, у којој постоје изражени интереси урбаних популација околних градова за туристичким коришћењем потенцијала Дунава, посебно десног приобаља (одморишни, наутички, викенд, манифестациони и излетнички туризам, као и спортско-рекреативна понуда у простору); формирање туристичко-енергетског еврорегиона односно јединственог Европског парка „**Бердап**” (на сектору од ушћа Нере до **ушћа Тимока**) у билатералној сарадњи Републике Румуније и Републике Србије, са низом заштићених културних и природних добара, а у корелацији са коришћењем хидропотенцијала и других обновљивих извора енергије (ветропаркови и др.); стављање у функцију хидролошко-наутичког чворишта Дунава; интензивирање

6. ПРОСТОРНО И УРБАНИСТИЧКО ПЛАНИРАЊЕ, ЗНАЧАЈ, КАРАКТЕРИСТИКЕ, ИНСТРУМЕНТИ И МЕРЕ ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈУ

развоја туризма паралелно са активностима на приступању Републике Србије ЕУ (у новим условима без граница са земљама чланицама); правовремено организовање субјекта туристичке понуде на Дунаву кроз Републику Србију, заснованог на партнерским односима јавног, приватног и невладиног сектора, кроз јединствену дестинацијску менаџмент организацију; одрживи развој туризма уз ефикаснију имплементацију међународних стандарда, остваривање приватно-јавног партнерства и јачање прекограничне сарадње; и др.

➤ **Оперативни циљеви** развоја туризма су:

- унапређење туристичких садржаја Дунава, побољшањем пловидбених услова и различитих облика услуге и сервиса у функцији речног коридора;
- неопходност отклањања уских грла на водном путу и формирање иницијатива надлежних државних и међународних институција за установљавање „рекреативних водних путева” на Дунаву упоредо са међународним пловним путем;
- установљавање јединствених стандарда за цео ток Дунава кроз Републику Србију којима се регулише пловидба свих категорија пловила, потребна инфраструктура, прихватни, услужни угоститељски, информативни и технички сервисни објекти на акваторију и у приобаљу;
- установљавање јединствене установе за управљање свим видовима пловидбе Дунавским водним путевима (међународним и рекреативним) уз либерализацију процедуре на територијалним водама;
- формирање визиторских центара за примарне туристичке дестинације и информативних туристичких пунктова на погодним локацијама уз пратећу инфраструктуру водног пута, као императив организоване туристичке понуде акватичког и копненог дела Дунавског коридора и промоције градова у приобаљу Дунава;
- неопходно очување и стриктни режими заштите најатрактивнијих зона за развој туризма, било да се ради о акваторијама, урбаним, руралним или еколошки очуваним природним целинама (посебно приобаља на местима укрштања паневропских Коридора VII и Коридора X у реону Бешке, а посредно и на Сави код Остружнице, десетак километара узводно од ушћа у Дунав) и
- забрана изградње нових викенд кућа у приобаљу Дунава изван грађевинског подручја насеља.

Просторни план подручја посебне намене Националног парка Ђердап

➤ **Оперативни циљеви** развоја туризма су:

- заснивати на комплексној валоризацији природних и антропогених туристичких вредности, пратити трендове домаће и иностране туристичке потражње, ускладити стандарде и интересе иностраног тржишта и локалне заједнице;
- формирање заокружених и интегрисаних туристичких понуда локалитета Доњег Подунавља и развој комплементарних активности;
- спровођење целогодишњих туристичких садржаја и подизање квалитета доступности туристичке понуде кроз развој саобраћајних мрежа;
- визитор центри и информативни туристички пунктови и њихова реализација у оквиру туристичких комплекса Доњег Подунавља;
- адекватно резервисање и унапређење најатрактивнијих туристичких зона;
- ефикасно управљање системом развоја туристичких дестинација, ускључиво координирањем активностима и усклађивањима интереса од значаја за заштиту природе, културног наслеђа и туристичког развоја и сл.

Просторни план општине Велико Градиште

➤ Туристички развој, који се базира на повећању броја посетилаца и туристичких капацитета, и на обједињавању туристичких понуда од којих зависи и његово укључивање туристичку понуду региона. Велико Градиште располаже условима да

6. ПРОСТОРНО И УРБАНИСТИЧКО ПЛАНИРАЊЕ, ЗНАЧАЈ, КАРАКТЕРИСТИКЕ, ИНСТРУМЕНТИ И МЕРЕ ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈУ

постане туристички центар. Циљ планског развоја заснива се на спортско-рекреативним, сеоским и ловним могућностима туризма.

➤ Зона туристичког комплекса Бели багрем:

- обједињује спортско-рекреативни и излетнички туризам и захтева опремање туристичких локација усклађених на основу планских решење која су донета за зоне Бели Багрем и Острво;
- унапређење система техничке инфраструктуре (канализациона мрежа, систем пречишћавања отпадних вода, регулација канала, одвођење атмосферских вода и др.);
- проширење капацитета парк шума и реализација и модернизација спортско-рекреативних садржаја;
- унапређење телекомуникационих система; и
- увећање мреже јавне расвете.

➤ На основу Дунава и Сребрног језера као највећих потенцијала Општине, неопходна је афирмација туризма, и активирање услова за подстицај масовнијег туризма кроз понуду одмора и рекреације, наутичког туризма и спортских активности на води и др. Развојни потенцијал општине подразумева изградњу одговарајућих капацитета смештаја, викенд насеља и угоститељских објеката. Афирмација туризма захтева и садржајнију туристичку понуду кроз презентацију културно-историјских споменика (Рам-Ледерата), који припадају римском периоду и средњем веку. Постојећи садржаји на Сребрном језеру, нису довољни, па је неопходно изградити нове смештајне капацитете, а нарочито повећати инвестирање за опремање марина и пристина на рубним деловима.

Просторни план општине Голубац

➤ **Општи циљеви** проистичу из достигнутог степена развијености и уређености свих потенцијала и функција на територији општине, као основни показатељи за дефинисање приоритета у реализацији. То су:

- препознавање, идентификација и ангажованост расположивих просторних капацитета општине Голубац у погледу дугорочног уравнотеженог, одрживо економског, социјалног и туристичког развоја, кроз одрживост животне средине, социо-културне традиције, унапређење саобраћајне, комуналне и привредне инфраструктуре и јавних служби, економске и политичке сарадње са непосредним и ширим окружењем, отвореним за савремене промене, усмереним ка процесима европских интеграција, са усклађеним супротним интересима и дефинисаним режимима, правилима и ограничењима у коришћењу простора и
- заштита природне, културне баштине, предела и амбијенталних целина.

➤ **Посебни циљеви** за даљи развој су:

- Национални парк „Бердап“, његов упис у светску баштину и богато градитељско културно историјско наслеђе (средњевековна тврђава Голубац, манастир Туман, Бигрена акумулација итд.), који до данас нису искоришћени у довољној мери и ако је постојећом просторно планском документацијом то омогућено;
- континуално укључивање потенцијала општине као дела историјске руте „Пут римских царева“ (Felix Romulijana), у међународну туристичку дестинацију;
- очување тока Дунава, ревитализација наше обале и животне средине, активирање културно-научних и садржаја могућих видова туристичких и наутичких дестинација, јачање улоге једног од могућих чворишта нижег ранга Подунавског региона, али и места међународне саобраћајне комуникације, као и интензивнији развој крупне и комуналне инфраструктуре и
- укључивање у познати програм Exchange, којим се интензивира размена искустава са земљама ЕУ и подстиче регионално умрежавање.

Просторни план општине Мајданпек

➤ **Општи и посебни циљеви** развоја су:

6. ПРОСТОРНО И УРБАНИСТИЧКО ПЛАНИРАЊЕ, ЗНАЧАЈ, КАРАКТЕРИСТИКЕ, ИНСТРУМЕНТИ И МЕРЕ ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈУ

- туризам као носилац привредног и економског развоја општине;
- грана привреде као једна од приоритетних планских решења и смерница за дефинисање планиране политике развоја унапређења стања општине;
- развој различитих, специфичних облика и видова туризма у складу са потенцијалима (спелеолошки, еко туризам, бициклички, ловни, сеоски и др.);
- туристичко афирмисање општине у домаћим и иностраним оквирима;
- интензивнији развој укупне и обједињене туристичке понуде кроз унапређење квалитета услуга и адекватнијег коришћења постојећих капацитета ради продужењ туристичке сезоне;
- унапређење раста домаћих и иностраних туристичких кретања, повећање бенефита и броја запослених у области туризма;
- континуирана унапређења у погледу управљања организованијег и ефикаснијег развоја туризма;
- формирање привредних могућности стимулисања инвестирања и пословања у области туризма.

Просторни план општине Кладово

➤ Општи циљеви развоја су:

- повећање приступачности, што значи обезбеђење квалитетније и ефикасније саобраћајне и друге инфраструктурне везе на регионалном нивоу;
- формирање идентитета Општине и њених појединих делова (Доњи Кључ, Дунавска тераса и Горњи Кључ), и то на систему природних и културних вредности и економских перформанси;
- повећање степена привлачности за инвеститоре, туристе уз помоћ конкретних пројеката и одређених мера и инструмената Републике и Општине;
- развој свести о неопходном повећању конкурентности у односу на друге општине и
- улазак у процесе интересне интеграције и транснационална сарадња са неким општинама у регионима у Србији и Европи, са којима дели сличне развојне теме и проблеме.

➤ Оперативни циљеви развоја подразумевају организовано деловање у простору на принципима одрживог развоја и коришћење потенцијала простора за развој међуопштинске, трансрегионалне и прекограничне сарадње. Подразумевају следеће:

- континуалност у предузимању заједничких развојних, планерских и промоционих акција;
- сусретност која подразумева сталну међусобну комуникативност корисника простора – од носиоца туристичког и пољопривредног развоја на развоју еко-туризма, носиоца туристичког и културног развоја и
- систем едукације и информисања је неопходна активност свих сегмената Општине, како би локална заједница и привредни субјекти били упућени у значај принципа одрживости.

Просторни план општине Неготин

➤ Општи циљеви развоја су:

- адекватно искоришћавање постојећих природних, културних, пољопривредних, саобраћајних и др. вредности у оквиру региона Тимочке крајине, уз прекограничну сарадњу допринеће већем степену очувања и унапређења демографских, социјално-економских, еколошких вредности.

➤ Посебни циљеви развоја су:

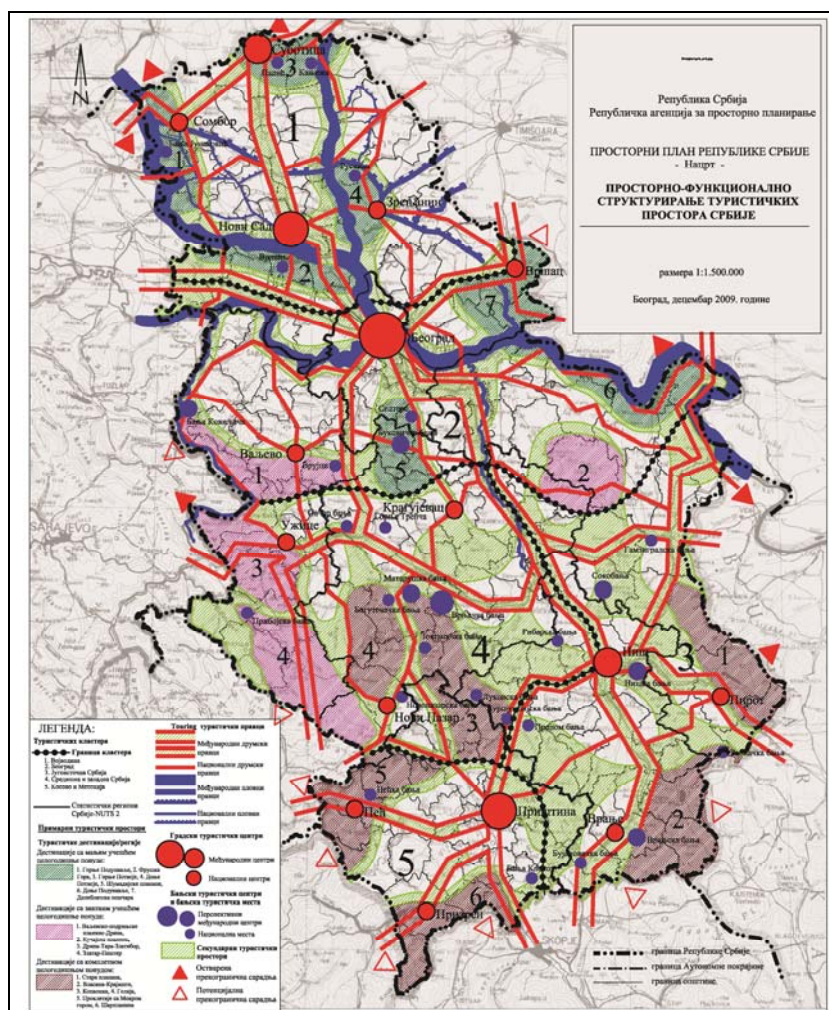
- планско и одрживо искоришћење природних услова за унапређење сектора пољопривреде, грађевинарства и туризма реализацијом значајнијих пројеката;
- неговање и очување идентитета културног наслеђа у циљу адекватнијег коришћења географског и духовног положаја општине у региону и Србији;
- валоризовање природних и антропогених потенцијала за потребе активирања туристичке економије као заокружене и јединствене регионалне туристичке понуде Тимочке крајине).

6.2. Туристичке зоне и комплекси Доњег Подунавља, према важећим планским документима

На основу потенцијала, Доње Подунавље треба да заузима посебно место у погледу развоја и планирања туризма Србије, јер располаже dobrим условима за туристички развој, у погледу бројних природних и антропогених туристичких вредности. Утврђивање жељеног правца развоја туризма зависи од нивоа квалитета и квантитета потенцијала и ограничења, и организованости туристичке понуде овог подручја у односу на суседне регије. Туристички правци, зоне и комплекси Доњег Подунавља детаљно су разрађени у просторним и урбанистичким плановима.

Просторни план Републике Србије 2010-2020

Туристички простори Републике Србије су делови туристичких кластера са дестинацијама, тоуринг правцима, туристичким местима и местима за одмор. На основу расположивих услова и ресурса, туристички простори подељени су на примарне и секундарне туристичке просторе и места претежно регионалног значаја. Примарни простори обухватају туристичке дестинације, међународне и националне путне и пловне туристичке правце, међународне и националне градске и бањске туристичке центре и места. Издвајање примарних туристичких дестинација као регионалне целине са интегрисаним понудама у оквирима туристичких кластера могу се поделити и дефинисаних критеријума у погледу учешћа Доње Подунавље је сврстано у дестинацију са мањим учешћем целогодишње понуде.

Графички приказ 12. Туристичка подручја Србије
Извор: Просторни план Републике Србије 2010-2020.

Регионални просторни план Тимочке крајине

Планско подручје обухвата делове туристичких кластера „југоисточна Србија“ и „Београд“ са туристичком дестинацијом „Доње Подунавље“.

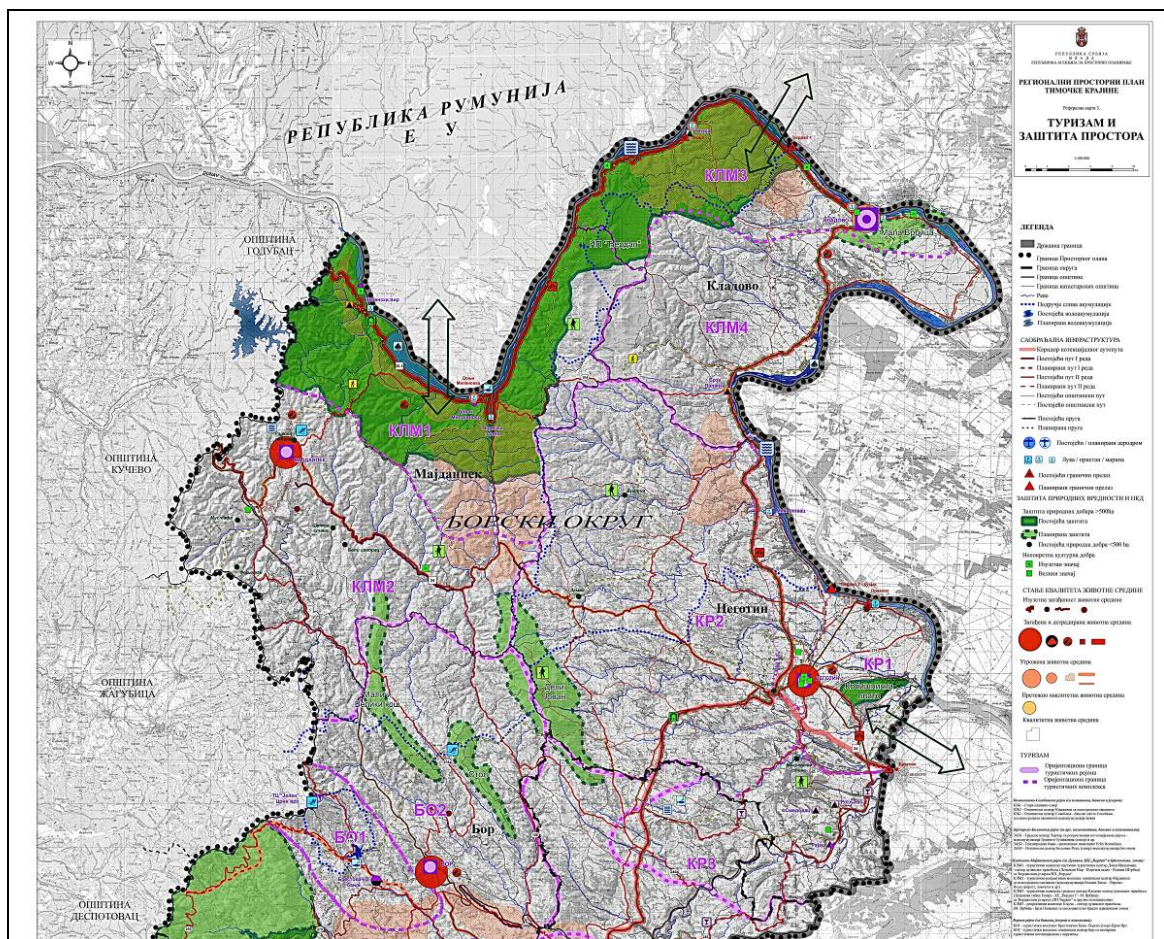
Туристичка дестинација/регија Ђердап, садржи неколико субрегија:

- Кладовско-Мајданпечки рејон чине га Дунав, Национални парк „Ђердап“ и брдско-планинска зона. Централни је део туристичке дестинације „Доње Подунавље“ и северни део туристичке дестинације Кучајске планине. Рејону припада дунавско приобаље од Лепенског Вира до Брзе Паланке и сегмент Националног парка и Ђердапског језера. Рејон захвата и брдско-планински сектор са Мирочем, Северним Кучајем, Лишковацем, Великим Гребеном, Хомољским планинама и Малим Кршем. Обухвата градске центре и насеља Кладово, Доњи Милановац и Мајданпек и локалитете археолошких налазишта.
- Туристички потенцијали Кладова налазе се су у зони приобаља Дунава. Обухватају ток Дунава, део Националног парка и клисуре Ђердап са кањонима и котлинама, археолошка места, хидроелектрану, насеље Текију, Кладово и Брзу Паланку са манифестационим догађајима и рекреативним садржајима, бициклическу трасу „eurovelo 6“ и др.
- Туристички потенцијали Мајданпека сконцентрисани су зони приобаља Дунава. Обухватају: ток Дунава, део Националног парка и клисуре Ђердап са кањонима и котлинама, археолошка места, локална излетишта, мање акумулације, Поречки залив панорамске путеве, бициклическу трасу „eurovelo 6“, риболовна подручја и др. Брдско-планинска и сеоска-етно амбијетална зона обухвата Мајданпек. Мајданпек ће у свом окружењу имати и понуде језера, могућности скијања, спелеологије, ловишта и др. Понуда туристичких садржаја биће употпуњена када се реализују и остали садржаји туристичко-рекреативне понуде. Главну туристичку понуду чине следећи комплекси:
  - (1) научничко-туристички центар Доњи Милановац – сектор дунавског приобаља са Ђердапским језером и Националног парка „Ђердап“;
  - (2) туристичко-рекреативни комплекс општински центар Мајданпек са непосредном околином;
  - (3) туристички комплекс градског центра Кладово-сектор дунавског приобаља са Ђердапским језером и националним Парка „Ђердап“ и другим потенцијалима и
  - (4) рекреативни комплекс Кључа-сектор дунавског приобаља са еколошко и етно брдско планинском зоном.
- Крајински комплекс чине пимнице, приобаље Дунава и брдско-планинска зона. Источни је део Доњег Подунавља са општинама Неготин и северним делом општине Зајечар. Захвата планинске секторе Дели Јована, Великог Гребена, туристичко место и општински центар Неготин, сектор дунавског приобаља, део Националног парка „Ђердап“, вински комплекс Неготинске пимнице, акумулацију Совинац, културне, еколошко, етно, археолошке, спелеолошке и друге вредности. Комплекс обухвата Неготин и богату и разноврсну градску туристичку понуду са и туристичким вредностима у свом непосредном окружењу, риболовно подручје бициклическу трасу „eurovelo 6“, археолошке локалитете римског периода и др. Природно-туристичке вредности углавном су сконцентрисане у брдско-планинском комплексу. Најважнији туристички садржаји су Дели Јован и Велики Гребен, бројни геоморфолошки облици, манастир Вратна и етно село, ловишта, археолошки локалитети и др. Најзначајнија антропогена туристичка вредност је Вински комплекс виногорја са пимницама у селима Рајац, Рогљево, Смедовац и др. Реализација садржаја туристичко-рекреативне понуде у простору допринеће комплетитарању туристичке понуде рејона. Пружајући се путном трасом деонице Румунија-Кладово-Неготин, ослањајући се на Дунав, транзитни, пловни и научнички коридор, који је богат са градским, рекреативним, речним, културним, сеоским, винским, еколошким, ловним и риболовним и другим туристичким садржајима, овај простор ће постати један од главних регионалних одморишних и излетничких комплекса. Главну туристичку понуду чине следећи комплекси:

6. ПРОСТОРНО И УРБАНИСТИЧКО ПЛАНИРАЊЕ, ЗНАЧАЈ, КАРАКТЕРИСТИКЕ, ИНСТРУМЕНТИ И МЕРЕ ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈУ

- (1) туристички комплекс општински центар Неготин-сектор дунавског приобаља са другим туристичким ресурсима у непосредном окружењу;
- (2) рекреативни комплекс Дели Јован-Велики Гребен са значајним еколошким, етно-спелеолошким потенцијалима рејона и
- (3) туристички комплекс виноградарски рејон (Вински ризорт)-водоакумулација Совинац.

Грфаички приказ 13. Туризам и заштита простора

Извор: Регионални просторни план Тимочке крајине, Институт за архитектуру и урбанизам Србије

Регионални просторни план за подручје Подунавског и Браничевског управног округа

Простор региона чине четири туристичке целине односно зоне са различитим туристичким карактеристикама и вредностима.

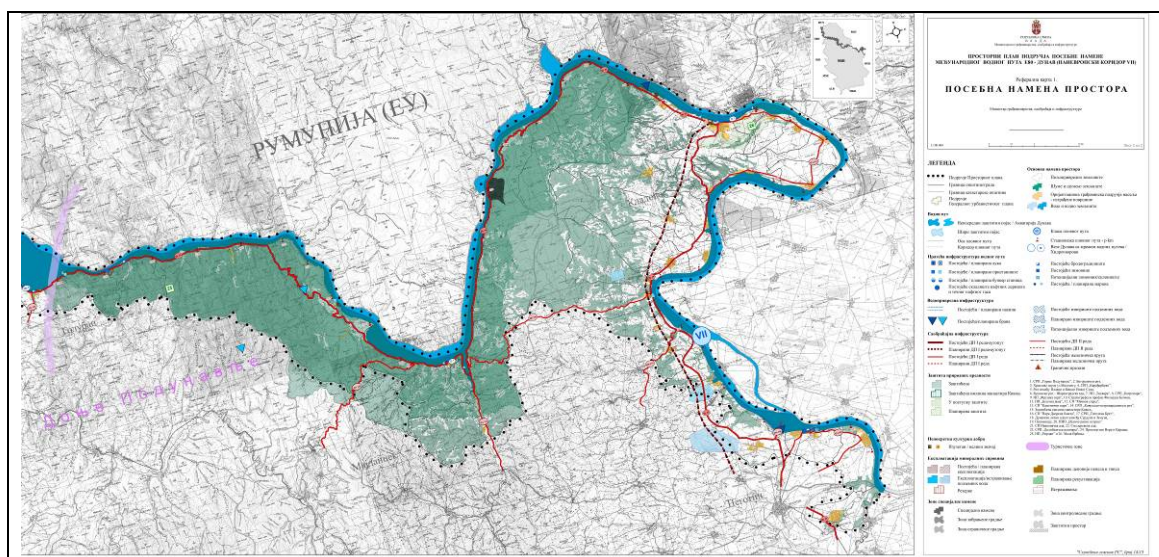
- дунавска зона са тврђавом Рам, археолошким ликалитетом Виминацијум, Сребрним језером, Голупцем и др., са садржајима културног, наутичког, бицикличког, риболовног, сеоског, спортско-рекреативног туризма. На основу бројних мотива, еколошке очуваности и природних и културних вредности, простор је високо валоризован за развој туризма ширег окружења, и веза је међуопштинске, међурегионалне и трансграничне туристичке сарадње. Приоритни задатак развоја туризма је и ангажовање водних потенцијала за потребе наутичког и бродског, културног, сеоског туризма и туризма специјалних интересовања. Неопходна је модернизација постејеће и изградња нових marina и пристана. Ради афирмисања овог туристичког подручја планиране су туристичке руте „Пут римских царава“, „Тврђаве на Дунаву“ и „Путеви вина“.
- зона саобраћајних праваца је подручје уз Коридор X и државни пут првог реда 34, позната као „дунавска магистрала“. Услове за развој транзитног туризма имају и подручја кроз кој пролази државни пут првог реда број 34, посебно јер се ради о Националном парку "Ђердап", као заштићеном простору посебне намене и подручју где се налазе гранични

прелази са Румунијом (ван обухвата Просторног плана). Значај транзитног туризма је и што изградња саобраћајне инфраструктуре европског значаја повлачи за собом и изградњу пратећих садржаја (сервисне, угоститељске, финансијске и др.).

Просторни план подручја посебне намене међународног пловног пута Е-80 - Дунав

Примарни туристички простор Републике Србије представља коридор Дунав. Са аспекта туристичког развоја, могуће је одредити три **специфичне просторне целине** Горње, Средње и Доње Подунавље које се међусобно прожимају и диференцирају. **Доње Подунавље**, окарактерисано је као **претежно историјско-еколошка зона** на делу између Голупца и ушћа Тимока, која ће развој заснивати на туризму ослоњеном на бројне културно-историјске и природне вредности. Туристичка зона Доњег Подунавља обухвата Ђердапску клисуру са Националним парком, привредно и хидроенергетске системе „Ђердап 1” и „Ђердап 2”, бројне археолошке локалитете и места, ђердапску акумулацију и др. Зона туризма има могућност умрежавања са атрактивном понудом у непосредном окружењу Дунава (као што су пимнице у Неготинској крајини, манастири и пећине у Хомољу, Пут римских царева од Лимеса преко Гамзиграда до Ниша и др.). Развој туризма у овој зони требало би спроводити у спреси са Републиком Румунијом.

Графички приказ 14. Посебна намена простора

Извор: Просторни план подручја посебне намене међународног водног пута Е-80 – Дунав, Институт за архитектуру и урбанизам Србије

Просторни план подручја посебне намене Националног парка Ђердап

Са аспекта туристичког развоја, у овом планском документу препозанте и издвојене су следеће зоне:

- зона са културно-историјским вредности међународног значаја;
- зона акумулације и Ђердапске клисуре;
- зона приобаља са очуваним екосистемима и брдско-планински појас Националног парка и
- Ђердапски хидроенергетски и пловидбени система.

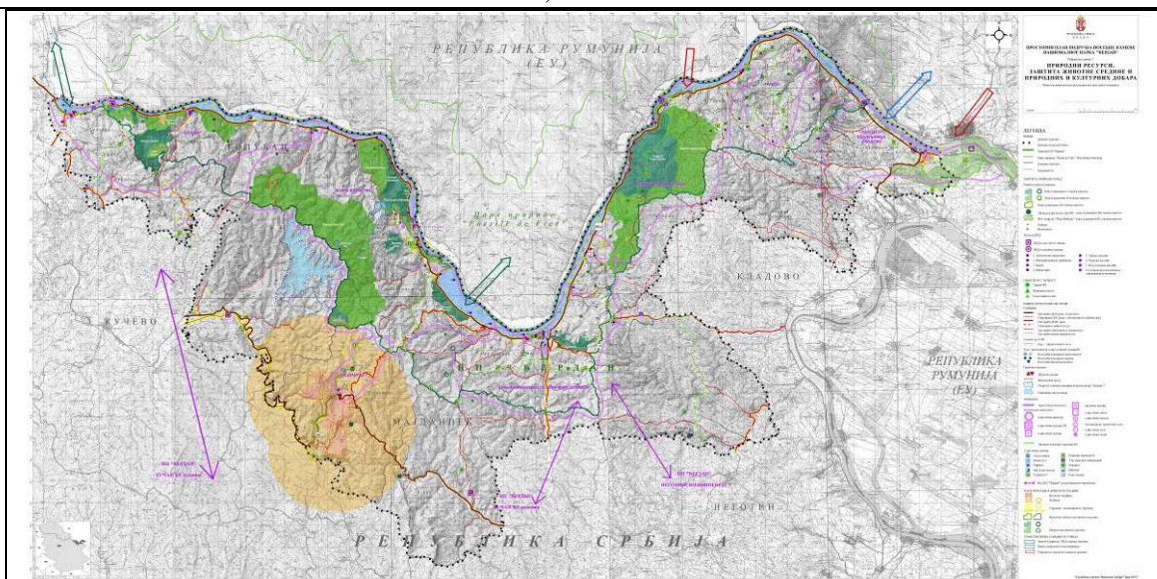
У погледу организације и уређење туристичких простора издвојени су следећи комплекси и зоне у оквиру њих:

➤ Голубачки комплекс на потезу Голубац-Добра обухвата следеће:

- Голубац-Варош то је зона са богатим потенцијалима за развој туризма у оквиру које су угоститељски, трговински, забавни, сервисни и други садржаји који обухватају риболовне стазе, купалишта, ђердапске марине и пунктови са туристичко информативним садржајима намењеним посетиоцима и др.;

6. ПРОСТОРНО И УРБАНИСТИЧКО ПЛАНИРАЊЕ, ЗНАЧАЈ, КАРАКТЕРИСТИКЕ, ИНСТРУМЕНТИ И МЕРЕ ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈУ

- *приобална зона* је зона која обухвата Варош и Голубачку тврђаву. Од садржаја има са пешачко-бициклическу стазу, обалу, плажу, риболовна места и пристане и марине;
- *Тврђава Голубачки град* зона која обухвата улазну западну капију Националног парка Ђердап, археолошки парк са тврђавом и амфитеатар;
- *акваторија Дунава* је зона која обухвата на простор Голупца. Захвата површину од око 60 km², карактеришу је повољни ветровима и могућности једрења и сурфовања и
- туристичка села на обали Дунава са понудом непосредног окружења Брњице и Добре.
  - комплекс природних и историјских вредности на потезу Добра-Бољетин-Решковица
- *посебне вредности Националног парка*;
- туристички простор *Лепенски вир* обухвата археолошко налазиште, који поседује туристички смештај, етно село, истраживачку станицу, пристан, визитор центар, паркинг и друге садржаје;
- *туристичка села* Бољетин и етно насеље Бољетинско брдо, са понудом непосредног окружења и
- *бициклически коридор eurovelo 6* са дугим шетним стазама од Лепенског вира до клисуре Велики Казан.
  - Доњемилановачки комплекс са Поречким заливом на потезу Решковица-Голубиње
- *Доњи Милановац* са Дунавом и различитим садржајима у оквиру којих се налазе Визитор центар Националног парка, угоститељске и сервисне услуге и туристичко информативни пунктови. Зона обухвата и брдско-планинско залеђе са уређеним панорамским путевима Националног парка кроз заштићене пределе целине;
- *Поречки залив* је зона акваторије и приобалног дела Дунава. Просторна је целина, а као функцију развоја користи акумулације и пратећи садржај. Поречки залив са Доњим Милановцем, треба посматрати као просторно и функционално целовит систем.
- туристичка села, Мироч као комплекс ваздушне бање и Голубиње са понудом у окружењу и
- *деоница Eurovelo 6* и друго.
  - комплекс Велики и Мали Штрбац на потезу Голубињ-Текија
- *зона посебних вредности Националног парка Ђердап* обухвата видиковце Велики и Мали Штрбац, руралне и шумске пределе и планинске масиве Дели Јована и Хомоља;
- непокретно културно добро од изузетног значаја „Трајанова табла
- *деоница eurovelo 6* и друго.
  - комплекс Текије са Текијско - Оршовском акваторијом на потезу Текија-Сип
- *туристичко село Текија*, обухвата ђердапску марину, објекте рекреације на копну и води, кајакашки клуб, ауто-камп, излетиште и др.;
- *акваторија Дунава* са Оршовском котлином и Сипском
- *деоница eurovelo 6* и друго.
  - комплекс ХЕ Ђердап I – Караташ – Кладово на потезу Сип-Кладово
- *Кладово* је зона која обухвата приобаље Дунава и део Националног парка Ђердап. У оквиру потенцијала може се издвојити хидроелектрана, археолошки локалитети Diana-Zaves и Fetislam, Fort-Elizabetin, остаци Трајановог моста, кладовски, рибњаци и др. Брдско-планинско залеђе обухвата унутрашњи део Кладова и сеоско-етно и еко зону, подручја за лов и излетничко-рекреативни туризам.
- *туристичка села* Караташ-Сип-Давидовац-Кладушница
- *деоница eurovelo 6* и друго.
  - туристичко-рекреативни комплекс Мајданпека са непосредним окружењем
- *Мајданпек* са окружењем и Дунавским приобаљем интегрисаће и друге значајне туристичке вредности и
- *брдско-планинска и сеоска-етно* амбијетална зона са могућностима развоја сеоског, ловног, еколошког, излетничко-рекреативног туризма и сл.

Графички приказ 15. Природни ресурси, заштита животне средине, природних и културних добара

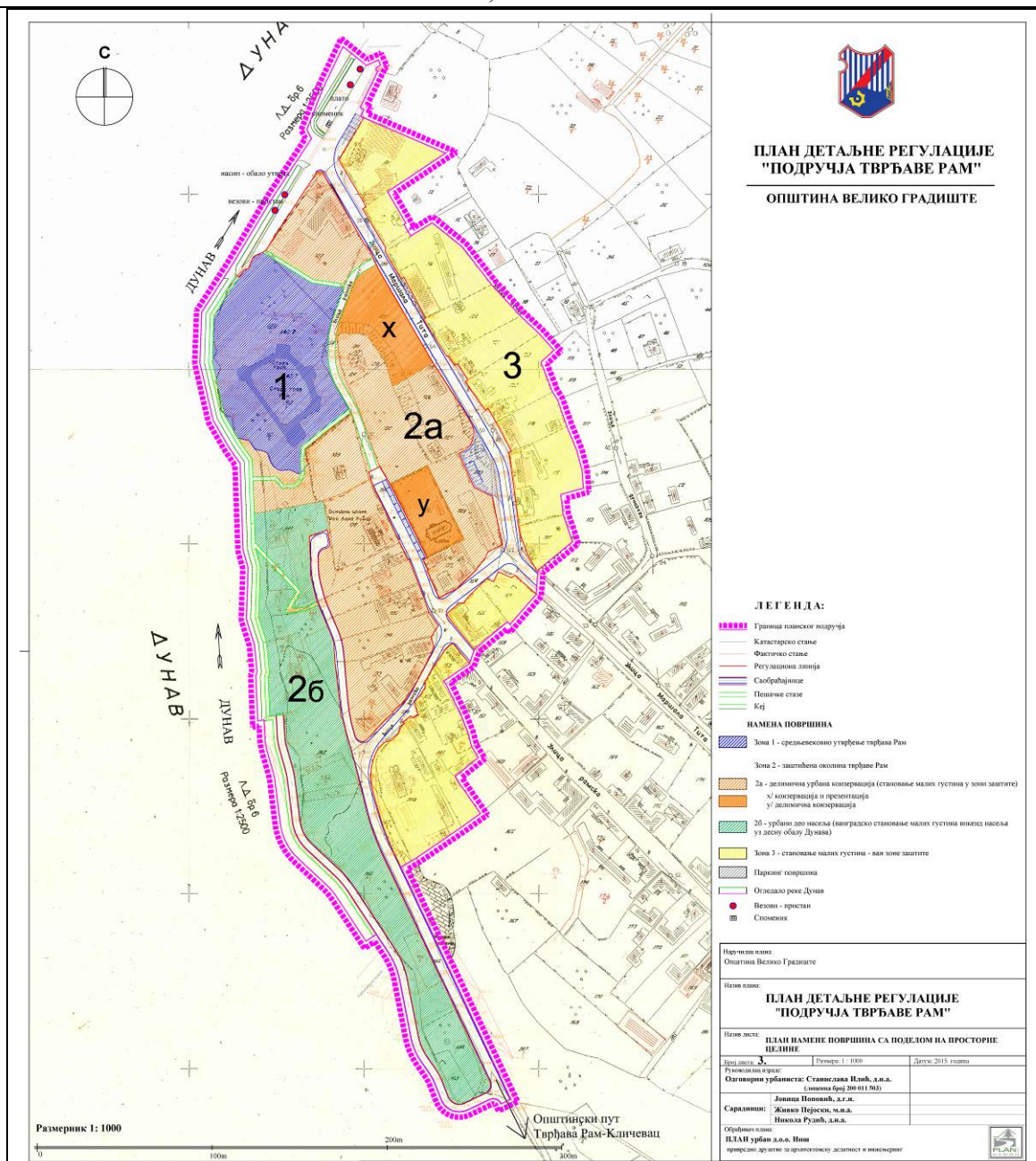
Извор: Просторни план подручја посебне намене Националног парка Ђердап,
Институт за архитектуру и урбанизам Србије

План детаљне регулације Подручја тврђаве Рам

Планом детаљне регулације „Подручја тврђаве Рам“ обухваћена су заштићена и евидентирана културна добра: тврђава Рам, караван сарај, амам, црква Архангела Михајла. У циљу спровођења исправне и свеобухватне заштита и очување ових културних добара урађена је Студија "Услови чувања, одржавања и коришћења културног добра и мере заштите за израду Плана детаљне регулације подручја Рамске тврђаве у насељу Рам". Овом Студијом анализиран је и валоризован укупан простор унутар границе Плана, сви појединачни објекти, да би се утврдиле мере заштите, уређења и коришћења, али и да се омогуће будућа истраживања и презентација културног добра и очувају његове историјске и споменичке вредности.

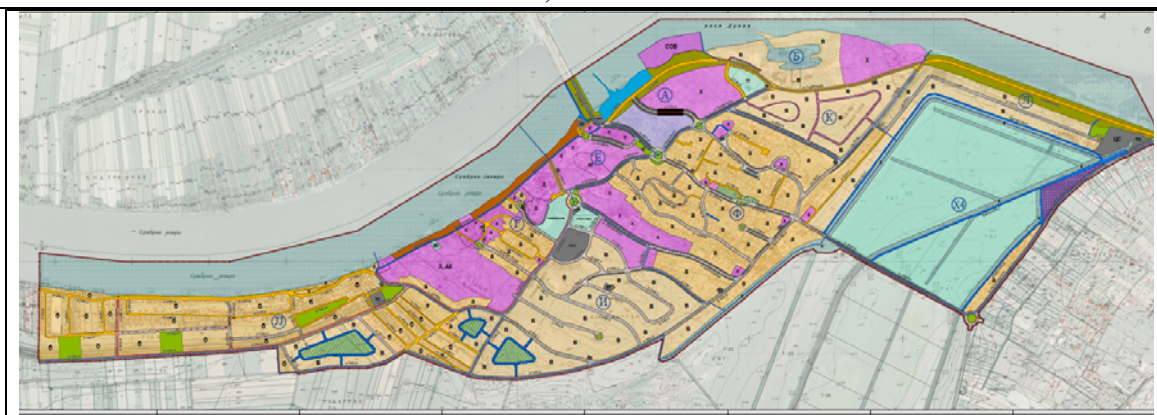
6. ПРОСТОРНО И УРБАНИСТИЧКО ПЛАНИРАЊЕ, ЗНАЧАЈ,
КАРАКТЕРИСТИКЕ, ИНСТРУМЕНТИ И МЕРЕ ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈУ

Графички приказ 16. План намене површина за Подручје тврђаве Рама
Извор: План детаљне регулације „Подручја тврђаве Рама“, План урбан д.о.о. Ниш

План детаљне регулације „Туристичког насеља Бели Багрем“

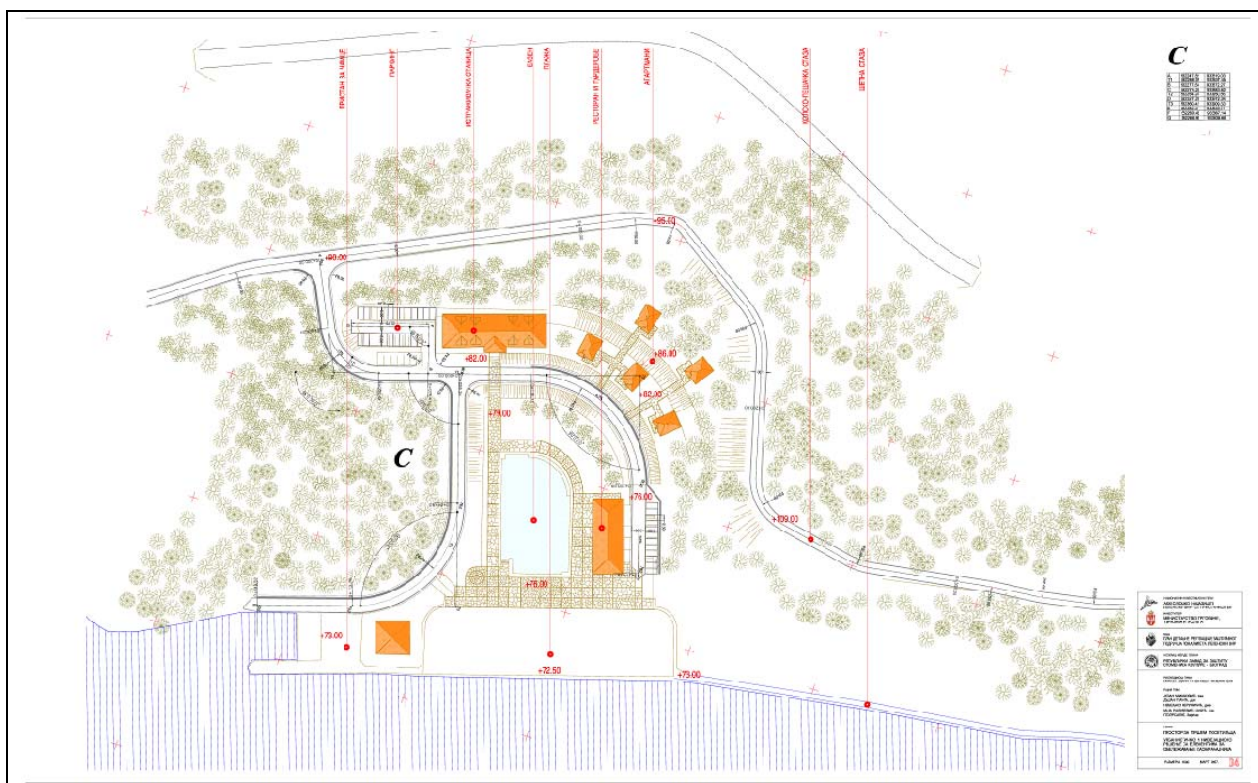
Планом детаљне регулације „Туристичког насеља Бели багрем“ предвиђа се заштита и унапређење, као и проглашење овог подручја. Утврђене су три туристичке зоне са класификацијом подцелина. За проглашење туристичког подручја, потребно је, у складу са Законом о туризму („Сл.гласник РС“ бр. 36/2009, 88/2010, 99/2011 – др.закон, 93/2012) израдити Програм развоја туризма за подручје насеља Бели Багрем и на основу њега Студију оправданости за проглашење насеља Бели Багрем за туристички простор.

Графички приказ 17. План намене површина за Туристичко насеље Бели Багрем
Извор: План детаљне регулације „Туристичког насеља Бели Багрем“, Дирекција за изградњу Општине Велико Градиште

План детаљне регулације „Подручја археолошког локалитета Лепенски Вир“

Музеј Лепенски Вир у току сезоне посети више десетина хиљада посетилаца. Ово намеће проблеме са којима готово ни један музеј код нас није суочен: од недовољног простора за прилаз и паркирање аутобуса, до санитарних простора за тако велики број посетилаца. Заштићеном подручју Лепенски Вир могуће је прићи са пута Голубац -Кладово. Садашњи услови под којима се одвија искључење са пута из правца Голупца су опасни, а ништа безбеднији нису ни услови одвајања из правца Доњег Милановца за Лепену. На Лепенском Виру сада не постоје услови за прихват и задржавање транзитних, а још мање стационарних туриста.

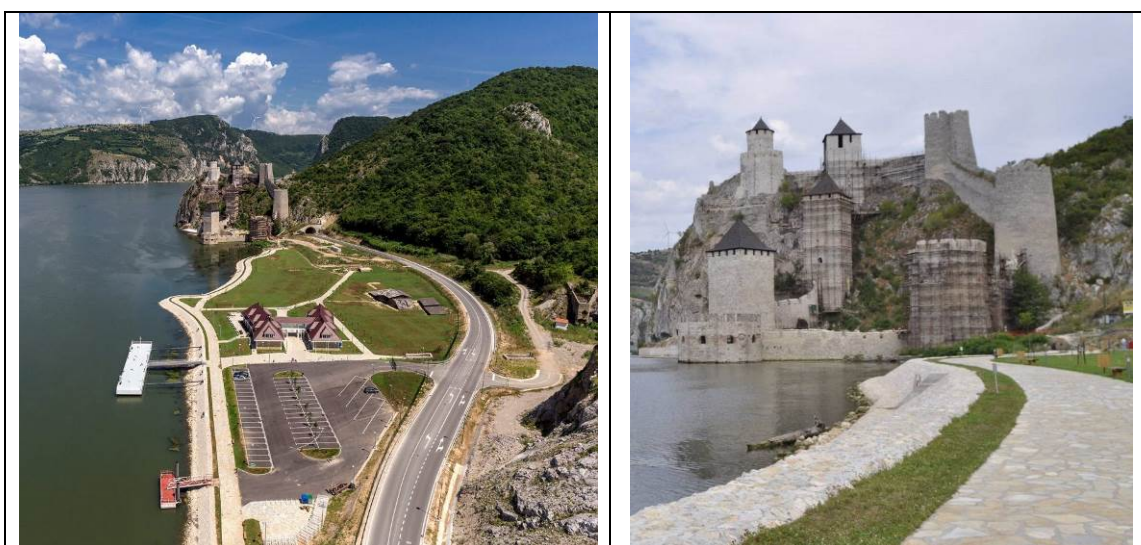

Графички приказ 18. Простор за пријем посетилаца
Извор: План детаљне регулације „Подручја археолошког локалитета Лепенски Вир“, Републички завод за заштиту споменика културе - Београд

Пројекти туристичких зона и локалитета општине Голубац

- Ревитализација Голубачке тврђаве – остварена као приоритетан пројекат Дунавске стратегије, кроз европски IPA програм, у периоду од 2016. до 2019. године. Реализацијом пројекта Голубачка тврђава може да донесе велику корист локалној заједници, поставши једна од највећих атракција Доњег Подунавља. Осим измештања пута, без чега се не може ни размишљати о било каквој ревитализацији тврђаве, радило би се на заштити споменичке целине утврђења, заштити познатих и непознатих археолошких објеката на простору подграђа, реконструкцији природног амбијента. На местима која су сада највише девастирана предвиђају се садржаји за пријем туриста, док су зоне где се очекују археолошки налази резервисане за археолошки парк. Реконструисане куле имаће нове намене - затвореним ће бити додељени садржаји, а отворене ће бити видиковци. Визиторски центар и Пристан за бродове су планирани на простору оближњег каменолома који није у функцији и састојаће се од туристичког пункта са салом за изложбе, предавања и презентације.

Графички приказ 19. Голубачка тврђава

Извор: <http://www.tvrdjavagolubackigrad.rs>

- Изградња апартманског насеља код тврђаве Голубачки град - На падини обраслој дрвећем, која је окренута ка Дунаву, планира се изградња девет дрвених апартмана за смештај посетилаца или учесника турнира и ликовних колонија. Апартаменти су четворокреветни, пројектовани у духу дрвене традиционалне архитектуре. До апартмана води колско-пешачки пут. Централни објекат апартманског насеља и капија обележавају улаз у подручје панорамских путева кроз Национални парк. У објекту су смештени рецепција, канцеларије, кафе-ресторан у приземљу и шест двокреветних соба на спрату.

Графички приказ 20. Апартаманско насеље
Извор: <http://www.golubac.org.rs/datoteke/projekti/>

Овим пројектом се након реализације пројекта „Ревитализација тврђаве Голубачки град“, очекује економско побољшање и повећање туристичког промета, који би се резултирали кроз изградњу смештајних капацитета као и ангажовање и трајно запослење за већи број житеља општине Голубац.

Реализацијом ова два пројекта стварају се услови да Голубац привуче већи број иностраних туриста од међународних научних скупова о уметности средњег века, историчара ратова у средњем веку, проучаваоца утицаја историје ратова у зони Доњег Подунавља на развој и обликовање европских земаља изван региона.

- Изградња Рибарског насеља у Голупцу заснива се на припреми услова и почетку рада овог насеља, чија локација се предвиђа и планира на локалитету „Доње марине“ у Голупцу. Пројекат би обезбедио просторну, организациону и грађевинску целину, функционално садржајну, у својству рибарства, риболова и риболовног туризма. Овај простор представљао би центар свих активности у смислу организационог и логистичког простора за потребе риболова.

Графички приказ 21. Рибарско насеље у Голупцу
Извор: <http://www.golubac.org.rs/datoteke/projekti/>

Пројектом ће се омогућити унапређење развоја риболова и остварити економски, еколошки и туристички ефекти у региону Доњег Подунавља, као и општине Голубац што је у складу са препорукама релевантних стратешких докумената на нивоу Републике.

6.3. Остваривање развоја туризма у планским и стратешким документима*

Стратегије развоја Републике и акциони планови њиховог спровођења нису посебно укључивале и разматрале туризам, осим две националне стратегије и то делимично. Прва је Национална стратегија одрживог развоја из 2008. године, која се бави утицајима туризма на животну средину и увођење индикатора о густини туризма, тј. % туриста у односу на сталне становнике. Друга је Национална стратегија одрживог коришћења природних ресурса и добара из 2012. године, којом се дефинише израда планских докумената који обухватају заштићене природне вредности и потенцијале за потребе развоја и повезивања туризма са комплементарним активностима и областима.

Секторски документ развоја туризма Србије је Стратегија развоја туризма из 2006. и 2016. Стратегија развоја туризма из 2006. урађена је као секторски мастер план функцијско-економског развоја туризма, без довољног третмана просторно-еколошких, социјалних и културних аспеката и одредби Просторног плана Републике Србије и других релевантних националних докумената. Приоритетни туристички производи по Стратегији углавном су били прихватљиви, уз потребе прилагођавања домаћим условима у погледу градских одмора и турно туризма. Међутим, структурирање Србије по туристичким кластерима, већим делом је неприхватљиво. Бројни и делом неодговарајући развојни инвестициони пројекти разврстани су у четири групе приоритета, без експлицирања критеријума рангирања.

У Стратегији развоја туризма Републике Србије из 2016. задржана су главна опредељења из Стратегије 2006. (унета у Закон о туризму 2009. и Измене и допуне Закона из 2010.): развојем туризма управља се, интегралним, секторским (стратегички мастер план) документима плана туристичке дестинације, програма развоја туризма АП и локалне самоуправе и програма промотивних активности Србије. Стратегијски мастер план је полазна основа за израду просторних и урбанистичких планова у приоритетним дестинацијама. Услове за туристичку инфраструктуру у туристичким просторима у просторним и урбанистичким плановима издаје ресор туризма. Декларисана је обавеза усклађивања секторских докумената туризма са Просторним планом Републике Србије. Позитивне стране у овој Стратегији су: територијална подела Србије на туристичке кластере усклађена са Просторним планом Србије, увођење анализе утицаја туризма на културно наслеђе и природна добра, са уочавањем проблема, али са прећутним очекивањем да се они реше у оквиру предвиђених секторских докумената туризма, афирмисање појединих туристичких регија, афирмисање малих и средњих предузећа као носилаца туристичког развоја и др.

Стратегијски мастер планови донети су по приоритетима националне Стратегије развоја туризма из 2006. године за 16 дестинација, без довољног уважавања просторних и других националних и регионалних планских докумената, углавном без довољног познавања и третмана просторно-еколошких, социјалних и културних фактора развоја. За успешан будући функцијски и просторни развој туризма у Србији биће неопходно да се превазиђе постојећа неравноправност просторног и секторског планирања, уз њихово приближавање на концепту интегралног стратешког и континуалног планирања, како јачањем сарадње свих релевантних струка, тако и законским, институционално-организационим и другим подршкама државе.

---

* Радна верзија нацрта Просторног плана Републике Србије 2020-2035.

У односу на новије Европски стратешки документи о развоју туризма који су код заступљени су Општа стратегија "Европа 2020. за паметан, одрживи и инклузиван раст" из 2010., Програми ЕУ 2014-2020 COSME, LIFE и др., секторска стратегија "Европа, водећа туристичка дестинација света - нови политички оквир за туризам" из 2010., макрорегионалне стратегије за Дунавски регион из 2010., за Јадранско-јонски регион из 2014. и за Алпски регион из 2015. и др. Опште стратегије развоја Србије и делом Стратегија развоја туризма Србије усклађене су по питању третмана конкурентности, партнерства, мобилности, кластеризације, прекограничне сарадње, МСП, запошљавања, заштите животне средине, иновација, образовања, истраживања и др. Актуелни Закон о туризму из 2019. и Стратегија развоја туризма Србије из 2016. делом одуарају од европских стратешких докумената по надређености секторских докумената ужих целина интегралним планским документима ширих целина, односно по секторском утврђивању туристичких простора мимо интегралних докумената просторног планирања у Закону о планирању и иградњи. Искључивом применом Закона о туризму и Стратегије развоја туризма Србије, просторно планирање је недовољно укључено као инструмент управљања просторним развојем туризма, а урбанистичко планирање туристичких садржаја постало је само инструмент техничке разраде и спровођења циљева из мастер планова.

Просторни аспект туризма у општим стратегијама развоја Србије није заступљен, а у секторским документима развоја туризма Србије заступљен је недовољно и неадекватно заступљен, док је еколошки аспект третиран углавном декларативно. У Стратегији развоја туризма Србије нису дате просторне одредбе туристичких дестинација, туриг праваца, градских и бањских туристичких центара и места. Физичка решења туристичких садржаја у оквиру мастер планова конципирана су без сагледавања ширег туристичког простора којима садржаји припадају, без довољног сагледавања комплементарних активности у туристичком простору, уз уважање заштите природе само у случају најзначајнијих добара (у I степену заштите), а занемарујући остала природна добра и режиме заштите као ограничења за развој туризма (нарочито ограничења у II степену заштите, настала променом Уредбе о режимима заштите из 2012., која су често кључна за развој туристичко-рекреативне инфраструктуре.

Туризам у просторним плановима обрађује се у склопу различитих сектора и активности и са различито дефинисаним и обрађеним циљевима и мерама развоја. У регионалним просторним плановима туризам се обрађује у склопу привредних активности, као разрада одредби Просторног плана Републике Србије. Одредбе о просторном развоју туризма, Просторног планом Републике Србије 1996. и 2010., оптимално су поштоване у свим регионалним просторним плановима, чије одредбе су разрађиване у свим просторним плановима јединица локалних самоуправа.

Туризам у просторним плановима подручја посебне намене, који се односио на заштићена природна и делом културна добра и сливна подручја изворишта водоакмулација, представљао је детаљнију разраду одредби Просторног плана Републике Србије (уз усаглашавање са регионалним просторним плановима који захватају подручја посебне намене). У једном периоду туризам је у просторним плановима (посебно у подручјима заштићених природних добара), по захтевима ресора туризма, прилагођаван оквирима Стратегије развоја туризма и мастер планова појединих дестинација, који у потпуности нису били усклађени са просторним планом Републике Србије и регионалним просторним плановима. Последњих година, примену одредби Просторног плана Републике Србије о туризму делом ограничава ресор заштите природе. У честим случајевима преклапања функција заштите и развоја (пример Ђердапа и др.), у просторним плановима подручја посебне намене није прецизно и адекватно дефинисан одржив начин решавања конфликта између туризма, заштите природна и комплементарних активности. одржив начин. Решавање ових проблема, поред системских унапређења, захтева и иновирање просторних планова подручја посебне намене, са детаљном разрадом за зоне заштите и зоне развоја, уз интензивнију сарадњу служби заштите са планерима и урбанистима.

Просторни планови јединица локалних самоуправа баве се туризмом претежно у складу са Просторним планом Републике Србије, регионалним просторним плановима и плановима подручја посебне намене, изузев неколико локалних планова за чије делове су рађени мастер планови туризма. За општинске планове који садрже туристичке потенцијале и дестинације, а којима је истекао правни рок важности, неопходно је ускладити концепт развоја туризма са циљевима и политикама нових просторних планова.

6.4. Имплементација стратешких и планских решења и планских докумената

Код имплементације стратешких и планских докумената на првом месту треба да буду критеријуми за утврђивање приоритета. Стратешки приоритети реализације туристичких дестинација, утврђују се на основу неколико критеријума. Предност имају туристички простори за које су расподељена подстицајна средства државе. Затим атрактивности туристичких простора за туристичку тражњу, социо-економској остваривости и тржишној рентабилности туристичке понуде и степену развијености или припремљености дестинација за отварање развоја. Један од критеријума је може бити и атрактивност туристичких простора које представљају они природни и створени услови, ресурси и вредности који привлаче, или ће, према валоризацији, привући значајне сегменте иностране и домаће туристичке тражње, у складу са трендовима светског туристичког тржишта. Такође, социо-економска остваривост и тржишна рентабилност представљају кључне факторе привредне развијености формиране и привредних потенцијала будуће туристичке понуде, зависно од положаја, саобраћајне приступачности, могућности државног предфинасирања, интереса иностраног и домаћег капитала и др. Предност међу туристичким подручјима имају она где већ постоје туристичке целине или центри са комплексним туристичким понудама, са већим обимом и већим уделом обезбеђених средстава за комерцијалне туристичке садржаје у укупној инвестицији, а посебно са профитабилним пословањем и учешћем у предфинансирању некомерцијалних садржаја од стране тржишних носилаца. У складу са претходним критеријумом, предност ће имати простори који подстицајна средства могу да искористе са највећим економским ефектима (што је изгледније код већ формираних или започетих дестинација, где се претежно ради о доградњи, реконструкцији, опремању и новом менџменту).

Веома важну улогу и значај у имплементацији планских решења просторног развоја туризма треба да имају плански документи.

Плански инструменти имплементације Просторног плана Србије у области туризма су: регионални просторни планови, просторни планови подручја посебне намене, просторни планови јединица локалне самоуправе и урбанистички планови, као и Стратегија развоја туризма Србије, Стратегијски маркетинг план и програм промотивних активности за Србију, Програм развоја туристичких производа (развија Стратегије развоја туризма Србије), Стратегијски мастер план приоритетне туристичке дестинације и Програм развоја туризма (у оквиру АП и јединица локалне самоуправе), као и међународне и билатералне документе о просторном развоју, туризму, животној средини, прекограничној сарадњи и др.

У законским одредбама о садржају планова подручја посебне намене, посебно релевантних за туристичка подручја, треба експлицирати основе за специфицирање: унапређења, заштите и коришћења туристичких ресурса; развојне интеграције туризма са комплементарним активностима, заштитом и презентацијом природне и културне баштине; енергетске ефикасности и коришћења обновљивих извора; рационалног коришћења водних ресурса; процене социо-економске оправданости/изводљивости у културне прихватљивости; као и третмана заштите од елементарних непогода и ратних разарања. Заједнички недостатак експлицитних законских одредби просторног развоја за све нивое и врсте планова тиче се још пројекције становништва (која се у оквиру плана ради само на основу досадашњих трендова и треба је ускладити са планираном концепцијом развоја активности и простора) и

међусекторске синтезе (коју треба експлицирати као законску обавезу, да не би и даље била препуштена слободном методолошком избору обрађивача).

Постоји велики број планова који се односе на Дунав и просторни развој туризма. Многи од њих нису дошли до фазе спровођења. Сви досадашњи планови везани за простор Дунава обрађивали су разноврсне просторе и низ појава, процеса и проблема. Већина планова дала је нереалне циљеве у смислу туристичке понуде која није била усаглашена са туристичком потражњом. Станковић (1996а) наводи неколико познатијих планова као што су Просторни план приобалног подручја Дунава, затим Регионални просторни план за туристичко подручје Дунава, као и Програм развоја туризма на Дунаву од Београда до ушћа Тимока. Планове карактерише лоше сагледавање развоја туризма који је доста уопштен и идеализован. У неким случајевима већи значај се давао туристичким вредностима које су доста удаљене од Дунава. Нејасно су дефинисане туристичке зоне и сектори у оквиру којих се нису представљени фактори у целини. Због недовољно конкретних улазних података и величина прецењен је број остваривања ноћења домаћих и страних туриста, као и прогноза да ће се непосредна зона Дунава туристички брже развијати од Србије у целини.

Од 2010. године усвојени су Планови посебних намена и планови локалних самоуправа везани за Доње Подунавље, али се чини да се није далеко одмакло у односу на имплементацију планова који су били актуелни 70. и 80. их година прошлог века. Иако новији планови у својој методологији и начину израде много реалније сагледавају слику простора, његове потенцијале и ограничења ниједан Усвојен плански документ није доживео своју имплементацију.

Поред просторних планова, постоје и пословни или мастер планови чија израда је карактеристична за земље које су у процесу у транзицији. Код нас, постоји неколико мастер планова туристичких дестинација, а један је урађен и за Доње Подунавље. Ова врста плана део је Закон о туризму и представља посебне програме развоја. Највеће ограничење је непостојање Правилника о садржани и начину израде ових планова. Углавном се заснивају на иностраном искуству. Просторни обухват мастер план за Доње Подунавље, делимично је усклађен са Просторним планом Републике Србије. Заснован је на економским и тржишним аспектима, док се много мање бави потенцијалима и ограничењима и питањима одрживости.

Мастер планови у Србији, представљају програме подршке туристичког развоја, који су усклађени са највишим планским документима, на основу којих се предвиђају и припремају посебни развојни програми за туристичке зоне, транзитне, друмске и пловне праваце, градске туристичке центре, бање и др. Приликом израде, планска и развојна решења мастер плана, нису усклађена са планским документима, као ни са Законом о туризму и Стратегијом развоја туризма што предствља највећи ограничавајући фактор развоја Доњег Подунавља. Како је ова туристичка дестинација, простор са богатим и разноврсним вредностима, мастер план није усклађен са планским документима вишег реда. Не базира се на интегралном и мултидисциплинарном приступу, који балансира између економије, заштите природних ресурса, квалитета живота и одрживог развоја. Израдом оваквих планова не може доћи до имплементације аутентичног и јединственог туристичког производа.

На основу донетих планских докумената треба извршити ревизију свих планова урађених у периоду са наметнутим решењима (из секторских мастер планова), као и неких планова урађених за последњу деценију. То се посебно односи на планове предела изузетних одлика са ограничењима за развој туризма због режима заштите природних добара.

Предност у изради стратешких, програмских и планских докумената имаће стратешки приоритетни простори у периоду до 2025., уз проширење листе приоритетним просторима за наредни плански период до 2030. и то:

- стратегија развоја туризма за зону туристичког кластера Источна Србија (ком припада простор Доњег Подунавља), у односу на спровођење у статистичким регионима НУТС-2;
- програм туристичког развоја примарних међународних пловних транзитних туристичких праваца у који се убраја и цео ток Дунава и

- програми прекограничне сарадње дестинације Ђердап са Румунијом

6.5. Институционално-организационе мере и инструменти имплементације просторног развоја туризма*

Институционално-организационе мере за остваривање просторног развоја туризма у оквиру Просторног плана Републике Србије обухватају организовање носилаца развоја туризма и подршке развоју туризма.

За дугорочни период развоја туризма, у Просторном плану Републике Србије предвиђа се систем управљања са следећим субјектима јавно-приватног партнерства:

- Државна менаџмент организација за развој туризма, која би се формирала трансформацијом и комплетирањем постојеће Туристичке организације Србије, са циљем да на нивоу Републике – статистичког региона NUTS-1, координира активности регионалних менаџмент организација за развој туризма на нивоу туристичких кластера и статистичких региона NUTS-2;
- Регионалне менаџмент организације за развој туризма на нивоу статистичких региона NUTS-2 – које би координирале дестинацијске менаџмент организације и друге актере на обухваћеним просторима зона туристичких кластера (чије границе се не слажу са границама статистичких региона, већ статистички региони захватају две или неколико зона кластера) и представљале директне partnere у коришћењу европских структурних и других фондова за област туризма (PHARE, SAPARD, INTERREG); у аутономним покрајинама ове организације би се формирале трансформацијом и комплетирањем постојећих покрајинских туристичких организација, а у осталим статистичким регионима интеграцијом, трансформацијом и комплетирањем јачих градских и општинских туристичких организација;
- Дестинацијске менаџмент организације за управљање целинама и подцелинама туристичких дестинација у обухвату зона туристичких кластера (уз прикључивање дела локалних ТО); код свих дестинација у заштићеним природним и културним добрима, у дестинацијској менаџмент организацији би биле интегрисане управне надлежности у туризму, заштити природних и културних добара и комплементарним активностима;
- Менаџмент организације за управљање градским, бањским и планинским туристичким центрима и другим туристичким местима (уз прикључивање локалних туристичких организација);
- Агенције за транзитне туристичке правце – Агенција за пловне туристичке правце и Агенција за друмске туристичке правце и кружне туре, у функцији интегралног управљања линијским туристичким системима који воде кроз више зона кластера и статистичких региона.

Наведене менаџмент организације засниваће се на одговарајућим нивоима и облицима партнерства јавног, приватног и невладиног сектора, односно конституисаће их актери из области државне, покрајинске и локалне управе, актери асоцијација и привредних друштава у области туризма и комплементарних активности, као и актери из невладиног и интелектуалног сектора у области релевантних наука и струка, уметности и др.

Међу асоцијацијама на националном нивоу треба посебно оснажити Републичку привредну комору – Удружење угоститељства и туризма. Паралелно са тим, треба стимулисати комплетирање постојећих и оснивање недостајућих националних секторских привредних и непривредних асоцијација за све значајније туристичке производе (планински

* Преузето из Просторног плана Републике Србије 2020-2035. – радна верзија Нацрта плана

туризам, рурални туризам, културни туризам и др.). На нивоу свих NUTS-2 статистичких региона треба установити и комплетирати удружења туризма и угоститељства у оквиру регионалних привредних комора, које ће подржавати рад градских и општинских комерцијалних туристичких асоцијација у оквиру обухваћене једне или више зона туристичких кластера. На локалном нивоу треба подстаћи градске и општинске управе и нетрансформисане туристичке организације, надлежне за туризам туристичких места и секундарних туристичких простора, уз подстицање формирања локалних привредних асоцијација у области туризма на принципима интегрисане понуде. Такође треба омогућити и подстаћи шире и интензивније формирање и деловање невладиних и других организација на националном нивоу, на нивоу региона, туристичких дестинација, градских туристичких центара и бања.

Значајније подршке примени концепта развоја туризма у Просторном плану Србије засниваће се на развоју база података и система мониторинга и на унапређењу система контроле. Развој информационих и мониторинг система подразумева формирање и праћење базе индикатора о видовима туризма/туристичким производима, туристичком смештају и осталим елементима материјалне базе туризма, промету, посредној потрошњи и др. Информациони и мониторинг системи биће формиран на нивоима Републике, статистичких региона, туристичких дестинација (са субдестинацијама и туристичким центрима-ризортима), транзитних туристичких праваца, градских, бањских и планинских туристичких центара, а сви ће бити интегрисани у јединствени информациони и мониторинг систем Србије. Унапређење контролних система подразумева формирање и рад контролних механизма на управним нивоима Републике, аутономних покрајина, округа, градова и општина у областима туризма, заштите природе и животне средине, просторног планирања, урбанизма и грађевинарства (уз учешће комплементарних области на истим управним нивоима). Предмет ових механизма је контрола спровођења закона, планских и других докумената у изградњи, уређењу, коришћењу и заштити туристичких простора.

6.6. Информациони системи у планским документима

Дефиниције GIS-а су различите али планерској струци су можда две најближе техничка (према којој GIS подразумева рачунарску, софтверску и хардверску конфигурацију специфично пројектовану, за могућности прикупљања, чувања и коришћења картографских података) и стратешка (према Cowen, 1988) (по којој је GIS систем за подршку одлучивању који омогућава интеграцију просторно регеренцираних података у пословн аокружења у којима би требало решавати одређене пробелеме) (Ibid., 18-19).

У свету се формиране базе података у GIS окружењу све више користе у процесу планирања због анализе и процене стања предметне средине. Опредељеност Републике Србије је усмерена ка прилагођавању оквира које промовише Европска унија. Сходно томе, предвиђена је и израда Националне инфраструктуре просторних података (NSDI) где просторна и урбанистичка документација представља знатан ресурс. Географски информациони систем заузима важно место у пројектима на различитим нивоима – од националног до локалног, где се посматра површински или линијски објекат, или различити ресурси као што су зеленило, земљиште и воде. У Републици Србији више планова посебне намене, а и регионалних планова, базирано је на подршци GIS-а, чиме су формиране основе методолошког приступа. Поред тога, готово двадесетак локалних самоуправа у Србији је, на различите начине, интегрисало GIS у своје планерске и општинске службе. Оно што још увек недостаје јесте институционализација оваквог система законом и одговарајућим правилницима те успостављање стандарда израде и структуре података. Уважавајући напред наведено може се указати да је потребно убудуће више допринети интеграцији парцијалних система и подсистема у јединствени GIS на националном нивоу као подршку просторном планирању свих територијалних нивоа (Bakić, Crnčević, 2012:180-181).

Географски информациони ситем и све интензивнији развој информационих технологија, постаје неизоставан део у процесу планирања, и представља неизоставну подршку при изради планско документа у свим његовим фазама. Могућности GIS-а су велике у погледу просторних и статистичких анализа. Приликом израде планских документа често се користе следећи аналитички алати (3D Analyst, Spatial Analyst, Network Analyst, Gostatistical Analyst и сл.). Информациони системи о простору пружају бржу и квалитетну израду могућих варијанти намена простора у будућности, а евентуалне последице планских циљева и решења могу једноставно предочити различитим доносиоцима одлука о коришћењу и изградњи простора (Максин-Мићић, 2007). Највећи значај GIS-а исказује приликом конципирања и провере различитих сценарија планских решења. Ове могућности долазе до изражаја при изради Стратешких процена утицаја планских докумената на простор (нпр. интензитет загађења).

Израда планских докумената захтева коришћење и рад са тачним и ажурним подацима. У процесу израде планова веома је важна могућност приказивања, анализирања и интерпретације различитих географских информација. Савремени GIS софтвери омогућавају разноврсне манипулације просторним подацима (Bakić, Gajić, 2014:375):

- „рад са базама просторних података – формирање и управљање просторним подацима која садржи скупове просторних података уређених у складу са генеричким моделом података: векторски објекти (тачке, линије, полигони), растери, мреже инфраструктуре и сл.,
- визуализација просторних података – скупови интерактивних карата, графикона и прегледних табела којим се приказују просторне појаве и процеси, као и њихови међусобни односи и
- геопроцесирање – скуп алата за основне и напредне просторне анализе, помоћу којих се на основу постојећих просторних података добијају информације и креирају нови просторни подаци“.

Примена GIS-а и базе просторних података могла би се користити у свим секторским видовима планирања. Комплексност проблематике планирања, као и израда секторских студија или планова, била би знатно олакшана применом овог система. Подаци би се налазили у јединственом референтном систему, лакше би се интегрисали и преклапали различити картографски и плански подаци, на основу којих би били донети адекватни закључци.

Када говоримо о развоју туризма, услед недостатка туристичких база података и неконзистентности података, GIS апликације су ограничене. „Постоји веома мало информација које су везане за туристичке дестинације, а које се тичу места и земаља одакле туристи долазе, њихове мотивације, шема њиховог кретања у туристичкој дестинацији, рекреативних навика, потрошње, нивоа посећивања појединих атракција и њихових утицаја на одрживост туристичког развоја и сл. За сада, највећи број апликација GIS-а у туризму односио се на инвентаризацију рекреационих капацитета, менаџмент употребе простора за туризам, процену утицаја посетилаца, процену конфликта на релацији рекреација – животна средина, картирање, креирање туристичких информационих менаџмент система и система за помоћ при доношењу одлука“ (Јовановић, 2015:68).

С друге стране GIS би могао имати значајну улогу у домену туризма. Оррертманн (1997) наводи да националне туристичке организације могу користити GIS за планирање и развој туристичке политике у многим подручјима где, на пример, долази до сукоба на релацији туристички развој и заштита животне средине. У тим случајевима GIS може помоћи у одлучивању и развоју одговарајућих видова туризма за дато подручје. Мејја et al. (2000) наводе да GIS технологија туристичком планирању пружа бројне предности у документацији података и њиховој обради, у шта убрајају: могућност тематског картирања на брз и јефтин начин, производњу карата различитих размера према захтевима различитих корисника, лаку и брзу измену информација на картама, представљање резултата у картографској,

6. ПРОСТОРНО И УРБАНИСТИЧКО ПЛАНИРАЊЕ, ЗНАЧАЈ,
КАРАКТЕРИСТИКЕ, ИНСТРУМЕНТИ И МЕРЕ ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈУ

статистичкој или табеларној форми, динамичко исправљање грешака, информације могу бити лако интегрисане, кроз аутоматске релације између различитих база података које описују исти географски простор кроз различите теме и др.

7. МЕЋУЗАВИСНОСТ ТУРИЗМА И ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

7.1. Туризам и одрживи развој

Данас смо све више свесни чињенице да је животна средина угроженија више него икад. Деценијама уназад суочавамо се са претераном урбанизацијом и индустријализацијом и свим оним што ове појаве носе са собом – загађеност ваздуха, воде и земљишта, девастирана вегетација, угроженост и нестанак одређених врста флоре и фауне, заузимање великих плодних површина, смањење природних простора и сл. Још шездесетих година прошлог века, почела се посвећивати пажња конфликтним ситуацијама у животној средини. У том периоду наука предузима мере у погледу заштите биљних и животињских врста. Такође, у индустријским земљама на првом месту се ради *Процена утицаја на животну средину*, које се баве сагледавањем трошкова и користи развојних пројеката уважавајући еколошке принципе. Ови пројекти нису спровођени од почетних корака, били су претња економском развоју, па су означавани као анти-економски. Касније се развио концепт *заштите животне средине директном контролом* али ни он није заживео. Карактерише га не прихватљив начин коришћења, јер је у већини случајева оптималан ниво загађења одређиван на нивоу који је био искључиво економски и политички прихватљив а не сагласан реалном стању животне средине (Јовичић, 2010).

Урбанизација доводи до појаве савременог туризма, и велике масовности људи. Одликује се великим миграцијама, између индустријских градова и туристичких центара и регија и обратно. Милионски број људи, учествује у туристичким кретањима, која се одвијају готово у свим земљама Света. Последица ових кретања, су убрзани начин живота, као и жеља за упознавањем нових простора и активног одмора у здравој животној средини (Станковић, 2003а). Као узрок свег наведеног су последице у виду загађености, која представљају главни проблем савременог туризма и његовог даљег развоја. Савремени туризам данас заузима све просторе од урбаних, руралних до слободних површина.

Велики број стручњака, покушава да обједини научне погледе и знања са праксом савременог туризма који перманентним развојем утиче на сталне промене у простору. Простор, као општи ресурс, има бројне кориснике чија валоризација је све чешћа тема и на пољу његовог одрживог развоја и у погледу будућег развоја туризма. Туризам је сложен систем а његови елементи су различити и специфични у погледу физичких граница, капацитета, бројности корисника и сл. који се интензивно повећавају из године у годину. Такође, савремени туризам представља једну од детерминанти простора и основ развоја појединих друштвених делатности, који се често испољавају као лимитирајући фактор уравнотеженог просторног развоја. Важно је напоменути и то да туризам више зависи од средине него било која друга грана привреде (Lazarević, 2017), па се даљи развој мора ускалдити са одређеним начелима животне средине.

Урбанизација и савремени туризам захтевају повећану потрошњу појединих природних ресурса за различите потребе. Такво стање намеће потребу обухватније заштите и уважавање одређених начела. Она се односе на концепт активне заштите која се мора спроводити увек. Заштита животне средине не сме се спроводити само на заштити појединих природних простора и реткости већ се мора штитити у целини. Природна и урбана средина, чине јединство животне средине, и као такве не треба их посматрати одвојено ни супротстављено, већ целовито.

На свеукупној разноврсности савременог туризма, заснива се структура, функционалност и интегритет једног простора. У зависности од интензитета и врсте туризма, сваки простор је подложен променљивости облика, функције и структуре. Туризам, поред путовања и упознавања нових туристичких простора, може да представља и подстицајно

средство у реализацији и других човекових активности (извор прихода, едукација, образовање и сл.).

Урбани и рурални простори заједно са туризмом, њихова класификација и функционална категоризација, разматрају се као функционалне целине код којих је могућа појава конфликта и негативних последица, а њиховим решавањем долази до уравнотеженијег развоја и очувања животне средине.

Као закључак можемо извести следеће: да планирање савременог туризма треба заснивати на научном сазнању и практичним примерима да је реч о изразито просторној појави, која је захватила готово све делове наше планете. „Туризам, у смислу иницијативе, рецептиве и сврсисходног развоја од интереса за оне који путују и оне ка којима се путује, захтева одређен квантитет и квалитет природних и антропогених вредности на одређеном простору, као предмету туристичке валоризације, односно привређивања на бази продаје и услуга“ (Станковић, 2011:749). Планирати простор и туризам, захтева јединство приликом организације, уређења, опремења и очувања простора. Најбољи резултат је свакако планирати на дужи рок у складу са локалном средином и ширим окружењем а све у циљу постизања одрживог развоја туризма.

Туризам умногоме може да допринесе свеукупном одрживом развоју. То можемо сагледати са два аспекта. Први је због обима, динамике раста и економских фактора који утичу на привредни развој многих земаља и животни стандард становништва. Други, особине туризма су такве да подразумевају многоструки број посетилаца и стварање специфичних и комплексних односа између посетилаца, животне средине, давалаца услуга и локалне заједнице, интеграцију различитих привредних и непривредних делатности, јавних институција и друштвених организација. Са економског аспекта одрживости, туризам има позитиван утицај јер пружа могућности за запошљавање, смањење сиромаштва и подстицање локалног развоја, уз остваривање дугорочне рентабилности предузећа туристичке привреде. Са аспекта еколошке одрживости, туризам има негативан утицај јер деградира и уништава природна средина.

Концепт одрживог развоја дефинише се као уравнотежени однос економског, социјалног и културног развоја са минимумом степена негативног утицаја на животну средину, обезбеђујући услове развоја будућих генерација. На конференцији Уједињених Нација о животној средини и развоју, у Рио де Женеиру 1992. године, концепт одрживог развоја доживљава потпуну афирмацију. Непуну деценију касније UNEP (2000) одрживи развој добија ново значење и заснива се на процесу којим се омогућава несметано одвијање развоја без дегредариња и уништавања свих потенцијала који га чине. Управње и коришћење ресурсима мора се спроводити на начин и у мери у којој се они могу обновити и очувати у краћем временском периоду. Принципи одрживог развоја значе следеће (Јовичић, 2010:74):

- „принцип еколошке одрживости – обезбеђује да развој буде компатибилан са одржавањем виталних еколошких процеса, биолошке разноврсности и биолошких ресурса
- принцип социјалне и културне одрживости – обезбеђује да развој буде компатибилан са културом и традиционалним вредностима људских заједница, доприносећи јачању њиховог идентитета и
- принцип економске одрживости – обезбеђује да развој буде економски ефикасан и да се ресурсима управља на начин да њих могу успешно користити и будуће генерације“.

Када је реч о **одрживом туризму**, према UNWTO (2004), најчешће је у употреби следећа дефиниција: одрживи туризам треба да учини оптималним коришћење природних ресурса, поштује социо-културне аутентичности заједнице домаћина, обезбеђује одрживо дугорочно пословање. Одрживи развој туризма се бави односима природних, економских и социо-културних аспеката, уз уравнотежен однос поменутих аспеката који ће гарантовати дугорочну одрживост. „Одрживост треба да буде камен темељац развоја туризма, пошто природна средина представља већину од својих примарних ресурса односно основу“ (Ђекић, Stojanović, 2011:297). Како је туризам у блиској вези са природним и социо-културним

окружењем, веома важну улогу у планирању имају индикатори одрживог туризма (видети више у: Јовичић, Илић, 2010).

Планирање туризма које се заснива на принципима одрживости представља најприхватљивији концепт. Светска туристичка организација (UNWTO, 1993) идентификује главне носиоце у погледу развоја одрживог туризма на некој дестинацији као: туристичку привреду, носиоце заштите животне средине и локалну заједницу. Simpson (2001) дефинише два кључна предуслова за одрживи приступ планирању туризма: прво, потреба за широким учешћем заинтересованих страна у процесу планирања и друго, потреба за више стратешким и дугорочним системом у планирању туризма. Туристички планови треба да обухвате одговарајућу обуку и изградњу капацитета националног и локалног нивоа, међу заједницама, и тиме се обезбедило да локални житељи имају приступ широком асортиману радних места у локалној туристичкој делатности (UNEP, 2003). Незамењиво је ангажовање локалних заједница у планирању пројеката одрживог туризма (Godfrey, Clarke, 2000). Истраживачи упозоравају да без уважавања потреба, захтева и жеља локалног становништва, није могуће планирати успешан развој туризма (нпр. Kotler et al., 1996).

Концепт одрживог развоја треба да представља приоритет у планирању и управљању туристичким просторима, при чему туристичке делатности учествују у остављању економских и друштвених циљева, уз неизоставну заштиту културног и социјалног идентитета и еколошких процеса и разноврсности. Према Јовичић (2010:81) усклађени развој туризма, „заснован је на интегралном и комплексном приступу, који подједнак акценат ставља на прт компоненти: оставрењу економског профита, очувању животне средине, афирмација социјалног интегритета, неговању културних особености локалног становништва и оптималном задовољавању туристичких потреба“.

Одрживост у туризму често представља препреку и сукоб мишљења. Поједини стручњаци приоритет свакако виде у економским бенефетима у погледу профита, већег бруто националног дохотка и сл., притом занемарујући слику и стање еколошке средине. Савремени туризам, иако захтева интеграцију и комплексно сагледавање поменутих компоненти, у пракси се често јавља сасвим супротно. Одрживост је сама по себи дугорачан процес за који је потребно време, улагање и константно укључивање свих актера у простору, што поједини виде као велико ограничење. Краткорочним планирањем поништавају се сви принципи одрживости и ствара ненакнадива штета. Krippendorf (1992) дао је приказ одрживог и неодрживог туризма:

ОДРЖИВИ ТУРИЗАМ
<ul style="list-style-type: none"> - споро одвијање развоја - заснива се на уважавању социјалних чинилаца и фактора животне средине - усмерен модел развоја мањих размера - развој заснован на дугорочним интересима - уважавање интереса других делатности које су повезане са туризмом - локална контрола развоја - стабилан развој - пружа могућности континуираног образовања и едукације запослених - могућности различитих структура запослених у сектору туризма - регионални приступ туризму - едукација туриста и јавности о значају туризма
НЕОДРЖИВИ ТУРИЗАМ
<ul style="list-style-type: none"> - брзо одвијање развоја - недовољно уважавање социјалних чинилаца и фактора животне средине - неконтролисана и неумереност развоја - заснивање развоја на краткорочним интересима - заступа секторско планирање туризма

- централизована контрола развоја
- необучени кадрови
- једностран приступ са акцентом на економским ефектима

Да би одрживи туризам заживео, велику улогу има становништво односно локална заједница. Уколико један простор у себи садржи све квалитете и предиспозиције за развој и унапређење туризма, то ће бити реализовано само у случају да је локална заједница за то и заинтересована, тј. уколико препозна своје потенцијале који се могу представити и искористити на туристичком тржишту. Поред природних и културно-историјских потенцијала и индикатора, веома су битни социо-културни ефекти. Социо-културни ефекти могу одиграти велику улогу у усмеравању развоја туризма. Поменути ефекти значајно доприносе промени слике локалног становништва у погледу сагледавања система вредности, моралних норми, традиције, обичаја и сл. Социо-културни ефекти већи утицај остављају на становнике чије простор изложен директном или индиректном контакту са туристима. Локално становништво и заједнице различито доживљају и прихватају нова дешавања и различите акције у простору. Појединци туризам могу схватити као једини извор прихода који ће обезбедити егзистенцију, или као главног узрочника уништавања животне средине и нарушавања мирнијег начина живота, који су водили то тад. Туризам је неколико деценија уназад довео до значајних промена у социјалној структури рецептивних подручја. Стручњаци се слажу око тога да при оцени социо-културних ефеката туризма, морају узети у обзир и степен границе толеранције према туристима од стране локалне заједнице. Како Јовичић (2011:609) наводи „све док су број туриста и њихови кумулативни утицаји испод критичног нивоа, а економски ефекти туризма имају позитиван тренд, присуство туриста у дестинацијама се мање-више, прихвата и наилази на одобравање домицилног становништва“. Ако се горњи праг толеранције достигне и премаше, бројни симптоми незадовољства избијају на површину, крећући се од благе атипатије и иритације до екстремне ксенофобије.

Свеобухватно планирање заснива се на теоријама и постулатима да оно постоји и развија се због становништва које на њему егзистира. Становништво и људи су осетљива тема која изускује темељно анализирање и сагледавање. Било каква промена у простору значи и промену у одређеним сферама људског живота. Појава нелагодности и непријатности, је и разумљива, јер је то у природи сваког човека. Свако планирање у простору има задатак да усаврши методе којима ће се интервенције у простору што мање осетити. Један од најважнијих задатака је укључивање државних апарата у едукацију локалног становништва. Тиме би се локалној заједници предочио економски, географски, туристички, еколошки, социо-културни значај њиховог подручја. Добили би јасну слику о њиховим потенцијалима који би се могли искористити на прави начин. Тачно је да уколико се неки простор неплански користи има и неодрживу функцију и вредност, али данашња наука и пракса тежи ка успостављању јасног концепта одрживости, па је могуће обликовати адекватне инструменте за управљање развојем на одрживим основама. Туризам, заснован на овом концепту, има прилику да оснажи просторе који су препознати као потенцијални туристички простори и дестинације.

7.2. Законска регулатива у области заштите животне средине

Комплексност и међузависност појава и процеса у простору који се одражавају на животну средину захтевају интегралан приступ и дефинисање основних начела за нормативно уређивање у области заштите простора и животне средине. Законска регулатива је основ за адекватно и правилно управљање животном средином и одрживим планирањем простора.

Устав, Републике Србије, уређује систем и доноси законе и подзаконске акте везане за заштиту животне средине. Њиховим постојањем и спровођењем пружају се могућности за

одрживим управљањем природних вредности, заштите и унапређења животне средине и адекватно планирање и уређење простора.

За стручњаке из области планирања и урбанизма веома су важне одредбе које се тичу планирања и уређења простора у следећим законима: Закон о планирању и изградњи, Закон о заштити животне средине, Закон о стратешкој процени утицаја на животну средину и другим законским прописима којима се регулише ова област.

Основни правни акт којим је уређена област просторног и урбанистичког планирања је **Закон о планирању и изградњи** („Службени гласник РС“, бр. 72/09, 81/09-исправка, 64/10-УС, 24/11, 121/12,42/13-УС, 20/13-УС, 98/13-УС, 132/14, 145/14 и 83/18) којим је прописано да сви просторни и урбанистички планови садрже нарочито „мере заштите животне средине“. Подзаконски акт којим је разрађена израда планских докумената је Правилник о садржини, начину и поступку израде планских докумената („Службени гласник РС“, бр. 31/10, 69/10 и 64/15) којим се ближе прописује садржина, начин и поступак израде планских докумената, начин вршења стручне контроле као и услове и начин излагања планских докумената на јавни увид (члан 1). Овим правилником предвиђено је да сви плански документи поред текстуалног дела о заштити животне средине, садрже и графички приказ у виду рефералне карте са зонама угрожености и активности на заштити природе.

Закон о Просторном плану Републике Србије од 2010. до 2020. године („Службени гласник РС“, бр. 88/10) такође регулише област заштите и унапређења квалитета животне средине, дефинише основна опредељења, потенцијале и ограничења животне средине, циљеве и принципе заштите, као и концепцију и смернице заштите и унапређења квалитета животне средине.

Закон о заштити животне средине („Службени гласник РС“, бр. 135/04, 36/09 - др. закон, 72/09 - др. закон, 43/2011 - одлука УС, 14/2016, 76/2018, 95/2018 - др. закон и 95/2018 - др. закон) бави се интегралним системом заштите животне средине, обезбеђујући основна права људи на живот и развој у здравој животној средини и уравнотежен однос привредног развоја и животне средине у Републици Србији. Појам животне средине дефинисан је као скуп природних и створених вредности чији комплексни међусобни односи чине окружење, односно простор и услове за живот. Закон је јасно и прецизно дефинисао *начела заштите животне средине*: начело интегралности, начело превенције и предострожности, начело очувања природних вредности, начело одрживог развоја, начело одговорности загађивача и његовог правног следбеника, начело "загађивач плаћа", начело "корисник плаћа", начело супсидијарне одговорности, начело примене подстицајних мера, начело информисања и учешћа јавности и начело заштите права на здраву животну средину и приступа правосуђу. Овај закон има веома важну улогу када је реч о планирању и уређењу простора.

Табела 44. Одредбе Закона о заштити животне средине које су везане за област планирања и уређења простора

члан закона	одредбе везане за планирање и уређење простора
10.	Одрживо управљање природним вредностима и заштита животне средине уређују се овим законом, посебним законима и другим прописима којима се уређује: процена утицаја планова, програма и пројеката на животну средину.
11.	Управљање природним вредностима остварује се планирањем одрживог коришћења и очувања њиховог квалитета и разноврсности, у складу са условима и мерама заштите животне средине.
12.	Одрживо коришћење и заштита природних вредности обезбеђују се у оквиру Стратегије просторног развоја Републике Србије и Националне стратегије одрживог коришћења природних ресурса и добара. Национална стратегија садржи: - начин вредновања и услове одрживог коришћења природних ресурса и добара; - планско-развојну и социо-економску анализу стратешких приоритета истраживања и коришћења природних ресурса; - еколошко-просторне основе о потенцијалима природног ресурса или добра;

7. МЕЃУЗАВИСНОСТ ТУРИЗМА И ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

	- смернице за даља истраживања у области појединачних природних ресурса и добара и за потребе планирања, односно доношење планова и програма и др.
14.	Контролу коришћења и заштиту природних ресурса и добара обезбеђују органи и организације.....у складу са овим и посебним законима, а нарочито: - спровођењем Националне стратегије, планова, програма и основа; - применом стандарда, норматива и прописа о коришћењу и заштити природних ресурса и добара; - стратешком проценом утицаја на животну средину планова, програма, основа и других аката којима се уређује коришћење природних вредности и заштита животне средине и др.
19.	Развојним и просторним планом утврђују се зоне изградње на одређеним локацијама зависно од капацитета животне средине и степена оптерећења, као и циљева изградње унутар одређених делова на тим локацијама.
20.	Јавне зелене површине у насељеним местима и пределима обухваћеним просторним и урбанистичким плановима подижу се и одржавају на начин који омогућава очување и унапређивање природних и створених вредности.
33.	Уређење простора , коришћење природних ресурса и добара одређено просторним и урбанистичким плановима и другим плановима (планови уређења и основе коришћења пољопривредног земљишта, шумске, водопривредне основе и .....) заснива се на обавези да се: - природни ресурси и добра очувају и унапређују и у највећој мери обнављају, а ако су необновљиви да се рационално користе; - обезбеди заштита и несметано остваривање функција заштићених природних добара са њиховом заштићеном околином и у највећој могућој мери очувају станишта дивљих биљних и животињских врста и њихове заједнице; - обезбеди очување изграђеног простора; - обезбеде услови за одмор и рекреацију човека; - одреде мере заштите животне средине; - прикаже постојеће стање и планирано стање са мерама потребним да се планови остваре.
34.	У просторним и урбанистичким плановима обезбедиће се мере и услови заштите животне средине, а нарочито: - утврђивање посебних режима очувања и коришћења подручја заштићених природних добара, изворишта водоснабдевања, термалних и минералних изворишта, шума, пољопривредног земљишта, јавних зелених површина, рекреационих подручја и бања; - одређивање подручја угрожених делова животне средине (загађена подручја, подручја угрожена ерозијом и бујицама, експлоатацијом минералних сировина, плавна подручја и сл.) и утврђивање мера за санацију ових подручја; - утврђивање мера интегрисане заштите и планирања предела, ради уређења дугорочне концепције, намене и организације предела и усклађивања вишенаменског коришћења простора које угрожава предео (пољопривреда, шумарство, водопривреда, рударство, енергетика, саобраћај, становање, рекреације и др.); - утврђивање подручја у којима ће се дугорочно сачувати одговарајуће удаљености између објеката у којима је присутна или може бити присутна једна или више опасних материја у количинама које су веће од прописаних и стамбених подручја, јавних простора, као и подручја од посебног значаја, ради заштите живота и здравља људи и животне средине; - утврђивање мера и услова заштите животне средине према којима ће се користити простор намењен експлоатацији минералних сировина, односно вршити изградња индустријских и енергетских објеката, постројења за складиштење, припрему за поновну употребу, третман, односно поновно искоришћење и одлагање отпада, објеката инфраструктуре и других објеката чијом изградњом или коришћењем се може угрозити животна средина.

7. МЕЋУЗАВИСНОСТ ТУРИЗМА И ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

35.	<p>Стратешка процена утицаја на животну средину врши се за стратегије, планове, програме и основе у области просторног и урбанистичког планирања или коришћења земљишта, пољопривреде, шумарства, енергетике, индустрије, саобраћаја, заштите природних и културних добара...и саставни је део плана, односно програма или основе.</p> <p>Стратешка процена утицаја на животну средину мора бити усклађена са другим проценама утицаја на животну средину, као и са плановима и програмима заштите животне средине и врши се у складу са поступком прописаним посебним законом.</p>
64.	<p>Планирање и управљање заштитом животне средине обезбеђује се и остварује спровођењем Националног програма заштите животне средине који доноси Влада Републике Србије на период од најмање десет година. Национални програм садржи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - опис и оцену стања животне средине; - основне циљеве и критеријуме за спровођење заштите животне средине у целини, по областима и просторним целинама са приоритетним мерама заштите и др. <p>Национални програм реализује се акционим и санационим плановима које доноси Влада Републике Србије за период од пет година.</p>
66.	<p>Санациони план доноси се када загађење на одређеном простору превазилази ефекте мера које се предузимају, односно када је угрожен капацитет животне средине или постоји ризик од трајног нарушавања квалитета или штете у животној средини.</p>
81.	<p>Јавност и заинтересована јавност има право да учествује у поступку доношења одлука о:</p> <ul style="list-style-type: none"> - стратешкој процени утицаја планова и програма на животну средину; - процени утицаја пројеката чија реализација може довести до загађивања животне средине или представља ризик по животну средину и здравље људи и др. <p>Учешће јавности у погледу стратешке процене утицаја обезбеђује се у оквиру излагања просторног и урбанистичког плана, односно другог плана или програма, на јавни увид.</p>
110.	<p>У вршењу инспекцијског надзора инспектор има право и дужност да утврђује:</p> <ul style="list-style-type: none"> - да ли се управљање, односно одрживо коришћење и заштита природних ресурса и добара врши према стратешким документима и условима и мерама.....; - да ли се спровode мере и услови заштите животне средине у планирању и изградњи и др.
120.	<p>Новчаном казном од 25.000 до 50.000 динара казниће се за прекршај одговорно лице у органу управе, односно јединици локалне самоуправе, односно организацији која врши јавна овлашћења ако:</p> <p>припреми просторни или урбанистички план без услова за обезбеђење мера заштите животне средине из члана 34. овог закона и др.</p>
124.	<p>До доношења Стратегије и националних акционих планова, основу за коришћење природних ресурса и добара чине основе природних ресурса (водопривредна, шумска, геолошка, минерално-сировинска, педолошка, пољопривредна, заштита простора и друге еколошко-просторне основе) као посебни документи о потенцијалима природног ресурса, односно добра.....у складу са Просторним планом Републике Србије и другим просторним и урбанистичким плановима.</p>
127.	<p>Одредбе закона и других прописа којима се уређује управљање природним ресурсима и добрима, као и планирање и изградња, а које су у супротности са овим законом неће се примењивати.</p>

Члан 34. Закона о заштити животне средине, регулише кроз просторне и урбанистичке планове мере и услове заштите животне средине, а његова примена биће приказана у наредном поглављу на примеру Доњег Подунавља у Србији.

Закон о стратешкој процени утицаја на животну средину („Службени гласник РС“, бр. 135/04 и 88/10) је обавезан и саставни део просторних и урбанистичких планова. Овај закон уређује услове, начине и поступке вршења процене утицаја одређених планских докумената и програма на животну средину, чиме се обезбеђује заштита животне средине и

унапређује одрживи развој концептом интеграције основних принципа заштите животне средине у поступку припрема, израде и усвајања планова и програма.

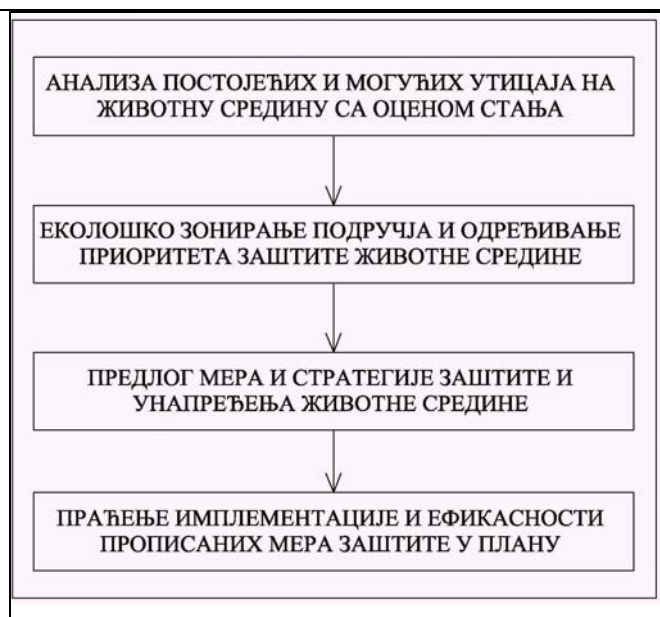
Стратешка процена утицаја је инструмент просторног планирања којим се утврђују значајна планска решења у области заштите животне средине и одрживог развоја. Заштита, унапређење и рационално коришћење животне средине постаје приоритет приликом израде свих планских докумената. Планска решења у великој мери могу имати утицај на квалитет појединих елемената животне средине, те је процес планирања утолико комплекснији и свеобухватнији. У просторном планирању животна средина има приоритетну улогу јер сваки простор и окружење представљају јединствену и недељиву целину. У пракси планирања дешавало се да еколошка страна буде занемарена на уштрб економског развоја и циљева који нису у складу са заштитом и унапређењем животне средине.

Процес стратешке процене утицаја на животну средину бави се интегрисањем циљева и принципа одрживости просторног и секторског планирања (саобраћаја, енергетике, водопривреде, пољопривреде, шумарства, туризма и др.) ради избегавња или ограничавања негативних утицаја планских докумената на животну средину. Значај стратешке процене утицаја на животну заснива се на (Maksin-Mičić, 2007:295):

- „превентивној улози, јер се бави узроцима еколошких проблема на њиховом извору, односно на стратешком нивоу планирања – планови, стратегије, политике, програми и одређени пројекти;
- обрађивању питања и утицаја од ширег значаја, који не могу да се сагледају на нивоу појединачних пројеката, нпр. – синергетско дејство, кумулативни и социјални ефекти;
- сагледавању и вредновању утицаја, ризика, и последица различитих алтернативних и варијантних опција развоја, коришћења и организације простора на животну средину;
- утврђивању одговарајућег контекста анализе утицаја конкретних пројеката, укључујући и претходну идентификацију проблема и утицаја који заслужују детаљније истраживање и итд“.

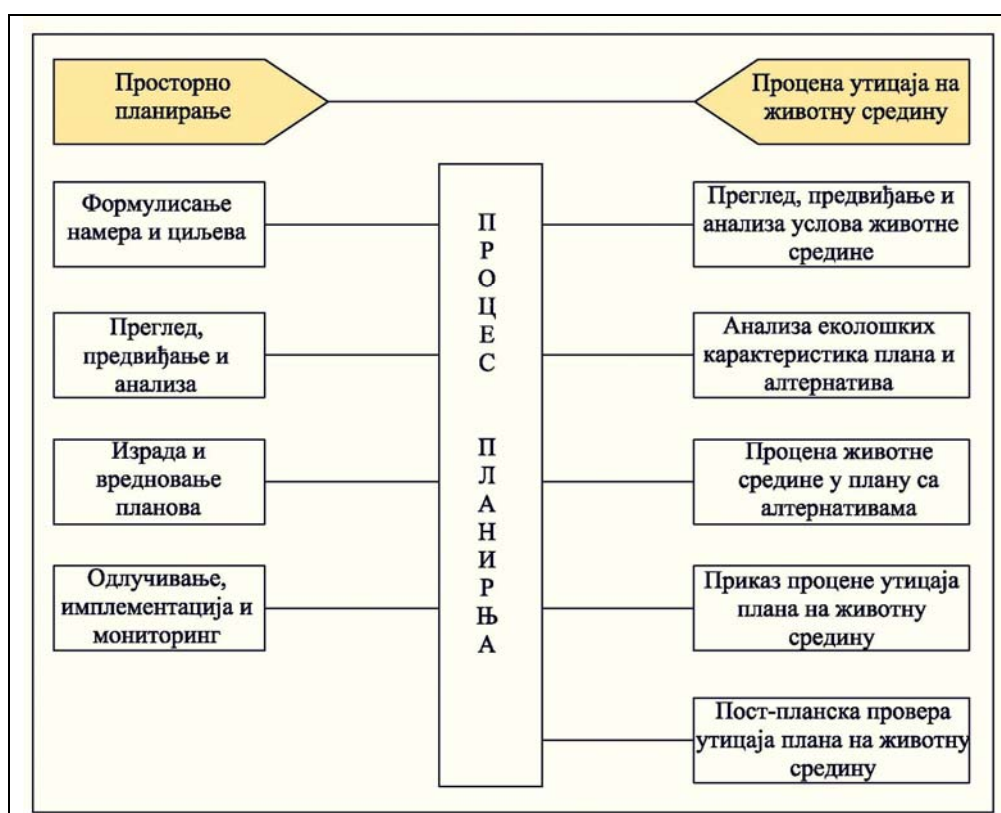
Иако је аспект животне средине и заштита, неопходан сегмент планског документа, често се дешавало да се јави неусклађеност између сегмента животне средине са другим сегментима плана. Секторско планирање има за последицу негативне утицаје планираних активности на заштиту и унапређење животне средине. Како би се зауставио и спречио сукоб интереса у односу на природне вредности, обавезан део сваког планског документа је стратешка процена утицаја. Увођењем стратешке процене утицаја плански документи су квалитетнији у погледу усклађености са принципима одрживог развоја (Филиповић, 2005).

Место и улога стратешке процене у процесу израде планског документа, као и израда сегмента заштите животне средине у планском документу су сложени поступци који се састоји из неколико фаза, које се никако не би смеле запоставити, и од којих свака треба да буде интегрисана у поступку интегралног планирања и израде планског документа.

Скица 3. Неопходни поступци у изради сегмента заштите животне средине у планском документу

Извор: Филиповић, Д., Обрадовић, Д. (2005) Стратешка процена утицаја у просторном планирању – инструмент за утврђивање значаја планских решења за заштиту животне средине и одрживи развој, стр. 121

Скица 4. Однос планирања и процене утицаја на животну средину приликом израде плана
Извор: Filipović, D. (2004) Planiranje prostora opštine i životna sredina kao osnova prostornog razvoja, str. 108

Стартешка процена утицаја на животну средину израђују се упоредо са израдом одређеног планског документа, и заједно са планом пролазе кроз различите фазе. Закон о стратешкој процени утицаја, као обавезан део сваког планског документа, прописује

Извештај о стратешкој процени утицаја плана на животну средину. Њиме се врши вредновање и процена могућих утицаја на окружење који се могу појавити у фази имплементације планског документа као и мере заштите за смањење негативних утицаја на животну средину.

Табела 45. Фазе у процесу израде планског документа и стратешке процене утицаја као његовог саставног дела

СТАРТЕШКА ПРОЦЕНА УТИЦАЈА	ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ
Припремна фаза	
Одлука о изради СПУ	Одлука и Програм израде планског документа
Избор обрађивача, давање мишљења о Одлуци, уговарање, формирање радног тима	Избор обрађивача, давање мишљења о Одлуци, уговарање, формирање радног тима
Прикупљање прелиминарних информација о стању животне средине; дефинисање циљева, индикатора и методског приступа, консултације са заинтересованим органима и организацијама	
Аналитичко-документациона основа	
Процена утицаја на елементе животне средине – (ваздух, воду, земљиште), флору и фауну, биодиверзитет, заштићена природна добра, становништво и здравље људи, културно-историјску баштину, инфраструктурне и индустријске објекте и друге створене вредности	Израда стартегије развоја, планирања, коришћења, уређења и заштите планског подручја
Припрема и процена варијантних решења	Стручна контрола стратегије
Предлог најповољнијег варијантног решења са становишта заштите животне средине	Верификација Стратегије
Предлог планског документа	
Радна верзија Извештаја о СПУ	Радна верзија Предлога плана
Прикупљање мишљења о Извештају о СПУ, стручна контрола и јавни увид	Прикупљање мишљења о радној верзији предлога плана, стручна контрола и јавни увид
Извештај о учешћу јавности и заинтересованих органа и организација	Извештај о обављеном јавном увиду
Оцена извештаја о СПУ и давање Сагласности на извештај	
Финална верзија Извештаја о СПУ	Финална верзија планског документа

Извор: Филиповић, Д., Обрадовић, Д. (2005) Стратешка процена утицаја у просторном планирању – инструмнет за утврђивање значаја планских решења за заштиту животне средине и одрживи развој, стр. 121

Израдом Стратешке процене утицаја нуди се велики допринос у побољшању стању квалитета животног окружења, јер се спровођењем конкретних мера и акција решавају ограничења и негативни утицаји на животну средину на неком планском подручју. Значај Стратешке процене утицаја је утолико већи уколико је учешћа јавности и локалних средина подигнут на виши ниво. На тај начин се формирају и креирају различите акционе мере и стратегије еколошких програма у сврху заштите животне средине и унапређења квалитета живота и егзистенције становништва.

Осим поменутих Закона постоји још неколико документа која се баве заштитом животне средине а то су *Национална стратегија одрживог развоја* („Службени гласник РС“, бр. 57/08), *Национални програм заштите животне средине* („Службени гласник РС“, бр. 12/10), *Стратегија просторног развоја Републике Србије, 2009-2013-2020.*

Простор Доњег Подунавља у Србији, када је реч о заштити и унапређењу животне средине, биће приказан и кроз Просторни план Републике Србије од 2010. до 2020. године и Просторне планове посебних намена, и Регионални просторни план Тимочке крајине.

7.3. Одрживи развој туризма Доњег Подунавља у Србији

Када погледамо хидрографску мрежу, скоро сви речни токови Србије теку према Дунаву, друмска и железничка саобраћајна мрежа се добрим делом ослања на ток Дунава или се креће ка њему, и најважније пољопривредне површине се налазе на обалама Дунава. Као друга и по величини најзначајнија река Европе, представља и један од паневропских коридора. Тиме носи могућност бољег позиционирања дунавског региона Србије на домаћем и иностраном туристичком тржишту. У даљем излагању, посебна пажња ће се указати на природне и културно-историјске потенцијале који се налазе у оквиру овог дела подунавља, а посебан акценат ће бити на њиховој заштити и унапређењу.

Богат садржај потенцијала пружа прилику да се они искористе као туристички ресурс, чиме би се створили услови за ревитализацију руралних простора, ефикаснији пласман производа и укључивање локалног становништва у туристичке токове.

На основу туристичких вредности, Доње Подунавље се сврстава у примарне туристичке просторе Србије, јер се његови значајни потенцијали интегришу са потенцијалима Горњег и Средњег Подунавља, чинећи јединствен туристички простор Србије, више туристичких дестинација и различитих целогодишњих туристичких понуда.

Иако су бројни потенцијали на подручју Доњег Подунавља, веома је низак степен туристичког развоја као и економска, привредна и социјална развијеност и еколошка одрживост. Доње Подунавље треба да искористи своје предности као што су добра доступност и постојање више туристичких локалитета који би омогућили бржи развој туризма. Ово се огледа у чињеници да велики број природних и антропогених мотива припада деловима предеоних целина високог степена изворности и очуваности, и могућностима комплементарног развоја туризма и лакој доступности. На простору Доњег Подунавља, могу се издвојити локалитети са мањим или већим бројем туристичких мотива, али и локалитете са мотивима локалне, регионалне националне али и међународне контрактивне зоне.

Разноврсни и бројни природни и културни туристички ресурси, одликују се ниским нивоом активiranости и остварене атрактивности. Однос активiranости и остварене атрактивности је неусклађен дуж целог тока и приобаља Дунава, кроз Србију. Кључни проблем је запостављање туристичких вредности у виду њиховог презентовања и представљања ширим круговима посетилаца, чиме се умањује атрактивност доживљаја и интегрисаност туристичке понуде Доњег Подунавља. Атрактивна презентација и туристичка интерпретација, омогућила је издвајање археолошког парка Виминацијум и археолошког налазишта Лепенски Вир као најатрактивнијих туристичких ресурса Доњег Подунавља.

Да би туристички ресурси постали атрактивни, неопходно је њихово вредновање. Што су ресурси боље вредновани, постају атрактивнији, чиме се поспешују услови за унапређење и развој туризма. Специфична FAS* методологија (Factors – Attractors – Support) заснива се на вредновању атрактивности кључних туристичких ресурса.

Ова метода издваја туристичке *атракторе*, *факторе* и *подршке*. Под атракторима подразумевамо природне, културне, креиране односно изграђене туристичке ресурсе који континуитету могу привући бројне посетиоце. Туристичке факторе посматрамо као природне туристичке ресурсе са знатно мањим бројем посетилаца, јер је њихова потенцијална атрактивност неадекватно припремљена за укључивање у туристичку понуду дестинације. Овој групи припадају хумани (културна традиција, ниво образовања, висина зараде и услови рада у области туризма, технолошка опремљеност) и капитални фактори (могућност

* Према овој UNWTO методологији урађена је оцена атрактивности за поједине природне и културне вредности дуж целог тока Дунава. Видети више у Максин, Милијић (2012) и Maksin, M., Nenković-Riznić, M., Milijić, S. (2014a)

кредитирања, степен развијености привреде и инфраструктурних система, остваривање капиталних инвестиција), којима ће се активирати расположиви природни потенцијали за развој туризма. Подршкама су обухваћене области комплементарних услуга, транспорта (доступни туристички атрактори и природни фактори) и туристичких садржаја на основу којих ће се повећати атрактивност туристичких вредности и дестинација (Максин, Милијић, 2012).

FAS методологија, подразумева вредновање сваког атрактора на основу постигнутог нивоа туристичке атрактивности, а распон вредновања је од 1 до 5 поена и представља квалитативна оцену. Друго вредновање је на основу потенцијала који имају могућности већег привлачења туриста у будућем периоду, а распон вредновања је од 1 до 5 поена и такође представља квалитативну оцену. На крају поступка вредновања, оцена атрактора је средња оцена, и односи се на тренутну туристичку привлачност и на потенцијале и њихове могућности за привлачење посетилаца у наредном периоду (Ibid., 2012).

На анализираним туристичким ресурсима Доњег Подунавља, евалуација атрактора је ограничена услед непотпуних података туристичких посета. Вредновање је могуће само за археолошки локалитет Лепенски Вир, где постоји систем наплате улаза и евиденција тачног броја посетилаца, док се у заштићеним природним добрима улаз не контролише и не наплаћује.

Подручје Доњег Подунавља је део историјске и еколошке зоне, а туристички развој пожељно је заснивати на природним и културним вредностима предела. Према Просторном плану подручја посебне намене инфраструктурног коридора Дунав издвојене су зоне од значаја за развој и унапређење туризма. Зона Доње Подунавље обухвата Ђердапску клисуру и Национални парк Ђердап, хидроенергетску инфраструктуру и пловидбене системе Ђердап I и II, бројне археолошке локалитете, окружење Ђердапске акумулације и наутичко-рекреативну инфраструктуру и атрактивну понуду непосредног окружења Дунава са туристичким садржајима прекограничне сарадње (Просторни план подручја посебне намене међународног водног пута Е 80 - Дунав, 2015).

Одрживост Доњег Подунавља у Србији је основ развоја туризма, пошто природна средина представља већину приоритетних ресурса. Презентацијом туристичких ресурса и укључивањем локалне заједнице, стварају се могућности за одржив развој Доњег Подунавља као значајне туристичке дестинације. Развој туризма би допринео повећању свести код туриста и становништва, о његовом значају, а државни апарат био би принуђен да предузме конкретне акције за постизање одрживости. У туристичком развоју, стручњаци у сарадњи са власти покушавају да спроведу концепт "одрживог туризма". Када се говори о развоју туризма увек постоји забринутост локалне заједнице о томе да би туризам могао да буде одговоран за животну средину. До сада, конкретних предузетих мера није било, али кроз усвојена планска документа постоји могућност реализације заштите и унапређења у потпуности.

Преглед планских докумената са мерама заштите и унапређења природних и културних вредности Доњег Подунавља:

Просторни план Републике Србије

- Подручје Националног парка Ђердап дефинисан је следећим одредбама Посторног плана Републике Србије:
  - Доње Подунавље сврстава у приоритетну туристичку дестинацију са мањим учешћем целогодишње понуде. Дунавски коридор као тулинг правац је приоритет и као такав обухвата путне тулинг правце који садрже путеве културе, бициклизам, затим пловне тулинг правце са функцијом наутичког туризма;
  - подручје **Ђердапа** се налази на листи предлога за добијање статуса међународне заштите уписа у UNESCO Листу резервата биосфере МАН и UNESCO Листу светске културне и природне баштине;

<p>- зона приобаља Дунава и праисторијски локалитети су део приоритетних подручја која треба да добију посебан статус заштите (Голубац, Лепенски Вир, Диана, Понтес).</p>
<p><i>Регионални просторни план Тимочке крајине</i></p> <p>➤ За подручје Националног парка Ђердап посебно су релевантне следеће одредбе овог плана:</p> <ul style="list-style-type: none"> - очување природне баштине Националног парка и принцип одрживости, реализоваће се у оквиру режима заштите Националног парка, кроз вид очувања и унапређења разноликости природе и предеоних целина; - усаглашавање функционалног интегрисања у оквиру постојећих туристичких понуда простора, систем уређивања и организовања презентација објеката културног наслеђа, изградња инфраструктуре наутичког туризма на Дунаву: марина (Доњи Милановац, Кладово, Поречки залив), пристана (Голубац, Лепенски вир, Текија, Михајловац) и других садржаја за туристе (визитор центри у Лепенском виру и Доњем Милановцу, наутички центар у Поречком заливу и друго);
<p><i>Регионални просторни план за подручје Подунавског и Браничевског управног округа</i></p> <p>➤ Основни циљ заштите природе простора који је обухваћен Подунавским и Браничевским управним округом, је ефикасна просторна и функционална интегрална заштита, неговање и унапређење природних вредности кроз:</p> <ul style="list-style-type: none"> - могућност проширења капацитета заштићених природних добара; - могућност проширења простора у оквиру заштићених природних добара; - успостављање не само номиналних, већ функционалних чистих коридора и мрежа националног и међународног нивоа; - кандидовање и објављивање заштићених подручја посебних природних и културних вредности међународног значаја; - доношење и усвајање неопходних планских и стратешких докумената, који се баве имплементацијом одрживог развоја и - адекватно искоришћавање природних вредности. <p>➤ Основни циљеви који се усмеравају ка одрживој политици стратешког развоја заштите природних вредности, заштите биодиверзитетске разноврсности предела, заштите геонаслеђа су:</p> <ul style="list-style-type: none"> - смањивање осиромашења и деградације потенцијала биодиверзитета и геодиверзитета; - смањивање антропогених утицаја на биодиверзитет и геодиверзитет подручја, која су заштићена или су процесу заштите и - интегралан и ефикасан систем заштите и одрживо коришћење биодиверзитетских и геодиверзитетских вредности Србије. <p>➤ Концепцијске поставке и опредељења развоја области заштите природе усмерени су ка одрживом коришћењу постојећих природних ресурса абиотичког и биотичког порекла. У складу са претходним, потребно је обезбедити контролисану експлоатацију ресурса и спречавање појаве интересних конфликта међу секторима заштите природних ресурса и других сектора. Као простор највеће осетљивости, Национални парк Ђердап, идентификовано је природно добро које има изузетан национални, али и међународни значај. Такође, међународни значај Националног парка Ђердап и стратешке и планске смернице политике Републике Србије из области заштите природе усмерене ка номинацији овог националног парка за UNESCO Листу светске природне и културне баштине, као и MaB (Man and the Biosphere) пројекат, обавезујући су путокази за доследно строго поштовање домаћих законских и међународних критеријума о заштити природе и животне средине.</p> <p>➤ Основни циљ заштите културних вредности на простору Подунавског и Браничевског управног округа је:</p> <ul style="list-style-type: none"> - неговање културне баштине као извора идентитета појединачних насеља, као и Подунавља

и региона у целини, афирмација и повезивање у јединствену културну мапу подручја и активирање у циљу адекватнијег коришћења и интегрисања у укупни друштвени, економски и културни живот подручја.

➤ Оперативни циљеви за заштиту и даље унапређење наслеђа су:

- заустављање даље деградације постојећег наслеђеног фонда и физичке структуре;
- очување највреднијих примера културне баштине;
- стварање услова за формирање јединствене мапе културног наслеђа;
- веће интегрисање наслеђа у савремени друштвени, културни и привредни развој и
- могућности активирања економских аспеката за коришћење културних вредности.

➤ Планска концепција заштите обухвата:

- остварење циљева на заштити и интеграцији културних вредности треба да обухвати све надлежне и заинтересоване субјекте (стручне службе, јавни, приватни и цивилни сектор), кроз утврђивање стручних критеријума заштите, помоћ општинским управама у дефинисању стратегије и политике развоја културног наслеђа, стимулисање сопственика и инвеститора у поштовању вредности културног наслеђа и његовом укључивању у економске токове;
- интегрисање деловања на заштити културних добара у секторске развојне политике (нпр. у области саобраћајног и инфраструктурних система - повећање саобраћајне доступности и инфраструктурно опремање локалитета културних добара, измештање транзитног саобраћаја из непосредног окружења споменичких целина, хидротехничко уређење простора у окружењу културних добара; у области развоја привреде - дисперзија делатности у складу са вредностима подручја са аспекта културног наслеђа; у области развоја туризма - развијање одговарајуће туристичке инфраструктуре која ће подржати развој подручја са културним вредностима и сл.) и
- повезивање локалних самоуправа на основама умрежавања наслеђа у јединствену културну мапу подручја, за шта су добре претпоставке постојање већег броја споменика изузетног значаја (дакле, под директном ингеренцијом државе), и то на територији оба округа, а са друге стране јединствена регионална служба заштите са ингеренцијама на целом планском подручју.

Просторни план подручја посебне намене међународног водног пута Е 80 - Дунав (Паневропски коридор VII)

➤ На основу Закона о **заштити природе**, донета је Уредба о еколошкој мрежи („Службени гласник РС“, број 102/10), на основу које су утврђене оквирне границе централних подручја мреже и еколошких коридора. У оквиру Централних подручја (СрЕМС) налазе се **Ђердап** и **Мала Врбница**. Дунава са обалским појасом је најзначајнији међународни еколошки коридор. Националне границе еколошких мрежа значајних еколошких подручја и коридора утврдиће се идентификацијом и картирањем станишта, прецизно ће се одређивати у саставу националне еколошке мреже.

➤ На основу утврђеног међународног статуса заштите дефинисана су следећа подручја:

- ИВА подручја Ђердапа и Мале Врбнице - Међународно значајно подручја за птице;
- ИРА подручја Ђердапа, Кладова - Међународно значајно биљно подручје;
- РВА подручја дневних лептира у оквиру Ђердапа;
- ЕМЕРАЛД подручја Ђердапа која су утврђена Конвенцијом о очувању европске дивље флоре и фауне и природних;
- Рамсарска подручја која су утврђена Конвенцијом о мочварама;
- МаВ подручја представљају Резервате биосфере;
- Карпатска подручја;
- Национални парк Ђердап као подручје светске баштине;
- Подручја прекограничне сарадње и
- Подручја европске еколошке мреже Натура 2000.

- Приоритетне активности на заштити природних вредности односе се на:
  - Просторну идентификацију и картирање станишта и еколошки значајних подручја и еколошких коридора обухваћених овим планом;
  - Доношење посебних закона за националн парк Ђердап. За подручја која су планирана за заштиту, приоритет је завршетак истраживања и проглашење заштите подручја значајних станишта дивље флоре између Кладова и Радујевца и подручја око рибњака у Малој Врбици код Кладова;
  - Систематски мониторинг природних вредности обухваћених овим планом, за који је потребно припремити одговарајући пројекат за који би се обезбедило корпоративно финансијско учешће. Мониторинг је сада организован парцијално, пре свега у области орнитофауне, а ради праћења интеракције водног пута и еколошког статуса Дунава треба да има обележја потпуног, системског и комплексног приступа;
  - Унапређивање система развоја заштите Дунава у локалним, регионалним, националним трансграничним оквирима и могућностима успостављања и реализовања европских зелених коридора и
  - Санацију дивљих депонија и редовну евакуацију отпада ван подручја националног пара и других заштићених подручја.
- Изражена концентрација богатог културног наслеђа, њихова историјска, културна и стилска повезаност, је основ очувања и унапређење идентитета коридора Дунава и окружења.
  - Планско опредељење се заснива на очувању и заштити свих непокретних културних добара и принципима одрживости туристичког развоја.
  - Интегралном заштитом материјалних и нематеријалних културних вредности и природних вредности, подразумева се мали степен промена аутентичности и интервенција, на непокретним културним добрима и његовом окружењу. Овим се подразумевају мере заштите и реконструкције културног наслеђа, адекватне презентације и промоције и сл.
  - Одрживи принцип коришћења културних вредности као развојног добра и економског ресурса је могућ само у условима адекватног режима економске употребе. Најпожељнији вид одрживог коришћења културних вредности је за потребе развоја посебних туристичких облика (културни и рурални туризам), који ће утицати на степен заштите и очувања наслеђа и развоја локалне заједнице.
  - Међународни програми заштите културних вредности и европски путеви културе, веома су значајни у погледу заштите и одрживог коришћења културног наслеђа. Подручје Дунава укључено је кроз следеће програме и пројекте: програм „Културно наслеђе – мост ка заједничкој будућности, пројекат „Тврђаве на Дунаву и пројекат „Пут римских царева“.
- Одрживи развој туризма:
  - заснива се на обезбеђеним средствима за туризам и регионални развој из буџета Републике и надлежних министарства и секретаријата АП Војводине, републичких фондова за развој, туризам и аграр, IPA инструмента, међународних и општинских програма за имплементацију Мастер планова туристичких дестинација Горње и Доње Подунавље, других стратегијских мастер планова за примарне туристичке дестинације у коридору водног пута и градских/општинских програма одрживог развоја туризма (један од првих непосредних задатака у имплементацију овог просторног плана био би мастер план Средњег Подунавља – „Дунавске ривијере” са свим релевантним подацима о расположивој материјалној бази за развој специфичног вида домаћинског/викендашког туризма укомпонованог у портфолије туристичких производа Дунава и окружења);
  - обезбеђење средстава из буџета Републике Србије преко министарства надлежног за туризам, буџета обухваћених градова/општина, средстава приватног сектора и донација

за реализацију програма едукације локалног становништва и предузетника за укључивања у туристичку понуду коридора водног пута, заштићених подручја и туристичких дестинација;

- сарадња, координација и кооперација овлашћених субјеката за управљање туристичким просторима на коридору Дунава, туристичких организација и других стејхолдера у туризму уз подршку Националне туристичке развојне корпорације, ради обезбеђења ефикасног управљања одрживим развојем наутничког туризма, туристичких дестинација и координације реализације програма развоја туризма и пројеката развоја туристичке инфраструктуре и супраструктуре; и
- удруживање са приватним сектором дела средстава која се издвајају из буџета Републике Србије преко надлежних министарства, секретаријата АП Војводине и јавних прихода градова/општина у виду инвестиционе подршке приоритетним програмима и пројеката развоја, организације и уређења простора од значаја за развој туризма.

Просторни план подручја посебне намене Националног парка Ђердап

➤ Успостављају следеће зоне заштите Националног парка Ђердап:

- зоне I степена заштите, установљене су за осамнаест (18) засебних просторних јединица, које обухватају простор највреднијих и најочуванијих делова Националног парка (Велики и Мали Штрбац, Голубац, Бојана, Татарски вис, Босман-Соколовац, Шомрда, Чока Њалта са Песачом, Лепенски вир, Бољетинка-Гребен, Цигански поток, Руђине, Огашу Казан, Чока Кулејаши, Голубинска глава, Градашница, Видиковац-Ковилово, Клисуре Брњице и Тилва Томе);
- зоне II степена заштите, установљене су за петнаест (15) засебних целина (Голубачка клисура, Басен Брњице, Штрпско корито-Мироч, Соколовац-Власац, Чока Њалта са Песачом, Лепенски вир, Шомрда-Тилва Томе, Балту Алушонту-Папренички поток, Главица, Велика Пештера, Градашница-локалитет, Чезава-Каструм, Хајдучке воденице-Трајанова табла, Диана-Караташ и Власац-локалитет);
- зона III степена заштите, обухвата преостали део Националног парка Ђердап;
- Ради заштите посебних природних вредности предлаже се установљење четири заштићена подручја и то за:
  - споменике природе (Вратна, Шупља стена, Рајкова пећина и Бели изворац);
  - за планирани Специјални резерват природе Мала Врбица у општини Кладово, површине око 800 ha, приоритет има и истраживање, успостављање и остваривање заштите;
  - локалне самоуправе ће успоставити заштиту и организовати адекватно управљање осталим подручјима и локалитетима са очуваним посебним природним вредностима, изван Националног парка и подручја заштићених актима Владе Републике Србије, као што су клисуре и водотоци, интересантне формације стена, културни предели око споменика културне баштине, мањи очувани шумски комплекси, појединачна репрезентативна стабла и групације дрвећа.
- Подунавско културно подручје, на основу изражене концентрације НКД, њихове историјске, културне и стилске повезаности, представља заједно за заштићеним природним вредностима полазиште за очување идентитета Националног парка Ђердап;
  - планско опредељење је интегрална заштита материјалних и нематеријалних културних вредности и природних вредности подручја Националног парка, према моделу територија-музеј који се већ примењује у развијеним земљама;
  - приоритет има истраживање и заштита народног градитељства, које би требало очувати у изворној намени. То се односи на насеља Мироч и Петрово Село;
  - планско опредељење је одрживо коришћење културног наслеђа као развојног ресурса и економског добра. Предуслов за остваривање овог опредељења је стручна оцена која културна добра могу бити у режиму економског коришћења, на који начин и под којим економским и конзерваторским условима. Најпожељније је **одрживо коришћење**

културног наслеђа за **развој културног туризма**, ради остваривања очекиваног доприноса туризма заштити и очувању наслеђа и развоју локалних заједница. Добри примери су реализација пројеката заштите, уређења, презентације и интерпретације археолошког налазишта и културе Лепенског вира и Голубачке тврђаве;

- приоритет је утврђивање заштићене околине и зона заштите НКД и заустављање непланске (бесправне) изградње, санација и унапређење стања постојеће изградње у зонама заштите. То се у првом реду односи на непокретно културно наслеђе у приобалном подручју Дунава (**Диана, Фетислам** и друго) и на идентификоване урбане и руралне целине које могу да имају споменичке вредности;
  - за заштиту и одрживо коришћење културног наслеђа посебан значај има њихово укључивање у међународне програме заштите културног наслеђа и европске путеве културе.
- Одрживи развој туризма:
- на основу обезбеђених средстава за туризам и регионални развој из буџета Републике и надлежних министарства, Националног инвестиционог плана, ИПА програма, других европских програма и из буџета општина за спровођење Мастер плана туристичке дестинације Доње Подунавље и општинских програма одрживог развоја туризма;
  - обезбеђена средства из буџета Републике Србије и надлежних министарства за сектор туризма, буџети јединица локалних самоуправа, финансијска улагања и донације за спровођење програма образовања и усавршавања локалне заједнице и приватног сектора за укључивање дестинације у туристичку понуду;
  - заснива се на сарадњи, координацији и кооперацији надлежних институција и организација у погледу управљања развојем туристичких простора „Тврђава Голубачки град” и „Лепенски вир”; туристичке организације и привредни субјекти такође се укључују у реализацију различитих видова пројеката и програма као вид подршке развоја и унапређења развоја туризма;
  - преко надлежног министарства за туризам, део средстава из буџета Републике неретко се удружује са средствима приватног сектора као инвестициона подршка развоју приоритетних програма туризма (презентација природног и културног наслеђа, унапређење и развој инфраструктурних система и сл.).

Доње Подунавље у Србији припада делу туристичких кластера „југоисточна Србија” и „Београд”, а као туристичка дестинација садржи Национални парк Ђердап, Ђердапску клисуру и језеро, хидроелектрану Ђердап 1, Кладово, Доњи Милановац, Мајданпек, Лепенски вир, римске споменике и друго.

Са аспекта туризма и амбијенталних одлика, Доње Подунавље чине две целине. Прва целина је акваторија са приобаљем и налази се на потезу између Голупца (улаз у Национални парк), Ђердапске клисуре и хидроелектране Ђердап. Другу целину чини брдско-планинска рурална зона северног дела Кучаја и Мироча и долина Поречке реке.

Развој туризма Доњег Подунавља везан је за Ђердапско језеро, Национални парк, археолошко налазиште Лепенски вир и општинске центре (са бројним културно-уметничким и спортским манифестацијама), природне и културне вредностима, већи број села и др. Понуда туристичких садржаја и производа, тренутно је незадовољавајућа у погледу развијености, организованости и повезаности на међуопштинским и међународним оквирима. Не постоји довољан број марина, пристана и рецептивно-информационих пунктова и сл. У довољној мери нису комерцијализовани природни и створени потенцијали, захваљујући неадекватној маркетиншкој понуди и промоцији вредности Доњег Подунавља, недовољном развоју целогодишње туристичке понуде различитих видова туризма. Развој туризма захтева и унапређење развоја туристичке и остале техничке инфраструктуре, реконструкцију постојећих смештајних капацитета али и реализацију нових, јер углавном њихове услуге и садржаји не одговарају потребама туристичке привреде. У погледу броја

туриста и оствареног броја ноћења и периода задржавања посетилаца приметан је континуирани пад. Туристичка понуда Доњег Подунавља траженија и заступљенија на домаћем него на иностраном тржишту, и чешће се односи на излетнички, манифестациони, сеоски и пословни туризам. Мање је заступљена тражња за наутичким и језерским туризмом. Побољшање иностране туристичке тражње захтева унапређење водно наутичког туризма кроз пратеће садржаје, унапређење презентације и интерпретације најзначајнијег природног и културног наслеђа, као и смештајних капацитета и сл. Туристичка организација општине Мајданпек у Доњем Милановцу је носилац развоја и промотер је туризма.

Доње Подунавље у Србији је простор који је изузетно богат са природним и културним наслеђем, што доприноси позитивној страни туристичког развоја. Културно наслеђе Дунава треба посматрати као саставни део вредности паневропског културног коридора. Одрживи развој туризма Доњег Подунавља заснива се на потенцијалима природног и културног наслеђа, који ће поред активне заштите, омогућити развој осталих активности и заједничку сарадњу локалних, регионалних и националних структура са приватним сектором (активности у погледу туристичког развоја, пољопривреде, угоститељства и пратећих услуга, осмишљавање маркетинга, едукације и сл.) (Basarić, Stevanović Stojanović, 2011). Јаки су јавни и приватни интереси за одрживим развојем туризма као будућим покретачем привредног развоја. Носиоци развоја туризма, координације понуде у туризму треба да буду Туристичке организације у сарадњу са општинама, као и надлежне Републичке институције. Позитиван пример је Туристичка организација општине Мајданпек са седиштем у Доњем Милановцу, која је носилац развоја и презентације туристичке понуде овог дела Подунавља.

Интеграција простора Доњег Подунавља са ширим окружењем и постизање одрживог просторног развоја могла би се оставрити применом законских мера, имплементацијом планова и спровођењем дефинисаних мера заштите и унапређења у потпуности.

8. УСПОСТАВЉАЊЕ ИНСИТУЦИОНАЛНОГ ОКВИРА ЗА РАЗВОЈ ТУРИЗМА

8.1. Опис стања

Република Србија и Доње Подунавље својом богатом културном баштином, историјом и еколошком разноврсношћу имају јаке компаративне предности у области туризма и шансу да туризам прерасте у једну од водећих грана привреде. Међутим, још увек има више ограничавајућих фактора у развоју туристичког сектора. Један од њих је свакако и недостатак адекватне повезаности свих интересних група. Уколико се наша земља определи за стратегију интегралног развоја самоодрживог туризма такав развојни концепт захтева укљученост институција на свим нивоима и свих области, односно свих релевантних субјеката јавног и приватног сектора као и локалног становништва.

Институционални оквир мора бити у функцији подстицаја ефикасном туризму, а не његова препрека на туристичком тржишту. Само синхронизованим деловањем свих институција и осталих интересних група, које на било који начин учествују у стварању туристичког развоја и производа, туризам Доњег Подунавља може добити место које му, по његовим туристичким потенцијалима, припада.

Скица 5. Сектори туризма Републике Србије.

8.2. Институције директно надлежне за област туризма

Осим надлежног Министарства, у јавном сектору надлежности у области туризма имају и Туристичка организација Србије и туристичке организације општина/градова.

Министарство трговине, туризма и телекомуникација

У оквиру Министарства трговине, туризма и телекомуникација, формиран је Сектор за туризам који се бави следећим пословима:

- спроводи Закон о туризму и Стратегију развоја туризма Републике Србије;

8. УСПОСТАВЉАЊЕ ИНСИТУЦИОНАЛНОГ ОКВИРА ЗА РАЗВОЈ ТУРИЗМА

- прати и анализира системска решења, правну регулативу и економске мере политике на систем пословања туристичке привреде и предлаже одговарајуће мере у циљу туристичког развоја;
- координације органа управе и надлежних институција у циљу поспешивања туристичког развоја;
- прати трендове међународног туристичког тржишта и предлаже мере са циљем усаглашавања савремених трендова са домаћом туристичком понудом;
- предлаже мере за побољшање које се односе квалитет туристичког производа и услуга и јачања конкурентности туристичке понуде;
- реализације законски донетих планских и мастер докумената, предлаже и предузима мера за потребе унапређења туристичког промета и финансијских прилива од туризма;
- анализом стања, појаве и кретања на тржишту туризма у погледу туристичких производа и туристичких дестинација, спроводи првостепени управни поступак категоризације у складу са Законом о туризму;
- прати активности рада туристичких организација и дестинацијских менаџмент организација, прати међународне трендове управљања туристичким дестинацијама;
- прати развој, предлагања мера и реализације образовних активности и кадровској обуци у сектору туризма, у циљу повећања степена запослености;
- припрема и даје мишљење о програмима, извештајима и законским актима јавних установа и туристичких субјеката, који се усаглашавају и усвајају на Влади;
- усмерава и подстиче развој туризма реализацијом различитих програма и пројеката чија се финансијска средства обезбеђују из буџета Републике Србије;
- припрема планове, прати извршења буџета који су у надлежности овог Сектора;
- анализира прединвестиционе и инвестиционе пројекте који се баве развојем туризма;
- бави се проглашењем и одрживим коришћењем туристичког простора и проглашењем туристичког места, предлаже и предузима мере развоја и унапређења међународне сарадње у сектору туризма;
- праћењти међународне прописе, споразуме и препоруке;
- прати рад Светске туристичке организације (UNWTO) и стара о балговременом испуњавању обавезних дужности из чланства у ове организације;
- прати и анализара државна улагања у сектор развоја туризма кроз подршку и предлагање одговарајућих мера; бави се припремом нацрта закона и других законских оквира из надлежности овог Сектора;
- припрема стручна мишљења која су у надлежности овог Сектора;
- припрема и учествује у процесима усаглашавања наших прописа са прописима европске уније који се баве туризмом;
- упоредном анализом закона из области туризма и предлаже унапређење туристичке регулативе законодавства;
- припрема и даје мишљење које се односи на примену прописа из области туризма;
- координира сарадњом надлежних органа, јединица локалних самоуправа и других органа и организација;
- врши надзор у погледу примене закона из надлежности Сектора;
- доставља податке у Регистар туризма, анализара податке из истог и као осталих база података;
- припрема стручна изјашњавања у погледу тужби и других поднесака уколико постоје спорови који се тичу овог Сектора;
- спроводи првостепену поступке који се тичу укидања лиценци туристичким организацијама;
- контролише имовинско-правну документацију и реализацију туристичких пројеката развоја и

- даје мишљење на нацрте закона и других нормативних аката које предлажу органи државних управа и даје мишљења на друге послове из области туризма.

Рад овог Сектора разврстан је на седам јединица који се баве различитим надлежностима везаним за развој и унапређење туризма. Једно од њих је Одељење које је надлежно за област управљања степеном квалитета туризма. Затим Одсеци који се баве пословима на унапређењу туристичке конкурентности, квалитета и развоја туристичких понуда и производа. Формиране су Групе надлежне за правне послове, послове управљања туристичким дестинацијама и послове међународне сарадње у туризму.

Министарство (МТТТ) има интезивну координацију са другим министарствима и њиховим нижим организационим облицима, а што је резултирало адекватнијим третманом и равноправнијим положајем туристичке привреде. Ако би се туристичкој привреди дао статус развојно приоритетне гране могло би се, евентуално, утицати и на адекватнију кредитно-монетарну, спољно-економску, пореску и царинску политику. Министарство има сталну сарадњу са Туристичком организацијом Србије (ТОС) којој даје сагласност на програме рада и план промоције које усваја Влада. Учествује по питању економских односа и регионалне сарадње, а има и сарадњу са осталим Министарствима по питањима међународних пројеката, споразума и инвестиционих. Министарство сарађује и са локалним заједницама по питању давања разних мишљења, привредним субјектима из области туризма, односно цивилним сектором.

Један од начина да се омогући интензивнија и лакша интерресорна сарадња, повезивање свих заинтересованих страна унутар туристичког сектора те истог са осталим секторима привреде, би било увођење адекватних информационих система и модел online комуникације где би све заинтересоване стране могле ступити у дијалог са својим предлозима сарадње и информацијама. Уз Министарство трговине, туризма и телекомуникација, зависно од доступних средстава, учесници у овој активности би требало да буду Привредна комора Србије, ТОС, туристичке организације општина и градова или регионалне туристичке организације уколико нису основане. Мислимо да треба рачунати да би и поједини привредни субјекти и удружења нашли свој интерес да дају подршку, како би имали приступ информационом систему за повезивање туристичког сектора.

Туристичка организација Србије

Туристичка организација Србије, основана је 1994. године у оквиру Закон о туризму. Званичан је носилац и промотер туризма Србије на домаћем и иностраном тржишту. Надлежност туристичке организације су и информативно-пропагандни послови и активности којима се поспешује туристички развој Србије. Делатност организације усмерава се ка туристичком позиционирању домаћих производа на инострано тржиште и туристичком валоризовању компаративних предности Србије.

Активности туристичке организације Србије присутне су на свим значајним европским и светским туристичким сајмовима, учествује у сарадњи са многим националним, регионалним, међународним и струковним организацијама и другим асоцијацијама, које се баве туризмом. Туристичка организација Србије је чланица међународних организација Европске туристичке комисије (ЕТЦ), Дунавске туристичке комисије (ДТЦ), Дунавског центра за компетенцију (ДСС), Међународне асоцијације Транспроманика, Европског удружења туристичких аутобуса (RDA) и ICCA.

Туристичка организација Србије, осим међународних активности, тесно сарађује са туристичким организацијама градова и општина и осталим туристичким субјектима, бави се унапређењем туристичких понуда и садржаја Србије и утиче на формирање позитивних ставова локалне заједнице на туризам Србије и оријентисању домаћих туристичких центара, који би помогли усмеравању и подстицању туристичког развоја Србије (<http://www.tos.rs>).

Иако има статус правног лица, делатност ТОС-а као и туристичких организација градова/општина првенствено подразумева остваривање јавног интереса у области туризма.

То су активности у домену промоције туристичког производа Републике Србије, и активности за подстицање и унапређивање тренутног туристичког развоја, за подстицање и унапређивање развоја нових туристичких садржаја и производа, за унапређивање и развијање свести о важности туристичког развоја и унапређивање основних услова и доступности информација за боравак посетилаца.

Туристичка организације Србије би, као кровна организација, могла бити још интензивнија подршка субјектима из приватног сектора у развоју туристичког производа. У том смислу требало би интензивније радити на повезивању домаћих и иностраних туроператора, који су показали интерес да укључе Србију у своје туристичке програме. Главна улога ТОС-а у јачању институционалне мреже би могла бити иницирање оснивања међуопштинских туристичких организација као облика удруживања који пружа ефикаснији и економичнији начин промоције и унапређења туризма. Туристичка организација Србије би, с обзиром на мноштво информација из области коју покрива, могла бити и један од главних предлагача активности у оквиру туристичких и привредних кластера и сл.

Туристичке организације општина/градова

Поред програмских, законом установљених задатака из домена промоције и унапређења туризма општина/градова, једна од значајних активности основаних Туристичких организација требало би да буде стални дијалог и иницирање оснивања нпр. међуопштинских туристичких организација. Разлози за то виде се и у Стратегији развоја туризма сукоја се заснива на интегралном туристичком производу чиме регија постаје конкурентнија дестинација, а општине део јединственог туристичког производа. У Закону о туризму (2019) није прецизирана могућност оснивања организација које би се бавиле оперативним, маркетиншким и промотивним пословима и раду на усклађивању прописа у оквиру јавно-приватног партнерства. До сада се рад туристичких организација, у оквиру планирања, координације и управљања туристичким активностима, сводио на послове и сарадњу унутар истих и сарадњу са привредним друштвима или предузетницима. Неке Туристичке организације општина/градова у Србији су формиране на основу међусобног споразума и географско-регионалне повезаности јединица локалних самоуправа, као што су су Туристичка организација Западне Србије и Регионална агенција за развој Источне Србије.

У предстојећем периоду потребно је да се у складу са предлогом програма за подстицање сталног дијалога заинтересованих страна у туризму туристичке организације на локалном нивоу треба да почну процес удруживања на међуопштинским основама (хоризонтални кластери), удруживање са осталим субјектима из области туризма (вертикални кластери) или са осталим субјектима привреде (привредни кластери).

Локалне заједнице

Локалне заједнице са туристичким организацијама, развојним агенцијама или секторима који се бави туризмом и угоститељством су основни носиоци развоја туристичке привреде на микро нивоу.

Основни задатак локалних заједница је да донесу сва потребна стратешка документа. Било какве развојне активности нису могуће без адекватних стратешких планских докумената локалног развоја као што су: стратегије развоја општине/града са значајнијим освртима на развој туристичке делатности, просторног, урбанистичког и регулационог плана, акциони план развоја туризма, план туристичке организације и сл.

У оквиру програма успостављања институционалне мреже и сталног дијалога актера у туризму су такође неопходне активности: оснивање туристичких организација и повезивање локалних самоуправа или иницирање стварања различитих регионалних кластера. Предуслов за то је свакако подршка јачање капацитета локалног и регионалног развоја и развоја малог и средњег предузетништва, едукација становништва и доносилаца одлука битних за развој туризма о потенцијалима туристичке привреде и предностима сарадње на свим новоима. У

недостатку доступних средстава најважнији задатак и понекад једини начин добијања потребних средстава на локалном нивоу је сарадња са осталим туристичким организацијама, ТОС-ом, ресорним министарствима и стручњацима из академске заједнице и грађанског друштва на изради реалних пројеката који би се номинирали ка међународним фондовима.

Будући да сваки степен развоја туристизма и туристичког производа захтева учешће више области и различитих институција, Министарство трговине туризма и телекомуникација има добру сарадњу са осталим министарствима као и њиховим нижим организационим облицима. Та координација има за резултат створене боље услове за интензивнији развој туристичке привреде који се односе на:

- *Министарство науке, просвете и технолошког развоја*: заједничке активности на туристичкој валоризацији природног и културно-историјског наслеђа, сарадња на изради правилника о ђачким екскурзијама и школама, у циљу развоја домаћег туризма, иницирање едукације деце о потреби стицања еколошких навика и сл.;
- *Министарство омладине и спорта*: туристичка валоризација значајних спортских манифестација (европска и олимпијска студентска такмичења), сарадња на изради подзаконских аката и сл.;
- *Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре*: сарадња при изради Просторног плана Републике Србије, просторних планова подручја посебне намене управљања националним парковима, учешће у изради закона о националним парковима, сарадња у области заштите на тему проглашења појединих подручја заштићенима и заједничке активности на едукацији становништва у сегменту очувања животног окружења, сарадња на обнови инфраструктуре, туристичкој сигнализацији итд. и
- *Министарство финансија*: сарадња у вези са контролом утрошка средстава прикупљених по основу боравишне таксе туриста.

Заводи за заштиту природе и споменика културе Србије

Заводи за заштиту природе и споменика културе Србије имају битну индиректну улогу у развоју туризма. Заводи предлажу предзаштиту и заштиту подручја од природне и културне вредности и баве се израдом студија заштите природног и културног наслеђа на свим нивоима.

Привредна комора

Привредна комора као пословна организација која се бави заступањем интереса привредних субјеката у целини има све значајнију улогу и у развоју туристичке привреде. Када је туризам у питању она, кроз рад Удружења за туризам обухвата хотелијерство и остали смештај, ресторатерство, манифестације, здравствени туризам, делатност туристичких агенција, речни, језерски и сеоски туризам. Удружење се бави:

- праћењем актуелног стања туристичке привреде са циљем побољшања развоја туристичко угоститељске делатности;
- предлагањем нових законских решења и спровођењем истих у сектору туризма;
- израдом измена и допуна стратешких докумената у области развоја туризма;
- сарадњом са надлежним министарствима са циљем обезбеђивања квалитетнијег привредно-економског окружења у погледу пословања туристичког привредног сектора;
- праћењем и примењивањем европских трендова и стандарда у области туризма;
- пружањем непосредних контаката са туристичко-угоститељским представницима са циљем анализирања и сагледавања економског функционисања туристичке привреде;
- координирањем и пружем помоћи применом нових законских прописа;
- едукацијом и усавршавањем свих туристичких субјеката и
- регионалном сарадњом и повезивањем туристичких привреда са земљама Западног Балкана са циљем унапређења и увећања туристичког промета.

Улога коморе као посредника између органа власти и предузетника би се могла више користити и при стварању кластера са учешћем привредних и осталих субјеката из сектора туризма.

Удружења

Разна удружења из области туризма (Удружење угоститеља, Удружење туристичких агенција, Удружење туристичких водича) као и удружења из сродних области (планинарски савези и друштва, ловачки и риболовни савези и удружења, рафтинг клубови, спортски савези и друштва, удружења из области културе, еколошка друштва итд.) улажу велике напоре у своје примарне активности и тако директно и индиректно учествују у формирању туристичке понуде земље. Услед недостатка материјалних средстава ти напори, међутим, не дају увек значајне резултате.

Сарадњу државних органа са невладиним организацијама које се примарно или секундарно баве туризмом треба појачати на свим нивоима како на терену не би егзистирао велики број пројеката и акција из области које покрећу ови субјекти без учешћа туристичких организација, а што у пракси оставља утисак несинхронизованости и парцијалних деловања. Укључивање разних друштава из области културних, спортских и осталих активности би могло, резултирати осмишљавањем нових културних и спортско-рекреативних манифестација. Исте представљају веома значајан туристички производ јер окупе велики број туриста у кратком временском периоду и ангажују велики број давалаца производа и услуга (смештај, исхрана, транспорт, допунски културни и остали садржаји). Њихове напоре на промоцији туристичких потенцијала Србије би требало да препознају све релевантне институције надлежне за област туризма, спорта, културе, екологије и др. На тај начин би биле у могућности да им пруже адекватну подршку у активностима које се могу туристички валоризовати али и допринети побољшању имиџа и брэнда земље.

Приватни сектор

Приватни сектор би могао да буде укључен у стварање туристичке понуде земље на више начина. Један од начина је преко јавно-приватног партнерства. Овај облик партнерства одавно актуелан у свету, није заобишао ни туризам, област у којој је могуће направити мноштво облика партнерства. Без обзира што је туризам препознат као генератор осталих привредних активности, у Србији нема значајнијих искустава у реализацији јавно-приватног партнерства у туризму.

Неопходно је омогућити приватном сектору да учествује и у процесу одлучивања а не само реализације. На тај начин они могу упослити своје неискоришћене ресурсе у домену роба и услуга које традиционално пружа држава. Трѐвало би, значајније укључити разне интересне групе приватног сектора у формирање туристичке понуде и њену промоцију, иницирати потписивање споразума о сарадњи и координирати активности на терену. Један од начина је пружити подршку активнијем учешћу у рецептивном туризму (интензивнијим укључивањем у промоцију, подршка при стварању пакет аранжмана за дестинације у Србији, анимирање истих и пружању стручне помоћи за укључивање у кластере итд).

9. АКЦИОНИ ПЛАН РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА

9.1. Акциони план

Акциони план за развој туризма Доњег Подунавља, представљао би стратешки документ који би допринео јачању туристичке конкурентности Доњег Подунавља. Израду Акционог плана спроводиле би општинске управе и надлежне агенције за развој Доњег Подунавља. Непоходну подршку у оквиру израде акционог плана могу пружити Регионална агенција за развој источне Србије и туристичке организације општина Доњег Подунавља.

Туристички производ Доњег Подунавља, и постојећа структура и квалитет, и даље је у заостатку за производима сличних садржаја које пласирају развијеније туристичке дестинације, домаћег и иностраног тржишта. Вишегодишња нестабилност економије допринела је великом диспаритету, те је Доње Подунавље као сатавни део региона Источна Србија, економски и туристички маргинализован.

Доње Подунавље са главним квалитативним карактеристикама туристичког производа, треба да се заснива на туристичко еколошком производу, са структурно разноврсном, флексибилном, динамичном, комплементарном и функционалом (интегралном) улогом. Овакав принцип, би омогућио концепт одрживости, простор би учинио економски конкурентнијим и функционалнијим у погледу остваривања разноврсних туристичких потреба.

Тржишни наступ туристичке понуде Доњег Подунавља, неопходно је да се заснива на:

- доступности информацијских садржаја којима су обухваћени сви потенцијали простора Доњег Подунавља;
- прецизно дефинисане вредности тих потенцијала;
- доступности информација о стању на тржишту, поготово о економским и туристичким;
- предвиђању и планирању економских трендова и перспектива развоја туризма у окружењу.

За позиционирање туристичког производа Доњег Подунавља, неопходно је утврђивање мера помоћу којих је могуће утврдити степен искоришћености расположивих природних, антропогених, културно-историјских и инфраструктурних ресурса. Такође, неопходно је утврдити ниво промена потражње туристичких производа као што су очувана природна средина, културни садржаји и сл.. Наступ и брендирање Доњег Подунавља на туристичком тржишту, треба да се заснива на следећим активностима:

- стварање организационих услова (оснивање регионалне туристичке организације Доњег Подунавља);
- дефинисање реалног тржишта, и потреба потенцијалних туриста;
- реализацијом тржишно оријентисаних активности;
- очување природног и културног окружења као носиоца развоја туризма.

На конкурентном тржишту, туристичка дестинација Доње Подунавље, пожељно је да реализује економске и социјалне могућности, промоцијом туристичких садржаја и производа. То би се постигло адекватним стимулацијама туристичког развоја и уложеним напорима у континуирано очување и унапређење природне и друштвене средине. Приликом дефинисања услова туристичког развоја потребно је ускладити могућности привлачења домаћих и страних посетилаца са разноврсним и богатим потенцијала Доњег Подунавља у односу на окружење.

Повећан степен развоја туризма и размена туристичких понуда могућа је кроз координацију и међуопштинску сарадњу, и сарадњу са пограничним општинама Румуније и Бугарске.

Поред организационих могућности, на успешан развој туризма и туристичку

потражњу утицај имају и друге активности, које су дефинисане у односу на степен оријентисаности према међународном окружењу. Односе се на:

- утврђивање релеватних програма и пројеката прекограничне сарадње;
- континуирано истраживање и праћење туристичког тржишта, који би допринео ефикасном представљању и промоцији у домаћим и иностраним круговима;
- формирање заједничких туристичких понуда источне Србије и суседних земаља;
- реализацију међународних и регионалних сарадња са земљама у окружењу

9.2. Стварање услова за даљи развој домаћег туризма

Стварање услова даљег развоја туристичке привреде Доњег Подунавља заснива се на унапређењу инфраструктуре. То се пре свега односи на модернизацију, реконструкцију и реализацију различитог садржаја угоститељских објеката и смештајних капацитета, затим саобраћајне и остале техничке инфраструктуре и усклађивање туристичке понуде и потражње.

Услови за интензивнији развој, подразумева формирање интегралног туристичког производа, али и стално повећање смештајних капацитета и садржаја примарне понуде. Постојеће основне елементе туристичке понуде треба допунити са активностима:

- повећања нивоа квалитета туристичке и комуналне;
- повећање угоститељских капацитета, нарочито оних који се баве домаћом производњом;
- богатијег и модернијег садржајима у сектору угоститељства и трговине.

Економско оснаживање Доњег Подунавља, мора се заснивати на повезаности и усклађености између привредних сектора у области развоја туризма, трговине и услуга. За адекватан туристички развој потребна је:

- модернизација тржишних услова занатских услуга;
- обезбеђивање услова за бављење културним активностима, манифестације, спортско-рекреативне активности, посете и сл.;
- обезбеђивање различитих едукативних и традиционалних програма (фолклор, спортске вештине, гастрономија и сл.);
- побољшање нивоа квалитета услуга у угоститељским објектима и туристичким местима и
- едукација локалне заједнице о значају природних вредности и неопходности његове заштите, очувања и унапређења.

9.3. Унапређење организације у функцији ефикасног управљања туристичким развојем

Организациона структура и тржишно прилагођавање представљају основ развоја стратегије маркетинга. Овим би Доње Подунавље као идентификована туристичка дестинација, имала могућност самосталног појављивања на туристичком тржишту међународних оквира, а на основу компаративних предности постала тржишно конкурентнија. Због тога, неизоставна је промена организационе структуре и испуњавање одређених услова као што су:

- регионално и међународно спровођење концепта туристичког развоја привреде у погледу маркетинга и менаџмента;
- дефинисање циљева и активности будућег развоја туризма Доњег Подунавља као туристичке дестинације;
- прецизирање нивоа надлежности (национални, регионални или локални ниво).

Да би се остварили дугорочни циљеви туристичког развоја неопходно је усклађивање економских и других политика кроз побољшање законских прописа, стварање услова за домаће и стране инвестиције и формирање система интегрисаности туристичког развоја.

Неопходна промена у начину развоја туризма и туристичког производа Доњег Подунавља, учиниће овај простор конкурентнијим на домаћем и иностраном тржишту само ако постоје могућности за ревитализацију и проширење туристичких производа, уз услов прилагођавања новим тенденцијама развоја туризма водећи рачуна о демографским, економским, природним, друштвено-културним променама.

9.4. Позиционирање Доњег Подунавља као туристичке дестинације

Основе за позиционирање Доњег Подунавља као туристичке дестинације, заснивају се на кључним вредностима, истраженим и уређеним на основу свих актера у систему вредновања. Најзначајније предности туристичког развоја на којима се заснивају основе туристичког позиционирања Доњег Подунавља као дестинације, дефинишу се као еколошки здраве, изузеуно очуване, традиционалане и аутентичне.

Ради што успешнијег позиционирања Доњег Подунавља, потребно је да се развој туризма што више ослања и користи поменуте вредности. На простору Доњег Подунавља увиђају се и друге секундарне вредности које Доње Подунавље могу описати као неоткривену и ексклузивну туристичку дестинацију.

9.5. Карактеристике туристичких производа и приоритетни типови туризма

Туристички развој привреде Доњег Подунавља, подразумева дефинисање мера и активности који се баве развојем, утврђивањем и унапређењем најважнијих облика туризма као што су:

- праћење основних трендова туристичког развоја у међународним оквирима;
- дефинисање дугорочних циљева туристичког развоја Србије, посебно оних који се односе на укључивање наше земље на међународна туристичка тржишта;
- идентификација степена туристичког развоја и квалитета нивоа услуга и
- основне ресурсе.

Стратегијом развоја туризма, у Србији су утврђене могућности специјалних облика развоја туризма као што су: развој градског, руралног, планинског, здравственог туризма, развој туризма специјалних интереса рекреација и одмор, развој наутичког, језерског и пословног туризма као и развој туризм тзв. кружних путовања. Подаци туристичких путовања указују да су се навике у погледу путовања знатно измениле у односу на ранији период. Сада се краћи одмори реализују чешће пута у току године, што је имало утицаја на систем класичних годишњих одмора и најчешћа путовања лети на море а зими на планину. Овакав вид одмора пружа велике могућности оним дестинацијама које не поседују неке од потенцијала за овакве видове одмора. Доње Подунавље располаже таквим вредностима које условљавају следеће видове туризма:

- градски и рурални туризам (обухвата и користи природне, антропогене и традиционалне вредности);
- спортско-рекреативни/здравствени туризам (обухвата разне туристичке сегменте руралних и спортско-рекреативни активности);
- туризам специјалних интересовања (ски туризам, екотуризам, културни, наутички, манифестациони, бициклички, вински, ловни, риболовни, пословни и др. и туризам кружних путовања. Понуду Доњег Подунавља проширити на окружење, нпр. Ниш (Mediana) – Књажевац (Timacum minus) – Зајечар (Romuliana) – Неготин (комплекс пивница) – Кладово – Доњи Милановац (Лепенски вир) – Дунав.

У наставку биће приказане опште одреднице и карактеристике поменутих видова туризма.

Градски туризам

Карактеристике производа	
Заснивају се на активностима, услугама и додатним садржајима које организују јавне градске установе у сарадњи са туристичком организацијом.	
Основни циљ	остварење додатног прихода кроз привлачење туриста
Туристички производ	<ul style="list-style-type: none"> - упознавање градске средине - обилазак културно-историјских знаменитости града - традиционална гостољубивост - културни догађаји и манифестације - спортске активности различитих садржаја - израда и продајна изложба традиционалних сувенира
Временски период	до 3 дана
Начин доласка	<ul style="list-style-type: none"> - организован облик путовања - самосталан облик путовања

Сеоски туризам

Карактеристике производа	
Заснива се на активностима, услугама и додатним садржајима у организацији локалног становништва на својим имањима	
Основни циљ	бенефити на основу туристичких посета
Туристички производ	<ul style="list-style-type: none"> - упознавање руралног окружења и начина живота сеоског становништва - обилазак природних вредности тог краја - традиција поштовања посетилаца
Облици сеоског туризма	
Активни туризам у природи	<ul style="list-style-type: none"> - могућности лова и риболова - могућности јахања - бицикличке стазе и туре - могућности планинарења - пешачења у оквиру стаза здравља
Еко-туризам	<ul style="list-style-type: none"> - активности на заштити природе - боравак у природи (уживање у разноврсности флоре и фауне)
Сеоски туризам	<ul style="list-style-type: none"> - учествовање посетилаца у свакодневним сеоским пословима
Културни туризам	<ul style="list-style-type: none"> - упознавање сеоске средине кроз(културу, историју, традицију и обичаје)
Временски период	до 10 дана
Начин доласка	<ul style="list-style-type: none"> - организован облик путовања - самосталан облик путовања

Ски туризам

Карактеристике производа	
<ul style="list-style-type: none"> - туристички центар Рајково - могућности летњег туристичког производа од маја до септембра - могућности зимског туристичког производа од октобра до априла 	

9. АКЦИОНИ ПЛАН РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

Летњи период сезоне	- услови планинарења/пешачења - услови бицикличких тура - могућности јахања - могућности одмора и боравка на сунцу и свежем ваздуху - традиционална кухиња - могућности одвијања културних догађаја
Временски период	3-7 дана
Зимски туристички производ	- алпско скијање - сноубординг - санкање
Трајање	7-14 дана
Главни мотиви доласка	могућности скијања и активног одмора уз скијање и додатне активности у природи
Секундарни мотив доласка	- културни и забавни догађаји
Начин доласка	- могућности организованог и самосталног доласка

Спортско-рекреативни/здравствени туризам

Карактеристике производа	
Облик производа	- одмор и релаксација - могућност активног одмора - могућности пословних путовања и одржавања семинара, програма едукације и сл. - припреме спортских екипа (професионалних/аматерских)
Временски период	3-7 дана
Начин доласка	- организован облик путовања - самосталан облик путовања

Специјални интереси

Карактеристике производа	
Активности 1	- камповање - пешачење - бициклизам - речна експедиција - јахање - лов - риболов - фотографисање
Активности 2	- вожња кануом/кајаком - спелеолошке активности и туре - организовање тура планинског бициклизма - организовање планинарских и пешачких тура - регата
Временски период	до 5 дана (најчешће као допуна главном одмору)
Начин доласка	- организован облик путовања - самосталан облик путовања

Манифестације

Карактеристике производа производа
- Манифестација је посебан облик културног туризма, који се организује најчешће

9. АКЦИОНИ ПЛАН РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

једанпут у току године и значајно утиче на формирање и брендирање неке дестинације. -Туристичке дестинације имају за циљ да дефинишу план годишњих активности разноврсних догађаја и тиме употпуне целогодишњи туристички садржај и већу заинтересованост потенцијалних гостију.	
Туристички производ	- фестивали, - манифестације (музичке, верске) - изложбе - традиционални догађаји - спортска такмичења
Допринос	организовање сајмова, конгреса, конференција и скупова у сврхе промоције и унапређења културног туризма
Временски период	1-3 дана (најчешће као додатна активност главном одмору)

9.6. Стратешки циљеви акционог плана развоја туризма Доњег Подунавља

Старешки циљеви акционог плана развоја туризма Доњег Подунавља су:

- организација, унапређење и заштита простора на принципима одрживости
- полицентричност присуства на регионалном нивоу
- коришћење природних потенцијала
- коришћење потенцијала пограничног подручја,
- повећање инфраструктурне приступачности
- подстицање демографског развоја,
- подстицање раста сеоских насеља и њихово привредно и инфраструктурно јачање,
- спровођење активне заштите животне средине
- могућности интеграције потенцијала у области привреде, културе и туризма
- побољшање општег степена развоја Доњег Подунавља и стандарда локалне заједнице, смањење незапослености кроз развој и унапређивање привредних делатности.

Као основни принцип акционог плана је социо-економски развој и креирање повољне пословне и предузетничке климе у општинама Доњег Подунавља. Реализација пројеката на међународном, регионалном и националном нивоу, где би рад Туристичких организација општина Доњег Подунавља дошао до изражаја и генерисао важне пројекте и створио услове за отварање нових, значајно би допринео побољшању и унапређењу развоја туризма.

У постојећим и актуелним документима, који се тичу Доњег Подунавља, наглашено је да се развој води принципом очувања и унапређивања животне средине и повећања степена одговорности у процесу коришћења расположивих ресурса како би Доње Подунавље постало привлачно место за живот, рад и туристички боравак. Од непроценљивог је значаја подизање свести грађана и локалног становништва о наведеним стратешким циљевима акционог плана, али и њихова непосредна опредељеност и активна улога.

Из аспекта туризма потребно је развој усмеравати на следеће активности:

- Доње Подунавље поседује потенцијале за развој више видова туризма
- Успостављање туристичког информативног центра
- Изградња и унапређење квалитета смештајних капацитета
- Активности на промоцији и брендирању Доњег Подунавља
- Креирање туристичких производа Доњег Подунавља
- Израда стратешких планова најзаступљенијих облика туризма
- Умрежавање свих актера у туризму на нивоу општина Доњег Подунавља и шире
- Стални рад на спровођењу едукација и обука кадрова из различитих области у туризму

Активности које би биле од значаја за реализацију Акционог плана су:

- јасна и усклађена Мисија стратешких циљева развоја туризма Доњег Подунавља
- дефинисање примарних и секундарних облика туризма на територији Доњег Подунавља
- урадити и реализовати маркетинг план у оквиру Акционог плана

9. АКЦИОНИ ПЛАН РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

Акциони план по правилу садржи пројектне активности које су најзначајнији део за евалуацију. На основу тога може се денисати неколико различитих циљева:

ЦИЉ 1: Развој и унапређење туристичких организација општина Доњег Подунавља

ЦИЉ 2: Унапређење и ревитализација природних и културних добара

ЦИЉ 3: Развој руралног туризма

ЦИЉ 4: Манифестациони туризам и туризам догађаја

ЦИЉ 5: Развој спортско-рекреативног туризма и туризма посебних интереса

ЦИЉ 6: Еколошки принципи

Кроз поменуте циљеве потребно је дефинисати неколико значајних приоритета као што су:

- развој и унапређење руралног туризма Доњег Подунавља
- развој тематских туристичких рута (на основу природних и културно-историјских вредности) Доњег Подунавља
- очување и заштита природних потенцијала
- развој спортско-рекреативних садржаја и локалитета Доњег Подунавља
- креирање туристичких производа Доњег Подунавља
- стратешко планирање пројектних активности
- израда пројектне документације одређене локалитете
- креирање маркетинг плана за Туристичке организације општина Доњег Подунавља
- повећање промотивних наступа и активности Туристичких организација

ПРИОРИТЕТИ, МЕРЕ И ИНДИКАТОРИ РАЗВОЈА

ПРИОРИТЕТ	МЕРЕ	ИНДИКАТОРИ
1. Унапређење туристичке понуде	1.1. Повећање броја туриста	Укупни туристички доласци у општине Доњег Подунавља
		Укупни туристички доласци у оквиру културних дешавања
	1.2. Повећање броја смештајних капацитета	Број смештајних капацитета у сеоском туризму и домаћој радиности
		Број смештајних капацитета у хотелима, мотелима и кампу
	1.3. Развој Туристичких организација општина Доњег Подунавља	Остваривање плана и програма рада
		Начин представљања и промоције туризма Доњег Подунавља
2. Развој туристичких производа	2.1. Креирање нових туристичких производа и унапређење постојећих	Број нових туристичких садржаја који се нуде
		Број ангажованих туристичких радника на нивоу општина Доњег подунавља за промоцију туризма
	2.2. Развој специјалних облика туризма	Број туристичких садржаја и специјалних интереса
		Број гостију и корисника садржаја специјалних интереса
	2.3. Развој манифестационог туризма	Број туристичких манифестација
		Број посетилаца туристичких манифестација
3. Јачање људских ресурса у туризму	3.1. Едукација и обуке људи оријентисаних за укључивање у туризам	Број обука људи укључених у туризам
		Број људи на нивоу општине укључених у туризам

9. АКЦИОНИ ПЛАН РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

	3.2. Едукација становништва за укључивање у сеоски туризам	Број регистрованих сеоских домаћинстава
		Број сеоских домаћинстава индиректно укључених у туризам
		Број пољопривредних произвођача који своју робу пласирају туристима
	3.3. Обука локалних туристичких водича	Број организованих туристичких група
		Број туристичких водича на нивоу општина
		Број лиценцираних, специјализованих туристичких водича на нивоу општина
4. Туристичка инфраструктура и инвестиције у туризам и њихов развој	4.1. Успостављање услова за привлачење инвестиција у туризам	Број директних и индиректних инвестиција у туризам
		Број заинтересованих субјеката за улагање у туризам
	4.2. Унапређење услова за домаће и стране пројекте у туризму	Број имплементираних туристичких развојних пројеката
		Број пројеката из области туризма финансираних од стране ЕУ
		Број израђених мастер планова из области туризма
		Број пројеката у којима су Туристичке организације партнери или носиоци
	4.3. Развој туристичке инфраструктуре	Број обележених туристичких објеката туристичком сигнализацијом
		Број доступних туристичких објеката савременим коловозом
		Број јединица развијене остале инфраструктуре и супра структуре на простору Доњег Подунавља

Приоритет	Унапређење туристичке понуде
Мера	<i>Повећање броја туриста</i> кроз промоцију и брендирање туризма Доњег Подунавља
Циљ	Циљ се заснива на презентацији природних и друштвених потенцијала Доњег Подунавља и формирању туристичке понуде националног нивоа, и могућности стварања препознатљивог бренда.
	За развој туризма и креирање маркетинг плана развоја Доњег Подунавља, неопходно је планско тржишно позиционирање Доњег Подунавља на националном, регионалном и међународном туристичком тржишту. Доње Подунавље са карактеристикама препознатљиве туристичке дестинације и високим квалитетом туристичких производа, омогуће нова развојна инвестирања у људске ресурсе, туристичке капацитете, инфраструктуру и предузетништво. Доње Подунавље треба да пружи јединствени доживљај за све посетиоце, представљајући природне лепоте и културно-историјско наслеђе, традиционалне вредности, етнографију и гостољубивост локалне заједнице. Развој туризма мора обезбедити ефикасно и успешно пословање уз подизање животног стандарда и квалитета локалног становништва. Због тога маркетинг планом као значајним елементом се омогућава стратешки развој туристичких дестинација.
Мера	<i>Повећање броја туриста</i> кроз развој и унапређење руралног туризма

9. АКЦИОНИ ПЛАН РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

Циљ	Циљ је израда Стратешког документа за развој руралног туризма Доњег подунавља.
	Неопходно је утврдити карактеристике стратешких докумената на свим нивоима планирања. Одређени стратешки документи на националном нивоу представљају основ за дефинисање стратешких циљева. У овом случају користиле би се смернице Стратегије развоја туризма Србије и мастер плана развоја руралног туризма Србије. Рурални развој идентификован је као један од државних економских, еколошких и социјалних приоритета. Диверзификацијом руралне економије могуће је значајно унапредити услове живота у сеоским срединама, подићи степен економске развијености и смањити миграције становништва. Рурални туризам дефинише се као туризам који туристима може да понуди природне и културне садржаје аутентичног и традиционалног начина живота. Овај вид туризма обухвата бројне активности и услуге локалног становништва руралних средина. Међународни трендови показују да концепт руралног туризма постаје све шири и да потребе и очекивања у погледу домаће и међународне тражње се повећава последњих година. Потребна је и израда посебног стратешког акта који би уредио развој руралног туризма, али и других привредних делатности које се одвијају у руралном простору.
Мера	<i>Повећање броја туриста</i> кроз едукацију становништва и категоризацију смештајних капацитета
Циљ	Да се кроз едукативне и креативне садржаје и радионице повећа број локалног становништва које би било заинтересовано за укључивање у рурални туризам.
	Први задатак би био груписање заинтересованих домаћинстава и појединаца за укључивање у рурални туризам. Акцент би био на организовању стручних предавања за становништво сеоских домаћинстава која пружају услуге као и формирању специфичних туристичких садржаја и могућности њихове реализације.
Мера	<i>Повећање броја туриста</i> кроз едукацију угоститеља
Циљ	Да се угоститељска понуда Доњег Подунавља подигне на виши ниво и да прати развој туризма.
	Квалитет услуга које се нуди у угоститељству представља основ за функционисање а посебно развој туризма. У том смислу, неопходна је адекватна едукација власника угоститељских објеката (за потребе бољег функционисања угоститељства) и угоститељских радника (због повећања квалитета услужне делатности). Поред овога, отвара се и могућност укључивања и сеоских домаћинства која имају угоститељску понуду у оквиру својих домаћинстава.
Мера	<i>Развој Туристичких организација општина Доњег Подунавља</i> кроз успостављање туристичко информативних центара
Циљ	Преобликовање и преуређење постојећег простора и увођење нових функција у делатност туристичких информативних центара у општинама Доњег Подунавља. Шири циљ представља тежња за креирањем простора који би омогућио информисање кроз комуникацију са запосленима, мултимедијалне презентације и штампане публикације.
Мера	<i>Развој Туристичких организација општина Доњег Подунавља</i> кроз израду специфичног дизајна Туристичких организација
Циљ	Свака туристичка организација има свој идентитет, који је представља на тржишту. Како је за туризам од изузетног значаја како вас туристи виде, у том контексту је и важан овај део развоја.

9. АКЦИОНИ ПЛАН РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

Мера	<i>Развој Туристичких организација општина Доњег Подунавља</i> кроз едукацију запослених за наступе на сајмовима, манифестацијама и сл.
Циљ	Формирање сета обука и едукација запослених у Туристичким организацијама општина за наступе на различитим манифестацијама и сајмовима на домаћем и иностраном тржишту.
Приоритет	Развој туристичких производа
Мера	<i>Креирање нових туристичких производа и унапређење постојећих</i> кроз употребу постојећих и формирање нових бициклических стаза
Циљ	Успостављање бициклических стаза на територији општина, где их до сад није било, као и развијање тематских пешачких рута, које ће представљати туристички производ који обједињује туристичку понуду Доњег Подунавља.
Мера	<i>Креирање нових туристичких производа и унапређење постојећих</i> кроз израду плана развоја специјалних облика туризма
Циљ	Да се у оквиру постојећих примарних облика туризма детаљније обраде специјални облици туризма за које Доње Подунавље има услове за развој. За сваки од поменутих облика туризма је неопходно развити различите туристичке производе који би се нашли у туристичкој понуди. У развоју ових специјалних интереса потребно је дефинисати стратешки приступ и направити План развоја туризма специјалних интереса који би се ослањао на локалне и националне стратешке документе Доњег Подунавља.
Приоритет	Јачање људских ресурса
Мера	<i>Едукација и обуке људи оријентисаних на туризам</i> кроз едукацију и обуку пољопривредног становништва ради пласмана производа
Циљ	Обука пољопривредних газдинстава како да своје производе што брже и лакше пласирају туристима и на шире тржиште. Тренутно стање је такво да многа газдинства нису у стању да пласирају своје пољопривредне производе чак ни туристима који пролазе кроз општине, као ни то да услови за пласирање до урбаних центара, такође не постоје. Пројекат би имао за циљ да кроз сет радионица и умрежавања понуде сами произвођачи, пронађу најбољи начин за пласирање производа на тржиште.
Мера	<i>Едукација становништва за укључивање у сеоски туризам</i> кроз обуку понуђача услуга за могућности и начине заједничког удруживања.
Циљ	Да се у оквиру постојећих понуђача услуга у туризму и пољопривредних произвођача створи одређен број понуђача која би се удружила на интересној основи у пласирању роба и услуга кроз туризам. Посебан значај дао би се системима на основу којег је могуће удружити локално становништво са циљем пласмана производа и услуга. Највеће ограничење је што појединци често немају могућности да се развијају. Са тим у вези би се детаљно разрадили модели формирања задруга, као и Удружења грађана које би задовољило интересе произвођача и понуђача услуга.
Мера	<i>Обука локалних туристичких водича</i>
Циљ	Да полазници стекну неопходне вештине и технике вођења туристичких група, која су им неопходна за будући посао, али и за полагање практичног дела стручног испита за туристичке водиче.
Приоритет	Развој туристичке инфраструктуре и инвестиција у туризму
Мера	<i>Успостављање услова за привлачење инвестиција у туризам</i> кроз инвестициона улагања у израду туристичког „водича“
Циљ	Да се дефинишу сва могућа инвестициона улагања у општине Доњег Подунавља, на основу чега би се олакшао приступ потенцијалним инвеститорима. На овај начин би се дефинисале све просторне целине које

9. АКЦИОНИ ПЛАН РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

	би се могле понудити инвеститорима. У овом сегменту би се дефинисали велики пројекти у туризму, али и у осталим гранама привреде уколико су повољне за преузимање и креирање различитих видова инвестиција.
Мера	<i>Унапређење услова за домаће и стране пројекте у туризму</i> кроз израду докумената (нпр. мастер планова) који се баве развојем туризма
Циљ	У оквиру израде мастер плана потребно је дефинисати све елементе једног туристичког комплекса. Простор који је у власништву локалних самоуправа представља идеалан простор за успостављање једног великог туристичког комплекса. У овом делу би се кроз један или више мастер планова дало решење уређења простора, дефинисао би се правни статус и уобличио фазе успостављања туристичког комплекса Доњег Подунавља. У оквиру овог простора требало би да се имплементира неколико већ дефинисаних планских докумената и пројеката којим су обухваћене туристичке целине и локалитети.
Мера	<i>Развој туристичке инфраструктуре</i>
Циљ	Израда и реализација пројеката везаних за туристичку инфраструктуру. Циљ пројекта је да се кроз фазе, приступи изради туристичке сигнализације за нове и постојеће објекте. Постоји доста објеката који нису регистровани и за њих не постоји урађена туристичка сигнализација. Овим, би се обележили сви туристички, културни и други објекти који подлежу туристичкој сигнализацији а нису до сад били део ове туристичке инфраструктуре.

9.7. План конкурентности развоја туризма и дијамант конкурентности Доњег Подунавља

Најзначајнији конкурентски недостаци Доњег Подунавља су:

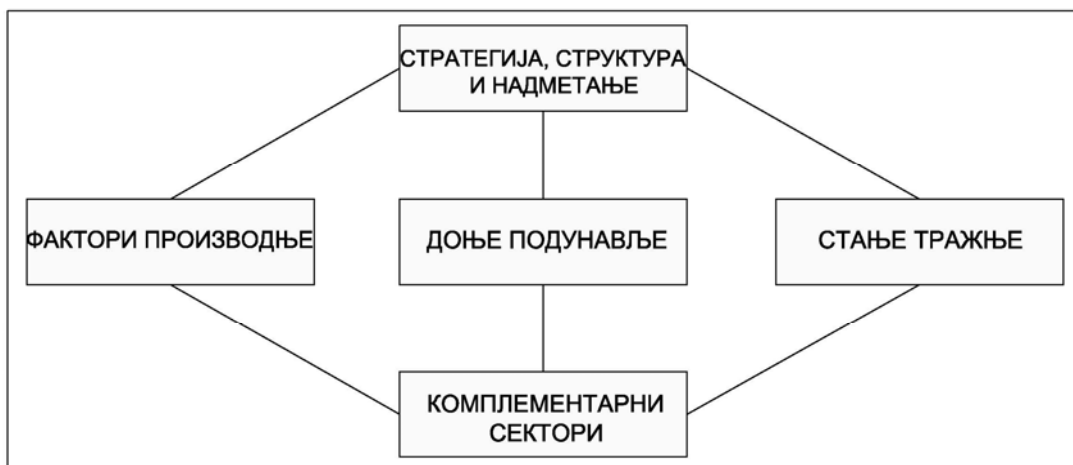
Р.бр.	Недостаци и ограничења	Ниво ограничења		
		Низак	Средњи	Висок
1	Услуга смештајних капацитета			
2	Кадровске структуре			
3	Туристичке инфраструктуре			
4	Туристичке сигнализације			
5	Приватних иницијатива за улагања у развој туризма			
6	Развијености туристичких садржаја			
7	Неадекватног маркетинга			
8	Неадекватна заштита туристичког простора			
9	Недовољна понуда туристичких производа			
10	Недовољни угоститељски капацитети			
11	Недовољна финансирања и улагања у туризам			

Повећан ниво конкурентности Доњег Подунавља у домаћим и међународним туристичким оквирима захтева елиминисање приказаних недостатака и ограничења уз примену **програма конкурентности** по моделу „Портеровог дијаманта“.

„Портеров дијамант“ конкурентности представља модел појашњења економске конкурентности туристичких дестинација и анализе фактора који на њу утичу. Овај модел

9. АКЦИОНИ ПЛАН РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

креира програме којима се могу елиминисати конкурентски недостаци и унапредити конкурентска позиција туристичких дестинација на краћи и дужи временски период. Модел конкурентности за Доње Подунавље може се представити следећим шематским приказом:

Скица 6. Портеров дијамант конкурентности

Извор: прилагођено према: Popesku J. (2011) *Menadžment turističke destinacije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, str. 71

На основу Портеровог дијаманта конкурентности дефинисани су следећи елементи: (Popesku, 2011):

- **стратегија, структура и надметање** баве се анализом туристичких понуда у оквиру компанија као главних понуђача. На основу овог елемента анализира се степен конкурентности туристичких компанија, степен њихове међусобне сарадње, степен сарадње са јавним сектором, постојеће законске и прописане норме оквира деловања компанија итд.;
- **фактори стања тражње** који имају велики утицај на привреду једне земље и на тражњу за одређеним производима/услугама;
- **комплементарни сектори/активности** је фактор који се односи на анализу комплементарних активности и утиче на приступачност и квалитет дестинације (нпр. стање трговинских ланаца, активност туристичких агенција и туроператера, угоститељски објекти и други пратећи услужни садржаји);
- **фактори производње** или позиција дестинације у односу на факторе производње који су потребни за конкурисање на тржишту (нпр. људски ресурси, инфраструктура, технолошки и финансијски ресурси, истраживања, иновативни развој и др.).

9.8. Програми конкурентности

У складу са идентификованим конкурентским недостацима дефинисан је програми чијом применом ће се елиминисати конкурентски недостаци и знатно побољшати конкурентска позиција Доњег Подунавља у оквирима домаћег и иностраног туристичког тржишта. Програми конкурентности приказани су на следећи начин:

Р.бр.	Програм конкурентности	Надлежност		
		Држава	Општина	Приватни сектор
1	Могућности развоја и унапређења смештајних капацитета			
2	Могућности развоја туристичке привреде и техничких система			

9. АКЦИОНИ ПЛАН РАЗВОЈА ТУРИЗМА ДОЊЕГ ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ

3	Могућности едукације и стручног усавршавања запослених у сектору туризма			
4	Могућности унапређења привредних предузетника			
5	Унапређење планирања и заштите простора			
6	Реализација туристичке сигнализације			
7	Поспешивање инфраструктурног развоја и јавних услуга			
8	Унапређење система квалитета туристичких производа и садржаја			

9.9. Инвестициони пројекти и улагања

Најважнији економски приоритет развоја засниваће се на квалитетном и потпуном искоришћавању туристичких вредности на основу којих ће се максимално активирати могућности Доњег Подунавља. Развојне потенцијале и њихове предности, треба користити тако да се мора обратити пажња и на ограничења која се односе на пограничне и заштићене делове овог подручја.

Спровођење пројеката туристичког развоја заснива се на разноврсности природних, антропогених, привредних, социјалних, економских, демографских, културних и других вредности Доњег Подунавља и његовог окружења.

Посебну вредност представља Дунав, подручје Националног Парка Ђердап, бројни културни и археолошки локалитети. Разноврстан рељеф, својства умерено-континенталне климе, појава извора, богатство потока, богате и разноврсне шуме, флора и фауна, пружају услове да Доње Подунавље постане туристички атрактивно за све облике туризма и на тај начин обезбеди финансијске бенефите целогодишње понуде. Постојеће туристичке вредности су недовољно искоришћене, а туристички капацитети и инфраструктура недовољно развијени, тиме је Доње Подунавље сврстано у неразвијена подручја.

Конкретни инвестициони пројекти при реализацији, неопходно је да буду усклађени са развојем сектора услуга и са развојем туристичких ресурса и производа других делова подручја. Развој туризма Доњег Подунавља омогућиће већи степен привредног и укупног развоја, у првом реду производних и услужних активности намењених за снабдевање капацитета у туризму и угоститељству. Већи степен запослености и мања стопа миграција искључиво зависи од тога, да ли ће се у потпуности реализовати постојећи и планирани програми туристичког развоја.

9.10. Маркетинг план

Најзначајнији део у стратешком развоју туристичких дестинација је израда маркетинг плана дестинације, којим се утврђују приоритети и значај основних стратешких маркетиншких активности, које се предузимају и користе за остваривање дефинисаних циљева развоја туризма.

У оквирима Маркетинг плана Доњег Подунавља, утврдиће се основне маркетинг активности, и њихово спровођење у одређеном временском року (најчешће десетогодишњи период) ради повећања туристичког промета дестинације и остваривања дефинисаних циљева развоја туризма.

Маркетинг план Доњег Подунавља је основ развоја конкретних активности усклађених са потребама туризма и дестинације, водећи рачуна о захтевима интернационалног и домаћег туристичког тржишта. Стратешки приоритети маркетинг плана Доњег Подунавља могу бити:

- брендирање и промоција
- утврђивање конкретног туристичко/економског тржишта
- маркетинг план дестинације и
- умрежавање маркетиншких комуникација

Промотери свих активности дефинисаних у маркетинг плану треба да буду **Туристичке организације општина Доњег Подунавља или Регионална организација која би заузела место промоције и брендирања Доњег Подунавља.**

ЗАКЉУЧАК

Међу значајнијим карактеристикама савременог туризма и туристичке тражње јесте све већа потреба за разноврсним и богатим природним (заштићеним природним пределима, планинама, селима, језерима, рекама, бањама и сл.) и културним туристичким садржајима. Карактеристике савремене туристичке тражње захтевају стратешко позиционирање и различите услове за развој туризма на неком простору. Доње Подунавље у Србији, карактерише богатство, очуваност и атрактивност природних ресурса и културно-историјског наслеђа, повећана потражња за различитим видовима туризма на овом простору, што предствља одличну базу за његов даљи развој у Србији и шире.

Планирање, развој, унапређење и стратешко позиционирање неке дестинације на туристичко тржиште захтева дугорочни период. За то време, једно од решења јесте промоција туристичке дестинације и њеног брендирања у комерцијалне сврхе у домаћим и иностраним оквирима. Туристичка дестинација мора бити пажљиво анализирана са свим својим предностима и ограничењима, како би се унутар ње могло извршити селектовање и одабир туристичких садржаја који ће бити у функцији коришћења. Основни правци развоја туризма Доњег Подунавља у Србији ослањају се на природне и културне вредности које већ имају значајну улогу у развоју туризма Србије. Природне вредности на овом простору захтевају адекватнију валоризацију. Постоји добра основа и за развој туризма посебних интересовања што овај простор чини атрактивнијим и потпунијим.

За Србију, Дунав и Доње Подунавље представљају један од најзначајнијих фактора за привредни и друштвени развој. Доње Подунавље представља и најважнију осовину развоја у Србији. Због изузетног домаћег и међународног значаја може да створи услове за повећан степен друштвеног капитала и производње тог дела Србије. Природну осовину Доњег Подунавља у Србији, поред Дунава, чине и природне вредности и ресурси, као што су бакар, хидроенергетски потенцијал, богатство флоре и фауне у заштићеном подручју Ђердапа. Присутни су и значајни потенцијали за пољопривредни, енергетски, индустријски и туристички развој. На сектору Доњег Подунавља, Дунав, располаже бројним могућностима у развоју приобалске зоне, раду хидроенергетског система, саобраћаја, туристичких садржаја и дестинације, и валоризацији шумског, ловног и риболовног потенцијала и на заштити дивљих врста. Овај простор је од изузетног значаја за целокупни развој Србије, па се посебна пажња усмерила на доношење бројних одлука о изради најзначајнијих планских докумената који су обухватили све делове Подунавља и подручја у окружњу.

Специфичност Доњег Подунавља у Србији огледа се у чињеници да се ослања на најзначајнију европску реку Дунав, да се у оквиру овог подручја налазе природни и културни предели од међународног значаја, као и то на сектору Доњег Подунавља изграђен највећи хидроенергетски систем у Европи. Највећи фактор ограничења је периферни положај Доњег Подунавља, и велики диспаритет када се посматрају већи развојни центри Србије, саобраћајно неприступачан и економски неразвијен. Такође, представља и погранично подручје са регионима у суседним државама Румуније и Бугарске, чији је степен развоја и даље на веома ниском нивоу.

Захваљујући географском положају, и ослањању на Дунавски коридор, за ово подручје се може рећи да је једна од најатрактивнијих крузинг линија у Европи. Због тога сектор Доњег Подунавља би могао да буде појас будућег развоја Србије, преко кога би наша земља остварила економске и друге облике интеграције не само са суседним земљама у окружењу, него и са земљама у Европи. Свој богати природни потенцијал би требало да искористи као замену за недостатак позиције на мору. Ово је важно јер је дуж дунавског појаса заступљена највећа концентрација становништва, великих градских центара, потом концентрација привредног и посебно индустријског развоја, производње енергије, саобраћајне мреже и др. Поред Дунава велики значај има национални парк „Ђердап“ са

својим посебним туристичким вредностима. У погледу карактеристика пружа услове за савремене активности туризма и рекреације на целогодишњем нивоу. Посебни потенцијали за развој туризма су природне и културне вредности, које ће уз интензивнију и организовану заштиту и презентацију, допринети мањем степену деградираности овог дела Србије.

Просторни развој и унапређење туризма Доњег Подунавља условљени су бројним ограничењима. Промет туризма се статистички прати само по броју долазака, ноћења и лежаја, а у свим осталим аспектима само у склопу угоститељства. Недиференцираност вредности природних и културних ресурса у односу на дужину сезоне као и недовољан стандард туристичког смештаја и неразвијеност туристичке инфраструктуре и других садржаја понуде у простору, посебно за целогодишњу сезону. Присутна је и сива економија због нерегистрованог промета, лежаја и других садржаја, чиме се ограничавају приходи локалне самоуправе, као и могућности инвестирања у туризам Доњег Подунавља. Тиме се отежава планирање привредног и просторног развоја туризма у погледу туристичке, саобраћајне и друге пратеће инфраструктуре, јавних служби и сл. Непланска изградња туристичких и других садржаја туристичке понуде ремете плански концепт развоја туризма и заштите Доњег Подунавља. На туристички развој Доњег Подунавља негативно утиче и неостварена регионализација туристичких подручја и дестинација као и неумреженост туристичких центара и места. Депопулација и неискоришћеност традиционалних туристичких простора, утиче на запошљавање и активирање становништва у туризму из локалне средине. Доње Подунавље карактерише и одсуство државне подршке у развоју посебних видова туризма, који се већим делом одвијају самоиницијативно и ван афирмисаних туристичких локалитета, као што је сеоски туризам, јер још увек не постоји прецизно удруживања сеоских заједница са крупним туристичким субјектима. Ограничавању развоја туризма Доњег Подунавља допринели су и режими заштите природних добара и низак степен и изостајање сарадње субјеката туризма и субјеката заштите у заштити и презентацији природних и културних добара. Присутна је и неадекватна технолошка писменост туристичких субјеката и организација у односу на савремене информационе технологије и недовољна заступљеност образованог кадра у туризму.

У досадашњем развоју Доњег Подунавља, недостајала је адекватна стратегија развоја, односно интегрални поглед на развој. Ово се пре свега уочава у развоју појединих функција и делатности на читавом подручју. До оваквог стања је довело непостојање, на националном нивоу, планских и других политика, тј. одлука о томе шта и како треба користити на овом подручју са аспекта развоја Србије и, посебно, са становишта онога што Србија и подручје Доњег Подунавља нуде у економској интеграцији са Европом.

Прекогранична сарадња у Централној и Источној Европи је слабија него у земљама Западне Европе, јер је условљена различитим политичким околностима, и мањим финансијским средствима, мањим обимом локалних иницијатива и слабијом децентрализацијом. И гранични региони Румуније и Бугарске са Србијом, односно Доњим Подунављем, били су међу најпасивнијим у Европи у погледу броја пројеката европске просторне сарадње (укључујући и прекограничну сарадњу).

Реализација пројеката прекограничне сарадње може бити успешна једино ако становништво на које се ово односи прихвати и да свој допринос при њиховом спровођењу. Неопходно је укључивање становништва датог региона у доношењу различитих одлука. Активно укључивање јавности резултира већим степеном квалитета одлука јер одражава ставове, потребе, вредности и проблеме становништва истраживаног подручја.

Доње Подунавље, као погранично подручје, налази се изван главних токова робе, капитала и информација. Гранична подручја су периферна у односу на главне развојне центре и коридоре, и одликују се депопулацијом, неповољном полным и старосном структуром становништва, ниским нивоом животног стандарда, и неискоришћеним привредним и другим развојним потенцијалима територије.

За развој туризма подручја Доњег Подунавља неопходно је да се на прави начин дефинише развој туристичких активности и адекватно уређење туристичких простора. Као најважније издваја се:

- одређивање критеријума за доношење дугорочног развоја туризма;
- анализа и оцена стања потенцијала и ограничења туристичке понуде (природни и створени услови за главне видове туризма);
- анализа и оцена стања и трендова туристичке тражње;
- геополитички и социо-економски контекст развоја;
- решавање питања супраструктуре туристичке понуде;
- решавање питања инфраструктуре у функцији туристичке понуде;
- условљеност развоја туризма са комплементарним активностима и делатностима и
- одрживи развој туризма у односу на захтеве заштите животне средине, природе, природних и културних вредности.

Основ развоја туризма је на домаћој и иностраној тражњи за активном понудом за доживљајима и упознавањем са непознатим просторима који у себи садрже очувану природу и природне вредности, културно-историјске споменике, етно културу и традицију али уз добру услугу и конкурентне цене. Развој туризма требало би заснивати на природним и створеним потенцијалима понуде у туризму на води (посебно наутичком, на Дунаву и језерима), транзитном, градском, ловном и риболовном, еко, културолошком и специфичном сеоском туризму. Главне марине наутичког туризма лоциране су уз најразвијеније центре на Дунаву, у оквиру туристичке регије Ђердап. Транзитни, градски, сеоски, културни и манифестациони туризам треба мотивисати културном баштином и у мањој мери развијеном функцијом градова, а еколошки, риболовни и ловни туризам очуваним природним срединама и уређеним ловиштима. Неопходно је уложити значајне напоре у циљу остваривања понуде која ће одговарати захтевима и жељама иностранних туриста.

Решења и циљеви треба да омогуће стварање конкурентске предности туризма Доњег Подунавља, и концепта који обухвата активности уједињавања туристичке понуде целог дунавског региона Србије. Такође, треба поради на питању пограничне сарадње, јер је циљ стварање заједничког туристичког садржаја који се може пласирати на тржишту домаћих и иностраних оквира. Неопходна је промена актуелног слабо развијеног туризма у развијени туризам Доњег Подунавља у Србији. Да би се елиминасале инертне слабости подручја, потребно је започети процес брзих промена. С друге стране, за потенцијале који су и покретач развоја овог простора, неопходне су одређене активности са циљем њиховог коришћења и чувања као и развоја и унапређења. У зависности од брзине и ефикасности стратешког деловања, зависи и успех развоја туризма овог дела Србије.

Крајњи корак у решавању питања развоја туризма је формирање различитих задатака, пројеката и активности а све у циљу стварања планова конкурентности, инвестиција и маркетинга. Неопходно је обезбедити адекватну политику развоја и низ економских мера чији је циљ побољшање стандарда локалног становништва кроз развој туризма и пратећих делатности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Агенција за статистику Босне и Херцеговине, Саопштење број 9
2. Alexander, E. (1996) **After Rationality: Towards a Contingency Theory for Planning**. In S.J. Mandelbaum, L. Mazza and R.W. Burchell, eds. *Explorations in Planning Theory*. New Brunswick, NJ: Center for Urban Policy Research, Rutgers University, pp. 45-64.
3. Bakić, O., Crnčević, T. (2012) **GIS u funkciji planiranja predela na primeru Donjeg Podunavlja**, u S. Milijić, B. Josimović i T. Crnčević (ur.): *Održivi prostorni razvoj Podunavlja u Srbiji*, knjiga 1, str. 179-194
4. Bakić, O., Gajić, A. (2014) **Koncept GIS-a kao podrška upravljanju održivim prostornim razvojem Podunavlja**, u M. Maksin, N. Krunić i M. Nenković-Riznić (ur.): *Održivi prostorni razvoj Podunavlja u Srbiji*, knjiga 2, str. 369-386
5. Barjaktarović, D., Tanevski, D. (2013) **Uticaj globalne ekonomske krize na razvoj turizma u regionu Balkana**, *Hotelska kuća* (str. 17–30). Zlatibor: Poslovno udruženje hotelsko ugostiteljske privrede Srbije – HORES
6. Basarić, J., Stevanović Stojanović, J. (2011) **Turistička valorizacija nacionalnog parka „Đerdap“ – sa posebnim osvrtom na arheološko nasleđe**, u D. Filipović i dr. (ur.): *Planska i normativna zaštita prostora i životne sredine*, Asocijacija prostornih planera Srbije, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu, str. 269-273
7. Basarić, J., Stevanović Stojanović, J. (2013) **Enhancement in tourism and protection of the lower Danube basin tourism area**, In M. Vujošević i S. Milijić (ur.): *2nd International scientific conference regional development, spatial planning and strategic governance*, Institute of Architecture and Urban & Spatial Planning of Serbia (IAUS), pg. 738-748
8. Basarić, J. Bajić, T. (2014) **Zaštićena područja Podunavlja kao potencijal razvoja turizma**, u M. Maksin, N. Krunić i M. Nenković-Riznić (ur.): *Održivi prostorni razvoj Podunavlja u Srbiji*, knjiga 2, str. 151-168
9. Basarić, J., Milijić, S. (2016) **Sustainable approach to tourism development in the Danube region in Serbia**, *International conference on global tourism and sustainability*, Editors: S. Lira at all, Publisher: Green Lines Institute for sustainable development, Portugal, pp. 65-72
10. Bezbradica, Lj., Crnčević, T. (2014) **Šume i šumsko zemljište Podunavlja u Srbiji**, u M. Maksin, N. Krunić i M. Nenković-Riznić (ur.): *Održivi prostorni razvoj Podunavlja u Srbiji*, knjiga 2, str. 291-320
11. Bjelić, P. (2008) **Međunarodna trgovina**, Beograd, CID, Ekonomski fakultet
12. Bjeljac, Ž., Popović, I. (2004) **Materijalna baza turizma u prostoru Dunavsko-moravskog koridora**, Beograd, Geografski institut „Jovan Cvijić“, SANU, posebna izdanja, br. 61
13. Blagojević, S. (2009) **Planiranje razvoja turizma**, *Zbornik radova Departmana za geografiju, turizam i hotelijerstvo*, 38/2009, str. 196-209
14. Bedford, T., Clark, J., Harrison, C. (2002) **Limits to new public participation practices in local land use planning**, *Town Planning Review*, No3/73, Liverpool University press, Liverpool
15. Vasiljević, N. (2012) **Planiranje predela kao instrument prostornog razvoja Srbije**, Beograd, Šumarski fakultet, Univerzitet u Beogradu
16. Vojković, G., Miljanović, D., Devedžić, M. (2005) **Neki aspekti interakcije lokalno-globalno u turizmu**, *Glasnik srpskog geografskog društva*, 85(1), 227–234
17. Godfrey, K., Clarke, J. (2000) **The Tourism Development Handbook**, London, Continuum
18. Дерић, Б., Лукић, Б. (1996) **Дунав као фактор инфраструктурног повезивања**, у Б. Дерић, Б. Стојков и Д. Ђорђевић (уред): *Подунавље у Србији, заштита-уређење-развој*, Удружење урбаниста Србије, Београд, стр. 42-46

19. Димитровски, Д. (2013) **Туризам Шумадијског округа у контексту одрживог развоја**, Београд, Универзитет у Београду, Географски факултет
20. Дукић, Д. (1964) **Ђердапска хидроелектарна**, Гласник Српског географског друштва, свеска XLIV, број 2
21. Дукић, Д. (1977) **Основи климатологије**, Београд, Универзитет у Београду, Научна књига
22. Десић, В., (2005) **Туризам и развој сеоског туризма**, Бања Лука, ПМФ
23. Devedžić, M. (2011) **Uticaј turizma na demografski razvitak**, Beograd, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu
24. Đekić, Stojanović (2011) **Uticaј društveno-ekoloških faktora na razvoj turizma**, Zbornik radova Tehnološkog fakulteta u Leskovcu, str. 294-300, ISSN 0352-6542
25. Ђорђевић, Д. (2004) **Увод у теорију планирања**, Београд, Географски факултет, Универзитет у Београду
26. Ђорђевић, D. Dabović, T. (2005) **Kriza evropske politike prostornog razvoja**, Glasnik srpskog geografskog društva, sveska 85, broj 2, str. 111-118
27. Ђорђевић, D., Dabović, T. (2014) **Osnove prostornog planiranja**, Beograd, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu
28. Ђорђевић, Д., Живановић, Т. (2011) **Великопросторно Планирање Југоистока: Подунавље и друге планерске теме (1914-1940/41)**, Историјски институт, Зборник радова „Просторно планирање у Југоисточној Еворпи“, 24, 153-175
29. Ђурђевић, J. (2014) **Upravljanje održivim razvojem prostornih celina i potcelina posebne namene u Podunavlju u Srbiji**, u M. Maksin, N. Krunic i M. Nenković-Riznić (ur.): Održivi prostorni razvoj Podunavlja u Srbiji, knjiga 2, str. 109-124
30. Ђурђић, S., Stojković, S., Miljić, M. (2011) **Dunavski ekološki koridor zaštićenih predela**, u D. Filipović i dr. (ur.): Planska i normativna zaštita prostora i životne sredine, Asocijacija prostornih planera Srbije, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu, str. 225-233
31. Evropska konferencija ministara odgovornih za regionalno planiranje („СЕМАТ“) (2000)
32. EUROSTAT,
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_statistics/hr
33. EUROSTAT,
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_statistics/hr#Dodatni_podaci_Eurostata
34. EUROSTAT (online data codes: tour_cap_nat and tour_occ_ninat)
35. EUROSTAT (online data code: tour_occ_ninat)
36. EUROSTAT (online data code: tour_dem_tttot)
37. Žegarac, Z. (1998) **Infrastruktura**, Beograd, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu
38. Živanović, T., Milijić, S. (2011) **Izazovi izrade prostornog plana za koridor VII**, u D. Filipović i dr. (ur.): Planska i normativna zaštita prostora i životne sredine, Asocijacija prostornih planera Srbije, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu, str. 217-223
39. Živanović, T., Đorđević, D., Đorđević, A. (2011) **Regionalni pristup planiranju Podunavlja u Srbiji**, u R.Gnjato i dr. (ured.): Treći kongres srpskih geografa sa međunarodnim učešćem, Geografsko društvo Republike Srpske, Prirodno matematički fakultet Univerzitet Banja Luka, str. 807-817
40. **Zakon o Prostornom planu Republike Srbije od 2010. go 2020. godine** (2010), „Službeni glasnik RS“, br. 88/10
41. **Закон о планирању и изградњи**, „Сл. гласник РС“, бр. 72/2009, 81/2009 - испр., 64/2010 -

одлука УС, 24/2011, 121/2012, 42/2013 - одлука УС, 50/2013 - одлука УС, 98/2013 - одлука УС, 132/2014, 145/2014, 83/2018, 31/2019 и 37/2019 - др. закон

42. **Zakon o turizmu** „Službeni glasnik RS”, 17/19
43. **Zakon o zaštiti prirode** (2016) „Službeni glasnik RS”, br. 36/2009, 88/2010, 91/2010 - ispr. i 14/2016
44. **Zakon o zaštiti životne sredine** („Службени гласник РС“, бр. 135/04, 36/09 - др. закон, 72/09 - др. закон, 43/2011 - одлука УС, 14/2016, 76/2018, 95/2018 - др. закон и 95/2018 - др. закон
45. **Zakon o стратешкој процени утицаја на животну средину** („Службени гласник РС“, бр. 135/04 и 88/10)
46. **Zakon o културним добрима** („Службени гласник РС“, бр. 71/94, 52/11 - др. закон, 52/11 - др. закон и 99/11 - др. закон)
47. Jerković, S., Dragičević, M., Barač, A. (2011) **Utjecaj turizma na transformaciju evropskih gradova**, u R.Gnjato i dr. (ured.): Treći kongres srpskih geografa sa međunarodnim učešćem, Geografsko društvo Republike Srpske, Prirodno matematički fakultet Univerzitet Banja Luka, str. 599-606
48. Jokić, V. (2014) **Ljudski (humani) resursi u Podunavlju u Srbiji**, u M. Maksin, N. Krunić i M. Nenković-Riznić (ur.): Održivi prostorni razvoj Podunavlja u Srbiji, knjiga 2, str. 201-218
49. Jovanović, V. (2015) **Turizam i prostor – Geografski informacioni sistemi**, Beograd, Univerzitet Singidunum, elektronsko izdanje
50. Jovičić, D. (1997) **Razvoj turizma i zaštita prirode u nacionalnim parkovima**, Beograd, Velarta
51. Јовичић, Д. (2003) **Стање и правци развоја туризма у Србији**, Туризам, број 7, стр. 82-85.
52. Jovičić, D. (2010) **Turizam i životna sredina**, Beograd, Ton plus
53. Jovičić, D. (2011b) **Socio-kulturni indikatori održivog razvoja turizma**, u R. Gnjato (ur.): Treći kongres srpskih geografa, Geografsko društvo Republike Srpske, Prirodnomatematički fakultet, Univerzitet u Banja Luci, str. 607-616
54. Jovičić, D. (2013) **Uvod u turizmologiju**, Beograd, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu
55. Jovičić, D., Ilić T. (2010) **Indikatori održivog turizma**, Beograd, Glasnik srpskog geografskog društva, Sveska 90, broj 1, str. 277-305
56. Jošanović, J. (2009) **Koncepcija razvoja turizma u regionalnim prostornim planovima na primeru Timočke krajine**, master rad, Beograd, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu
57. Каниц, Ф. (1985) **Србија, земља и становништво од римског доба до краја XIX века**, Београд, Српска књижевна задруга и ИПО „Рад“
58. Koncul, N., Đukić, A. (2011) **Geoekonomski i geopolitički procesi u turizmu**, u R.Gnjato i dr. (ured.): Treći kongres srpskih geografa sa međunarodnim učešćem, Geografsko društvo Republike Srpske, Prirodno matematički fakultet Univerzitet Banja Luka, str. 617-623
59. Kotler, P. (1996) **Marketing for Hospitality and Tourism**, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
60. Krippendorff, J. (1992) **Reconciling tourist activities with nature conservation**, Strasbourg, Council of Europe
61. Krunić, N., Žnidaršič, V. (2012) **Prostorna organizacija i funkcijske veze u Podunavlju u Srbiji**, u S. Milijić, B. Josimović i T. Crnčević (ur.): Održivi prostorni razvoj Podunavlja u Srbiji, knjiga 1, str. 3-34
62. Lazarević, M. (2017) **Uticaј turizma na životnu sredinu**, ECONIMICS, Vol. 5, No. 1, pp. 137-150
63. Лашков, М. (1985) **Општина Темерин**, Нови Сад, Природно математички факултет, Институт

за географију

64. Lickorish, L., Jenking, C. (2006) **Uvod u turizam**, Split, ЕКОКОН
65. Лопандић, Д. (2007) **Пурпур империје – римски цареви са простора Србије и Балкана**, Београд.
66. Lukić, D. (2017) **Turistička valorizacija nepokretnih kulturnih dobara od izuzetnog značaja u Đerdapskoj klisuri**, u S. Štetić i dr. (ed.): Second international thematic monograph: Modern management tools and economy of tourism sector in present era, pg. 2-17
67. Љешевић, М. (1996): **Природни услови и ограничења за развој и функционисање трансфералних комуникација у југословенском Подунављу. Подунавље у Србији, заштита-уређење-развој**. Удружење урбаниста Србије, Београд.
68. Maksin, M. (2010) **Challenges, response and partnership for achieving sustainable tourism and heritage preservation**, SPATIUM International Review, No. 22, pp. 11-18
69. Maksin, M. (2011) **Podrška zakonskog osnova ostvarivanju Prostornog plana Republike Srbije i koordinaciji strateškog planiranja u Srbiji**, *Arhitektura i urbanizam Srbije*, br. 32, str. 49-54
70. Maksin-Mičić, M. (2007) **Turizam i prostor**, Beograd, Univerzitet Singidunum, Fakultet za turistički i hotelijerski menadžment
71. Maksin-Mičić, M., Milijić, S., Nenković-Riznić (2009) **Spatial and environmental planning of sustainable regional development in Serbia**, *Spatium*, No. 21, pp. 39-52
72. Maksin, M., Milijić, S. (2012) **Potencijali za održivi razvoj turizma na Dunavu kroz Srbiju**, *Arhitektura i urbanizam*, br. 35, str. 10-21
73. Maksin, M., Milijić, S. (2014) **Održivi razvoj turizma u koridoru Dunava**, u M. Maksin, N. Krunic i M. Nenković-Riznić (ur.): *Održivi prostorni razvoj Podunavlja u Srbiji*, knjiga 2, str. 125-150
74. Maksin, M., Nenković-Riznić, M., Milijić, S. (2014a) **Impact of the river Danube : Pan-European Corridor VII on sustainable spatial development of tourism**, Proceedings of the 12th International Conference on Protection and Restoration of the Environment, editors: A. Liakopoulos...[et al.], pp. 1031-1037
75. Maksin, M., Živanović, T., Ristić, V. (2014b) **Ključni evropski i međunarodni dokumenti i njihov uticaj na planiranje održivog razvoja koridora Dunava u Srbiji**, u M. Maksin, N. Krunic i M. Nenković-Riznić (ur.): *Održivi prostorni razvoj Podunavlja u Srbiji*, knjiga 2, str. 3-34
76. Mandelbaum, S.J. (1996) **Open moral communities**, In S.J. Mandelbaum, L. Mazza and R.W. Burchell, eds. *Explorations in Planning Theory*. New Brunswick, NJ: Center for Urban Policy Research, Rutgers University, pp. 83-104.
77. Marinović-Uzelac, A. (2001) **Prostorno planiranje**, Zagreb, Svijet
78. Марковић, Ј. (1970) **Географске области Социјалистичке Федеративне Републике Југославије**. Београд, Завод за уџбенике и наставна средства Србије
79. Mathieson, A., Wall, G (2006) **Tourism – Change, Impacts, Opportunities**, Pearson, Essex
80. Мастер план туристичке дестинације Доње Подунавље, <https://mtt.gov.rs/download/sektor-za-turizam/master-planovi/MasterplanDonjePodunavlje.pdf>
81. Mejía, R., N. de Ugarte, Molina, N. & Indriago, J. (2000) **Sigtur-Zulia: An Application of GIS Technologies for Tourism Planning**,
<http://proceedings.esri.com/library/userconf/proc00/professional/papers/PAP709/p709.htm>
82. Milanković, J. (2015) **Dunav kao saobraćajna arterija i osovina razvoja u Republici Srbiji**, Novi Sad, Prirodno – matematički fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, doktorska disertacija
83. Milijić, S., Basarić, J. (2011) **Valorization of tourist motives of the pan-european navigable corridor in the part of the Danube through Serbia**, in R. Gnjata (ed.): Third congress of

Serbian geographers with international participation, Geographical society of Republic of Srpska, Faculty of natural sciences and mathematics, University of Banja Luka, pp. 243-248

84. Milijić, S., Krunić, N., Maksin, M., Đurđević, J. (2014) **Approach to the Planning and Development of the Danube Waterway in Serbia**, Water Resources and Wetlands : conference proceedings / International Conference, pp. 525-532
85. Milićević, S., Ervaćanin, V. (2016) **Uticaј kriza na razvoj turizma u svetu**, Turističko poslovanje, broj 18, str. 51-63
86. Мирковић, М. (1968) **Римски градови на Дунаву у Горњој Мезији**, докторска дисертација, Археолошко друштво Југославије, Београд
87. **Министарства трговине, туризма и телекомуникација**
<http://mtt.gov.rs/sektori/sektor-za-turizam/korisne-informacije-turisticki-promet-srbija-kategorizacija/>
88. **Nacionalna strategija održivog razvoja** (2008) „Службени гласник РС“, бр. 57/2008
89. **Национални програм заштите животне средине** (2010) „Службени гласник РС“, бр. 12/10
90. Nenković-Riznić, M., Milijić, S. (2014) **Koncept integralne zaštite prostora i životne sredine Podunavlja – evaluacija konflikata i sistem monitoringa**, u M. Maksin, N. Krunić i M. Nenković-Riznić (ur.): Održivi prostorni razvoj Podunavlja u Srbiji, knjiga 2, str. 83-108
91. Oppermann, M. (1997) **Geography and tourism marketing**, New York, Haworth Press
92. Orlović-Lovren, V., Crnčević, T., Milijić, S. (2013) **Tourism development in Serbia - on the way to sustainability and European integration**, *Spatium*, No. 30, pp. 47-53, Beograd, Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije
93. Остојић, Н., Љешевић, М. (2006) **Стратегија одрживог развоја општине Горњи Милановац**, Београд, Европски центар за мир и развој
94. Petković, G., Zečević, B., Pindčo, R. (2011) **Turizam kao deo nacionalne ekonomije**, *Ekonomika turizma*, vol. 59, broj 1-2, str. 89-97, Beograd, Savez ekonomista Srbije
95. **План детаљне регулације „Подручја археолошког локалитета Лепенски Вир“**, Републички завод за заштиту споменика културе - Београд
http://www.majdanpek.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=376
96. **План детаљне регулације „Подручја тврђаве Рам“**, **План урбан д.о.о. Ниш**
http://www.urbanizamvelikogradiste.org.rs/Planski%20dokumenti/Tvrđava_tekst.pdf
97. **План детаљне регулације „Туристичког насеља Бели Багрем“**, Дирекција за изградњу Општине Велико Градиште
http://www.urbanizamvelikogradiste.org.rs/Planski%20dokumenti/PDR_Beli_Bagrem_tekst.pdf
98. Popesku, J. (2011) **Menadžment turističke destinacije**, Beograd, Univerzitet Singidunum
99. **Правилник о садржини, начину и поступку израде докумената просторног и урбанистичког планирања** (2015), „Сл. гласник РС“ бр. 64/2015
100. **Просторни план општине Велико Градиште**
http://www.urbanizamvelikogradiste.org.rs/Planski%20dokumenti/Prostorni-plan_Opstine_Veliko_Gradiste.pdf
101. **Просторни план општине Голубац** (2011) „Службени лист општине Голубац“, бр. 3/11
102. **Просторни план општине Кладово** (2012) „Службени лист општине Кладово“, бр. 1/12
103. **Просторни план општине Мајданпек** (2012) „Службени лист општине Мајданпек“, бр. 9/12
104. **Просторни план општине Неготин** (2011) „Службени лист општине Неготин“ бр. 16/11
105. **Просторни план Републике Србије** (1996) „Службени гласник РС“, јун, 1996.
106. **Просторни план Републике Србије 2020-2035**, Радна верзија нацрта Просторног плана

107. Radojčić, N., Vasić, V. (2003) **Arheološko putovanje Đerdapom**, Beograd, Narodni muzej
108. Redžić, D. (2017) **Uloga ekoturizma u održivom razvoju turizma**, HiT menadžment, God. 5(2)2017, pp. 106-115, Kragujevac, Fakultet za hotelijerstvo i turizam u Vrnjačkoj Banji
109. Richards, G. (2001) **Cultural Attractions and European Tourism**, CAB International, Wallingford
110. Републички хидрометеоролошки завод, 2000-2017.
111. Републички завод за статистику, Статистички годишњак 2019.
112. Републички завод за статистику, Становништво 20, 2014.
113. Републички завод за статистику, Општине и региони 2014, 2015, 2016, 2017, 2018 и 2019.
114. Републички завод за статистику, Републике Српске, Статистички билтен, Туризам 2019.
115. Simpson, K. (2001) **Strategic Planning and Community Involvement Contributors to Sustainable Tourism Development**, Current Issues in Tourism, 4 (1), pg. 3-32
116. Skinner, B. (1989) **Earth Resources**, New Jersey, Prentice Hall
117. Станковић, С. (1985) **Туристичке вредности Националног парка Ђердап**, Београд, Гласник Српског географског друштва, свеска LXV, број 1
118. Станковић, С. (1994) **Туристичка географија**, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства
119. Станковић, С. (1996а): **Планови развоја туризма на Дунаву у Србији. Подунавље у Србији, заштита-уређење-развој**. Удружење урбаниста Србије, Београд.
120. Stanković, S. (1996b) **Đerdap u svetlu koncepcije aktivne zaštite životne sredine**, у Љубиша Ђорђевић и остали (уред): *Наша еколошка истина*, Zavod za zaštitu zdravlja „Тимок“, Tehnički fakultet iz Bora, Друштво младих истраживача из Bora, str. 175-178
121. Stanković, S. (2000) **Đerdap – turistička vrednost evropske kontraktivne zone**, у Ружица Богдановић, Борислав Стојков (уред): *Културне вредности као основ просторне интеграције подунавских земаља*, Beograd, Udruženje urbanista Srbije, str. 145-151
122. Stanković, S. (2002a) **Turizam Srbije**, Beograd, Srpsko geografsko društvo
123. Stanković, S. (2002b) **Elementi i faktori turističke valorizacije jezera**, Beograd, Zavod za zaštitu prirode, broj 53/2, str. 21-35 – PMF Niš
124. Stanković, S. (2003a) **Turizam – zaštita i valorizacija**, Beograd, Srpsko geografsko društvo
125. Stanković, S. (2003b) **Nacionalni park Đerdap – polifunkcionalna turistička regija**, Glasnik Srpskog geografskog društva, sveska 83, br. 1, str. 43-56
126. Stanković, S. (2004) **Turistička valorizacija geomorfoloških objekata geo-nasleda Srbije**, Glasnik Srpskog geografskog društva, sveska 84, br. 1, str. 79-88
127. Станковић, С. (2005) **Језера Србије**, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства
128. Stanković, S. (2008) **Туристичка географија**, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства
129. Stanković, S., Pavlović, S. (2006) **Savremeni turizam i prostor**, у Ljiljana Gavrilović (ur.): *zbornik radova*, sveska LIV, str. 143-162
130. Станковић, С., Војчић, В. (2007) **Место туризма у привреди Београда**, Зборник радова ПМФ, Географски институт, Београд
131. Stanković, S. (2011) **Planiranje prostora i razvoj turizma**, у R.Gnjato i dr. (ured.): *Treći kongres srpskih geografa sa međunarodnim učešćem*, Geografsko društvo Republike Srpske, Prirodno matematički fakultet Univerzitet Banja Luka, str. 749-757
132. Stanković, S. (2012) **Turističke destinacije – putovanjem do znanja**, Beograd, Zavod za udžbenike
133. Stanković, S., Basarić, J. (2013) **Identification of tourism destinations and their potentials in the Đerdap national park**, In M. Vujošević i S. Milijić (ur.): *2nd International scientific*

conference *Regional development, spatial planning and strategic governance*, Institute of Architecture and Urban & Spatial Planning of Serbia (IAUS), pg. 298-308

134. **Strategija prostornog razvoja Republike Srbije 2009-2013-2020** (2009) Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja
135. **Стратегија развоја туризма Републике Србије за период од 2016. до 2025. године**, „Службени гласник РС“, 98/2016
136. Terzić, A. (2014) **Perspektive razvoja kulturne rute „Тврђаве на Дунаву“ у функцији обogačивања туристичке понуде Србије**, Beograd, Geografski institut „Jovan Cvijić“, SANU
137. Тодоровић, М., Штетић, С. (2009) **Рурални туризам**, Београд, Географски факултет, Универзитет у Београду
138. Тошић, В., Живановић, З. (2011) **Простор Подунавља у Србији у процесу транснaционалне сарадње и интеррегионалних функционалних веза**, Beograd, Glasnik srpskog geografskog društva, sveska XCI, br. 4, str. 89-110
139. Тошић, Б., Живановић, З. (2012) **Просторна сарадња Србије и Бугарске**, у..... (уред): Зборник радова – Географски факултет Универзитета у Београду, стр. 49-66
140. Ћирковић, С. (2003) **Geomorfološki turistički resursi Srbije i komplementarne vrednosti u okruženju**, у Милутин Љешевић (ур.): zbornik radova, sveska 51, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu, str. 175-196
141. Ћирковић, С. (2005) **Turistička valorizacija arheoloških lokaliteta u Srbiji**, Beograd, Srpsko geografsko društvo
142. UNWTO Tourism highlights 2015
143. Управа за статистику Срне Горе, MONSTAT, Saopštenje 34/2 i 36/2
144. Управа за статистику Срне Горе, MONSTAT, Statistički godišnjak, 2019.
145. **Uredba o izmenama Uredbe o kategorizaciji državnih puteva** (2015) „Службени гласник РС“, br. 93/15
146. **Uredba o utvrđivanju Prostornog plana područja posebne namene međunarodnog plovnog puta E-80 – Dunav (Panevropski vodni koridor VII)** (2015) „Службени гласник РС“, broj 14/15
147. **Uredba o utvrđivanju Prostornog plana područja posebne namene Nacionalnog parka „Đerdap“** (2013) „Службени гласник РС“, br. 43/13
148. **Uredba o utvrđivanju Regionalnog prostornog plana Timočke krajine** (2011) „Службени гласник РС“, br. 51/11
149. **Uredba o utvrđivanju Regionalnog prostornog plana za područje Podunavskog i Braničevskog upravnog okruga** (2015) „Службени гласник РС“, br. 8/15
150. Faludi, A. (1973) **Planning theory**, Oxford, Pergamon
151. Faludi, A. (1987) **A Decision-centered View of Environmental Planning**, Urban and regional planning series, vol. 38, Pergamon press, Oxford
152. Faludi, A. (1996) **Rationality, critical rationalism and planning doctrine**, In S.J. Mandelbaum, L. Mazza and R.W. Burchell, eds. *Explorations in Planning Theory*. New Brunswick, NJ: Center for Urban Policy Research, Rutgers University, pp. 65-82.
153. Filipović, D. (2004) **Planiranje prostora opštine i životna sredina kao osnova prostornog razvoja**, у Стојков В. (ур.): Planiranje razvoja lokalne zajednice, str. 107-123
154. Filipović, D. (2005) **Специфичности у изради и процедури доношења стратешке процене утицаја на животну средину**, Зборник радова, удружење инжењера Београда и Скупштине Града Београда, Београд

155. Filipović, D., Obradović, D. (2005) **Strateška procena uticaja u prostornom planiranju – instrument za utvrđivanje značaja planskih rešenja za zaštitu životne sredine i održivi razvoj**, Glasnik Srpskog geografskog društva, sveska 85, broj 2, str. 119-127
156. Friedmann, J (1987) **Planning in the publicdomain: from knowledge to action**, Princeton, NJ: Princeton University press
157. Hoch, C. (1996) **A pragmatic inquiry about planning and power**, In S.J. Mandelbaum, L. Mazza and R.W. Burchell, eds. *Explorations in Planning Theory*. New Brunswick, NJ: Center for Urban Policy Research, Rutgers University, pp. 30-44.
158. XT3 (Хрватска туристичка заједница), <https://hrturizam.hr/resume-2019-godine-ostvareno-21-milijuna-dolazaka-i-1086-milijuna-nocenja/>
159. Cowen, D. (1988) **GIS versus CAD versus DBMS: what are the differences**. *Photogrammetric Engineering and Remote Sensing*, 54, pp. 1551–1555.
160. Crnčević, T., Milijić, S., Bakić, O. (2012) **Prilog razvoju metodološkog pristupa planiranja predela u Republici Srbiji na primeru Nacionalnog parka Đerdap**, *Arhitektura i urbanizam*, br. 35, str. 22-23, Beograd, Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije
161. Crnčević, T., Bakić, O. (2014) **Iskustva u planiranju predela Podunavlja**, u M. Maksin, N. Krunić i M. Nenković-Riznić (ur.): *Održivi prostorni razvoj Podunavlja u Srbiji*, knjiga 2, str. 185-200
162. Cvijanović, D., Vuković, P. (2014) **Rural tourism in the Danube region of the Republic of Serbia – Comparative experiences and development perspectives**, Chapter II in the Monograph „Contemporary issues of sustainable rural development: International approaches of Eastern Europe and Russia“, Editors: V. Erokhin, A. Ivolga, Publisher: Stavropol „AGRUS“ of Stavropol State Agrarian University, 2014, Russian Federation, ISBN 978-5-9596-0953-5, UDK 338.43, BBK 65.32, C56, pp. 31-48
163. Dželebdžić, O. (2012) **Kulturno nasleđe Podunavlja u Srbiji – ocena stanja i planski koncept zaštite i korišćenja**, u S. Milijić i dr. (ured.): *Održivi prostorni razvoj Podunavlja u Srbiji*, knjiga 1, Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije, knjiga 1, str. 161-178
164. Šećerov, V., Nevenić, M. (2004) **Podunavlje u Srbiji kroz istoriju do danas**, Glasnik Srpskog geografskog društva, sveska 84, br. 2, str. 223-230
165. Štetić, S. (2007) **Turistička geografija Srbije**, Beograd, LI
166. Štetić, S., Cvijanović, D., Šimičević, D. (2014) **Posebni oblici turizma dunavskog regiona Srbije**, Beograd, Institut za ekonomiku poljoprivrede
- ОСТАЛИ ИЗВОРИ:**
167. World economic forum (WEF), *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019*.
168. World Tourism organization (UNWTO), *International Tourism Highlights, 2019*, Editon, 2019
169. World tourism organization, UNWTO (2004) *Inovirana definicija održivog turizma*, http://www.cenort.rs/?page_id=59
170. World tourism organization (UNWTO), <http://www2.unwto.org/>
171. World economic forum (WEF) (2017), *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2017*. http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2017_web_0401.pdf
172. <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418145>
173. https://www.nbs.rs/internet/cirilica/80/platni_bilans.html
174. <http://reports.weforum.org/travel-and-tourism-competitiveness-report-2019/>
175. <https://www.wttc.org/economic-impact/country-analysis/methodology/>
176. <http://www.interreg-danube.eu/about-dtp/participating-countries>

177. <http://www.interreg-danube.eu/approved-projects/insights>
178. <https://www.danubecultureandtourism.eu/news/routes4u-publication-roadmap-for-the-danube-region>
179. <http://danubecc.org/dcc-projects/iron-curtain-trail/>
180. <http://danubecc.org/dcc-projects/iron-gate-cycling-route-development/>
181. <http://danubecc.org/dcc-projects/supporting-the-promotion-and-development-of-transnational-thematic-tourism-products-linked-to-cultural-and-creative-industries-sditoroman/>
182. <http://danubecc.org/presentation-of-triple-p-tourism-project-results/>
183. <http://www.interreg-danube.eu/approved-projects/attractive-danube>
184. http://npdjerdap.rs/novi/?page_id=658
185. http://npdjerdap.rs/novi/?page_id=726
186. http://npdjerdap.rs/novi/?page_id=778
187. http://npdjerdap.rs/novi/?page_id=785
188. http://npdjerdap.rs/novi/?page_id=5251
189. http://npdjerdap.rs/novi/?page_id=7635
190. http://npdjerdap.rs/novi/?page_id=7768
191. <http://www.interreg-danube.eu/approved-projects/connectgreen>
192. www.putevi-srbije.rs
193. <https://hotelinexnegotin.com/>
194. <http://www.tvrdjavagolubackigrad.rs>
195. <http://www.golubac.org.rs/datoteke/projekti/>
196. <https://www.nationalgeographic.rs/vesti/8321-djerdapska-klisura-mesto-gde-je-rodjena-civilizacija.html>
197. <http://www.turizam.npdjerdap.org/>
198. <http://www.toom.rs/>
199. <http://serbianoutdoor.com/tag/beli-izvorac/>
200. http://www.turizam.npdjerdap.org/?page_id=49
201. http://www.turizam.npdjerdap.org/?page_id=2
202. <http://www.sumarstvo.npdjerdap.org/>
203. <http://velikogradiste.rs/turisticki-vodic/#next>
204. <http://www.mokranje.iz.rs/mokranjskestene.html>
205. <http://www.visiteastserbia.rs>
206. <https://tvrdjavagolubackigrad.rs/>
207. <http://manastirtumane.org/o-manastiru/>
208. <http://www.toom.rs/index.php?mainAction=showPage&pageid=4727&mark=2>
209. <http://virtuelnimuzejdunava.rs/srbija/kulturno-nasledje/arheoloska-mapa-dunava/lepenki-vir.69.html>
210. <http://srbijomkrozvekov.rs/antiquity.php#>
211. <http://virtuelnimuzejdunava.rs/srbija/kulturno-nasledje/arheoloska-mapa-dunava/trajanov-most.83.html>
212. <http://www.danubelimes-serbia.rs/lokaliteti-2/diana/>

213. <http://tamogdejedinavnajlepsi.weebly.com/druscarontvene-vrednosti/tvrava-fetislam>
214. <http://www.toom.rs>
215. <http://tovg.org/narodni-muzej/>
216. <http://negotin.rs/crkva.htm>
217. <http://negotin.rs/kultura.htm>
218. <http://tookladovo.rs/kultura/>
219. <http://tookladovo.rs/hidroelektrana-derdap-i/>
220. www.serbia.travel
221. http://www.ciklonaut.com/projekti/DBR/dbr_signalizacija.htm
222. <http://www.selo.rs>
223. www.serbianadventures.com
224. <http://www.lovstvo.npdjerdap.org/?lang=sr>
225. <http://www.ribolov.npdjerdap.org/>
226. <http://www.tos.rs>

БИОГРАФИЈА

Јелена Басарић је рођена 23. јула 1980. године у Босанској Дубици. Основну и средњу школу завршила је у Београду. На Географском факултету у Београду студирала је просторно планирање. Дипломирала је 2008. године одбранивши рад под насловом „Просторно-функционална организација Општине Аранђеловац“. Дипломски рад је награђен у Институту за архитектуру и урбанизам, као најбољи у школској 2007/2008. години. После дипломирања наставила је школовање уписом на мастер студије Географског факултета, смер Просторно планирање. Пошто је са највишим оценама положила наставним планом предвиђене испите, 2010. године је одбранила мастер рад под насловом „Концепција развоја туризма у регионалним просторним плановима на примеру Тимочке крајине“. Мастер рад награђен је у Институту за архитектуру и урбанизам у категорији мастер радови школске 2010/2011. године. Године 2011. уписује докторске студије просторног планирања. Пошто је успешно положила све предвиђене испите, стекла је право пријаве докторске дисертације.

Као студент четврте године просторног планирања Јелена Басарић је обавила стручну праксу у Институту за архитектуру и урбанизам Србије, где је извесно време радила као волонтер. Као дипломирани просторни планер, али и као мастер, у поменутом институту ангажована је на неколико научно-истраживачких пројеката. Радом на пројектима испољила је способности да уочава и решава постављене проблеме. Као део тимова истраживача, била је увек веома кооперативна. Учествовала је у реализацији научних пројеката Министарства за науку и технолошки развој у периоду од 2011 до 2020 године: „Одрживи просторни развој Подунавља у Србији“ и „Улога и имплементација државног просторног плана и регионалних развојних докумената у обнови стратешког истраживања, мишљења и управљања у Србији“. У Институту за архитектуру и урбанизам Србије има звање истраживач сарадник.

У децембру 2013. године прихвата се и одобрава докторска дисертације под називом „Планирање простора за потребе туризма Доњег Подунавља у Србији“.

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора Јелена Басарић

Број индекса _____

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

„Планирање простора за потребе туризма Доњег Подунавља у Србији“

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација у целини ни у деловима није била предложена за стицање друге дипломе према студијским програмима других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршила ауторска права и користила интелектуалну својину других лица.

Потпис аутора

У Београду, _____

_____

**Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског
рада**

Име и презиме аутора	Јелена Басарић
Број индекса	
Студијски програм	Просторно планирање
Наслов рада	„Планирање простора за потребе туризма Доњег Подунавља у Србији“
Ментор	проф Дејан Филиповић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла ради похрањивања у **Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис аутора

У Београду, _____

_____

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

„Планирање простора за потребе туризма Доњег Подунавља у Србији“

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предала сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду и доступну у отвореном приступу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучила.

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
- 3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)**
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци.
Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

Потпис аутора

У Београду, _____

_____

1. **Ауторство.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.
2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.
3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.
4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.
5. **Ауторство – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.
6. **Ауторство – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.